НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М. І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПОЛЯКОВА ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 330.341.1:332.14:339.924

ДИСЕРТАЦІЯ

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю. В. Полякова
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант Мокій Анатолій Іванович, доктор економічних наук, професор

ЛЬВІВ-2019

АНОТАЦІЯ

Полякова Ю. В. Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 "Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка". – ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України", Львів, 2019.

Дисертаційна робота виконана в ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України".

У дисертаційній роботі приділено увагу розгляду еволюції теорій регіоналізму та інноваційного розвитку, висвітлено зміни у теоретичних підходах до формування конкурентоспроможності суб'єктів різних рівнів управління відповідно до змін технологічних укладів у глобальному розвитку. Досліджено теоретико-методологічне підґрунтя динаміки технологічного розвитку, яка відображає тенденції соціального-економічного поступу країн і регіонів, стимули розвитку за рахунок інновацій, технологічну асиметричність у структурі регіональної економіки та інтегровані засоби досягнення конкурентоспроможності економічними агентами різних рівнів системної ієрархії. З'ясовано основні напрями та пріоритети формування Спільної інноваційної політики ЄС як інструмента забезпечення конкурентоспроможності регіонів.

У процесі дослідження узагальнено методологічні засади взаємообумовленості інноваційного розвитку та конкурентоспроможності, результати застосування яких можуть слугувати основою для обґрунтування програмно-цільових заходів щодо підвищення конкурентоспроможності

регіонів на інноваційних засадах. Удосконалено термінологічний апарат регіональної економіки шляхом доповнення поняття “конкурентоспроможність регіону” динамічно змінними під впливом тенденцій техноглобалізму характеристиками здатності до створення нових або перетворення існуючих конкурентних переваг.

Відповідно до методології оцінювання конкурентоспроможності регіонів України, що охоплює цілісну послідовність взаємопов’язаних етапів і методів, виявлено низку конкурентних переваг, які найбільше сприяють зміцненню конкурентоспроможності регіонів України. На основі цього запропоновано методологічні основи стратегічного програмування розвитку регіонів, що охоплюють використання інноваційного чинника зміцнення конкурентних переваг та обґрунтування доцільності селективного вибору технологічно-інноваційної, промислово-інноваційної, секторально-інноваційної, еколого-інноваційної спеціалізації визначених регіонів з визначенням системних характеристик, стратегічних цілей і операційних завдань, організаційно-інституціональних обмежень практичного застосування.

Досліджено питання, пов’язані з вивченням позицій України у світових глобальних та інноваційних рейтингах, системою індикаторів Європейського інноваційного табло, формуванням інноваційного індексу країн-членів ЄС. Здійснено аналіз істотних відмінностей у розробленні та реалізації регіональних стратегій інноваційного розвитку країн-членів ЄС і України та розроблено організаційно-економічні інструменти інтеграції України та ЄС в інноваційній сфері.

Удосконалено методологію оцінювання стану та прогнозування розвитку і використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України. Запропоновані теоретико-методологічні положення з тлумачення інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, який розглядається не лише як сукупність виробничих та інтелектуальних ресурсів регіону, а й як

домінантний чинник інклюзивного регіонального розвитку за умови формування ефективної інноваційної інфраструктури, посилення ролі регіональних органів державного управління, місцевого самоврядування у створенні інституціональних передумов розвитку, оперативного моніторингу використання інноваційного потенціалу на основі розробленого інтегрального показника та коефіцієнта ефективності. На основі сучасних статистичних даних проведено оцінку інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів в динаміці та ефективності його використання.

Приділено увагу дослідженню методологічних підходів щодо проектування та функціонування регіональних інноваційних систем в Україні як чинника зміцнення конкурентоспроможності. Здійснено оцінку інноваційної діяльності в регіонах України і виявлено недостатню дієвість регіональних інноваційних систем та їх відмежованість від локальних інноваційних процесів.

Удосконалено методичні засади компаративного аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів застосуванням методів встановлення взаємозв'язку між ними, на основі чого виявлено критично надмірний рівень регіональної диференціації, об'єктивні перешкоди використання інноваційного чинника конкурентоспроможності для відстаючих регіонів, поширення дивергентних тенденцій і процесів, депресивності територій, послаблення міжрегіональної інтеграції та загострення міжрегіональних суперечностей і загроз економічній безпеці держави.

Проведено компаративний аналіз цілей, пріоритетів та напрямів еволюції регіональної політики ЄС та України. Загальними недоліками стратегій і програм розвитку вітчизняних регіонів визначено невизначеність джерел фінансування заходів, відсутність взаємозв'язку між змістом і потребами регіону, неоднозначність або суперечливість поставлених цілій і завдань, невідлагодженість механізмів зворотного зв'язку. Встановлено, що важливим напрямом трансформації регіональної політики України виступає необхідність

використання європейських підходів та імплементації норм Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Використано теоретико-методичні підходи до моделювання компонентної структури інноваційного потенціалу регіонів України на основі методів нечіткої логіки, що дозволило оптимізувати результативність інноваційної діяльності і довести неістотний вплив на результативність чисельності дослідників у порівнянні з обсягами інноваційних витрат, чим обґрунтовано роль фінансового забезпечення інноваційної діяльності на макро- і мезорівнях ієрархії управління. Застосування методу головних компонентів доводить необхідність орієнтації регіональної інноваційної політики в Україні на розвиток людського капіталу, зростання кількості інноваційних суб'єктів, впровадження результатів НДДКР та експорт вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності.

Обґрунтовано концептуальні засади стратегічного програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів. Розроблено стратегічні пріоритети та механізми використання інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності регіонів України шляхом формування регіональної інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності, підвищення ефективності функціонування регіональних інноваційних систем, імплементації європейських практик управління реалізацією цільових регіональних інноваційних програм, обґрунтування програмних засобів зміцнення наявних і модернізації набутих конкурентних переваг регіонів.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіону, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіону, регіональна політика, регіональні інноваційні системи, європейська інтеграція, раціональна спеціалізація.

ANNOTATION

Poliakova Ju. V. Innovative Principles of Increasing the Competitiveness of Ukraine's Regions in the Process of European Integration. – Qulifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Doctor Degree in Economics, speciality 08.00.05 "Development of Productive Forces and Regional Economy". – State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the National Academy of Science of Ukraine", Lviv, 2019.

The thesis has been done at the State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the National Academy of Science of Ukraine".

In the dissertation, the attention is paid to the consideration of the evolution of theories of regionalism and innovation development; the changes in theoretical approaches to the formation of the competitiveness of subjects of different levels of management in accordance with the changes in technological processes in global development are highlighted. The theoretical and methodological basis of the dynamics of technological development is investigated, which reflects the tendencies of social and economic progress of countries and regions, the incentives of development through innovations, the technological asymmetry in the structure of the regional economy, and the integrated means of achieving the competitiveness by economic agents of different levels on the systemic hierarchy. The main directions and priorities of forming the Common Innovation Policy of the EU are elucidated as an instrument for the competitiveness of regions.

In the course of the research, the methodological principles of the interdependence of innovation development and competitiveness are summarised, as the results of their application can serve as the basis for the substantiation of programme-targeted measures to enhance the competitiveness of regions on an innovative basis. The terminological apparatus of the regional economics has been

improved by completing the concept "competitiveness of a region" with dynamically varied, under the influence of techno-globalism tendencies, characteristics of the ability to create new competitive advantages or to transform the existing ones.

In accordance with the methodology for assessing the competitiveness of Ukrainian regions, which covers a coherent sequence of interconnected methods, a number of competitive advantages have been identified that most contribute to strengthening the competitiveness of Ukrainian regions. On the basis of the above, the methodological bases of strategic programming for the development of regions are proposed, covering the use of innovation factor for strengthening of competitive advantages and substantiating the feasibility of selective choice of technological innovative, industrial innovative, sectoral innovative, or ecological innovative specialisation of the determined regions with the definition of systemic characteristics, strategic goals and operational tasks, organisational and institutional restrictions of practical application.

The issues related to the study of Ukraine's positions in world global and innovation ratings, the system of indicators of the European innovation scoreboard, and the formation of the Innovation index of the EU member states have been studied. Significant differences in the development and implementation of regional strategies of innovation development of the EU member states and Ukraine are analysed; and organisational and economic tools of integration of Ukraine and the EU in the innovation sphere are developed.

The methodology for assessing the present state and for forecasting the development and use of innovation potential of the competitiveness of Ukrainian regions has been improved. Theoretical and methodological provisions on the interpretation of the innovation potential of competitiveness are proposed, which is considered not only as a combination of industrial and intellectual resources of the region, but also as a dominant factor in inclusive regional development, provided that effective innovation infrastructure is formed, the role of regional and local

government bodies is strengthened in creating institutional conditions for development, and the innovation potential is operatively monitored and used on the basis of the proposed integral indicator and efficiency factor. On the basis of the current statistical data, the innovation potential of regions' competitiveness is assessed in dynamics as well as the efficiency of its use is evaluated.

The attention is paid to the study of methodological approaches to the design and operation of regional innovation systems in Ukraine as a factor in the strengthening of competitiveness. An assessment of innovation activity in the regions of Ukraine has been carried out revealing a lack of efficacy in regional innovation systems and their isolation from local innovation processes.

The methodical principles of comparative analysis of innovation potential and innovative attractiveness of regions have been improved with the application of methods for establishing the interconnection between them, which enabled to reveal a critically excessive level of regional differentiation and identify objective obstacles to the application of innovation competitiveness factor for the lagging regions, the spread of divergent tendencies and processes, depressive territories, easing of interregional integration and exacerbation of interregional contradictions and threats to the economic security of the state.

A comparative analysis of the goals, priorities and directions of the evolution of regional policy of the EU and Ukraine is conducted. It has been established that the important factor of the transformation of regional policy of Ukraine is the necessity of using European approaches and implementation of the norms of the Association Agreement between Ukraine and the EU.

The theoretical and methodological approaches are applied to modelling the component structure of the innovation potential of regions of Ukraine based on fuzzy logic methods. This has made it possible to optimise the efficiency of innovation activity and to prove the insignificant influence on the effectiveness of the number of researchers in comparison with the amount of innovative costs, which substantiates

the role of financial support of innovation activity on macro- and meso-levels of the management hierarchy. The application of the method of the main components proves the need for orientation of regional innovation policy in Ukraine on the development of human capital, increase in number of innovative actors, introduction of the research and development results, and export of domestic intellectual property.

The conceptual bases for coordination of strategic programming and institutional designing of rational spatial and sectoral specialisation of regions are substantiated. Strategic priorities for creating a regional institutional innovation infrastructure have been developed to eliminate the identified imperfection of the institutional basis in using the innovative factor for strengthening the competitiveness of the regions. On the basis of system analysis, the most influential factors of innovation activity in the regions are identified, which allows to substantiate scientific and methodical approaches to strategic programming of regions' competitiveness on the basis of rational use of innovation potential; harmonisation of cycles of innovation development and competitiveness; means of accelerating the implementation of European practices of management for the targeted regional innovation programmes to enhance competitiveness.

Keywords: competitiveness of a region, innovation activity, innovation potential of regional competitiveness, regional policy, regional innovation systems, European integration, rational specialisation.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Монографії

1. Полякова Ю. В. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності регіонів України : монографія. Львів : ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України", 2018. 336 с.

2. Justification of priorities of the competitiveness strengthening of Ukrainian regions in the European integration process : Collective monograph "Socio-economic reforms of the national economy recovery: the experience of Ukraine" / Mokiy A.I., Poliakova Ju.V., Naumenko N. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2018. pp. 15-37. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіонів України в умовах євроінтеграції.*

3. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І. Іляш, В. І. Волошин, М. І. Флейчук, Т. О. Власюк та ін.; за заг. ред. О. С. Власюка. К. : НІСД, 2017. 384 с. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано невизначеність глобального розвитку та роль країн-лідерів*.

4. System-dynamic modelling of entrepreneurial activity efficiency in the region : Collective monograph "Modelling of the mechanisms to restore the national economy" / Antoniuk D. A., Antoniuk K.., Poliakova Ju.V. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2017. pp. 186-198. *Особистий внесок здобувача: досліджено активність підприємницького середовища регіону*.

5. Економічна безпека держави : монографія / за заг. ред. О. Власюка, А. Мокія. Львів : Апріорі, 2013. 836 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено еволюцію теорій структуралізму в процесі глобальної економічної інтеграції, реформи зовнішньоекономічної сфери країн ЦСЄ у контексті*

структурних зрушень, трансформаційні реформи та інституціональні проблеми структурної перебудови економіки України, передумови та інституціональні засади інноваційного розвитку економіки України в умовах глобальних викликів.

Статті у наукових фахових виданнях

6. Полякова Ю. В. Циклічність інноваційної діяльності та конкурентоспроможність: макро- і мезорівень. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 555-560. (Index Copernicus). URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-15.

7. Полякова Ю. В. Засади формування регіональної інноваційної політики країн-членів ЄС. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського*. Серія "Економіка і управління". 2018. Том 29 (68). № 1. С. 58-62.

8. Полякова Ю. В. Визначальні характеристики інноваційної діяльності у регіональному вимірі. *Приазовський економічний вісник.* 2018. Вип. 1 (06). С. 100-105. URL: http://pev.kpu.zp.ua

9. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Власенко Л. В. Напрями активізації інноваційної діяльності підприємств приморських регіонів України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2017. Вип. 6. С. 61-66. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr *Особистий внесок здобувача: досліджено показники та тенденції інноваційної діяльності підприємств приморських регіонів України*.

10. Полякова Ю. В. Інноваційні засади конкурентоспроможності економіки України у міжнародних рейтингових порівняннях. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія "Економічні науки". 2017. Вип. 23. Ч. 1. С. 27-30. (Index Copernicus).

11. Полякова Ю. В. Еволюція теоретичних моделей інноваційного розвитку регіону. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2017. Вип. 2 (08). Ч. 2. С. 59-63.

12. Полякова Ю. В. Економетрична оцінка впливу чинників на економічний потенціал конкурентоспроможності регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки:* електронне фахове видання. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. 18. С. 356-360. (Index Copernicus).

13. Полякова Ю. В. Регіональні стратегії інноваційного розвитку: європейський та вітчизняний підходи. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. (10). С. 61-67. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr.

14. Полякова Ю. В. Формування національних інноваційних систем пострадянських країн. *Глобальні та національні проблеми економіки:* електронне фахове видання. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. Вип. 9. С. 48-52. (Index Copernicus).

15. Полякова Ю. В. Проблеми і перспективи реалізації інноваційного потенціалу приморських регіонів України. *Вісник Одеського національного університету.* Серія "Економіка". 2016. Том 1. Вип. 5 (47). С. 133-136.

16. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р-Д. Гармонізація принципів інноваційної діяльності України та ЄС: проблеми та перспективи. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2016. Вип. 4 (04). С. 36-40. URL: http://economyandsociety.in.ua. *Особистий внесок здобувача: проведено компаративний аналіз відмінностей у формуванні та реалізації стратегій інноваційного розвитку України та країн-членів ЄС.*

17. Полякова Ю. В. Інноваційний потенціал регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 6. Ч. 2. С.168-171. (CrossRef, Index Copernicus).

18. Полякова Ю. В. Ефективність регіональних інноваційних систем. *Економіка та суспільство.* 2016. Вип. 6. С. 272-276. (**Index Copernicus**). URL: http://economyandsociety.in.ua.

19. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р.-Д. Інноваційний потенціал конкурентоспроможності прикордонних регіонів України на сучасному етапі євроінтеграції. *Регіональна економіка.* 2016. № 2 (80). С. 165-174. (Index Copernicus). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методологічні підходи до оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України*.

20. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р.-Д. Зовнішньоекономічні чинники безпеки розвитку агропромислового комплексу України в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії : науковий журнал*. 2016. Вип. 5. С. 30-34. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети розвитку агропромислового комплексу в процесі євроінтеграції.*

21. Полякова Ю. В., Гонта О. І., Ортіна Г. В. Детермінанти конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності в реальному секторі економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія економічна. Львів : ЛьвДУВС, 2015. Вип. 2. С. 197-207. *Особистий внесок здобувача: досліджено основні показники діяльності підприємницького сектору*.

22. Полякова Ю. В. Патентна активність: загальносвітові тенденції та позиції України. *Вісник Одеського Національного університету.* 2014. Том 19. Вип. 2. С. 152-155.

23. Полякова Ю. В. Порівняльна характеристика інноваційної діяльності ЄС та України. *Інноваційна економіка.* 2014. № 6. С. 37-42. (Index Copernicus).

24. Полякова Ю. В., Борода Є., Левада О. Роль прикордонних територій в капіталізації інтелектуального потенціалу "старопромислових" регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми ефективного розвитку прикордонних територій : збірник наукових праць /* ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. Долішнього НАНУ"; редкол.: В. Кравців (відп. ред.). Львів, 2014. Вип. 4 (108). С. 75-81. *Особистий внесок*

здобувача: з'ясовано сутність та визначальні характеристики "старопромислових" регіонів, показано роль прикордонних регіонів у зміцненні інтелектуального потенціалу країни.

25. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Глобальна конкурентоспроможність регіону та фіскально-економічні аспекти її підвищення. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.* Серія "Економіка і менеджмент". 2012. №1 (14). С. 7-17. *Особистий внесок здобувача: досліджено концепції глобальної конкурентоспроможності регіону та окреслено риси регіону як суб'єкта просторової конкуренції*.

26. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Вериженко І. О. Адаптація принципів національної стратегії сталого розвитку Французької республіки в Україні в умовах євроінтеграції. *Науково-технічна інформація.* 2012. № 2 (52). С. 21-24. *Особистий внесок здобувача: досліджено положення і принципи стратегії довгострокового розвитку*.

27. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Слюсарчук Ю. М. Інноваційна активність малого та середнього підприємництва: теоретико-методологічні та прикладні аспекти. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка.* 2011. Вип. 124/125. С. 60-62. *Особистий внесок здобувача: розроблено перспективні напрями активізації інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу на основі вивчення досвіду країн-членів ЄС*.

28. Полякова Ю. В. Впровадження європейських принципів інноваційної діяльності: досвід для України. *Вісник Львівської комерційної академії.* Серія економічна. 2011. Вип. 34. С. 217-223.

29. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності регіону. *Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сборник научных трудов.* Донецк : ДонНУ, 2011. Т. 1. С. 287-291. *Особистий внесок*

здобувача: досліджено теоретичні та прикладні аспекти забезпечення конкурентоспроможності на основі інноваційної діяльності.

30. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Бабець І. Г. Напрями активізації патентно-ліцензійної діяльності у Львівській області. *Науково-технічна інформація.* 2011. № 3 (49). С. 33-37. *Особистий внесок здобувача: оцінено сучасний стан патентно-ліцензійної діяльності у Львівській області*.

31. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Усунення перешкод участі України у патентно-ліцензійній торгівлі в умовах розширення зони вільної торгівлі. *Стратегічні пріоритети.* 2009. № 3 (12). С. 151-155. *Особистий внесок здобувача: досліджено проблеми участі України в патентно-ліцензійній торгівлі*.

32. Полякова Ю. В. Проблеми участі України у світовому технологічному обміні. *Науково-технічна інформація.* 2009. № 4. С. 11-14.

33. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Напрями удосконалення державного стимулювання інноваційного розвитку економіки малих міст (на прикладі Львівської області). *Стратегічні пріоритети.* 2009. № 1 (10). С. 182-188. *Особистий внесок здобувача: досліджено проблеми та перспективи інноваційного розвитку малих міст*.

34. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Участь України в обміні технологіями з країнами ЄС. *Науково-технічна інформація.* 2008. №4 (38). С. 43-47. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритетні напрями участі України в обміні технологіями з країнами ЄС*.

35. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Напрями вдосконалення державної системи охорони прав на об’єкти інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми економіки.* 2008. № 6 (84). С. 67-73. *Особистий внесок здобувача: здійснено аналіз динаміки заявок на винаходи, визначено умови забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних об’єктів інтелектуальної власності*.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

36. Полякова Ю. В. Основные черты современного технологического развития. *Bulletin of Yerevan University. Sociology. Economics.* 2016. № 1. С. 54-59.

37. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Модернізація регіональної економіки в умовах соціально-економічної кризи (на прикладі Львівської області). *Economics and management: problems of science and practice: collection of scientific articles.* Vol. 1. Nurnberg : Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2014. 407-412 p. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритетні засоби модернізації регіональної економіки*.

38. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. The Ways of Counteraction to the Financial-Economic Crisis at the Regional Level. *Ovidius University annals. Economic sciences series.* Volume XIII. Issue 2. Romania : Ovidium University Press, 2013. С. 272-277. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано інституційну підтримку антикризової політики на регіональному рівні*.

39. Полякова Ю. В. Основні економічні складники конкурентоспроможності регіону. *Zeszyty naukowe.* Warszawa : ALMAMER Szkola Wyzsza. 2013. № 2 (68). С.237-244.

40. Полякова Ю. В. Инновационный и технологический потенциал экономического роста. *Современный научный вестник :* научно-теоретический и практический журнал (м. Бєлгород). 2012. № 13 (125). С. 21-28.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

41. Полякова Ю. В. Концептуальні положення програмування секторально-просторової спеціалізації регіонів. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ “Актуальні проблеми економіки торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції” (м. Львів, 10-11 травня 2018 р.). Львів : вид-во ЛТЕУ, 2018. С. 198-200.

42. Полякова Ю. В. Регіональні інноваційні системи: сутність та підходи до формування. Наукова конференція професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ “Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції”: матеріали (м. Львів, 11-12 травня 2017 р.). Львів : ЛТЕУ, 2017. С. 59-60.

43. Полякова Ю. В. Формування конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах: досвід ЄС. Четверта міжнародна науково-практична конференція “Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції”: матеріали (м. Запоріжжя, 24-25 березня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 72-74.

44. Полякова Ю. В. Методологічні засади оцінки інноваційної діяльності країн-членів ЄС. Друга всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю “Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах макроекономічної нестабільності”: матеріали (м. Миколаїв, 31 березня 2017 р.). Миколаїв : ММІРЛ ВНЗ “Університет “Україна”, 2017. С. 149-151.

45. Полякова Ю. В. Сучасні підходи до визначення конкурентоспроможності регіону. Міжнародна науково-практична конференція “Сучасний фундамент розвитку національної економіки”: матеріали (м. Київ, 2-3 червня 2017 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. Ч. 2. С. 44-46.

46. Полякова Ю. В. Європейська практика інноваційного розвитку регіонів. Друга міжнародна науково-практична конференція “Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти”: матеріали (м. Херсон, 2-3 листопада 2017 р.). Херсон : вид-во ПП Вишемирський В.С., 2017. С. 132-133.

47. Полякова Ю. В. Чинники розвитку старопромислових регіонів. Всеукраїнська науково-практична конференція “Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища”: збірник тез

наукових робіт учасників (м. Одеса, 8-9 грудня 2017 р.). Одеса : ЦЕДР, 2017. Ч.2. С. 26-28.

48 Полякова Ю. В. Інституційний базис інноваційної діяльності в приморських регіонах України. Міжнародна науково-практична конференція "Прогнозування економічного та соціального розвитку національної економіки": матеріали доповідей (м. Запоріжжя, 22 квітня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 117-120.

49. Полякова Ю. В. Сучасний інноваційний розвиток приморських регіонів. Міжнародна науково-практична конференція "Соціально-економічний розвиток України: загрози та виклики в умовах трансформаційних змін": матеріали (м. Одеса, 29-30 квітня 2016 р.). Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2016. С. 170-173.

50. Полякова Ю. В. Оцінка інноваційної привабливості регіонів України. Щорічна наукова конференція професорсько-викладацького складу і аспірантів ЛТЕУ "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції": матеріали (м. Львів, 11-12 травня 2016 р.). Львів : Растр-7, 2016. 43-45.

51. Полякова Ю. В. Інноваційний розвиток регіону як фактор забезпечення конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Міжнародна науково-практична конференція "Економічні підсумки 2016 року: досягнення, тенденції та перспективи": матеріали (м. Одеса, 18-19 листопада 2016 р.). Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2016. С. 144-146.

52. Полякова Ю. В. Формування регіональних інноваційних систем. Перша міжнародна науково-практична конференція "Наукові дослідження в XXI столітті: теорія і практика": матеріали (м. Тернопіль, 21 листопада 2016 р.). Тернопіль : ГО МО "Центр аналізу і розвитку освіти та науки", 2016. С. 61-62.

53. Полякова Ю. В., Бабій Л. С. Теоретичні засади та прикладні аспекти інноваційного розвитку. Міжнародна наукова конференція на тему "Розвиток

міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство": збірник матеріалів (Португалія, м. Лісабон, 16 грудня 2016 р.). Лісабон, 2016. С. 188-190. *Особистий внесок здобувача: розкрито теоретичні основи розвитку на інноваційних засадах*.

54. Полякова Ю. В., Яремко Л. А., Штанько Т. М. Вплив фінансово-економічної кризи на економіку і згуртованість прикордонних регіонів. Międzynarodowa Konferecja na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskidy (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego): Zbiór Abstractów Sesji Panelowych (Arlamów, 27-28 czerwca 2014). Almamer. Szkoła wyższa. Krasiczyn – Arlamów, 2014. s. 49-50. *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів*.

55. Полякова Ю. В. Світовий досвід регулювання інноваційних процесів. IX міжнародна науково-практична конференція "Настоящи изследвания и развитие - 2013": материали (м. Софія, 17-25 січня 2013 р.). София: "Бял ГРАД-БГ", 2013. Том 9. С.77-81.

56. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Глобализация и экологизация в эпоху технологического развития: общность проблем. Международная научно-практическая конференция "Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции": материалы (м. Комрат, 7-8 листопада 2013 р.). Молдова : Комратский государственный университет, 2013. С. 129-132. *Особистий внесок здобувача: з'ясовано проблеми технологічного та екологічного розвитку*.

57. Полякова Ю. В. Використання переваг прикордонного розташування регіонів. VIII міжнародна науково-практична конференція "Найновите научни постижения - 2012": матеріали (Софія, 17-25 березня 2012 р.). Софія : "Бял ГРАД-БГ", 2012. Том 10. С.47-50.

58. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Інноваційний розвиток регіонів. Третя міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми

інформаційних технологій, економіки та права": матеріали (м. Чернівці, 23-24 лютого 2011 р.). Чернівці : ПВНЗ "Буковинський університет", 2011. С.171-172. *Особистий внесок здобувача: окреслено проблеми і пріоритети інноваційної діяльності регіонів*.

59. Полякова Ю. В. Реалізація інноваційного потенціалу підприємств Львівської області. Міжнародний науковий семінар "Фінансово-економічні проблеми розвитку підприємств з врахуванням впливу новітніх глобальних чинників": збірник наукових праць (м. Луцьк, 31 березня 2011 р.). Луцьк : ЛНТУ, 2011. С. 157-161.

60. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Проблеми гармонізації інституційних принципів інноваційної діяльності України та ЄС. Міжнародна науково-практична конференція "Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях": матеріали (м. Сімферополь, 29 квітня 2011 р.). Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, 2011. С. 246-248. *Особистий внесок здобувача: окреслено інституційні принципи інноваційної діяльності України та країн-членів ЄС*.

61. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Науково-технічне та інноваційне співробітництво західних прикордонних регіонів України. Міжнародна науково-практична конференція "Формування мереж прикордонного співробітництва України": матеріали (м. Чернівці, 12-13 травня 2011 р.). Чернівці : ЧТЕУ КНЕУ, 2011. С. 147-148. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети та засоби інноваційного співробітництва західних прикордонних регіонів України*.

62. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Формування безпечного інноваційного розвитку та забезпечення інноваційної безпеки регіону. Міжнародна науково-практична конференція "Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури": тези доповідей (м. Львів, 19-21 травня 2011 р.). Львів : Львівська політехніка, 2011. С. 415-417. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано інструменти безпечного інноваційного розвитку регіонів*.

63. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Інноваційний та науково-технічний розвиток України в умовах кризи. Міжвідомча науково-теоретична конференція "Шляхи реформування української економіки з метою забезпечення конкурентних переваг у посткризових умовах": матеріали (м. Київ, 20 травня 2010 р.). К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2010. С. 36-41. *Особистий внесок здобувача: оцінено тенденції і проблеми інноваційного та науково-технічного розвитку України*.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

64. Глобальна економіка : підручник / за заг. ред. Д. Антонюка, І. Бабець, А. Мокія. Запоріжжя : Видавець ФОП Мокшанов В. В, 2017. 612 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено техноглобалізм як невід'ємний компонент економічної глобалізації і діалектично суперечливий процес*.

65. Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності : підручник / Бабець І. Г., Полякова Ю. В., Мокій О. А. та ін. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 496 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено організаційні форми інноваційної діяльності, прийняття управлінських рішень у менеджменті інноваційної діяльності, здійснено аналіз міжнародної патентної та ліцензійної торгівлі; досліджено види, структуру та зміст основних умов міжнародних ліцензійних угод*.

66. Полякова Ю. В. Фінансові механізми інноваційної діяльності. *Регіональна економіка та управління.* 2015. № 2 (05). С.73-76.

67. Полякова Ю. В. Інноваційна активність промислових підприємств України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. № 10/3. Т. 20. С. 74-82.

68. Полякова Ю. В. Компаративний аналіз інноваційної діяльності пострадянських країн. *Збірник наукових праць "Стратегія і механізми*

регулювання промислового розвитку”. Т. 1. Інститут економіки промисловості НАНУ. 2011. С. 355-364.

69. Комерціалізація технологій та об’єктів патентного права : навчальний посібник / Мокій А. І., Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Львів : ЛКА, 2010. 416 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено теоретичні засади міжнародної передачі технологій і сучасні форми та засоби технологічного обміну*.

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ…….. 39
1.1. Еволюція теорій регіоналізму та інноваційного розвитку…….. 39
1.2. Методологічні засади конкурентоспроможності регіонів…….. 58
1.3. Регіональний вимір взаємообумовленості циклів інноваційної діяльності і конкурентоспроможності……... 70
1.4. Спільна інноваційна і регіональна політика ЄС …… 89
Висновки до розділу 1…… 107
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ …….. 110
2.1. Теоретико-методичні основи дослідження інноваційної активності і конкурентоспроможності у регіональному вимірі …… 110
2.2. Системні характеристики динамічної конкурентоспроможності регіонів ……. 120
2.3. Науково-методичні підходи до оцінювання конкурентних переваг регіонів ……. 134
Висновки до розділу 2…… 153
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖ-НОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ……. 157
3.1. Передумови інтеграції України та ЄС в інноваційній сфері …… 157
3.2. Компаративний аналіз інноваційної діяльності в регіонах ……. .. 175
3.3. Інституціональний аналіз програмних документів інноваційного

розвитку регіонів ……..... 194
3.4. Регіональні інноваційні системи як основа забезпечення конкурентоспроможності ……..……..……. 223
Висновки до розділу 3…… 238
РОЗДІЛ 4. ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНІВ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ……. 243
4.1. Імплементація Спільної регіональної політики ЄС в Україні ..……. 243
4.2. Концептуальні положення раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів …….. 267
4.3. Стратегічні напрями використання інноваційного чинника конкурентоспроможності регіонів.....…….. 281
Висновки до розділу 4…… 304
РОЗДІЛ 5. ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ….……. 307
5.1. Системно-динамічне моделювання взаємозв’язків формування інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів……. 307
5.2. Програмні засоби посилення конкурентних переваг регіонів …… 319
5.3. Модернізація інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності…… 335
Висновки до розділу 5..... 356
ВИСНОВКИ..... 359
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 365
ДОДАТКИ..... 417

ВСТУП

Актуальність теми. Активізація інноваційної діяльності у глобальному вимірі істотно впливає на конкурентоспроможність регіонів і національної економіки. Вагомим чинником розвитку стає не лише глобалізація ринків, а й інтенсифікація інноваційних процесів, що обумовлює конкуренцію між суб'єктами різних рівнів системної ієрархії на основі застосування інноваційних стратегій. Простежується значна диференціація регіонів України за рівнем конкурентоспроможності, що обумовлює погіршення конкурентних переваг на зовнішніх ринках, посилення міжрегіональних суперечностей, виникнення дивергентних тенденцій і депресивності територій. Недостатній рівень інноваційної активності та використання інноваційного потенціалу призводить до зниження рівня конкурентоспроможності регіонів, звуження можливостей розвитку і раціонального використання інтелектуальних ресурсів. На сучасному етапі реформування розвиток економіки регіонів на інноваційних засадах стає одним з пріоритетів зміцнення конкурентоспроможності, модернізації інституціонального базису та ефективного використання інноваційного потенціалу.

У вітчизняній економічній науці знайшли відображення дослідження фундаментальних засад формування та реалізації інноваційної політики, фінансування інноваційної діяльності, функціонування інноваційної інфраструктури, стратегічного програмування інноваційного розвитку, методології оцінювання інноваційного потенціалу та ефективності інноваційної діяльності в умовах глобалізації. Теоретичним основам інноваційного розвитку національних економік присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених Ю. Бажала, Д. Белла, Р. Вернона, В. Гейця, С. Давимуки, Е. Денісона, Б. Джовановича, В. Зянька, С. Іщук, М. Кондратьєва, П. Кругмана, С. Кузнеця, А. Маршалла, А. Мокія, Дж. Нейсбіта, Ф. Перру, С. Пирожкова, М. Познера, М.

Портера, П. Ромера, Б. Санто, Р. Солоу, Я. Тінбергена, М. Туган-Барановського, К. Фрімена, Ф. Хайека, П. Хаггена, Дж. Хікса, Й. Шумпетера, Ю. Яковця.

Дослідженнями конкурентоспроможності регіонів, галузей економіки, чинників формування конкурентних переваг займалися О. Амоша, Л. Антонюк, П. Бєлєнький, О. Бобровська, В. Борщевський, І. Буднікевич, З. Варналій, Т. Васильців, А. Гранберг, З. Герасимчук, І. Дегтярьова, М. Долішній, С. Захарченко, М. Згуровський, В. Кравців, О. Лайко, М. Мельник, Х. Притула, Ю. Стадницький, І. Сторонянська, А. Сухоруков, В. Токар, О. Федірко, Л. Федулова, С. Шульц.

Особливості, проблеми і пріоритети реалізації євроінтеграційного вектора України відображені у працях Д. Антонюка, В. Будкіна, І. Єгорова, О. Єрмакової, Д. Лук'яненка, А. Мельник, В. Новицького, Н. Павліхи, С. Писаренко, А. Поручника, В. Сіденка, А. Філіпенка, В. Чужикова, О. Шниркова та ін.

Попри вагомий теоретичний і прикладний здобуток вітчизняних і зарубіжних учених, інноваційний розвиток регіонів України пов'язаний з системними проблемами і потребує подальших досліджень, систематизації, узагальнення, імплементації та розвитку методології і механізмів реалізації регіональної політики і стратегій, які довели ефективність у країнах-членах ЄС. Подальше погіршення науково-технологічного та інноваційного потенціалу як чинників підвищення конкурентоспроможності регіонів актуалізує необхідність коригування стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку, їх гармонізації з тенденціями техноглобалізму та європейськими практиками.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в межах науково-дослідних тем:

– ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України": "Трансформація економічного середовища прикордонних територій в рамках дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС" (номер державної

реєстрації 0116U004037), де автором обґрунтовано пріоритети підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів України в умовах реалізації основних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; “Визначення перспектив участі суб’єктів господарювання прикордонних регіонів України у глобальних ланцюгах доданої вартості (номер державної реєстрації 0118U001494), у якій здобувач розробила комплекс напрямів залучення вітчизняних суб’єктів господарювання до спільної інноваційної діяльності;

– Національного інституту стратегічних досліджень: “Обґрунтування заходів державного сприяння міжнародному трансферу технологій у контексті розширення зони вільної торгівлі” (номер державної реєстрації 0108U00952) у межах проекту “Соціально-економічний розвиток України: формування конкурентоспроможності в умовах відкритої економіки”, у якій автором розглянуто проблеми і перспективи участі України у патентно-ліцензійній торгівлі та розроблено заходи щодо усунення виявлених перешкод; “Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва з урахуванням світового досвіду” (номер державної реєстрації 0107U02508) у межах проекту “Стратегічні пріоритети регіональної політики України”, де автором проведено оцінювання стану інноваційної діяльності в малих містах і розроблено заходи з підвищення ефективності інноваційної політики на регіональному рівні;

– Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій: “Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки” (номер державної реєстрації 0115U001873), де автором обґрунтовано визначальну роль конкурентоспроможності економічних агентів різних рівнів ієрархії як чинника національної економічної безпеки на тлі глобальних змін; “Напрями та механізми зміцнення економічної безпеки суб’єктів господарювання в процесі європейської інтеграції” (номер державної реєстрації 0116U006779), де автором досліджено теоретичні та прикладні

аспекти конкурентоспроможності у зміцненні економічної безпеки держави та регіонів.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ, визначення пріоритетів і розроблення системи засобів підвищення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах в умовах євроінтеграції.

З огляду на окреслену мету та логіку дослідження у роботі поставлені та вирішені такі завдання:

– розкрити сутнісні характеристики, взаємозв'язки та етапи еволюції теорій регіоналізму, інноваційної діяльності та конкурентоспроможності;

– окреслити теоретичні положення формування стратегії зміцнення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах;

– виявити домінантні структурно-функціональні взаємозв'язки регіональної та інноваційної політик ЄС;

– обґрунтувати теоретико-методологічні основи розвитку та ефективного використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів;

– запропонувати теоретико-методичні підходи до виявлення взаємозв'язку інноваційної діяльності та конкурентоспроможності регіонів;

– сформулювати основні характеристики динамічної конкурентоспроможності регіонів в умовах євроінтеграції;

– розробити науково-методичні підходи до оцінювання конкурентних переваг регіонів;

– сформулювати методичні засади оперативного моніторингу інноваційної діяльності регіонів;

– визначити головні чинники та фактори регіональної диференціації інноваційного потенціалу;

– узагальнити домінантні тенденції формування і розвитку регіональної та інноваційної політик ЄС, обґрунтувати передумови, перешкоди та напрями

імплементації вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

– окреслити концептуальні положення стратегії раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів;

– визначити напрями модернізації регіональних інноваційних систем на сучасному етапі євроінтеграції;

– обґрунтувати стратегічні пріоритети та розробити механізми розвитку і ефективного використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення конкурентоспроможності регіонів України в умовах євроінтеграції.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні основи дослідження та обґрунтування стратегічних пріоритетів і системи засобів використання інноваційного чинника підвищення конкурентоспроможності регіонів у процесі поглиблення євроінтеграції.

Методи дослідження. Методологічний базис дисертації охоплює методи наукового пізнання для обґрунтування і розробки теоретико-методологічних основ, пріоритетів та засобів підвищення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах в умовах євроінтеграції. У дослідженні використано методи: *історико-логічний* (системний аналіз еволюції теорій регіоналізму, інноваційного розвитку та конкурентоспроможності, підрозділ 1.1), *індукції і дедукції* (систематизація тенденцій, явищ і процесів, пов'язаних з інноваційно-технологічним розвитком, підрозділ 1.3), *аналізу і синтезу* (виявлення основних тенденцій інноваційної активності підприємств у регіональному вимірі, підрозділи 3.2, 3.3), *систематизації і узагальнення* (опрацювання понятійно-категоріального апарату, підрозділи 1.2, 2.2), *компаративного аналізу* (виявлення спільних і специфічних характеристик регіональних стратегій, підрозділи 3.3, 4.2; рейтингування регіонів України, підрозділ 3.2), *головних компонентів* (дослідження найвпливовіших факторів

інноваційної активності підприємств, підрозділ 3.3), *стратегічного планування* (розроблення концептуальних положень стратегії раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів, підрозділ 4.3)*, економіко-математичного моделювання* (виявлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками, підрозділи 3.2, 3.4), *групування* (кластеризація регіонів за конкурентними перевагами та інноваційною активністю, підрозділи 2.3, 3.3), *таксономічного аналізу* (статистичне оцінювання рівня інноваційної активності регіонів, підрозділи 3.1, 3.4), *багатофакторного порівняльного аналізу* (оцінювання інноваційного потенціалу регіонів, підрозділ 3.4), *стандартизації показників* (дослідження інноваційної привабливості регіонів, підрозділ 3.4), *нечіткої логіки* (встановлення залежності результативності інноваційної діяльності та показників інноваційної активності в регіонах України, підрозділ 4.3), *аналізу ефективності продуктивних систем* (оцінювання ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів, підрозділ 3.3), *системно-динамічного моделювання* (визначення впливу інтегральних показників розвитку регіонів на параметри використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, підрозділ 5.1).

Інформаційну базу дослідження склали закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та стратегічні програмні документи з розвитку національної економіки, спільні політики та директиви Європейського Союзу, офіційні документи міністерств і відомств України, стратегії та програми розвитку регіонів, офіційні дані Державної служби статистики України та Євростату, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали глобальної мережі Інтернет, результати власних аналітичних і прогнозних розрахунків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методологічних положень, визначенні стратегічних пріоритетів і розробленні механізмів використання інноваційних засад зміцнення

конкурентоспроможності регіонів України на сучасному етапі євроінтеграції. Основні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у вирішення науково-прикладної проблеми, полягають у такому:

- *вперше:*

– сформульовано методологічні положення оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіону, включно із запровадженням поняття “інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіону” як домінантного чинника інклюзивного розвитку за умов створення ефективної інноваційної інфраструктури, посилення ролі регіональних органів державного управління і місцевого самоврядування у формуванні раціонально доцільного інституціонального базису, здійснення оперативного моніторингу на основі розробленого інтегрального показника та коефіцієнта ефективності з метою системного аналізу та прогнозування динаміки конкурентоспроможності регіонів;

– обґрунтовано концептуальні засади стратегічного програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів з окресленням: базових принципів (солідарне партнерство та розподіл компетенцій у вирішенні завдань; мотивованість на досягнення результатів; визнання домінантності інституціонального забезпечення); генеральної цілі підвищення конкурентоспроможності; операційних завдань (забезпечення ефективності регіональних інноваційних систем; посилення міжрегіональної інтеграції, поліструктурної спеціалізації регіону; зміцнення природних та трансформація набутих конкурентних переваг); форм просторової організації інноваційного бізнесу; інфраструктурного, фінансового, інформаційного та управлінського забезпечення; критеріальних обмежень (науково-технологічна, економічна, демографічна, екологічна безпека розвитку);

– запропоновано теоретико-методологічні підходи до моделювання компонентної структури інноваційного потенціалу регіонів на основі методів нечіткої логіки для досягнення планованих показників результативності інноваційної діяльності (кількість впроваджених інноваційних видів продукції та нових технологічних процесів, патентів на винаходи), що дозволило виявити незначний вплив чисельності дослідників порівняно з обсягами витрат на інноваційну діяльність і довести важливість диверсифікації джерел і запровадження європейських практик фінансового забезпечення з пріоритетністю залучення зовнішніх ресурсів;

- *удосконалено:*

– теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіонів і розроблення пріоритетних напрямів її підвищення, які містять цілісну сукупність взаємопов'язаних етапів і методів: вибору множини показників; розрахунку часткових та інтегральних індикаторів; визначення головних детермінант конкурентоспроможності; обґрунтування стратегічних пріоритетів, напрямів і засобів її підвищення; організаційно-інституціонального супроводу управління проблемно-орієнтованими програмами досягнення планованих параметрів конкурентоспроможності;

– термінологічний апарат регіональної економіки доповненням поняття "конкурентоспроможність регіону", на відміну від тих, що вже існують, динамічно змінними під впливом тенденцій техноглобалізму характеристиками здатності до створення нових або перетворення наявних конкурентних переваг з виокремленням домінантного процесно-часового інноваційного чинника соціальних, науково-технологічних, економічних та управлінських трансформацій;

– методичні засади компаративного аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів встановленням взаємозв'язку між ними, на основі чого виявлено критично надмірний рівень регіональної диференціації,

об’єктивні перешкоди використання інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності певних регіонів з метою усунення загроз уповільнення соціально-економічного розвитку, посилення депресивності, дивергентних тенденцій, міжрегіональних суперечностей та економічній безпеці держави;

- *набули подальшого розвитку:*

– концептуальні положення визначення стратегічних цілей і завдань створення регіональних інноваційних систем (максимальне використання існуючих інститутів інноваційної інфраструктури, спрямованість на невідкладне вирішення системних проблем і подолання незворотних негативних тенденцій та процесів в науково-технологічній та інноваційній сфері, застосування індикативного планування заходів досягнення середньострокових цілей модернізації інфраструктури, концентрація ресурсів і організаційних засобів на інституціональній інтеграції через запровадження вимог і стандартів ЄС), які передбачають: усунення міжрегіональної асиметрії інноваційної активності; збереження і комерціалізацію інтелектуального капіталу регіонів; покращення якості управління використанням інноваційного потенціалу; імплементацію інституціонального базису європейської регіональної та інноваційної політики в процесі реалізації заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

– методологічні основи розроблення регіональних стратегій, які, на відміну від усталених, доповнені необхідністю використання інноваційного чинника зміцнення існуючих і модернізації набутих конкурентних переваг, обґрунтуванням доцільності селективного вибору технологічно-інноваційної, промислово-інноваційної, секторально-інноваційної, еколого-інноваційної спеціалізації певних регіонів з окресленням системних характеристик, стратегічних цілей та операційних завдань, організаційно-інституціонального базису і критеріальних обмежень прикладної реалізації;

– науково-методичні та організаційні передумови ефективного функціонування регіональних інноваційних систем, які, на відміну від застосовуваних, передбачають узгодження їх структурної побудови і функцій з глобальними та мегарегіональними технологічними циклами і прогнозними оцінками динаміки з урахуванням результатів рейтингування і компаративного аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів;

– науково-прикладні принципи розроблення регіональних стратегій і програм зміцнення конкурентоспроможності, а саме: чітке окреслення цільових орієнтирів та інноваційних засобів забезпечення стабільного зростання; послідовність етапів формування “знизу-догори”; вибір видів економічної діяльності або галузей з вираженою спеціалізацією; спрямованість наукових, дослідницьких та інноваційних проектів на розвиток і максимальне використання інноваційного потенціалу; зміцнення природних і модернізація набутих конкурентних переваг; пріоритетність імплементації європейських практик управління цільовими інноваційними програмами і проектами підвищення конкурентоспроможності регіонів;

– теоретико-методологічне підґрунтя дослідження впливу технологічних укладів на конкурентоспроможність регіонів, яке охоплює виявлення домінантних тенденцій їх зміни та технологічної асиметрії економіки регіонів, обґрунтування пріоритетності застосування апробованих європейською практикою інтеррегіональних та міжрегіональних інтеграційних засобів підвищення конкурентоспроможності підприємств, їх солідарної участі з державою у фінансуванні фундаментальних і прикладних наукових досліджень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретико-методологічних положень і прикладних рекомендацій на національному, регіональному та місцевому рівнях для підвищення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах розвитку.

Результати дисертації знайшли практичне застосування у діяльності Управління економічного співробітництва Міністерства закордонних справ України і Ради експортерів та інвесторів. Зокрема, використано пропозиції щодо реалізації організаційно-економічних механізмів інтеграції в інноваційній сфері України та країн-членів ЄС (довідка № 51/19-200-1602 від 23.05.2018 р.). Науково-практичні розробки щодо адаптування досвіду європейських країн з реалізації інноваційної політики на регіональному рівні знайшли застосування у діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка № 7/12-5120 від 22.05.2018 р.).

Науково-методичні підходи до оцінювання впливу визначальних чинників на інноваційну діяльність регіону та розробки механізмів її активізації використані в діяльності Львівської торгово-промислової палати (довідка № 19-08-5/695/1 від 15.06.2017 р.). Теоретико-методичні та прикладні підходи, запропоновані в дисертації, застосовані Івано-Франківською торгово-промисловою палатою для обґрунтування пропозицій з активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва та покращення інноваційної привабливості регіону в умовах європейської інтеграції (довідка № 15-03/270 від 7.12.2017 р.). Окремі положення дисертації щодо основних напрямів розвитку приморських регіонів, пов'язаних з інноваційною активністю суб'єктів господарської діяльності, використовує у своїй діяльності Одеська торгово-промислова палата (довідка № 2001-08/81/1 від 19.02.2018 р.). Рекомендації з розроблення стратегії розвитку регіонів, обґрунтування стратегічних цілей та операційних завдань з підвищення їх конкурентоспроможності, запровадження апробованих у країнах-членах ЄС механізмів інноваційної діяльності застосовані в діяльності Запорізької торгово-промислової палати (довідка № 22.2/570 від 10.10.2017 р.).

Результати дослідження використані під час розроблення перспектив розвитку міста спеціалістами Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області, зокрема це рекомендації щодо розвитку інноваційного потенціалу

місцевих підприємств та покращення інноваційно-інвестиційної привабливості території (довідка № 47/12-14-1243/2018 від 25.05.2018 р.).

Теоретичні, методичні та аналітико-прикладні положення дисертації використовуються у навчальному процесі приватного вищого навчального закладу "Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій" у підготовці підручників і науково-методичних матеріалів з дисциплін "Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності", "Міжнародні стратегії економічного розвитку", "Глобальна економіка" (довідка № 326-9/16 від 26 грудня 2016 р.), а також у навчальному процесі під час викладання економічних дисциплін на факультеті інженерних наук і економіки Вроцлавського економічного університету Республіки Польща (довідка № 9/19 від 04.05.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які виносяться на захист, здобуті автором особисто і відображені у наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, що є результатами самостійної роботи автора.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і методологічні положення та результати дисертації пройшли апробацію на міжнародних та вітчизняних науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, зокрема: Міжвідомчій науково-теоретичній конференції "Шляхи реформування української економіки з метою забезпечення конкурентних переваг у посткризових умовах" (м. Київ, 2010 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми інформаційних технологій, економіки та права" (м. Чернівці, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Формування мереж прикордонного співробітництва України" (м. Чернівці, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури" (м. Львів, 2011 р.), VIII Міжнародній науково-практичній конференції "Найновите научни постижения - 2012"

(м. Софія, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции" (м. Комрат, 2013 р.), Міжнародній конференції "Rozwój euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskidy (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego)" (м. Красічин, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Прогнозування економічного та соціального розвитку національної економіки" (м. Запоріжжя, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Економічні підсумки 2016 року: досягнення, тенденції та перспективи" (м. Одеса, 2016 р.), І Міжнародній науково-практичній конференції "Наукові дослідження в XXI столітті: теорія і практика" (м. Тернопіль, 2016 р.), Міжнародній науковій конференції "Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство" (м. Лісабон, 2016 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції "Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції" (м. Запоріжжя, 2017 р.), ІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю "Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах макроекономічної нестабільності", (м. Миколаїв, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасний фундамент розвитку національної економіки" (м. Київ, 2017 р.), ІІ Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти" (м. Херсон, 2017 р.), Науковій конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції" (м. Львів, 2018 р.).

Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 69 наукових праць загальним обсягом 49,8 д.а., з них – 1 одноосібна монографія, 4 колективні монографії, 30 статей (у тому числі 15 одноосібних) у наукових фахових виданнях (з них 8 статей у виданнях України,

які включені до міжнародних наукометричних баз), 23 публікації у матеріалах конференцій, 5 публікацій у наукових періодичних виданнях інших держав, 6 публікацій, що додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 555 сторінок. Основний зміст викладено на 376 сторінках. Робота містить 46 рисунків, 27 таблиць (4 рисунки на окремих сторінках), 22 додатки. Список використаних джерел складає 447 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ

1.1. Еволюція теорій регіоналізму та інноваційного розвитку

На сучасному етапі розвитку глобальної економіки під впливом інформаційно-технологічної революції радикальні зміни в інноваційній політиці відбуваються одночасно з еволюцією інноваційних теорій, що покликані відображати та пояснювати зрушення в інноваційній діяльності на національному і регіональному рівнях системної ієрархії. Теорії регіоналістики за своїм призначенням, сутністю та методологією обґрунтовують різноманітні політики управління просторовим розвитком, враховуючи розміщення суб'єктів економічної діяльності, їх взаємодію між собою та з зовнішнім середовищем, забезпечення виробничими факторами, розвиток людського капіталу, у тому числі регіональне управління конкурентоспроможністю регіонів.

Обґрунтування стратегій економічного розвитку регіонів розвинених країн базується на різних методологічних підходах, притаманних конкретним країнам, і залежить від рівня диференціації регіонального розвитку. Важливе значення в економічному зростанні на основі динамічної конкурентоспроможності розвинених країн має регіональний рівень управління. Аналіз світового досвіду показує недостатню раціональність та ефективність централізованого формування інноваційної політики в противагу позитивним результатам функціонування децентралізованих регіональних інноваційних систем.

Дослідження спрямоване на обґрунтування теоретико-методологічних основ, визначення пріоритетів і розроблення системи засобів підвищення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах в умовах євроінтеграції. Це передбачає розробку концептуальних засад стратегічного

програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів України на основі європейського досвіду з урахуванням викликів глобалізації, важливості реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, існуючої значної диференціації у інноваційному потенціалі регіонів України. Структурно-логічна схема дослідження представлена на рис. 1.1.

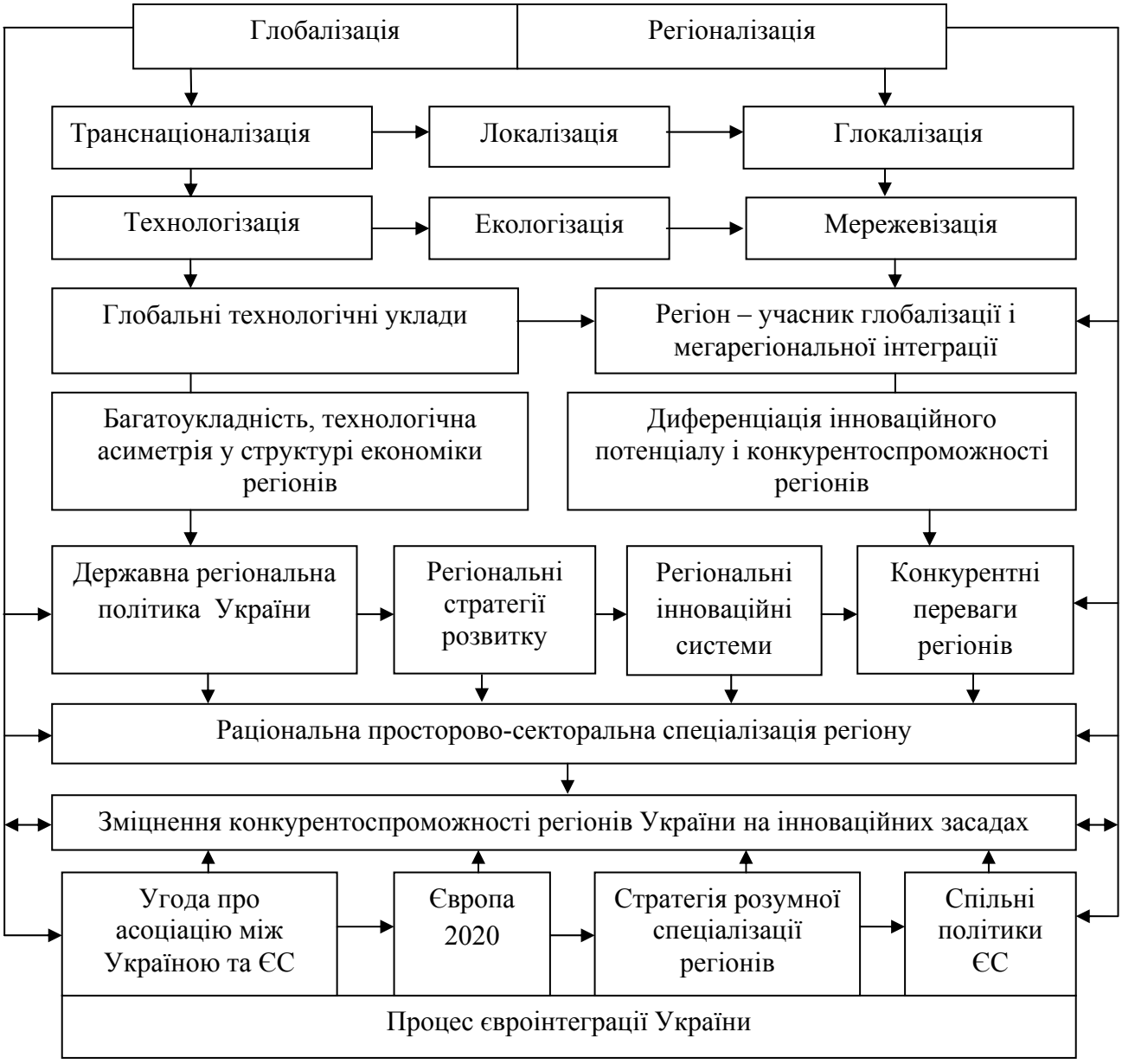

Рис. 1.1. Структурно-логічна схема дослідження

Еволюція теоретичних положень інноваційного розвитку до сучасного вигляду є результатом досліджень соціоекономічних систем, виявлення нерівномірності економічного зростання. Залежно від пріоритетів економічного розвитку та рівня забезпеченості факторами виробництва, застосовуються різні інноваційні моделі реалізації конкурентних переваг на національному і глобальному ринках, які відрізняються розвиненістю фундаментальної та прикладної науки, обсягами фінансування та методами активізації інноваційної діяльності, створенням власних або запозиченням і поширенням імпортних технологій, розвитком освіти та науки. Сучасні теорії інноваційного розвитку обґрунтовують пріоритети розвитку інформаційного суспільства, потреби продукування і накопичення знань, важливість обміну результатами наукової діяльності та об’єктами інтелектуальної власності, необхідність зміцнення людського потенціалу, інвестування в освіту та інтелектуальний капітал.

Нова парадигма розвитку провідних економік передбачає перехід від постіндустріальної моделі до інноваційної моделі господарювання, коли конкурентна боротьба стосується не лише володіння капітальними ресурсами та матеріальними цінностями, а й здатності до розроблення і впровадження ефективних нововведень організаційного, комерційного та технологічного характерів.

У процесі трансформації інноваційної політики розвинених країн виокремлюють такі етапи [40, с. 4]:

– перший (середина 50-х – середина 80-х років XX ст.), коли інноваційна політика характеризувалася як традиційна та вузькоорієнтована платформа ситуативного реагування на зовнішні виклики;

– другий (кінець 80-х – кінець 90-х років XX ст.), упродовж якого інноваційна політика базувалася на концепції національних інноваційних систем, а розширення традиційної платформи відбувалося у горизонтальному напрямі;

– третій (початок XXI ст. до сьогодення) пов’язаний з формуванням державної політики стимулювання впровадження інновацій, забезпеченням

стратегічних зв'язків між інституціями безперервного інноваційного процесу, адаптацією цілей сталого розвитку.

Теоретичні положення інноваційного розвитку регіонів вітчизняні і зарубіжні науковці переважно розглядають у контексті теоретичних досягнень просторово-структурної організації економіки як складника теорій регіональної економіки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Взаємозв'язок теоретичних положень конкурентних переваг і моделей регіонального розвитку

Теорії та концепції регіональної економіки	Сутнісні характеристики	Походження конкурентних переваг
Концепція факторів розвитку та розміщення (А. Сміт, Д. Рікардо, В. Лаунгардт, А. Лоріа, Ф. Столпер, П. Самуельсон)	Обґрунтування розміщення господарства за економічною доцільністю і просторовим поділом праці	Факторні переваги
Штандортні моделі розміщення виробництва (Й. Тюнен, А. Вебер, В. Лаунгардт, А. Шеффле, Т. Поландер, В. Кристалер, А. Льош)	Пояснення розміщення підприємств, враховуючи транспортні і виробничі витрати, чисельність місцевого населення, доступ до ринків сировини та збуту; перехід від мінімізації витрат до максимізації збуту	Переваги розміщення, зменшення витрат майбутніх періодів
Інноваційні теорії і концепції просторової організації економіки (Т Хагерстрандт, Р. Вернон, С. Хірш, А. Скотт, М. Столпер, Р. Волкер)	Окреслення механізмів впливу науково-технічного розвитку, стадій життєвого циклу продукції на розміщення виробництва, типів дифузії інновацій і засад функціонування інноваційних кластерів	Науково-технічні та інноваційні переваги
Теорії регіонального економічного розвитку (Л. Вальрас, Ф. Перру, Ж. Будвіль, Д. Фрідман, А. Ізард, Я. Тінберген, Х. Босс)	Визнання ролі галузей-лідерів у створенні нових товарів і послуг, виявлення впливу "центру" на "периферію", доведення необхідності стимулювання розвитку депресивних регіонів і розроблення регіональних програм розвитку	Переваги територіальної концентрації
Теорії міжрегіональної економічної взаємодії (О. Курно, П. Самуельсон, В. Парето)	Формування регіональних ринків, збалансованого міжрегіонального, інтеррегіонального і транскордонного простору	Ринкові переваги

Складено автором.

А. Маршалл географічну локалізацію виробництва (ідея промислового району, індустріального дистрикту) пов’язував з економічними передумовами та з інтелектуальними ресурсами. Вагомого значення надавалося ринку праці, який набуває ознак динамічності, сприяючи розповсюдженню і обміну технологічними знаннями і організаційними навичками. З погляду А. Маршалла, головною причиною локалізації виробництва є природні переваги: характер клімату та ґрунтів, наявність корисних копалин або будівельної сировини в межах певної території або в зоні досяжності. Саме природні фактори впливають на здатність людини проводити певну діяльність або відкривати нові сфери застосування навичок. На усіх стадіях економічного розвитку, за винятком ранніх, локалізоване виробництво сприяє створенню постійного ринку для кваліфікованої праці. Водночас локалізоване виробництво створює недоліки ринку праці, якщо робочі операції мають переважно однорідний характер, проте їх усунення можливе за умов розвитку у цій же місцевості виробництв доповнюючих і суміжних галузей. Поєднання переваг різноманітності видів зайнятості з перевагами концентрації виробництва є головною передумовою їх постійного зростання. Регіон, розвиток якого залежить переважно від однієї галузі виробництва, приречений на депресію у випадку зниження попиту на продукцію або скорочення поставок сировини. Уникнути цього можливо за умов розвитку кількох самостійних галузей [163, с. 349-354]. Отже, гнучкий синтез природних переваг та інтелектуального рівня їх використання визначає мультиспеціалізацію території і перспективи соціального та економічного розвитку.

У процесі формування теорії, що обґрунтовують інноваційний розвиток, виокремилися: класична теорія інновацій, теорія довгих хвиль, неокласична теорія, теорія прискорення та соціально-психологічна теорія. Уперше циклічність економічного зростання розглядав М. Туган-Барановський, який наголошував, що виробництво визначає споживання, а не навпаки. Це

відбувається як наслідок нагромадження і здійснення капітальних інвестицій у нові технології та виробництво. Основою спадів і зростань національних економік є технічний потенціал знарядь праці, звідси процес їх виготовлення, удосконалення і впровадження є пріоритетним. У фундаментальних працях М. Туган-Барановського таке поняття як "цикл" розглядається як процес послідовного проходження фаз спадів і зростання. На сьогодні науковцями виявлено значну кількість різних циклів суспільно-економічного розвитку, що відрізняються за походженням, ієрархією, сферами розповсюдження, наслідками та часовою тривалістю.

Дж. Р. Хікс висловлював думку, що постійне рівномірне використання нововведень та інновацій сприяло б звільненню економіки від глибоких кризових потрясінь. Він зазначав, що інновації є причиною виникнення циклів, і початкове зростання, викликане підвищеними темпами інновацій, призводить до вторинного підйому. На початку економічного "буму" складно вияснити відмінності між змінами, що викликані інноваціями, і які є наслідком самого "буму", оскільки останній може сприяти виникненню таких інновацій. Зниження темпів інновацій призводить до загострення тенденцій з відмирання економічного "буму" або більш тривалого спаду [397, с. 29]. Звідси, інновації є не лише вагомим інструментом економічного зростання, а й засобом уникнення і подолання наслідків кризових явищ.

Проблема впливу науково-технологічного розвитку на динаміку економічного зростання знайшла своє відображення в працях М. Кондратьєва, який розвинув теоретичні положення М. Туган-Барановського про циклічність економічного розвитку. М. Кондратьєв на початку XX ст. дослідив економіку провідних капіталістичних країн і виявив поряд з короткими періодами коливань кон'юнктури існування довгих хвиль. Він обґрунтував взаємозв'язок між їх виникненням і появою технічних винаходів і їх практичним застосуванням. Згідно з теорією М. Кондратьєва, головним джерелом тривалого

економічного підйому є прогресивні технологічні зміни у виробничій сфері, які, своєю чергою, залежать від потреб практичної діяльності та наявного рівня розвитку науки і техніки [130, с. 38].

У теорії “довгих хвиль” М. Кондратьєва інноваційні процеси істотно пов’язані з економічною кон’юнктурою. Нововведення розподіляються нерівномірно, великі цикли (“довгі хвилі”) тривалістю близько 50 років пов’язуються більшою мірою з екзогенними чинниками (значними науково-технічними винаходами або відкриттями, появою нових країн-учасників процесів техноглобалізації, динамікою цін на золото тощо). Піднесення економіки характеризується нагромадженням інновацій, а періоди спаду послабленням їх активності і вагомості для економіки. За С. Кузнецем [143, с. 50-56], у суспільстві для інноваторів завжди є можливість реалізувати низку проектів або нових комбінацій. При цьому можна прослідкувати циклічність економічного розвитку – після періоду новаторської активності наступає пауза або статична пасивність, якої масово дотримуються усі підприємці. Проте певний видатний новатор знову порушує досягнутий статичний баланс заради нової комбінації, після чого відбувається новий поштовх.

Теоретичні положення М. Кондратьєва щодо впливу інновацій на розвиток економічної системи розвинув у своїх дослідженнях Й. Шумпетер застосуванням ідеї “довгих хвиль” при обґрунтуванні інноваційної теорії економічних коливань. В умовах “конкурентної рівноваги” господарської системи, де відбувається постійно повторюваний рух, тільки “здійснення нових комбінацій” уможливлює економічний розвиток, тобто “… зміну траєкторії, за якою відбувається кругообіг” [412, с. 38]. Поняття інновації як рушійної сили економічного зростання було характерною ознакою теоретичних положень Й. Шумпетера впродовж сторіччя. У своїй “Теорії економічного розвитку” вчений протиставив “статичний кругообіг” динамічній капіталістичній економіці. На його думку, еволюція, яка породжує уявлення, що глибокі якісні зміни

супроводжують економічний розвиток унаслідок впровадження нових комбінацій або інновацій, які можна узагальнити виразом "…робити щось нове" або "…робити щось по-іншому". Й. Шумпетер наголошує на тому, що підприємець є рушійною силою економічної еволюції, а підприємництво – головною силою інновацій і перебуває біля витоків процесу "креативного руйнування", яке породжує економічне зростання. Підприємці перевершують менеджерів та осіб, які наважилися ризикнути, у тому, як вони порушують рутину, долають вроджений консерватизм, властивий істеблішменту, і змінюють економічний і соціальний ландшафт [423, p. 17-19].

Й. Шумпетер вважав, що конкуренція, яка базується на нових різновидах товарів, технологіях, джерелах і пропозиціях, типах організації, вимагає вирішальної переваги у витратах і якості, завдає ударів не лише по чистих прибутках і продукції фірм, а й по їх засадах та існуванню. Така конкуренція діє не лише тоді, коли вона є, а й тоді, коли існує її постійна загроза. Відкриття нових ринків (зовнішніх чи внутрішніх), організаційний розвиток від ремісничої майстерні до концернів ілюструють процес промислової мутації, який безперервно революціонізує економічну структуру зсередини, руйнуючи стару структуру, і започатковує процес творчого руйнування. Функцією підприємництва є реформування чи революціонізація структури виробництва через використання певного винаходу чи невикористаної технологічної можливості для продукування нового товару чи старого товару новим способом через відкриття нового джерела постачання матеріалів чи нового ринку для збуту продукції через організацію певної галузі [411, с. 113]. Узагальнимо, що основну роль в економічному розвиткові Й. Шумпетер відводив підприємництву, оскільки виникнення підприємств і конкуренція між ними, збільшення попиту з боку нових підприємців і зростання купівельної спроможності зумовлюють підйом в економіці.

Ф. Хайек теж пов'язує інновації та прагнення підприємців отримувати

прибутки, оскільки в умовах змагань удосконалення техніки виробництва переважно відбувається завдяки спробам кожного випередити, а отриманий надприбуток дозволяє здобути ресурси для подальшого вдосконалення виробництва. У цьому процесі конкуренція розглядається як процес придбання та передачі знань, що дозволяє за сприятливих обставин краще використовувати вміння та навички людей [392, с. 110-113].

Згідно з Б. Санто [319], інновації створюють потреби, зберігають протягом тривалого часу конкурентні переваги, які шляхом їх реалізації у виробництві та на ринку призводять до економічного прибутку. Інновації примушують змінювати стиль життя і чим більша частка нових технологій, тим помітніші є викликані ними зміни. Міжгалузевий характер інноваційного процесу та можливість створення спільної інфраструктури і тісних зв'язків між учасниками обумовлюють регіональну соціально-технологічну систему, яка є не лише виробничою базою, концентрованою навколо банківських установ і наукових центрів, але й управлінським центром, який враховує місцеву специфіку. У таких регіональних системах стає можливим взаємопов'язане використання сировинних і трудових ресурсів, активне залучення місцевих громад, створення раціональної організаційної структури участі у міжнародному трансфері технологій і консультаційної діяльності, використання неформальних зв'язків.

У неокласичній теорії на початку чинник технологічного розвитку не враховувався, а основним фактором економічного зростання вважався обсяг капіталу, що призводило до неточності аналізу макроекономічних процесів. Вказана недосконаліть неокласичної теорії усунена при застосуванні для аналізу факторів економічного зростання виробничої функції Кобба-Дугласа для оцінювання ролі технологічних змін у збільшенні продуктивності праці. На основі виробничої функції з постійною віддачею від масштабу побудована модель Р. Солоу, яка дозволяє визначити внесок фактора технологічних змін у

економічне зростання. Зауважимо, що у неокласичних моделях технологічний прогрес вважався екзогенним чинником, що залежить від часу та реальних процесів у економічній системі.

Проте в середині 80-х років XX ст. були запропоновані теоретичні моделі, що розглядають науково-технічний прогрес як один з ендогенних факторів економічного зростання. У цих моделях технологічний прогрес розглядається як результат проведення НДДКР економічними агентами для максимізації прибутку у тривалій перспективі. Істотним внеском у розвиток теорії є модель П. Ромера, у якій окремою змінною виробничої функції є обсяг наукових знань і практичних навичок, нагромаджених у процесі навчання і виробничої діяльності [431, с. 483]. Отже, у моделі П. Ромера технологія вважається ендогенним чинником, а її розвиток безпосередньо залежить від ресурсів, на відміну від традиційних підходів, де технологія вважається екзогенним чинником.

Звернемо увагу, що більшість моделей теоретичного пояснення базуються на неокласичних і традиційних моделях ендогенних технологічних зрушень. Б. Джованович поділяє моделі ендогенного технологічного розвитку залежно від типів ресурсів зростання знань: (1) наукові дослідження та розробки; (2) навчання; (3) тренінг чи перекваліфікація; (4) практичне навчання, які трансформуються під впливом усвідомлення необхідності набуття знань, навичок і їх практичного використання у виробничій діяльності [433].

Ю. Яковець стверджує, що епохальні і базисні інновації пов’язані зі значними інвестиціями у трансформацію суспільних систем, які потребують концентрації необхідних ресурсів та імпульсів. Загалом “хвилі” інноваційної активності нерівномірно розподіляються у просторі, їх “центри” та лідери періодично змінюються. Кожен інноваційний “переворот” має вихідну точку, перетворення ініціюють галузі-лідери, які є новими або радикально трансформованими [416, с. 56]. Зауважимо, що економічний спад може бути

спричинений низькою інноваційною активністю і несприятливими умовами для розвитку науки. Водночас необхідність покращення конкурентних позицій компаній стимулює інноваційну діяльність, інвестування у виробництво нової продукції.

Теоретичне обґрунтування економічних циклів за об'єктами (економічними явищами і процесами) та часовим періодом виокремлює різні цикли, з яких короткострокові економічні цикли Дж. Кітчіна (3-3,5 роки) відображаються у коливаннях товарно-матеріальних запасів підприємств; торговельно-промислові (ділові) тривалістю 8-19 років К. Жюгляра, пов'язані з періодичністю оновлення основного капіталу [209, с. 41-44].

Про існування та взаємопов'язаність регіональних циклів стверджував У. Ізард. На його думку, регіони не можна розглядати як ізольовані комплекси, оскільки будь-якому регіону передаються ті підйоми та спади, які переживають сусідні. Водночас стан країни загалом істотно відображається на розвитку регіону, а регіональні програми і регіональні умови повною мірою впливають на становище в країні. Крім того, У. Ізард виділяв великі міста як середовища для основних нововведень і змін у рівні капіталовкладень, оскільки вони є прикладом функціональної спеціалізації і на їх територіях розміщуються масштабні торговельно-промислові підприємства, що схильні до циклічних коливань. Навіть якщо місто не відіграє важливої ролі у походженні циклічних імпульсів, воно стає чутливим барометром для вимірювання циклічних сил, які передаються по складно переплетеній фінансовій і промисловій структурі [98, с. 153-154]. Отже, великі міста в регіонах можуть бути як осередками для поштовху у соціально-економічному зростанні на основі інновацій, що матиме позитивні наслідки не лише для конкретного регіону, а й для сусідніх територій.

Е. Денісон, досліджуючи чинники економічного росту країн світу, наголошував, що будь-яке наукове відкриття, теорія або відомості про нові матеріали, машини, техніку, способи, процеси швидко стають надбанням усіх

індустріальних країн. Проте, збільшуючи внесок до прогресу знань, країна може розраховувати лише на тимчасову перевагу. Винахідники та фірми краще ознайомлені з потенційними ринками у своїй власній країні, тому більшою мірою здатні їх використовувати. Оскільки шанси на успіх у різних країнах відрізняються, прогрес знань переважно більше застосовується у країні, ніж за кордоном, це не суперечить тому, що знання є міжнародним товаром [63, с. 521].

На взаємозв'язку між економічним розвитком країни та дослідженнями або розробками як місцевими, так і імпортованими, наголошував Я. Тінберген, вважаючи, що національна політика має розроблятися, враховуючи економічну, політичну й освітню складові. Важливою умовою при цьому є створення місцевого потенціалу для здійснення наукових досліджень і розробок. В іншому випадку країна, що залежить від імпорту технологій, буде завжди на кілька десятиліть відставати від розвинених країн. Вагомості набуває регіональний рівень економіки при створенні дослідницьких інститутів високого рівня, програм підготовки кадрів, розвитку наукового потенціалу, протидії відпливу інтелектуальних ресурсів і розширення можливостей самостійного розвитку на локальному рівні [362, с. 189-191]. Таким чином, ідеться про значущість інституціонального забезпечення інноваційного розвитку на регіональному рівні.

Розвиваючи наявні наукові ідеї, Дж. Досі вводить поняття "технологічної парадигми", під яким розуміється теоретико-методологічна модель розв'язання наявних технологічних проблем. Виникає нова теорія техніко-економічної парадигми обґрунтування домінуючих тенденцій розвитку і технологічних режимів, які детермінують зміст і напрям управлінських та інженерних рішень на наступні десятиліття [82, с. 59]. Техніко-економічна парадигма утворюється під дією так званих "визначальних факторів" і характеру розвитку галузей виробництва протягом життєвого циклу парадигми. Економісти узагальнюють

технологічну та техніко-економічну парадигми терміном “технологічний уклад”, тобто групи технологічних сукупностей, пов’язані між собою типовими технологічними ланцюгами створення відтворювальних цінностей. Він характеризується “ядром”, основним чинником та організаційно-економічним механізмом регулювання. “Ядро” утворює комплекс базисних сукупностей технологічно поєднаних виробництв, основним чинником яких є технологічні нововведення, що беруть участь у його створенні [153]. Як бачимо, у поєднанні інновацій та інвестицій чітко простежується еволюція технологічних укладів, які відображають специфіку суспільного виробництва на різних рівнях системної ієрархії управління економікою.

У теоретичних положеннях інноваційного розвитку регіонів виокремлюється традиційна та інтерактивна лінійна модель інновацій [190]. Теорії інноваційних мереж і регіональних інноваційних систем, в основі яких покладена інтерактивна модель, на думку вітчизняних науковців, найкраще відображають сучасні особливості інноваційного процесу.

Теорії інноваційності регіонального розвитку належать до сучасних теорій визначення чинників міжрегіональної асиметрії. У концепції нерівномірного розвитку регіонів стверджується, що саме інновації є стимулятором розвитку нових галузей і початком нової “хвилі” зростання і формування “полюсів” росту. Життєвий цикл інновацій стимулює залучення інвестицій до інфраструктури “полюсів” росту, а його завершення обумовлює перехід “довгої хвилі” у низхідну фазу та початок імпульсів розвитку периферійних територій. Таким чином, причина нерівномірного розвитку регіонів полягає у самих циклах, а “полюси” росту мають тенденцію до зміщення залежно від інноваційних продуктів і важливих ресурсів [385, с. 25]. Недосконалість теорій “полюсів” зростання і центрів розвитку полягає у тому, що поза увагою залишається врахування зовнішніх чинників, вплив яких особливо проявляється в умовах фінансово-економічних криз і глобальних економічних коливань,

оскільки економіка регіонів, на відміну від національної економіки, відкритіша до зовнішніх впливів.

До просторових моделей дифузії інновацій належить теорія Т. Хагерстранда, який запропонував чотирьохетапну модель поширення “хвиль нововведень”. Початкова стадія процесу дифузії характеризується різким контрастом між центром розповсюдження нововведень і периферійними (наголосимо, часто депресивними) територіями, проте у подальшому відбувається утворення нових швидко зростаючих центрів у віддалених районах і скорочення різких регіональних контрастів [391, с. 77].

Таким чином, інновації виникають в інноваційних центрах високого рівня розвитку з подальшим переміщенням до периферії [385, с. 26], а швидкість поширення інновацій залежить не від відстані, а від трансляційної спроможності міст [127, с. 226]. Дифузія може здійснюватися як з середовища з більшою концентрацією знань до середовища з меншою, так і навпаки [71]. На думку Ю. Стадницького, в умовах глобальної економіки дифузія інновацій у просторі може відбуватися не від центру до периферії, а хаотично, залежно від конкретної економічної ситуації у регіоні. Одночасно поширено, коли інновації у високорозвинених регіонах недоцільні, а у слаборозвинених – доцільні [329]. З нашого погляду, це пояснюється процесами вдосконалення інновацій на різних підприємствах відповідних регіонів, які беруть участь у процесі трансферу інновацій і технологій і мають реальні можливості і ресурси для використання, практичного впровадження або подальшого їх удосконалення.

В основі ідеології промислових кластерів покладена теорія конкурентоспроможності М. Портера, яка стверджує, що відповідна комбінація складників ромба конкурентоспроможності визначає ефективність промислового виробництва. За М. Портером, існує взаємообумовленість кластерної моделі до діяльності фірм, а не економіки регіонів. Просторової сутності концепція промислових кластерів набула у працях М. Енрата, який

зазначав, що саме на місцевому рівні утворюються конкурентні переваги фірм. Регіональний промисловий кластер характеризується певною територією, вагомістю розвитку високотехнологічних компаній і формуванням виробництв модульного типу, відокремлених від транснаціональних корпорацій.

Техноглобалізм обумовлює перехід до нової парадигми інноваційного розвитку. Як стверджує О. Голіченко, попередня парадигма зводилася до того, що інновації виникають у великих фірмах або у тривалому ланцюгу доданої вартості на основі тісних відносин учасників процесу. Новітня парадигма обґрунтовує, що виробництво засноване на модульних наукоємних технологіях, розроблених досить часто на малих і середніх підприємствах. Попередня парадигма також визначала основним джерелом знань внутрішні підрозділи фірм, а новітня – використання зовнішніх джерел інновацій. Описані теоретичні положення базуються на зміні концепції закритої архітектури кінцевого продукту. Продукт є системою, складники якої не стандартизовані в межах міжфірмового співробітництва, а діяльність фірми зосереджена всередині власних підрозділів на концепції відкритої архітектури, при якій продукт складається із стандартизованих модулів та інтерфейсів між ними, що сприяє готовності фірми придбати компоненти у зовнішніх постачальників [50, с. 153-155]. Таким чином, інновації стають міжнародним товаром, який успішно може використовуватися економічними суб'єктами інших країн.

Повертаючись до концепції регіональних кластерів, нагадаємо, що вони є налагодженою системою поширення нових знань і технологій, полегшення їх комерціалізації. У межах кластерів використовуються конкурентні переваги місцевих підприємств. Найбільші можливості створення регіонального кластера існують там, де наукові знання сприяють їх диверсифікації, а не спеціалізації діяльності [190]. Саме тому для підприємств має вирішальне значення місце його локалізації в кластері. Локалізація створює можливості зниження трансакційних витрат на ведення переговорів, моніторинг укладених

контрактів, а також сприяє підвищенню ефективності ринкових угод і зниженню ризиків [316, с. 16]. Концепція місцевості акцентує увагу на створенні передумов для інноваційної діяльності, зокрема інтерактивному навчанні, зменшенні невизначеності (ентропійності) розвитку тощо. Саме концептуальні положення створення промислових районів і локалізації заклали підвалини розвитку теорії інноваційних регіональних мереж. Доповнимо висловлену тезу тим, що трансакційні витрати стосуються й витрат майбутніх періодів, пов'язаних з безпекою людини, економічною та інтелектуальною безпекою внаслідок господарської діяльності.

Вужча інтерпретація доцільності кластерної моделі, так званих "фільєрів", заснована на необхідності створення технологічних зв'язків між галузями та секторами економіки для реалізації їх потенційних переваг, знайшла відображення в описі сукупностей технологічно взаємопов'язаних секторів у вигляді вертикального ланцюга Дж. Толенадо та Д. Сольє [117, с. 39]. Таким чином, просторова локалізація взаємообумовлена і пов'язана з конкурентоспроможністю. Дж. Нейсбіт довів, що вищий рівень глобалізації визначає більшу потужність її найменших суб'єктів [310, с. 18]. В. Євдокименко і В. Запал наголошують, що в умовах глобалізації у світовій економіці конкурують не децентралізовані підприємства, а промислові кластери [71]. Звідси випливає перенесення акцентів методології досліджень інноваційної діяльності та інноваційної політики на регіональний рівень.

Домінуючу концепцію екзогенного розвитку, обґрунтовану Р. Солоу та Р. Харродом, у кінці минулого сторіччя витіснили моделі економічного розвитку на основі ендогенних технологічних змін [190], які визнають важливість нововведень для інноваційного розвитку та пріоритетності знань для економічного зростання, доводять вплив людського і технологічного капіталу на економіку, окреслюють роль венчурних фондів у сприянні трансферу наукових досягнень у реальний сектор. Загалом теорії, базовані на використанні

ендогенного потенціалу розвитку регіону, тобто його самодостатності, обґрунтовують необхідність використання локальних конкурентних переваг, місцевого менеджменту, традицій індустріального виробництва як базису концепції конкурентоспроможності територій.

В окремих теоретичних положеннях теорії регіональної економіки, які розглядають нерівномірність регіонального розвитку, приділяється увага створенню нових товарів і послуг, розвитку високотехнологічних виробництв. Так, теорія "полюсів" зростання наголошує на визначальній ролі галузей-продуцентів нових товарів або послуг для перетворення економічного простору в "полюси" тяжіння факторів виробництва завдяки їх ефективному використанню. Загальним висновком стало визнання необхідності запровадження політики гармонійного зростання для вирівнювання розвитку елементів економічного простору [203, с. 41]. У подальшому відбулося перенесення теорії "полюсів" зростання у конкретний економічний регіон, з визначенням територій "полюсами" зростання [368, с. 14].

Концепція регіонального автоматичного балансу Л. Вальраса розкриває значення свободи конкуренції, залучення факторів виробництва, мобільності робочої сили та капіталу в забезпеченні рівноваги регіональних систем і стабільного розвитку. Згідно з моделлю "центр-периферія" Дж. Фрідмана, регіони поділяються на: регіони з концентрацією виробництва та потужним інноваційно-технічним потенціалом; сумісні (сусідні) регіони першої групи, які розвиваються завдяки розбудові інфраструктури та індустріалізації); регіони з розвиненим сільським господарством, лісозаготівлею, видобуванням корисних копалин; периферійні райони. Дж. Фрідман доводить, що нерівномірність економічного зростання призводить до поляризації простору та зростання диспропорцій, водночас "центри" відрізняються постійною трансформацією на основі генерування інновацій. Ф. Перру вважав, що центри прийняття рішень і генерування прибутку є "полюсами" росту, які впливають на "периферію".

Теорія просторової економіки пов’язує процвітання регіону з ефективністю виробництва, причому переваги отримують регіони з більшою чисельністю населення та розвиненою комунікаційною мережею, що створює передумови для отримання прибутку на рівні середньої норми, а його збільшення можливе в результаті реалізації нововведень [356, с. 35]. За П. Кругманом, інновації пов’язуються з міжнародною торгівлею тому, що вільна торгівля створює більше можливостей для навчання персоналу та впровадження інновацій, створюючи для підприємців стимули пошуку нових шляхів розширення експорту або успішного конкурування з імпортованою товарною продукцією [142, с. 248].

Як стверджує Л. Федулова, інновації в економіці знань базуються переважно на ефективному використанні інформаційного потоку знань, отриманих завдяки прогресу науки, а не успішній комбінації ресурсів і винаходів [384]. Отже, застосування теоретичних положень інноваційних мереж в регіональному вимірі дає підстави окреслити такі домінантні передумови інноваційної діяльності в регіонах, як: мережеві відносини між суб’єктами господарської діяльності, щільність зв’язків між клієнтами та постачальниками, регіональна інноваційна свідомість.

Особливості сучасної національної інноваційної системи проявляються у синтезі таких теоретичних положень [405, с. 94]: загальна теорія систем, згідно з якою система становить собою цілісність з певними ієрархічними взаємозв’язками; інноваційна теорія Й. Шумпетера, сутність якої полягає у тому, що рушієм прогресу є інновації, тобто радикально нові товари, техніка, форми виробництва та обміну; теорія інституціональних змін Д. Норта, яка обґрунтовує, що інститути прямо та опосередковано впливають як на знання, так і на технології. Д. Норт приділяє значну увагу ролі держави як учаснику національної інноваційної системи, що покликана не лише створювати інституціональні умови функціонування, але й формувати мотиваційну основу

діяльності всіх складників систем. З нашого погляду, сучасний етап розвитку глобальної економіки детермінує категорію системної динаміки регіональної конкурентоспроможності у формі регіональних інноваційних систем, на чому детальніше зупинимося у підрозділі 3.4.

У теоретичному плані зростає увага до регіональних інноваційних систем як визначального чинника забезпечення конкурентоспроможності регіонів, що підтверджується реалізацією регіональної політики ЄС, адаптацією європейських проектів з успішного досвіду функціонування регіональних інноваційних систем. Останні здатні максимально використовувати конкурентні переваги кожного регіону, враховувати його особливості (структура промислового виробництва, інноваційна культура, розвиток освіти і науки, наявність кваліфікованих кадрів). Таким чином, у межах однієї країни можуть одночасно діяти різноманітні за підходами та функціональними особливостями регіональні інноваційні системи, створення яких покликано сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіонів і місцевих суб'єктів господарювання.

Результати дослідження дають підстави зробити висновок, що протягом цих періодів у розвитку теоретичних засад інноваційної політики відбулися такі зміни: (1) визнання конкурентних переваг, базованих на знаннях, домінантою сучасної моделі інноваційного розвитку; (2) поєднання ступеня інноваційності і здатності створювати, використовувати знання та навчатися; (3) перетворення сучасного інноваційного процесу в інтегровані мережі, посилення значущості дієвості механізмів створення та розповсюдження знань; (4) оцінка домінуючої ролі регіональної асиметрії для розроблення інноваційної політики; (5) інноваційна політика стає найважливішим компонентом економічної політики із завданням інституціонального забезпечення відношень елементів структури на горизонтальному і вертикальному рівнях ієрархії.

Таким чином, визнання важливості інновацій науковцями трансформувалося в об'єктивні закономірності методологічних засад інноваційних теорій і виникнення інноваційних імперативів переходу до нових технологічних парадигм, які детально будуть розглянуті у підрозділі 1.3.

1.2. Методологічні засади конкурентоспроможності регіонів

Конкурентні відносини виникають на взаємопов'язаних і взаємообумовлених мікро-, мезо-, макро-, мега- та метарівнях системної ієрархії. Для їх успішної реалізації вагомості набуває забезпечення конкурентоспроможності об'єктів різних рівнів.

Як стверджує В. Смірнов, базовим рівнем забезпечення конкурентоспроможності є макроекономічний, на якому формуються умови функціонування всієї системи господарства, і за яким за значущістю йде мезорівень. На макрорівні конкурентоспроможність набуває завершального оформлення у співвідношенні ціни та якості товару, залежно від умов, що склалися на двох мезо- та мікрорівнях [325, с. 5].

Згідно з економічним підходом, під конкурентоспроможністю розуміють володіння властивостями, які створюють переваги у конкурентній боротьбі. Як зазначають зарубіжні науковці (М. Дудін, Н. Лясніков, Ф. Сафін, П. Єгорушкін), конкурентоспроможність не лише є складною економічною категорією, а й готовністю підприємницького середовища прийняти положення інноваційно активного або інноваційно орієнтованого сталого розвитку [100, с. 47]. Перехід до постіндустріального суспільства змінює підходи до обґрунтування конкурентоспроможності, склад чинників і факторів конкурентоспроможності і, що важливо, "піраміду" конкурентних переваг, зокрема однією з передумов конкурентоспроможності стає висококваліфікована, а не дешева робоча сила [367, с. 59].

Національна конкурентоспроможність країни тлумачиться з позицій: політико-економічної категорії, довгострокового зростання, властивостей або спроможності економіки утримувати присутність на глобальних ринках. Узагальнюючи, конкурентоспроможність суб'єктів будь-якого рівня системної ієрархії зводиться до їх здатності стабільно зберігати або покращувати позиції у середовищі інших аналогічних суб'єктів.

Як стверджує З. Варналій, концепція конкурентоспроможності національної економіки трансформувалася у послідовність: торговельна, яка зводить конкурентоспроможність до результативності торгової діяльності; виробнича, тотожна продуктивності; інвестиційна або здатність економіки залучати мобільні фактори виробництва; інноваційна, базована на можливості швидкої адаптивності до змін, розроблення і впровадження нововведень [35, с. 41]. Своєю чергою, В. Іванов розглядає конкурентоспроможність країни як наслідок технологічного розвитку, при цьому державі відводиться роль учасника конкурентної боротьби на зовнішньому ринку товарів і послуг [97, с. 39]. Р. Фатхутдінов під конкурентоспроможністю розуміє властивість об'єкта, що характеризує ступінь задоволення конкретної потреби, порівняно з кращими аналогічними об'єктами, представленими на ринку [377, с. 23]. На думку С. Захарченка, конкурентоспроможність відображає здатність суб'єкта конкуренції відповідати вимогам ринкового та інституціонального механізму і соціально-економічної макромоделі країни [91, с. 45]. Сучасна європейська концепція конкурентоспроможності, на думку С. Тимофієвої, включає такі цінності, як ефективно спрямований соціальний захист, якість довкілля, охорона здоров'я, соціальне обслуговування, якість життя населення [361, с. 513].

Д. Белл пов'язував конкурентоспроможність з висококваліфікованою робочою силою, стверджуючи, що сучасна економіка використовує інтелект та ідеї, перетворюючи їх у корисні продукти, а джерелом нових ідей та інформації є орієнтація на економічне зростання, у тому числі на освіту. В умовах

глобальної конкуренції низькокваліфікована робоча сила може бути переміщена у периферійні країни, але не можна не підтримувати високий рівень кваліфікації працівників у власній країні. Загальний перебіг технологічного прогресу визначається динамікою таких чинників, як винаходи, нововведення, поширення нових продуктів і процесів. Основою залишаються наукові дослідження, але роль соціальних та організаційних структур, що забезпечують впровадження технічних нововведень, зростає [19, с. 246-262].

Стосовно регіональної конкурентоспроможності у наукових публікаціях виокремлюються два методологічних підходи до трактування та оцінки. Згідно з першим, конкурентоспроможність регіону розглядається як агрегований показник конкурентоспроможності локальних фірм, тобто базується на визнанні відмінностей в інтересах підприємств і регіонів, їх розміщення. Другий підхід визначає конкурентоспроможність як похідну від макроекономічної (національної) конкурентоспроможності, тобто як здатність інноваційної системи регіону оптимізувати локальні ресурси для успішної конкуренції на національному й міжнародному ринках і реагування на зміни на цих ринках [86, с. 9]. Тобто регіон є сприятливим середовищем для діяльності місцевих підприємств або самостійним учасником конкурентних відносин національного та глобального рівнів ієрархії.

Узагальнимо теоретичні положення тлумачення категорії “конкурентоспроможність регіону”. Насамперед сучасне розуміння конкурентоспроможності еволюціонує, трансформуючись від понять порівняльних переваг і цінової конкуренції до нематеріальних концепцій структурної конкурентоспроможності, інновацій та економіки знань [39].

П. Бєлєнький, Н. Мікула, Є. Матвєєв вважають конкурентоспроможність регіону відображенням потенційних можливостей перемагати в змаганні між територіями за блага, які задовольняють потреби, сформовані цінностями мешканців, що ідентифікують себе з регіоном [20, с. 65]. Зарубіжними

науковцями регіональна конкурентоспроможність визначається як здатність перемагати в суперництві з регіонами країни чи інших країн за залучення і створення нових ресурсів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та якості життя населення.

З регіональною економікою пов'язує конкурентоспроможність класик теорії конкурентоспроможності М. Портер, за яким створення та підвищення конкурентних переваг є локалізованим процесом, оскільки стабільні конкурентні переваги виникають з концентрації професійних знань і навичок, інститутів, суперників, споживачів у просторі. Сприятливі умови для розташування компаній з високою продуктивністю на певній території матимуть вплив на забезпечення конкурентних переваг регіону [281, с. 254-329]. С. Коваленко розглядає конкурентоспроможність регіону як продуктивність використання регіональних ресурсів, насамперед робочої сили та капіталу, порівняно з іншими регіонами [122, с. 125]. Чинниками впливу на конкурентоспроможність регіонів є наявна матеріально-технічна база підприємств, мережі та кластери, розвиненість ринкової, виробничої, соціальної та інституціональної інфраструктури, ефективність використання інвестицій, ділова активність підприємництва.

В. Ковальчук і С. Запотоцький пов'язують конкурентоспроможність регіону з ефективністю соціально-економічного розвитку і підпорядкованістю впливу чинників і факторів розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку [123]. За В. Овчаруком, конкурентоспроможність регіону є синтезом рівнів конкурентоспроможності найефективніших видів економічної діяльності та активізації нових економічних можливостей для використання конкурентних переваг регіону, адаптації до викликів і загроз як внутрішнього, так і зовнішнього походження, підвищення ролі в економічному просторі країни [193, с. 6].

Розуміння поняття конкурентоспроможності регіону крізь еколого-економічну призму подають З. Герасимчук та О. Білик, наголошуючи, що поєднання конкурентних переваг, еколого-економічної безпеки, міжрегіонального суперництва, сприятливої екологічної ситуації, добробуту населення та економічного зростання свідчить про досягнення регіоном певного рівня конкурентоспроможності [43, с. 18]. Інші вітчизняні науковці під конкурентоспроможністю регіону розуміють систему, яка здатна адаптуватися до змін навколишнього середовища і в якій під впливом ендогенних факторів відбувається нагромадження досвіду і інформації, їх складування і структуризація [131, с. 54].

Таким чином, конкурентоспроможність регіону пов'язують з ефективністю використання конкурентних переваг, здатністю перемагати у міжрегіональному суперництві, забезпеченням високого рівня соціально-економічного розвитку, вдалим використанням нових можливостей, успішністю адаптації до різноманітних викликів. На нашу думку, з одного боку, конкурентоспроможність регіону можна визначати в контексті наявності розвинених секторів економіки і, з іншого, – здатністю місцевої влади створювати сприятливі передумови для розвитку підприємництва на інноваційних засадах. Зазначимо, що поняття конкурентоспроможності відрізняється з позицій суб'єкта внутрішнього та зовнішнього ринків внаслідок відмінностей чинників, що формують внутрішнє та зовнішнє середовище.

Сучасні підходи до трактування та оцінювання конкурентоспроможності передбачають, крім наведених термінологічних визначень, виокремлення національної економіки, регіону, галузі (сектору, сфери економіки), підприємства, громади та особи як об'єктів конкурентоспроможності. На нашу думку, кожен з наведених об'єктів виконує відповідні цільові функції та операційні завдання, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічної безпеки у процесі розвитку (рис. 1.2).

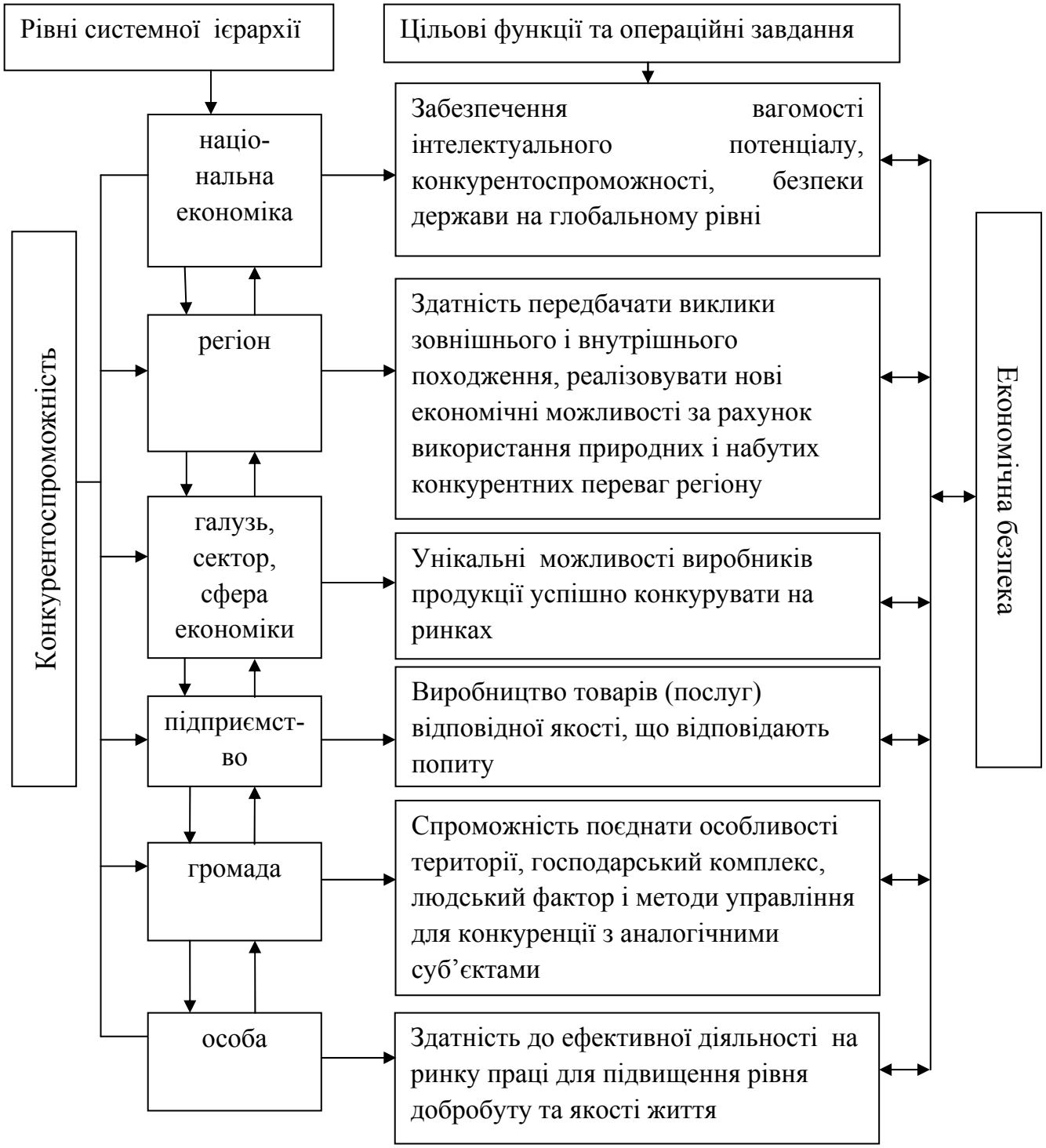

Рис. 1.2. Структурно-функціональна ієрархія конкурентоспроможності

Складено автором.

В економічній теорії склалося поняття конкурентоспроможності міста, під яким розуміють можливість успішно конкурувати і відображатися у

спроможності виявляти, створювати і підтримувати кращі щодо інших міст умови, ресурси, можливості і механізми інвестування, ведення бізнесу, розвитку освіти, туристичної діяльності та проживання [162, с. 35]. Утім, як видається, це визначення тісно пов'язане і певною мірою ототожнюється з терміном "конкурентоспроможність регіону". Л. Антонюк пов'язує конкурентоспроможність з інноваціями, розуміючи під нею володіння суб'єктом певними властивостями, які створюють можливість розвиватися на інноваційній основі та перемагати у конкурентній боротьбі [9]. І. Дегтярьова зауважує, що регіон як економічний суб'єкт для посилення конкурентності щодо інших регіонів застосовує інноваційні підходи [61]. І. Дунаєв зазначає, що сприятливі умови володіння ресурсами не забезпечують довгострокового розвитку, а лише допомагають на початкових етапах. Під впливом інновацій і внутрішньої консолідації регіони як відкриті просторові системи набувають конкурентних переваг на наступних етапах розвитку [67, с. 25]. На нашу думку, в інноваційній діяльності на регіональному рівні акцент необхідно зробити насамперед на максимальному використанні інноваційної конкурентоспроможності та розв'язанні гострих соціальних і екологічних проблем для реалізації стратегії сталого розвитку.

Методологічні підходи до стратегічного програмування заходів зміцнення конкурентоспроможності на засадах інноваційного розвитку розкриваються у теоретичних положеннях економічної науки. На думку І. Брикової, вагомим критерієм систематизації теорій регіонального розвитку є ідентифікація чинників локальної динаміки від факторних переваг до забезпечення довгострокового лідерства на інноваційних засадах у глобальному вимірі. Автором запропоновано таку етапність цього процесу: перший – формування теорій експортної спеціалізації та теорій розміщення (регіон розглядається як центр експортної спеціалізації); другий – розвиток теорій формування конкурентних переваг (регіон як джерело зростання прибутків); третій –

розвиток інноваційних моделей розвитку територій (регіон виступає епіцентром накопичення знань) [28]. Як видається, така етапність потребує доповнення стадією формування теорій динамічної конкурентоспроможності регіону (регіон як простір з комфортними умовами проживання, високим рівнем життя населення), що випливає з методології трактування конкурентоспроможності регіону в умовах глобальної конкуренції та інформаційно-технологічної революції.

У сучасних теоріях набули поширення теоретико-методологічні моделі: “регіон-квазідержава”, “регіон-ринок”, “регіон-соціум”, залежно від функціонального призначення. Проте глобальна економіка істотно змінює методологічні підходи до розгляду регіону як самостійного учасника відносин на глобальному ринку. Формування концепції економіки знань під впливом сучасного етапу розвитку глобальної економіки, визнання необхідності перебудови економіки до викликів техноглобалізму сприяло усвідомленню важливості забезпечення конкурентоспроможності на різних рівнях ієрархії управління.

Пропоноване нами трактування взаємозв’язків еволюційного процесу теоретичних основ конкурентоспроможності регіону базується на таких концептуальних гіпотезах, як динамічні характеристики та інноваційні засади (рис. 1.3). Чинники зростання ендогенного або екзогенного походження, наявна технологічна модель регіону (квазідержава, ринок, соціум, суб’єкт глобалізації), використання конкурентних переваг різного рівня та підходи стосовно розгляду регіону мають використовуватися як базові засади при стратегічному програмуванні підвищення конкурентоспроможності регіону на інноваційних засадах.

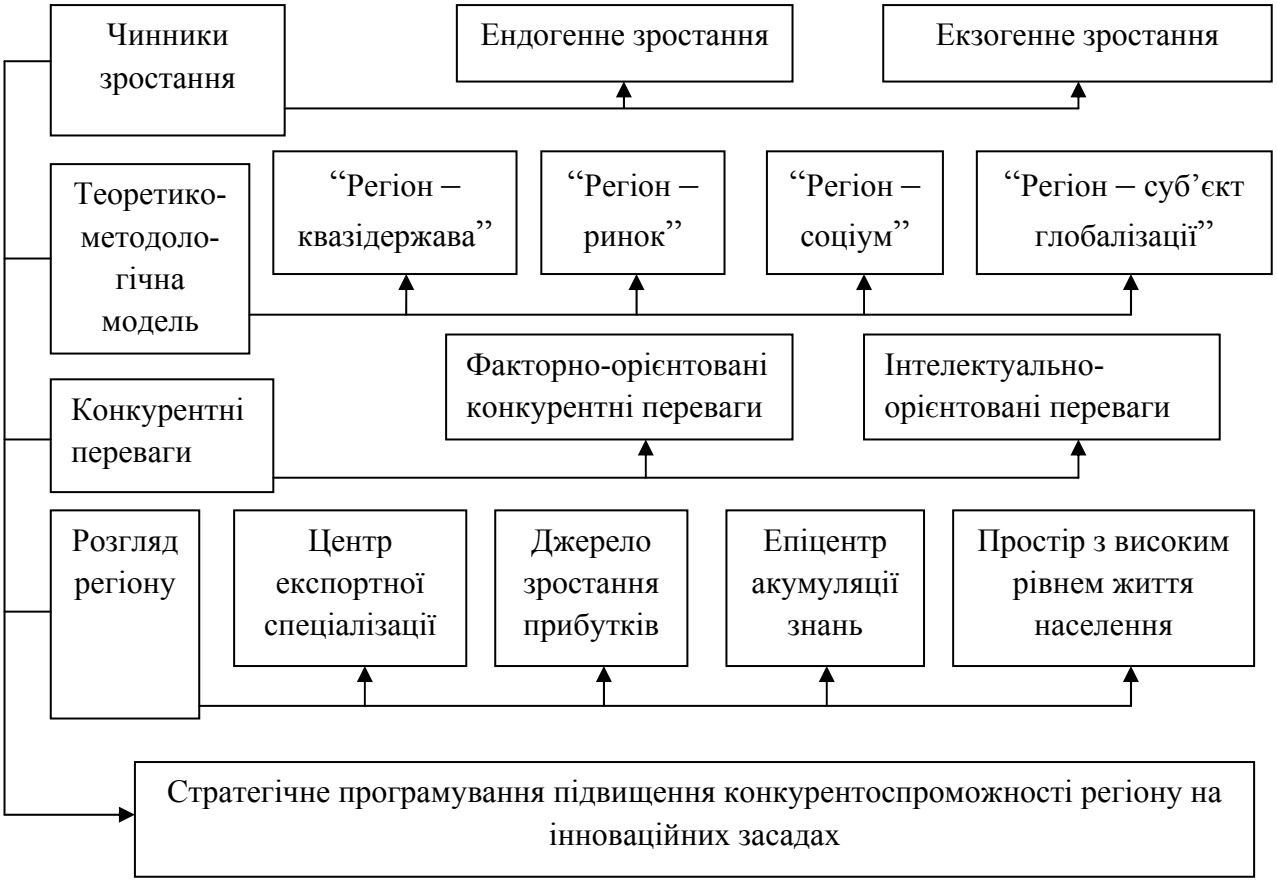

Рис. 1.3. Взаємопов’язаність теоретичних положень використання інноваційних засад підвищення конкурентоспроможності регіонів

Розроблено автором.

На конкурентоспроможність регіону, на думку Н. Буга, впливають внутрішні (природні ресурси, накопичений фізичний капітал, інноваційний потенціал, людський капітал), зовнішні (інтеграція регіону в глобальний економічний простір, державна регіональна політика, залучення підприємств у бізнес-групи) та інституціональні чинники (правила та механізми, норми поведінки) [30]. За І. Барило, безпосередньо на конкурентоспроможність регіону впливають такі взаємопов’язані складники: інвестиції, інновації, людський капітал і наукоємне виробництво. Результатом інноваційного розвитку регіону, який обумовлює економічні, виробничі, науково-технічні зміни на новій основі, є створення базису для підвищення рівня та покращення якості життя населення [17, с. 48].

І. Дегтярьова розглядає такі основні концепції стимулювання конкурентоспроможності регіону [62]: кластерного розвитку; регіональних конкурентних переваг, регіональних інноваційних мереж. Остання розвивається під впливом стратегій сталого розвитку територій, підвищення конкурентоспроможності та покращення регіонального середовища. Л. Руденко-Сударєва наголошує, що в сучасних умовах конкурентоспроможність економіки більшою мірою стає залежною від процесів транснаціоналізації, ступеня залучення до глобальних функціонуючих комплексів і транскордонних операцій, участі у єдиних системах інтегрованого виробництва [367, с. 6].

Зазначимо, що інноваційний чинник і рівень розвитку людського капіталу в регіонах є перевагами розміщення ТНК. За Дж. Даннінгом, переваги ТНК полягають у вже здійснених інноваціях і здатності компаній їх створювати для експансії в глобальне середовище. Погодимося з К. Нерода-Березкою, що інколи унікальні знання визначають конкурентні позиції ТНК на тривалий період, інтерналізація знижує ризик втрати активів і зарубіжні підрозділи можуть відігравати вирішальну роль у створенні інновацій для всієї ТНК [189]. Конкурентні позиції у прибуткових галузях економіки з високою продуктивністю праці, новітні методи організації виробництва, інноваційна і технологічна оснащеність виробництва стають визначальними характеристиками реалізації міжнародними корпораціями глобальних стратегій розвитку. Саме тому інноваційний потенціал регіону та інноваційна інфраструктура є домінантою приваблення інвестицій ТНК і зміцнення конкурентних переваг не лише для суб’єктів господарювання, а й для регіональної економіки. У сучасних умовах виникає навіть так звана “інноваційна модель поведінки ТНК”, що передбачає інтеграцію підприємств, спроможних стати постачальниками для виготовлення високотехнологічної продукції.

Окремо зупинимося на розгляді теоретичних засад інноваційного потенціалу регіонів України як визначального чинника забезпечення конкурентоспроможності. Інноваційний потенціал відповідно до Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" (стаття 2) визначається як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних і культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [289]. Н. Буняк зазначає, що, залежно від домінування його конкретної характеристики, у трактуванні сутності терміну використовується три підходи: (1) ресурсний, (2) підхід з огляду на можливості використання ресурсів, (3) цільовий підхід [32, с. 38]. Визначення сутності поняття "інноваційний потенціал регіону" з позицій динамічного підходу розуміють як складне поєднання наявних можливостей і потреб забезпечення реалізації бажаних альтернатив розвитку [57, с. 53]. Інноваційний потенціал з позицій системного підходу, за С. Жуковим та іншими авторами, розглядається як складна просторова система трансформування з часом, володіє синергетичними властивостями, складається з системи взаємопов'язаних компонентів [84, с. 20]. В. Єсіна наголошує на практичному значенні оцінювання інноваційного потенціалу регіону для розв'язання проблем міжрегіональної взаємодії та коригування стратегій розвитку регіонів з недостатньо розвиненим інноваційним потенціалом [79, с. 30].

Інші використовувані методологічні підходи до визначення поняття "інноваційний потенціал" стосуються, на нашу думку, об'єкта (сукупності різноманітних ресурсів та їх оптимального поєднання задля раціонального використання); цільової функції (активізація інноваційної діяльності, спроможність створювати інноваційний продукт, стратегічна орієнтованість на досягнення визначених цілей, здатність здійснювати ефективну інноваційну діяльність), застосовуваних інструментів або заходів (врахування впливу

внутрішніх і зовнішніх чинників, використання набору програмних засобів, реалізація механізмів регулювання інноваційних процесів) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Методологічні підходи до визначення поняття “інноваційний потенціал регіону”

Автор	Головні характеристики
А. Карпенко [118, с. 43]	Сукупність ресурсів різних видів, зокрема матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших, необхідних для інноваційної діяльності. Інноваційний потенціал відображає спроможність і готовність здійснювати ефективну інноваційну діяльність.
В. Павлов, Ю. Корецький [197, с. 152]	База для здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, орієнтованих на розв’язання науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем різних рівнів.
Н. Рудь [317, с. 141]	Механізм регіональної інноваційної політики регулювання інноваційних процесів, застосування програмних засобів (інноваційні програми, проекти, інтелектуальні продукти тощо), ресурсів підтримки, сегментів сфер їх перебігу (науково-технологічної, виробничої та сфери споживання) в частині посилення та ефективного його використання.
В. Шутенко, Т. Городиський [413]	Спроможність регіону, використовуючи наявні ресурси та інфраструктуру, створювати інноваційний продукт і впроваджувати його на ринок.
Г. Ніколенко [191]	Органічне сполучення ресурсів, які за певних внутрішніх і зовнішніх чинників спрямовані на активізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення суспільних потреб і невикористаних можливостей, які можуть бути введені в дію для досягнення економічних цілей.
О. Жихор [83]	Здібність і готовність економічної системи (регіону) здійснити ефективну інноваційну діяльність.
Н. Грицаєнко [57, с. 53]	Оптимальне поєднання наявних ресурсів регіону та умов їхнього раціонального використання для ефективної реалізації інновацій.

Складено автором.

Вагомості набуває виокремлення цільового призначення інноваційного потенціалу – здатність до забезпечення ефективності інноваційної діяльності та соціально-економічного розвитку. Ми вважаємо, що інноваційний потенціал регіону найповніше розкривається не у наявній сукупності ресурсів, а у процесі його формування, розвитку і використання для досягнення високого рівня конкурентоспроможності, що можна ототожнити з терміном "інноваційний потенціал конкурентоспроможності". Беручи до уваги важливість результуючого складника інноваційного потенціалу, у третьому розділі дослідження будуть обґрунтовані та використані теоретико-методичні підходи до оцінювання його рівня та ефективності використання у регіонах України.

Систематизація та узагальнення сучасних теоретичних концепцій зміцнення конкурентоспроможності регіонів саме на інноваційних засадах приводять до висновку про зміщення фокусу дослідження на використання інтелектуального потенціалу, знань та інноваційних можливостей. Регіони в здійсненні інноваційної політики більше орієнтуються на врахування зовнішніх чинників, пов'язаних з процесом глобалізації.

1.3. Регіональний вимір взаємообумовленості циклів інноваційної діяльності і конкурентоспроможності

На сучасному етапі розвитку глобальної економіки саме інновації відіграють вирішальну роль у циклічності економічного розвитку, оскільки завдяки їм відбуваються радикальні перетворення економічних і соціальних систем. Інновації визначають темпи і масштаби економічних процесів, стають визначальним чинником національної і регіональної конкурентоспроможності у глобальному середовищі. Сучасний етап розвитку пов'язують саме з інноваціями та інноваційно-технологічною революцією, яка прийшла на зміну епохам ефективності (50-60-і рр. XX ст.), якості (70-80-і рр. XX ст.) та гнучкості

(80-90-і рр. ХХ ст.). За Ф. Янсеном, інновації є одночасним проявом світу техніки та світу бізнесу [418, с. 4].

Головна мета переходу до постіндустріального суспільства полягає у збалансуванні інтересів соціуму, держави та бізнесу, коли держава формує інституціональний базис для інноваційного простору, а бізнес сприяє розв'язанню проблем економічного та соціального розвитку. При цьому, за В. Івановим, відбувається зміна парадигми конкурентоспроможності, під якою розуміється здатність до залучення зовнішніх ресурсів для розвитку та можливість повноцінної участі у функціонуванні ринків. Концепція конкурентоспроможності, на думку В. Іванова, розкривається у розвитку людського потенціалу, а параметри ціни визначаються ефективністю механізмів організації виробництва, параметри якості – використовуваними технологіями [97, с. 38].

Позитивний вплив технічного прогресу на економічне зростання доведений дослідниками неокласичних моделей зростання. За Р. Солоу, вирішальним фактором економічного росту є не капітал, а технічний прогрес. Проведені розрахунки, за даними статистики США періоду 1909-1957 рр., доводять, що збільшення чисельності робочої сили та нарощування обсягів використання капіталу були важливими, але не вирішальними факторами економічного росту. Роль технічного прогресу в темпах приросту продукції приватного сільськогосподарського сектору досягла 60-70%, а в прирості продуктивності праці – 90% [173, с. 207].

У глобальному вимірі базисні інновації виникають після епохальних, пізніше – покращуючі або мікроінновації, а за ними – псевдоінновації. Таким чином, інноваційний розвиток складних соціально-економічних макросистем набуває циклічного характеру з вичерпанням інноваційного потенціалу на певному етапі науково-технічного розвитку як об'єктивний імператив переходу на новий рівень. Інноваційні цикли збігаються з економічними циклами.

Створення базисних інновацій нової якості і технологічні структурні зрушення відбуваються під час досягнення економічною динамікою “дна” циклу і переходу до пожвавлення за рахунок якісних змін і нових рушійних сил. Хвилеподібні інноваційно-економічні коливання завжди мають головний тренд унаслідок особливостей розвитку макросистеми та залежності від мікроекономічних систем [100, с. 71]. При цьому обґрунтовується, що часовий період життєвого циклу інновацій має тенденцію до скорочення.

Економічні цикли у межах країни, як показано В. Чужиковим, становлять сукупність регіональних циклів, які формують результуючий вектор розвитку. Невід’ємними складниками циклічної динаміки регіонального розвитку є механізми державного або наднаціонального регулювання. Хоча жодній країні не вдалося уникнути економічної циклічності, проте реальним є зменшення негативних наслідків із застосуванням заходів монетарної та фіскальної політики, чому сприяють стратегії і локальні тактики ТНК, фінансові механізми мегарегіональних інтеграційних угруповань, які можуть визнати регіональну політику своїм пріоритетом або відмовитися від цього [404, с. 100-103].

У сучасних умовах виникає науково-технічний та інноваційний детермінізм, який проявляється, як вважає Н. Навроцька, у поглибленні взаємозалежностей національних економік, синхронізації інвестиційно-інноваційних циклів, освоєнні виробництв новітніх технологічних укладів і прискореній модернізації традиційного виробництва і водночас у незавершеності відтворювальних контурів технологічних укладів і невизначеності подальшої траєкторії технологічного розвитку, періодичному виникненні мегарегіональних глобальних криз, знеціненні капіталу в застарілій матеріально-технічній базі [181, с. 14].

С. Запал наголошує, що епохальна та базисна інновація є передумовою запровадження нового виробництва, у тому числі в межах інноваційного кластера [87]. Узагальнюючи, у послідовності циклів інноваційного процесу

виокремимо поліпшуючі інновації, які стимулюють розвиток провідних секторів економіки і сприяють формуванню нового технологічного укладу. Стабілізація цього укладу обумовлює виникнення псевдоінновацій, що спричиняє стагнацію національної економіки та загострення депресивних процесів (рис. 1.4). Наведена послідовність, на нашу думку, безпосередньо відображається на конкурентоспроможності – галузевій, регіональній і національній.

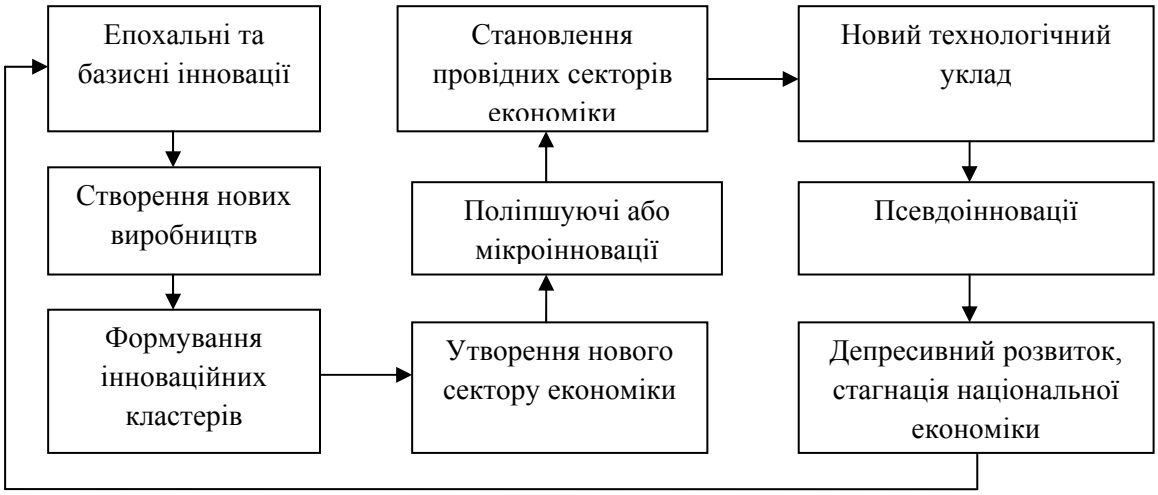

Рис. 1.4. Загальна схема циклічності інноваційного процесу

Розроблено за: [87].

Циклічність інноваційного процесу розкривається у тому, що одне покоління продуктів і відповідних технологій виробництва періодично замінюється іншими, а безперервна їх зміна зумовлює щораз вищий рівень ефективності і продуктивності праці [14, с. 44]. Довгі “хвилі” переважно генеруються економіками провідних країн, які є власниками епохальних науково-технічних досягнень і обумовлюють хвилеподібне зростання. Стверджується, що саме техноглобалізм сприяє міжнародному обміну і трансферу технологій, коли останні передаються іншим країнам. Так, базисна інновація за своєю сутністю є точкою росту для певного виробника, а решта

виробників можуть стати лише “полюсами” прибутковості внаслідок дифузії інновацій, то, зрозуміло, що інноваційні “хвилі” можуть зароджуватися одночасно у різних місцях. Тобто в одному регіоні можуть здійснюватися як власні інновації та інноваційні кластери, так і породжені в інших регіонах.

Вичерпання потенціалу домінуючої технологічної парадигми є передумовою глобальних криз або депресивних процесів, трансформації руху капіталу. Відповідно, це потребує переорієнтації стратегій на нові унікальні можливості для країн і регіонів у період глобальних технологічних змін. Унаслідок цього істотно розширюються можливості технологічного розвитку і стимулюється розробка і реалізація стратегій інтеграції до світових науково-технічних досягнень з врахуванням динаміки структурно-технологічних зрушень. Японія успішно реалізувала стратегію використання зарубіжного науково-технічного потенціалу та імпорту нововведень у національну економіку. Стратегія передбачала зміну пріоритетів відповідно до викликів техноглобалізму. На початку ставилася мета підвищення якості продукції, потім – зниження працемісткості та витрат енергії і сировини і, нарешті, – досягнення технологічної незалежності.

Поширеними залишаються стратегії запозичення, тобто освоєння виробництва нової продукції завдяки використанню дешевої робочої сили та науково-технічного потенціалу з перспективою послідовної модернізації матеріально-технічного забезпечення виробництва та науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) і нарощування або постійного створення нової продукції та новітніх технологій з використанням не лише національного інтелектуального капіталу, а й залученням зарубіжних учених і спеціалістів, інтеграцією фундаментальної та прикладної науки.

Як стверджує А. Гранберг, стратегія економічного зростання загалом має базуватися на просторовому розвитку країни і залежати від диференціації регіональних темпів через важливість того, за рахунок яких регіонів

відбуватиметься ріст, які процеси домінуватимуть – конвергенція або дивергенція регіонального розвитку, чи зменшуватиметься кількість проблемних регіонів у країні [55].

Зрозуміло, що для регіонів України важливим є досвід інноваційного розвитку регіонів європейських країн, проте, як наголошує А. Антохов, динаміка, характер і причинно-наслідкові зв'язки в процесі розвитку настільки стрімкі та унікальні, залежно від економічних систем, що типову модель інноватизації надзвичайно складно розробити [11, с. 170]. Погодимося, що копіювання практик розвинених країн можна реалізувати шляхом адаптації, маючи достатній ресурсний потенціал і попередньо підготовлене інституціональне середовище.

Прискорення та ефективність науково-технічного прогресу набувають ознак домінантного чинника економічного розвитку. Якщо в І пол. ХХ ст. на частку всіх факторів виробництва – праці, капіталу і технічного прогресу – припадала приблизно третина загального економічного зростання, то надалі все виразніше посилюється роль науково-технічного прогресу.

Результативність інноваційної діяльності, як стверджує В. Зянько, проявляється у ефектах, серед яких, поряд з економічним, фінансовим, маркетинговим, екологічним, науково-технічним і соціальним, виокремлюються глобальний внаслідок появи базисних інновацій, які стимулюють прорив у науково-технічних та економічних процесах і характеризуються зміною технологічного укладу, і регіональний, якщо інноваційна діяльність набуває регіонального характеру і проявляється у створенні робочих місць у конкретному регіоні, поліпшенні забезпеченості ресурсами або товарами, який найповніше проявляється у кластерній моделі [96, с. 91].

До головних досягнень теоретичних досліджень інновацій ІІ пол. ХХ ст. Ю. Яковець відносить [416, с. 25]: визнання центрального місця "довгохвильових" коливань в економіці та суспільстві і пов'язаних з ними

“хвиль” базисних інновацій; виявлення “хвиль” епохальних інновацій, що трансформують не лише техніку та економіку, а й структуру виробництва; доведення розповсюдження “хвиль”, окрім економіки, на інші сфери життя; фокусування уваги на територіальних аспектах інновацій, пов’язаних з інноваційною активністю різних країн; розгляд економічного механізму здійснення інновацій; обґрунтування концепції технологічної квазіренти.

Прискорення науково-технічного прогресу зумовило радикальні зміни в техніці та технологіях, поглиблення взаємодії і взаємопроникнення технологічних укладів. Науковці виокремлюють кілька історичних укладів економічного розвитку, кожен з яких пов’язаний з впровадженням і використанням важливих науково-технічних досягнень. Для прикладу, винахід прядильної машини та механічних ткацьких станків дав поштовх для розвитку текстильної промисловості, що призвело до промислової революції. Відповідний часовий період (1770-1830 рр.) розглядається як перший технологічний уклад. Застосування парового двигуна стимулювало прискорення розвитку машинобудування, важкої промисловості, транспорту, гірничодобувних галузей і металургії, що забезпечило створення паровозів, пароплавів, а отже будівництво залізниць, суднобудування. Таким чином, склався другий технологічний уклад з 1830 до 1880 рр. У його межах формувалося “ядро” третього – виробництво сталі, електроенергії та неорганічної хімії [381, с. 123]. Основним для цього укладу став електродвигун, інтенсивний розвиток електротехніки та засобів передачі електроенергії на відстань, які визначили зміст цього технологічного укладу (1880-1930 рр.) і забезпечили новий якісний стрибок у розвитку виробництва. Визначальним для четвертого укладу (1930 та 1980 рр.) стало виробництво двигунів внутрішнього згорання, розвиток нафтохімічної промисловості, автомобілебудування, кольорової металургії, авіації, видобуток і переробка газу, широке розповсюдження синтетичних матеріалів. Вагомими для п’ятого укладу стали

мікроелектронні компоненти, які обумовили розвиток електроніки, обчислювальної техніки, програмного забезпечення, телекомунікацій, робототехніки, біотехнологій, інформаційних технологій, використання атомної енергії, освоєння космосу та інші важливі технологічні досягнення [69, с. 445].

Наведені чотири технологічні уклади є важливими для індустріального розвитку. Своєю чергою, п'ятий, теперішній, уклад відображає вищий ступінь інтелектуалізації, коли інформація і знання є домінантами виробництв, ініціює структурні зрушення в суспільстві та економіці. Як зауважує Д. Жерновий, основними економічними інститутами цього періоду є створення мереж великого і малого бізнесу на основі інформаційно-комунікаційних технологій, кооперація підприємств з питань контролю якості, інвестиційне та виробниче планування [82, с. 59]. Конкурентоспроможність на цьому технологічному укладі досягається економічними агентами насамперед за допомогою інтегрування, використання новітніх інформаційних ресурсів, забезпечення високої якості продукції на основі використання сучасних технологічних досягнень. Шостий технологічний уклад передбачатиме розвиток комплексів машин-автоматів, здатних самостійно змінювати програми своєї роботи. Системи, що реалізують інформаційні технології, комплексні інформаційно-управлінські системи, робототехнічні комплекси, здатні реагувати на динамічні зміни, стануть найпоширенішими. Техноглобалізм відображає циклічність змін технологічних укладів не лише у часовому, а й у територіальному вимірі, коли нові виробничо-технологічні системи, розроблені в провідних економіках, у подальшому використовуються країнами з низьким рівнем розвитку.

Згідно з звітом Організації економічного співробітництва та розвитку, перехід до нових технологічних парадигм та інноваційно-інтенсивної економіки приносить передусім користь тим групам суспільства, які, на відміну від інших, використовують більше активів і навичок. Під час розвитку інформаційного суспільства відбуваються одночасно швидкі та фундаментальні технологічні

зміни. Так, розширення доступу до Інтернету та заохочення локальних ініціатив зі створення платформ для підтримки бізнесу, широке використання мобільної телефонії, обмін ринковою інформацією між суб'єктами підприємництва показують, що нові технології можуть сприяти інноваціям на місцевому рівні, використовуючи творчі можливості певних суспільних груп [422, с. 9].

У послідовності технологічних укладів спостерігається поступально-циклічне зростання з переходом кількісних змін у якісні. Технологічний прогрес і економічне зростання відбуваються циклічно в результаті взаємодії еволюційної та революційної форм руху. Співвідношення укладів характеризує соціально-економічну структуру економіки і суспільства, а зміна співвідношення – тенденції поступу країни. На нашу думку, кожен технологічний уклад генерує стимули розвитку за допомогою інновацій і визначає конкурентоспроможність, відповідно до якої з'являються нові країни-лідери та високотехнологічні галузі.

Глобалізація та відповідні технологічні зміни визначають також тенденції створення нових робочих місць і напрями реструктуризації наявних ринків праці, а використання новітніх цифрових технологій сприяє виникненню нестандартних форм роботи. Більшість країн ОЕСР зазнали помітного зростання частки зайнятості у висококваліфікованих галузях та зменшення частки зайнятих у сферах, що потребують середнього рівня кваліфікації праці [444, с. 9].

Аналіз досвіду країн-членів ЄС показує зміщення акцентів інноваційного і науково-технічного розвитку у напрямі структурної перебудови національної та регіональної економік, інвестування в галузі новітніх технологічних укладів і міжнародне співробітництво з іншими європейськими країнами. Зазначене актуалізує пріоритетність застосування у вітчизняній практиці апробованих у Європі інтеррегіональних та міжрегіональних інтеграційних засобів підвищення

конкурентоспроможності підприємств, а також їх солідарної участі з державою у фінансуванні фундаментальних і прикладних досліджень.

На переконання Т. Бабич, технологічний уклад можна розглядати як результат складного колективного процесу формування нової моделі розвитку, що сприяє максимальній ефективності бізнес-практик агентів ринку та соціальному прогресу. Тобто формування його пов'язано з появою ефективних способів перетворень проривних технологій у прибутковий бізнес. Чинниками становлення нового технологічного укладу є державні інвестиції, інститути венчурного фінансування, чітке бачення прибутковості у використанні нових технологій [13, с. 168]. Як стверджує Ю. Бажал, розуміння основних закономірностей розвитку, змін парадигми техніко-економічних укладів і їх взаємозв'язку з інституційною структурою суспільства є важливим фактором формування економічної політики. Яскравим прикладом використання таких знань на макрорівні є Японія, де була створена система державних інститутів забезпечення ідентифікації нової техніко-економічної парадигми і створення передумов перерозподілу ресурсів у основні галузі [14, с. 52].

Ініціаторами технологій є розвинені економіки, де під тиском конкуренції відбувається оновлення технологій і виведення на ринок нової продукції. Фактори цінової та нецінової конкуренції змушують підприємців переміщувати своє виробництво в країни, де вартість праці нижча, а рівень кваліфікації персоналу дозволяє освоїти такі технології. Ці країни зі зростанням технологічного, кадрового потенціалу та заробітної плати переносять виробничі потужності у країни, які у технологічному розвитку відстають. Отже, з верхнього рівня техніко-економічної піраміди технології переміщуються на найближчу до нього позицію, прискорюючи темпи розвитку та підтягуючи до вершини піраміди [173, с. 40]. З іншого боку, ці країни виступають у ролі реципієнтів технологій з використання тіньових і "сірих" схем їх імпорту через

інформаційні мережі, стимулювання імміграції носіїв інтелектуальної власності, що є загрозливими для економічної безпеки держави.

Інноваційний і технологічний розвиток країн розглядається також у контексті еволюційного розвитку теорій міжнародної торгівлі. Концепція імітаційного лага М. Познера обґрунтовує, що країна спроможна утримувати позицію провідного експортера на світовому ринку тільки завдяки постійній інноваційній діяльності. Теорією життєвого циклу продукту Р. Вернона пояснюється взаємозв'язок між життєвим циклом нового продукту та тенденціями міжнародної торгівлі тим, що протягом зазначеного циклу відбувається поступова зміна постачальників товарів на світовий ринок [33, с. 119].

Перехід до нових технологічних укладів стимулює до здійснення кардинальних інноваційних зрушень, у тому числі за рахунок інвестування у новітні науково-технологічні розробки та перспективні галузі. Втім, як зазначає Л. Крачок, на сьогодні частка високотехнологічних сфер національної економіки України в частині створення ВВП займає не більше 10%, галузі середньої технологічності становлять майже третину, більшість сфер залишається низькотехнологічною. Внаслідок цього основною перешкодою залишається багатоукладність, коли різні технологічні уклади функціонують і відтворюються одночасно [141, с. 190-194]. Базуючись майже повністю на третьому та четвертому технологічних укладах, вітчизняна економіка функціонує з рентабельністю на рівні 3-6% і створює приблизно на один-два порядки нижчий інноваційний складник доданої вартості на одиницю продукції, порівняно з домінуючими економіками п'ятого та шостого укладів [390, с. 8].

Згідно з дослідженнями Світового банку і Міжнародного валютного фонду, глобальні мегатренди обумовлюють як виникнення нових можливостей і перспектив зростання, так і викликів, що мають різну дію залежно від рівня ієрархії. У сільській місцевості, де спостерігається висока залежність від

ресурсів, можуть обмежуватися можливості для економічної диверсифікації; зростаючі міста поряд з економічними можливостями мають небезпеку стикатися з соціальними та екологічними проблемами. Глобалізація може принести нові переваги у взаємодії з глобальними центрами, що динамічно розвиваються, а також прискорення адаптації технологічних інновацій. Проте кризові явища можуть легше розповсюджуватися у глобальному середовищі між країнами з різним рівнем розвитку [425, с. 48]. У вітчизняних дослідженнях наголошується на диспропорції технологічних укладів у структурі економіки регіонів України. Концентрація виробництв, що належать до II, III, IV технологічних укладів, спостерігається у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Сумській, Полтавській і Черкаській областях. Галузі IV і V укладів зосереджені у м. Києві, Дніпропетровській, Харківській і Львівській областях [166, с. 80]. Таким чином, можна говорити про багатоукладність і технологічну асиметричність у структурі регіональної економіки, що визначає засоби досягнення конкурентоспроможності на зазначеному рівні.

Н. Грущинська розглядає перспективи міжнародної спеціалізації України крізь призму досягнення технологічної конкурентоспроможності. До властивостей, які можуть негативно впливати на її зміцнення у майбутньому, автор відносить: високий рівень ресурсо- та енерговитратності економіки; відсутність мотивації у господарюючих суб'єктів щодо здійснення інноваційних розробок; незатребуваність вітчизняних інновацій внутрішнім ринком і, відповідно, нерозвиненість внутрішніх чинників підвищення конкурентоспроможності; недостатній рівень фінансової підтримки реалізації інноваційної політики; збереження наявної технологічної структури економіки; нерозвиненість ринкових інститутів, що стримує інноваційний потенціал [58, с. 73-77]. Доповнимо, що нерозвиненість інститутів інноваційної діяльності не лише стримує позитивну динаміку інноваційної діяльності, а й розвиток та ефективне використання інноваційного потенціалу.

У Національній доповіді “Цілі сталого розвитку України” зазначається, що в умовах поширення п’ятого укладу (з 2010 р. – кінець фази швидкого зростання) та переходу розвинених країн до шостого (2010 р. – початок, з 2018 р. – період широкого поширення) збереження наявної структури промисловості й експорту, рівня фінансування наукових і науково-технічних робіт обумовлюватиме безнадійне відставання розвитку України. У напрямі “Промисловість, інновації та інфраструктура” ставляться такі пріоритети: розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій; сприяти прискореному розвитку високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості, які формуються на основі використання ланцюга “освіта – наука – виробництво” та кластерного підходу; застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; стимулювати високотехнологічне машинобудування; створювати нові матеріали; розвивати фармацевтичну та біоінженерну галузі [401].

Відповідно, трансформації зазнають моделі інновацій залежно від змін в організаційній структурі провідних інноваційних компаній, регіонального ринкового середовища та новітніх викликів, тому С. Яголковський виділяє такі періоди у їх розвитку [415, с. 46]:

– перший (50-і – середина 60-х рр.), у якому основою інновацій є наукові відкриття та винаходи. Модель передбачає формування організаційної структури, яка забезпечує перебіг інноваційного процесу, побудована за принципом науково-дослідної організації або університету. Реалізацією нової ідеї займаються послідовно різні вузькоспеціалізовані підрозділи;

– другий (середина 60-х – початок 70-х рр.) стосується інновацій, які формуються та розвиваються для вирішення завдань з задоволення потреб споживачів;

– третій (початок 70-х – середина 80-х рр.) виник, поєднуючи принципи технологічного поштовху та вимоги ринку, синтез яких забезпечується розвиненими внутрішніми та зовнішніми зв'язками щодо попередніх моделей;

– четвертий (середина 80-х – початок 2000-х рр.) характеризується якісним зростанням складності та комплексності інноваційних систем, залученням до інноваційного процесу підрозділів однієї системи і мережі зовнішніх партнерів.

Зауважимо, що сучасний період розвитку інноваційних компаній характеризується тим, що: по-перше, інновації розглядаються як частина корпоративної політики; по-друге, інноваційна діяльність має чітко виражений мережевий характер, чому сприяють інформаційні технології; по-третє, активно використовуються кооперaційні моделі інноваційно-технологічного співробітництва. За таких умов зростає роль регіону як учасника інноваційного процесу, суб'єкти якого стають безпосередньо залучені до інноваційних мереж і є зв'язуючою ланкою виробничих інноваційних процесів.

На думку зарубіжних фахівців, довгостроковий інноваційний тренд у найближчі 10-15 років буде визначатися раніше досягнутими ефектами розвитку глобальної та національної економік. Головними пріоритетами залишаться інформатизація, глобалістика, інтеграція та технологізація, спрямовані на забезпечення сталого розвитку. Тренд характеризуватиметься зміщенням пріоритетів (ідеться про перехід на соціально-орієнтоване управління підприємництвом), новими формами співробітництва держави і бізнесу в інноваційно значущих напрямах. Такий довгостроковий тренд потрібно розглядати у поєднанні з галузевими інноваційними трендами. Для паливно-енергетичного сектору – це альтернативна енергетика, для промислово-виробничої сфери – підвищення ефективності використання ресурсів, зниження екологічних ризиків, для сервісної і торговельної сфери – модернізація on-line послуг, оновлення формату торгової діяльності. Як

вважають науковці, будь-яке дослідження майбутнього та його конструювання, перебуває у базовому протиріччі “стійкий розвиток – кризовий розвиток”. Зони критичного розвитку пов’язуються з такими сферами людської діяльності, як: технологічне середовище (ефективні науково-дослідницькі роботи та дослідно-конструкторські розробки), довкілля (моделювання кліматичних умов) і локальне соціальне середовище (вимоги до якості життя) [100, с. 78-80]. Тому необхідне визначення та врахування світових тенденцій у науково-технологічній та інноваційній сферах на сучасному етапі розвитку регіональних, національних і глобальної економік.

Суспільство постіндустріального типу стимулює потребу у висококваліфікованій праці, формує запити на якісну освіту та послуги системи охорони здоров’я [169, с. 12]. В умовах глобальної економіки розвинені країни зосереджують увагу на пріоритетних напрямах розвитку технологій, орієнтованих на покращення суспільного добробуту. Насамперед це галузі, які забезпечують охорону здоров’я (біо-, нанотехнології, фармацевтика), розв’язання соціальних проблем, а також інформаційно-комунікаційні технології впливу на всі сфери суспільної життєдіяльності. Майбутнє людства буде пов’язано з розвитком робототехніки, генної інженерії, діагностики розповсюджених хвороб на ранніх стадіях захворювання, систем штучного інтелекту, використанням альтернативних джерел енергії. Вагому роль у формуванні нової моделі розвитку, за твердженням Н. Резнікової та О. Іващенко, відіграватимуть ресурсно-технологічні фактори, що обумовлено як новими загрозами для світової економіки, так і специфікою застосовуваних механізмів, які є відповіддю на глобальні виклики демографічної кризи і ріст конкуренції за сировинні ресурси [311, с. 23]. Подібні тенденції обумовлюють необхідність розроблення та імплементації відповідних стратегій досягнення конкурентоспроможності на державному та регіональному рівнях.

Визначальними чинниками конкурентоспроможності нової економіки, на переконання вітчизняних науковців, є загальний освітній рівень населення, рівень науково-технічних здобутків і їх затребуваність виробництвом, прийнятність до впровадження інновацій, стан інформатики і зв'язку, ефективність взаємодії малого та великого бізнесу, дієвість механізмів державного управління економікою в умовах глобалізації [375, с. 77]. Для зміцнення конкурентоспроможності вагомості набувають не лише ресурси, а й засоби і маршрути їх доставки. Перспективи технологічної та інноваційної діяльності провідних країн-учасників глобальної економіки залежать від темпів розроблення і поширення новітніх технологій, формування нових галузей і модернізації промисловості. Частка витрат на науку у ВВП країн зростає і, вірогідно, буде збільшуватися. За оцінками А. Динкіна, до 2030 р. цей показник досягне у США – 3,1%, Японії – 3,5%, ЄС – 2,1%, Індії – 2%, Китаї – 2,3%, а середньосвітовий показник досягне 2,32% з розширенням науково-технічних центрів за рахунок динамічного розвитку азійських країн (рис. 1.5).

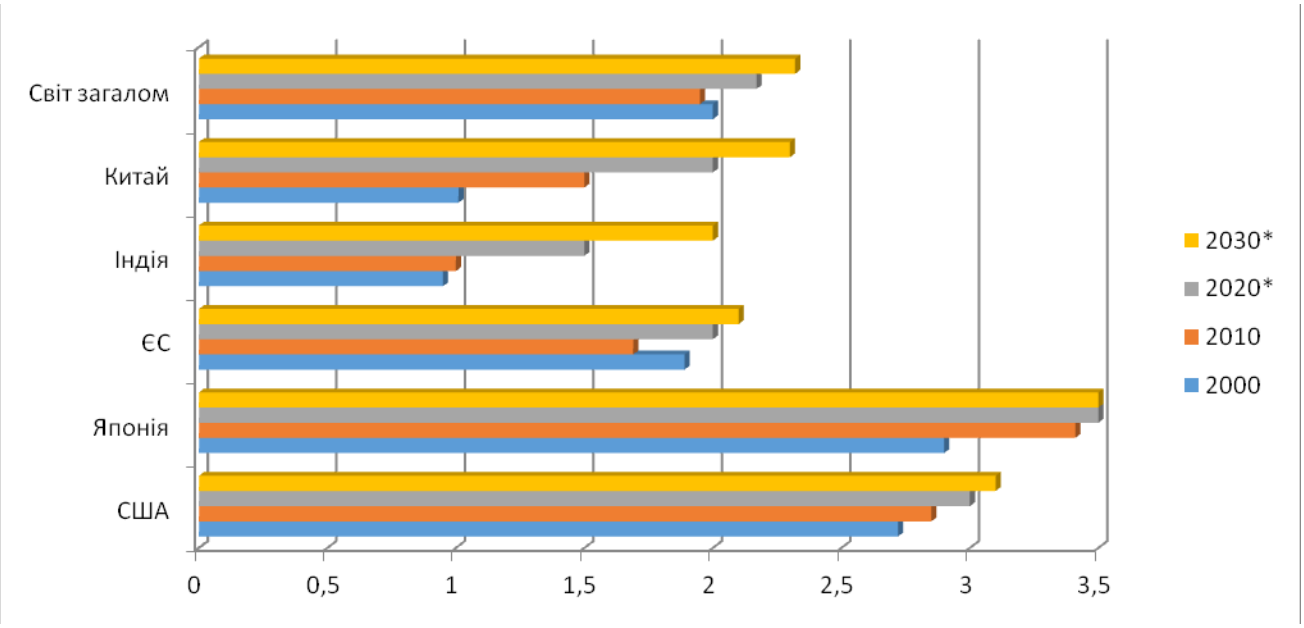

Рис. 1.5. Географічна структура витрат на науку до ВВП, %

Складено за: [338, с. 128].

* прогнозні дані.

Топ-технології розглядаються як реакція на потреби соціально-економічного розвитку країн, що знаходить практичне застосування у всіх важливих групах технологій, важливих для розв'язання глобальних проблем (табл. 1.3). За оцінками експертів Technology Review, щорічний рейтинг топ-технологій включає інтелектуальне програмне забезпечення, визначення геному людини, біологічні машини, діагностику за залишками на папері, технологію виробництва батарей на рідких кристалах, реактор блукаючих хвиль, наноп'єзоелектроніку, антиспам-технологію HashCache та програмне забезпечення мереж. Наведені пріоритети відображені у стратегічних програмних документах науково-технологічного та інноваційного розвитку економічно розвинених країн на національному рівні (США, ЄС, Японія, Австралія, Бразилія, Індія, Китай) [48, с. 7].

Таблиця 1.3

Групування країн за прогнозними оцінками кількості топ-технологій

Кількість топ-технологій, од.	Країни світу
14-16	Австралія (16), Ізраїль (16), Канада (16), Корея (16), Німеччина (16), США (16), Японія (16)
10-12	Індія (12), Китай (12), Польща (12), Росія (10)
6-9	Бразилія (9), Індонезія (9), Мексика (9), Туреччина (9), Україна (9), Чилі (9), ПАР (9), Колумбія (8)
1-5	Грузія (5), Домініканська республіка (5), Єгипет (5), Іран (5), Йорданія (5), Камерун (5), Кенія (5), Непал (5), Пакистан (5)

За: [48, с. 6-8].

У глобальній конкуренції інноваційна діяльність є не замкненою системою виробництва нового знання, а органічним елементом економічних процесів у національних економіках, галузях господарства, міжнародних корпораціях і невеликих компаніях. Національні інноваційні системи формуються під впливом багатьох як природних, так і набутих чинників, виступаючи детермінантами активізації інноваційної діяльності.

Основні тенденції глобалізації інноваційної сфери Л. Антонюк пов'язує з поглибленням розриву між країнами і регіонами у рівнях новаторства, розширенням інструментів стимулювання інноваційної діяльності розвинених країн, динамічним розвитком національних інноваційних систем нових індустріальних країн та їх інтегрованістю у глобальний інноваційний простір, зростанням обсягів венчурного фінансування високотехнологічних компаній на початкових етапах їх життєвого циклу [8, с. 334].

Глобалізація в інноваційній сфері відображається у: зростанні обсягів іноземних інвестицій у наукові дослідження у країнах з різним рівнем розвитку; створенні дослідницьких підрозділів у регіонах, сприятливих для наукової діяльності; зміщенні глобальних стратегічних цілей корпорацій. Зарубіжні підрозділи корпорацій націлені на використання глобального та місцевого науково-дослідницького потенціалу, включаючи залучення висококваліфікованих науково-інженерних кадрів, створення умов для реалізації спільних наукових проектів.

Правову охорону інтелектуальної власності потрібно вважати фінансовим стимулом інвестування капіталів у технологічні розробки. За дослідженнями зарубіжних учених (А. Сумін, В. Харламова, А. Абрамова), зовнішній позитивний ефект від нововведення, який полягає в цінності цієї інтелектуальної власності для споживачів і виробників-конкурентів, приблизно в три рази вищий, ніж особиста вигода винахідника. За іншими оцінками, у середньому фірма-розробник отримує не менше 20% економічного ефекту від впровадження інновацій навіть при достатньому захисті прав інтелектуальної власності. Решта опосередковано розповсюджується по всій економічній системі, стимулюючи інших учасників ринку до активної інноваційної діяльності [353, с. 28].

Загальновизнаний щільний взаємозв'язок між охороною прав інтелектуальної власності, активізацією розробок нових технологій, зумовленою

прямими іноземними інвестиціями і трансфером технологій. Відповідно, країни з недосконалим рівнем захисту прав інтелектуальної власності не можуть залучити значні обсяги інвестицій і технологічних потоків, оскільки суб'єкти інтелектуальної власності не мають стимулів для укладання ліцензійних угод на основі чинних патентів.

На існуванні взаємозв'язку регіоналізації та глобалізації наголошує О. Мілашовська. На її думку, глобалізація сприяє взаємній інтеграції територіальних виробничо-економічних систем у єдиний відтворювально-господарський і ринково-інформаційний простір і регіонально-орієнтований тип організації господарської діяльності виявляється ефективнішим за універсалізацію товарів і послуг [175, с. 95]. Одночасний вплив процесів глобалізації та регіоналізації обумовлює процеси глокалізації, основним принципом якої називають пріоритетність національних (локальних) інтересів з орієнтацією на місцеві ресурси та врахування глобальних викликів. Це, на думку О. Єрмакової, передбачає взаємоузгодження модернізації локальних культур і глобальної мультикультури в межах регіонів і вироблення кожною локальністю власних особливостей пристосування до глобалізації. З іншого боку, відбувається ускладнення функцій регіонального управління, зростання відповідальності місцевої влади, необхідності розроблення стратегій розвитку на інноваційних засадах [76, с. 65]. Отже, поглиблення глобалізаційних проявів, співвідношення глобального і локального рівнів, яке отримало назву "глокалізація", та процеси, що їх опосередковують, актуалізують питання зміцнення конкурентних позицій регіонів у глобальному середовищі. Здатність регіону адекватно відповісти на глобальні виклики вимагає вміння перетворювати наявні факторні переваги та створювати унікальні, що сприяє досягненню високого рівня соціально-економічного і технологічного розвитку та спроможності успішно конкурувати не лише на національному, а й глобальному рівнях. За таких умов реалізація стратегій розвитку регіонів

визначається ступенем урахування глобальних викликів та адаптацією до технологічно-структурних зрушень.

Таким чином, зміни технологічних парадигм розвитку обумовлюють виникнення нових кардинальних можливостей для країн з різним рівнем розвитку та їх регіонів, формування нових моделей інноваційної діяльності провідних корпорацій і суб'єктів підприємництва, принципові зрушення у розумінні як самої конкурентоспроможності, так і чинників, що сприяють її досягненню.

1.4. Спільна інноваційна і регіональна політика ЄС

Одним з пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності регіонів країн-членів ЄС розглядається інноваційна діяльність. Політиці в галузі науки, техніки, технологій присвячений розділ Договору про Європейський Союз (стаття 130), де підкреслюється пріоритетність мети досягнення науково-технологічної та інноваційної консолідації ЄС. Науково-технічна політика ЄС реалізується в діяльності Європейської комісії, яка проводить політику вирівнювання технологічного і наукового розвитку кожної з країн співтовариства, а також заохочує участь у науково-технічних програмах Європейської Комісії. У Комюніке Європейської комісії (ЄК) "Взаємодія між політикою науково-технічного та соціально-економічного розвитку" зазначається, що диференціація за рівнем технологічного розвитку регіонів країн-членів ЄС перевищує рівень їх економічної диференціації. Досягнення відсталими регіонами середньоєвропейського рівня пов'язане з розвитком виробництв наукомісткого спрямування та інноваційним розширенням сфери послуг.

У загальному контексті сутність і цільове призначення регіональної політики передбачають її спрямованість на розроблення і реалізацію

життєздатних механізмів управління розвитком регіональних спільнот на основі узгодження інтересів держави та регіонів, а також раціонального використання потенціалу останніх [68, с. 9]. Регіональна політика передбачає реалізацію державних і регіональних стратегій розвитку; їх інституційне, кадрове і фінансове забезпечення; дієвість механізмів та інструментів підтримки; ефективні взаємозв'язки з іншими сферами державної політики.

Розв'язання сучасних проблем розвитку ЄС актуалізує механізми так званого "нового регіоналізму", які спрямовуються на конкурентоспроможність регіонів. За цих умов регіональна політика розглядається не лише як спосіб усунення регіональних диспропорцій, а й як конкурентна політика та всеосяжна стратегія розвитку задля створення умов для регіонів повністю реалізувати наявний потенціал і здобути конкурентні переваги [165, с. 80]. За Н. Ліба, найбільше поширені стратегічні орієнтири сучасної регіональної політики зарубіжних країн включають: концентрацію на людських ресурсах, їх навичках та інноваційних можливостях; пошук резервів для розвитку; домінування завдань сталого розвитку та добробуту над цілями економічного зростання; застосування конкурсних засад залучення фінансових ресурсів на реалізацію запланованих заходів [155, с. 57].

Регіони перетворюються на важливі центри економічного життя, які прагнуть конкурувати на рівні з державами і за таких умов є головними носіями інституційного плюралізму. Відповідно еволюція європейської регіональної політики відбувається у двоякому вимірі поступової трансформації і радикальних змін. Основними засадами сучасної регіональної політики, на думку А. Пода, є: формування конкурентних переваг щодо інших країн і їх об'єднань; солідарність країн з різним рівнем розвитку; зосередження на ефективному пошуку й використанні ресурсів для побудови нових

конкурентних переваг на інтеграційній основі, зважаючи на безальтернативність інноваційної моделі розвитку [208, с. 197].

Пріоритети розвитку регіональної політики ЄС пов'язані з трьома визначеними напрямами стратегії "Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання", прийнятої у 2010 р. як відповідь на глобальні виклики, пов'язані з необхідністю підтримки конкурентоспроможності товарів ЄС, збереження ефективності та стійкості фінансової системи, охорони довкілля, зменшення залежності від викопних видів палива, підвищення ефективності використання сировинних ресурсів. Напрями розкриваються у семи програмах і проектах, покликаних виконувати відповідні цільові функції, що розкриваються у: розвитку інструментів підтримки інноваційної діяльності, стимулюванні ринку праці, підвищенні рівня трудової активності, модернізації змісту вищої освіти, розвитку інфраструктурних проектів, запровадженні ресурсоефективної економіки, інтернаціоналізації діяльності малих і середніх підприємств, розвитку диверсифікованої і конкурентоспроможної промислової бази, соціальному забезпеченні, покращенні бізнес-середовища, дотриманні прав інтелектуальної власності, реалізації стратегічних проектів з високою доданою вартістю (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Пріоритетні напрями розвитку регіональної політики ЄС з 2010 р.

Напрями	Програми та проекти	Цільова функція
1. Розумне зростання. Розвиток локальної економіки на знаннях та інноваціях	1. Інноваційний союз 2. Рух молоді 3. План розвитку цифрових технологій у Європі	Впровадження інноваційних ідей у товарах і послугах для сталого економічного зростання, створення нових робочих місць, посилення результативності освітніх програм і залучення молоді на ринок праці, використання потенціалу інформації та комунікаційних технологій, підтримка молодих підприємців і фрілансерів.

Продовження табл. 1.4

2. Стійке зростання. Створення місцевої економіки на раціональному використанні ресурсів, захисті екології та підтримці конкуренції	1. Доцільне використання ресурсів у Європі 2. Індустріальна політика участі в глобальній економіці	Проведення модернізації транспортного сектору, розвиток малого і середнього бізнесу, розумне використання енергоджерел тощо.
3. Всеосяжне зростання. Сприяння зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної злагоди	1. План розвитку нових навичок і збільшення кількості робочих місць 2. Європейська політика проти бідності	Модернізація ринку праці, збільшення можливостей працевлаштування. Сприяння досягненням у сфері економічного розвитку та зайнятості населення, зниження рівня бідності в регіонах.

Складено за: [304, с. 98; 442].

Втілення концепції інноваційної діяльності у країнах-членах ЄС пов’язується з дією внутрішніх і зовнішніх чинників, яка охоплює інноваційні системи різних рівнів управління, ґрунтується на організаційно-правовій, інституціональній, фінансовий та інформаційних компонентах. У повідомленні Європейської комісії “Інноваційна політика: вдосконалення підходу Союзу в контексті Лісабонської стратегії” вказувалося, що еволюція концепції інновацій зазнала структурних змін, зокрема переходу від лінійної до системної моделі інновацій, перша з яких передбачала визнання головної ролі наукових досліджень і науково-конструкторських розробок, друга – розглядала інноваційну діяльність як процес системної взаємодії між індивідами, організаціями та операційним середовищем. Г. Андрощук і Р. Еннан стверджують, що перехід від об’єктного до системного інноваційного процесу, що включає діяльність розробників нових продуктів і технологій, промислових підприємств і суб’єктів інноваційної інфраструктури відображає розвиток

інноваційної концепції в регіонах країн-членів Європейського Союзу [6, с. 90]. З 2008 р. відмінності в інноваційній політиці країн-членів ЄС зростають, фінансові стимули та застосовувані інструменти відрізняються за сутністю та інтенсивністю залежно від важливості завдань, що вирішуються на національному рівні, і макроекономічного становища у кожній з країн [328, с. 183].

Крім спроможності реагувати на глобальні виклики, до вагомих причин модернізації концепції інноваційної політики ЄС належить недостатній рівень фінансування, який, на думку О. Федірко, оцінюється вдвічі меншим, порівняно з США. До сучасних характеристик інноваційної політики автор відносить [378]: локалізацію інноваційної діяльності, обумовлену гіперконцентрацією технологічних ресурсів у межах незначної кількості локалітетів, утворення полірівневих багатофункціональних ділових мереж та альянсів, що об'єднують інноваційні центри; залежність ефективності інноваційної діяльності від характеру та інтенсивності взаємозв'язків між підприємствами, науково-дослідними та фінансовими установами; виникнення інновацій на межі різних секторів економіки та на засадах спільної технологічної бази і компетенцій.

Оновлені положення європейської інноваційної регіональної політики відображені в принципах Європейської комісії, опублікованих у 2011 р. Генеральною дирекцією з регіональної політики у межах ініціативи "Smart Platform Specialisation", відповідно до якої визначається регіональна стратегія розумної спеціалізації, що означає ідентифікацію унікальних характеристик і активів кожної країни та регіону для розвитку конкурентних переваг або концентрації ресурсів для конструктивного досягнення цілей [21].

Оновлені регіональні інноваційні стратегії мають базуватися на таких засадах [200, с. 43]:

– вибір (choices) – визначення певної кількості інвестиційних пріоритетів, враховуючи підприємницький потенціал та пріоритетні напрями спеціалізації;

– конкурентні переваги (competitive advantage) – врахування поточної економічної спеціалізації регіону та мобілізація інтелектуального потенціалу завдяки поєднанню потреб і можливостей секторів наукових досліджень, розвитку промисловості та бізнесу;

– критична маса (critical mass) – розвиток кластерів світового рівня та створення передумов для міжсекторних зв'язків, які активізують диверсифікаційні процеси в умовах участі в міжрегіональних мережах;

– колективне керівництво (collaborative leadership) – включення до інноваційних процесів навчальних закладів, компаній і державних органів, користувачів інновацій.

Політика розумної спеціалізації у країнах-членах ЄС реалізується у таких напрямах: омолодження традиційних секторів завдяки вищому рівню доданої вартості і пошуку нових ринкових ніш, створення та поширення нових технологій, диверсифікація виробництва, виникнення нових видів економічної діяльності у регіонах, використання сучасних форм інновацій [112, с. 194].

Європейська комісія визначила концепцію розумної спеціалізації (smart-спеціалізації) одним з найважливіших інструментів політики згуртовування. Показовим є досвід її розроблення та імплементації у Люблінському воєводстві Республіки Польща, де під сферами розумної спеціалізації розуміються важливі сектори, які на певному етапі відповідають спеціалізації та володіють конкурентними перевагами на національному або міжнародному рівнях.

Як зауважує Д. Коцюба, в основі розробки та імплементації стратегії розумної спеціалізації Люблінського воєводства є виявлення та обґрунтування конкретних спеціалізацій регіону, що є результатом наукових досліджень, публічного обговорення та створення відповідної інституціональної системи (рис. 1.6).

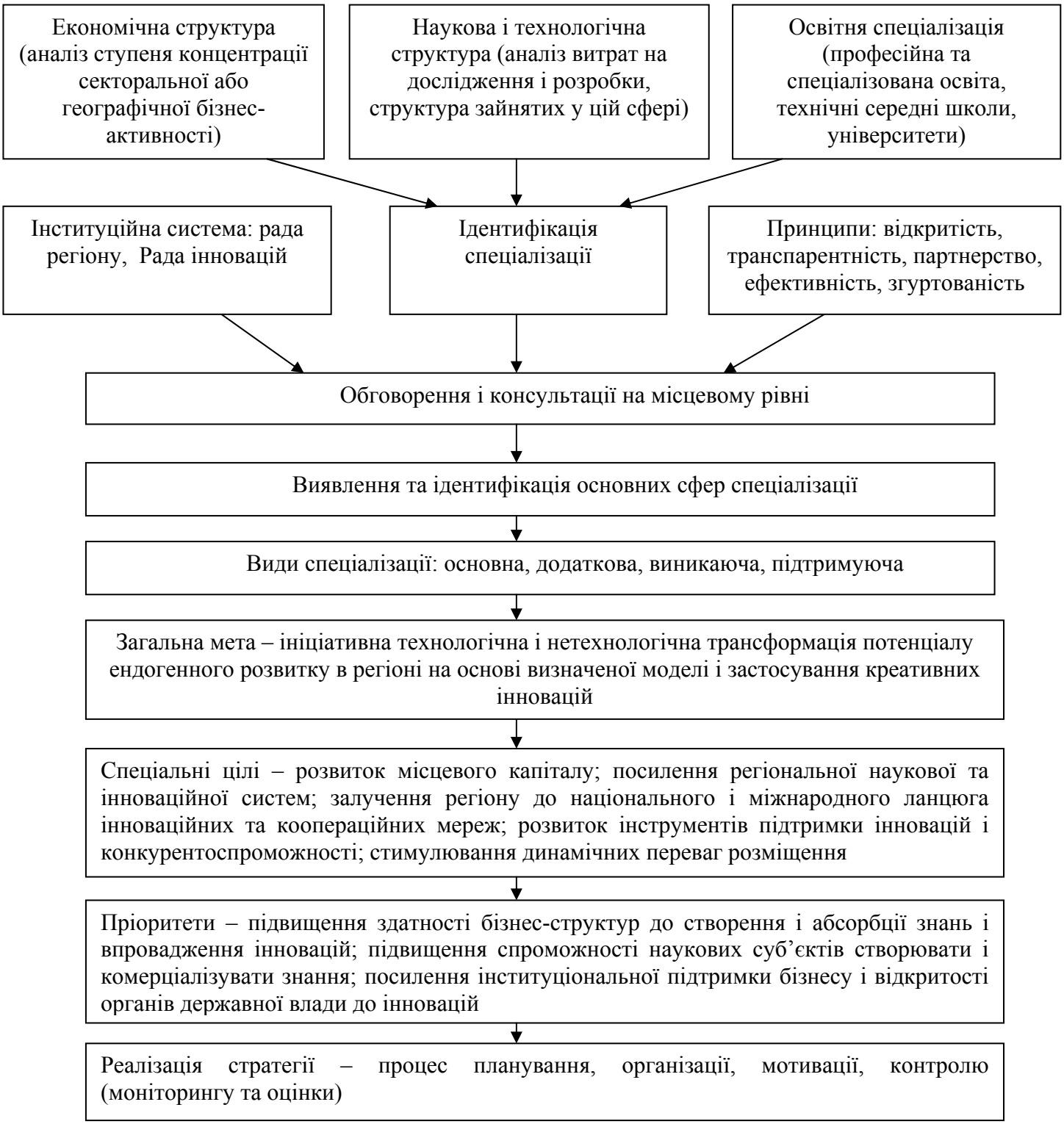

Рис. 1.6. Програмування стратегії розумної спеціалізації в Люблінському воєводстві Республіки Польща

Побудовано за: [434].

Узагальнено визначимо такі характеристики розумної спеціалізації [434]:

– визначає стратегічні пріоритети зміцнення конкурентних переваг шляхом розвитку науки та інновацій власними силами відповідно до виникаючих можливостей, уникаючи дублювань і фрагментації ресурсів та організаційних зусиль;

– продовжує інтегровані програми економічної трансформації, спрямовані на фокусування інвестицій на ключових основних регіональних пріоритетах і потребах; забезпечує підтримку технологічних, соціальних, сервісних інновацій і залучення економічних суб'єктів до інноваційної активності;

– базується на науково обґрунтованій методології оцінювання активів інноваційного потенціалу регіону, викликах, конкурентних перевагах та імперативах зростання;

– розуміється як критична маса компаній, концентрації зайнятості і доданої вартості, використання наукового та інноваційного потенціалу.

Рамкові програми ЄС трансформувалися відповідно до глобальних викликів, необхідності уточнення пріоритетних цілей і розроблення заходів щодо їх досягнення. Зокрема, перші програми передбачали виявлення спільних дослідницьких пріоритетів, узгодження науково-технологічної політики, подолання регіональних диспропорцій, розв'язання протиріч між різними напрямами національної та загальноєвропейської науково-технічної та інноваційної політики [386, с. 35]. На основі результатів оцінювання ефективності інноваційної діяльності з позицій досягнення пріоритетних цілей і перегляду стратегічних і тактичних завдань реалізації в ЄС сформована рамкова програма "Горизонт 2020" за такими пріоритетами та обсягами фінансового забезпечення [52, с. 120]:

1. "Передова наука" з бюджетом 24,3 млрд євро для зміцнення лідерських позицій ЄС на основі підвищення ефективності наукових досліджень,

забезпечення конкурентоспроможності європейської науки, генерування передових знань.

2. “Індустріальне лідерство” з бюджетом 17 млрд євро для перетворення ЄС на мегарегіон, сприятливий для залучення інвестицій у сферу НДДКР та у промислові технології.

3. “Вирішення соціальних проблем” з бюджетом 31 млрд євро для створення безпечних умов для проживання суспільства (охорона здоров’я, демографічні зміни та добробут, безпека продуктів харчування, екологічно безпечний транспорт, раціональне використання ресурсів).

Програма передбачає реалізацію ініціатив розвитку співробітництва та усунення бар’єрів у налагодженні кооперaційних зв’язків між країнами за допомогою консорціумів, різних типів організацій, фінансових фондів тощо. Враховуючи, що наша країна є асоційованим учасником Програми, для її регіонів існують реальні можливості інтеррегіональної інтеграції в інноваційній сфері з європейськими партнерами.

Інноваційна діяльність залишається важливим об’єктом регіональної політики європейських країн, які розробляють національні стратегічні документи, базуючись на основних положеннях “Зеленої книги інновацій”, інших документах ЄС, ураховуючи національні й регіональні особливості. Так, “Стратегія високих технологій” до 2020 р. реалізується у ФРН, “Національна політика досліджень, розробок та інновацій” – у Чеській Республіці. Успішними регіональними стратегіями у країнах-членах ЄС є Регіональна інноваційна стратегія Південної Моравії (Чехія), Інноваційна стратегія Стокгольмського регіону (Швеція), Інноваційна стратегія Тамперського району (Фінляндія), регіональні стратегії графств у Великобританії [77].

В. Білозубенко зазначає, що характерною особливістю інноваційної політики ЄС є орієнтація на постійне вдосконалення інституційного забезпечення єдиного дослідницького простору. Формування інноваційної

системи ЄС стало можливим завдяки досягненню високого рівня інституційної та науково-технічної інтеграції на основі міжнародного співробітництва, ресурсної підтримки, стимулювання конкуренції, міжнародної мобільності [26, с. 172-173].

За стратегію прийняття рішень у сфері інновацій і наукових розробок у Євросоюзі відповідає Генеральний директорат Європейської комісії з питань досліджень та інновацій, до основних завдань якого належать [114, с. 91]:

– розроблення базових принципів політики ЄС у сфері наукових досліджень і технологічного розвитку, сприяння забезпеченню міжнародної конкурентоспроможності промисловості;

– координація європейської науково-дослідної діяльності;

– підтримка політики ЄС у сферах довкілля, здоров'я, енергетики та регіонального розвитку.

Пріоритетного значення для розвитку інноваційної сфери ЄС набувають такі форми міжрегіонального співробітництва, як європейські технологічні платформи або секторальні тематичні форуми для встановлення зв'язків підприємств з університетами, науково-дослідними організаціями, інвесторами, регулятивними органами, інститутами громадянського суспільства для зміцнення інноваційного потенціалу Європи. Такі платформи, на думку О. Федірко, вирізняються децентралізованим характером створення, принципами формування "знизу-догори" та взаємовигідного партнерства, підтримкою ініціатив від зацікавлених сторін. Останніми роками створено 40 європейських технологічних платформ, об'єднаних у секторальні групи: біоекономіка, енергетика, екологія, інформаційно-комунікаційні технології, виробництво, транспорт [378]. В Україні у 2012 р. було створено першу Українську національну технологічну платформу "Агропродовольча" для розвитку інноваційного потенціалу, підвищення ефективності інвестування в наукові дослідження, залучення малого бізнесу до європейських програми з науково-

технічного співробітництва. Узагальнимо, що роль технологічних платформ розкривається саме в об'єднанні учасників інноваційного процесу навколо основної ідеї розроблення і реалізації стратегії практичного втілення цих технологій.

Загалом інноваційна політика ЄС спрямована на створення Інноваційного союзу та досягнення стратегічних цілей його функціонування – реформування програм наукових досліджень і конструкторських розробок національного і регіонального рівнів; зміцнення співпраці між університетами, дослідними організаціями і бізнес-середовищем; забезпечення реалізації спільних програм технологічного розвитку; запровадження фінансових інструментів стимулювання інвестування у сферу наукових досліджень і розробок (рис. 1.7).

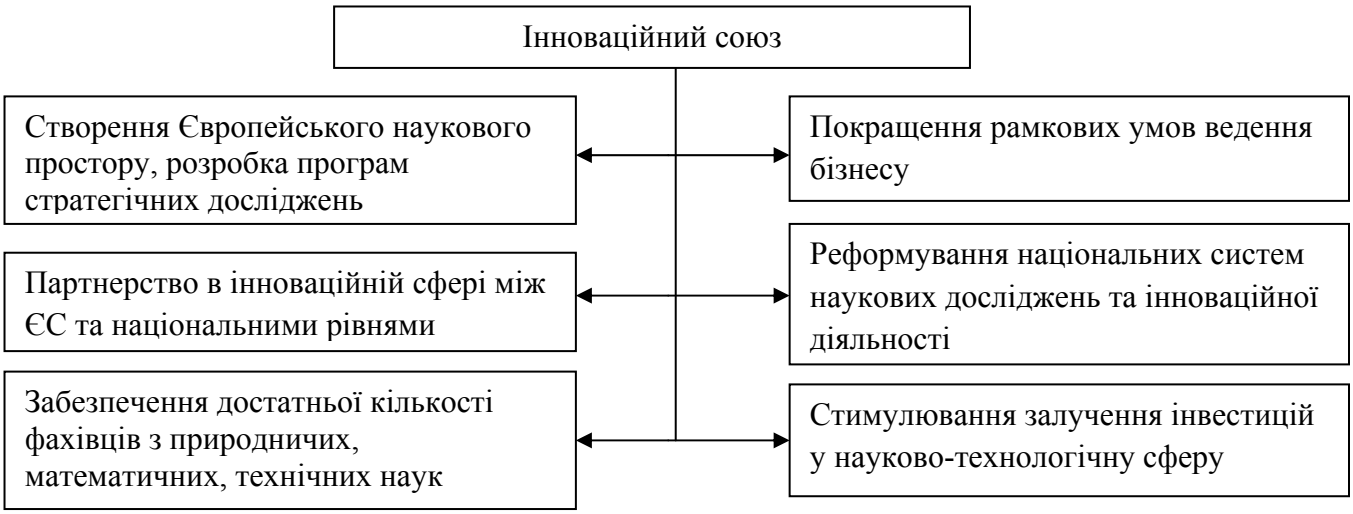

Рис. 1.7. Стратегічні цілі Інноваційного союзу ЄС

Складено за: [313, с. 41].

Практичне втілення стратегічні рішення з підвищення результативності інноваційної діяльності знаходять на регіональному рівні ЄС. Європейський дослідницький простір розвивається завдяки обміну стратегіями, їх узгодженню для забезпечення соціальної безпеки дослідників, стимулюванню приватних досліджень та інновацій, наукової співпраці з третіми країнами на національному та регіональному рівнях.

На європейському рівні формування регіональних інноваційних систем загалом спрямовано на усунення недоліків централізації управління. Досвід ЄС полягає у формуванні інноваційної системи ЄС як сукупності регіональних інноваційних систем, координація роботи над якими здійснюється наднаціональними та національними органами управління.

Звернемо увагу на певну національну специфіку регіональної інноваційної політики. Зокрема, вона відрізняє національну інноваційну систему Франції, де на локальному рівні автономно визначають пріоритети розвитку, напрями залучення інвесторів і кваліфікованих кадрів, причому автономність забезпечується завдяки діяльності кредитних фондів та учасників, заснуванню у кожному регіоні консультативних органів "Регіональний консультативний комітет з питань досліджень і розвитку технологій". У Латвії запроваджуються курси електронного навчання з менеджменту інновацій для МСП з акцентом на оволодінні методами творчого мислення, фінансуванні інновацій і захисті прав інтелектуальної власності. В Естонії діє Програма інноваційної грамотності для підвищення поінформованості про інновації [187, с. 161-167]. Зазначимо, що наявність стратегії інноваційного розвитку визначена обов'язковою умовою отримання фінансування регіонами зі структурних фондів ЄС для реалізації інноваційних проектів.

Як показує аналіз, підтримка інноваційної діяльності в країнах-членах ЄС охоплює організаційно-правовий, інституціональний, фінансовий та інформаційний компоненти. Сформувалося визначення регіону як осередку економічного розвитку, який базується на дослідженнях, технологіях та інноваціях. У більшості країн-членів ЄС в основу управління інноваційним розвитком покладено тісну взаємодію органів державної та регіональної влади. До обов'язків регіональних органів належать створення інноваційної інфраструктури та проведення кластерної політики, а на макрорівні вирішуються завдання національного значення [94, с. 197].

У дослідженнях О. Єрмакової містяться узагальнення ключових засад законодавчої бази, яка регулює сферу інноваційної політики ЄС з виокремленням таких принципів [76, с. 289]:

1) трирівневе управління регіональною інноваційної політикою, що розкривається у такому: наднаціональний рівень – пом'якшення диспропорцій технологічного регіонального розвитку через мережу інноваційних регіонів і центрів з поширення інновацій; національний рівень – вирішення завдань, пов'язаних з діяльністю університетів, спеціалізованих науково-дослідницьких організацій, фінансуванням досліджень, підготовкою наукових кадрів, проведенням фундаментальних досліджень; регіональний рівень – розбудова інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубатори, інноваційні центри, центри трансферу технологій), формування кластерних форм організації інноваційного бізнесу;

2) розумна спеціалізація регіонів, що розкривається у поєднанні інновацій і специфічних переваг регіональної економіки, зокрема створення активів, заснованих на регіональній специфіці з концентрацією людських і фінансових ресурсів у кількох глобальних галузях;

3) міжсекторність інноваційної політики, сутність якої полягає у створенні рівноправного партнерства державної влади, бізнесу та інституцій знань;

4) системність, коли інноваційна політика набуває горизонтального характеру, тобто стосується усіх сфер, які впливають на інновації;

5) унікальність, тобто відсутність єдиного підходу до формування інноваційної політики країн і регіонів.

Узагальнюючи досвід європейських країн, виділяють спільні погляди у підходах регулювання інноваційної діяльності [125]:

– утворення нових адміністративних структур, заснованих на системному характері інновацій; зміна функцій діючих міністерств; внесення змін у

механізм координації інноваційної політики; розширення повноважень або компетенції координуючих органів;

– проведення широкої кампанії з розв'язання проблем нововведень; активізація діалогу між науковим співтовариством, промисловістю та громадськістю; визнання інновацій важливим фактором економічного розвитку;

– використання нового механізму прогнозування і вироблення пріоритетів "Передбачення" для формування національної інноваційної стратегії.

Із застосовуваних організаційно-економічних методів формування інноваційної інфраструктури в країнах-членах ЄС Т. Стройко та І. Рехтета виокремлюють [351]: розвиток технологічного прогнозування та технологічного аудиту (Нідерланди, Швеція, Великобританія); підтримка посередницьких мереж і структур (Австралія, Данія, Нідерланди, Великобританія); забезпечення платформ для конструктивного діалогу (Австрія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Великобританія); розвиток мережевої кооперації (Бельгія, Фінляндія, Нідерланди, Великобританія); кооперація дослідних промислових центрів (Фінляндія, Іспанія, Швеція) тощо.

Важливим інституціональним аспектом інноваційного розвитку є мережева взаємодія між компонентами інноваційної інфраструктури. Концептуальна побудова включає:

– мережі кооперації в науково-дослідній сфері для вирішення конкретних проблем і розроблення нових технологій;

– мережі трансферу технологій і компетенцій для передачі технічної інформації між організаціями, що здійснюють НДДКР, і підприємствами. Країни-члени ЄС ініціювали програми розвитку інноваційних мереж, які стосувалися окремих галузей, регіонів або МСП [323, с. 21]. До найбільш вагомих мереж належать: IRE (інноваційні регіони Європи), IRC (центри з трансферу технологій), EBN (бізнес-інноваційні центри), EIC (європейські інноваційні центри), EEN (підтримка бізнесу та інновацій).

Інноваційна мережа Enterprise Europe Network є найбільшою та найрезультативнішою у ЄС. Основним її завданням визначено максимальне спрощення доступу суб'єктів до її послуг, досягнення синергії між учасниками, підтримка співпраці у науковій та інноваційній діяльності, сприяння трансферу технологій, інноваційних проектів у межах ЄС, зокрема малих і середніх інноваційних підприємств [103, с. 104].

Важливо наголосити, що інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності в ЄС насамперед орієнтоване на результат, чому сприяє розгалужена система міжнародних ділових інноваційних центрів, які надають послуги зі супроводу інноваційних проектів, і мережа міжнародних центрів науки й високих технологій для координації роботи над інноваційними проектами [383, с. 43]. Основні імпульси щодо розвитку об'єктів інфраструктури на регіональному рівні Н. Іванова розглядає у таких аспектах, як [99, с. 40]: (1) вплив на локалізацію як здатність змінювати умови розміщення наявних і створювати умови для розвитку нових об'єктів виробництва; (2) існування розходжень просторового характеру; (3) організація міжгалузевих зв'язків і міжрегіональних відносин; (4) стимулювання розвитку територіальних систем і регіональних комплексів; (5) зміни у просторовій конфігурації промислових систем. Як стверджує автор, саме інноваційна інфраструктура забезпечує підтримку технічної, функціональної, галузевої та публічної взаємодії в межах організації інноваційних процесів.

Досвід країн-членів ЄС показує перенесення акцентів у регулюванні регіонального розвитку з фінансової або технічної допомоги на створення засобів формування конкурентоспроможності регіонів [23, с. 10]. До системних характеристик регіональної інноваційної політики ЄС віднесемо гнучкість та оперативність реагування на зовнішні виклики, зорієнтованість на досягнення стратегічних цілей і вирішення операційних завдань.

Загальні тенденції фінансування інноваційної діяльності в країнах-членах ЄС полягають у зростанні обсягів державних витрат на наукову та інноваційну діяльність; розподілі джерел фінансування за напрямами: фундаментальні – за рахунок держави, прикладні – за рахунок позабюджетних фондів; цільовому закріпленні пільг за конкретними інноваційними проектами; застосуванні фінансових стимулів для суб'єктів інноваційного попиту та інноваційної пропозиції для поглиблення співробітництва.

Для реалізації регіональної політики на загальноєвропейському рівні застосовуються такі основні джерела фінансування [72]: Європейський фонд регіонального розвитку, зосереджений на ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю і конкурентоспроможністю, включаючи інвестиції в інфраструктуру; Фонд наближення (згуртовування), який концентрується на транспортній та екологічній інфраструктурі, включаючи відновлювальні джерела енергії; Європейський соціальний фонд, спеціалізований на фінансуванні інвестицій у людський капітал у сфері освіти та професійної підготовки.

Хоча інноваційна політика країн-членів ЄС має як спільні, так і відмінні риси, вона зосереджена на генеруванні стимулів для суб'єктів підприємницької діяльності до участі у процесах інноваційного оновлення економіки, інноваційної підтримки у пріоритетних напрямах: усунення бюрократичних бар'єрів для організації бізнесу, надання цільової фінансової підтримки, полегшення доступу до джерел фінансування; оптимізація податкового навантаження, підготовка кваліфікованих кадрів [81, с. 34-35].

Узагальнюючи викладене, до домінантних характеристик інноваційних систем країн-членів ЄС належать:

– завершений і досконалий інституціональний базис інноваційної політики та механізмів її реалізації, розвинена мережа наднаціональних і

національних організацій, реалізація загальноєвропейських програм і проектів, спільні підходи до розроблення стратегій розвитку;

– застосування методологічних засад розроблення регіональних інноваційних стратегій на основі методів виявлення і врахування унікальних характеристик для зміцнення конкурентних переваг і досягнення пріоритетних цілей;

– високий ступінь мобільності наукових кадрів для створення пропозицій висококваліфікованих спеціалістів;

– адаптування інноваційної діяльності та патентної системи до потреб малого та середнього підприємництва, цільова орієнтація пільгового оподаткування інноваційної діяльності;

– врахування локальної специфіки в процесі поглиблення співробітництва у науково-технічній сфері між науково-дослідницькими центрами, навчальними закладами та бізнес-структурами;

– узгодженість інноваційної політики з глобальними проблемами у сферах науково-технічної, енергетичної, екологічної, демографічної, продовольчої і національної безпеки країн-членів ЄС.

Вагомим механізмом інноваційної політики ЄС залишаються рамкові програми, реалізація яких забезпечує учасникам економічні і організаційні ефекти в обміні досвідом, пошуку партнерів, сприянні новим розробкам, розширенні фінансових можливостей, доступі до інформаційних ресурсів, генеруванні перспективних ідей, кадровій підтримці.

Аналіз практики застосування ефективних механізмів регіональної та інноваційної політик ЄС має важливе значення для України. Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено, що співробітництво між сторонами спрямовується на залучення України до Європейського дослідницького простору для сприяння зміцнення конкурентоспроможності економіки. Для цього Угодою передбачено: обмін інформацією щодо політики у сфері науки та

технологій; участь у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій “Горизонт 2020”; спільна реалізація наукових програм і дослідної діяльності; навчання шляхом реалізації програм обміну для науковців і спеціалістів; спільні дослідження наукового прогресу, трансферу технологій і ноу-хау; організація спільних заходів з наукового та технологічного розвитку; формування передумов проведення досліджень і впровадження результатів інтелектуальної праці, а також належного захисту об’єктів інтелектуальної власності; активізація регіонального та міжнародного співробітництва; обмін досвідом з ефективного управління науково-дослідними установами [372].

На важливості адаптування досвіду країн-членів ЄС наголошується у вітчизняних стратегічних програмних документах, зокрема у Національній доповіді “Цілі сталого розвитку 2017”, де вказано, що встановлення стратегічних завдань розвитку має враховувати національні та глобальні виклики (ресурсні, соціальні, екологічні, інституціональні тощо). Ці завдання повинні були базуватися на положеннях Угоди про поглиблену всеохоплюючу зону вільної торгівлі з ЄС. Реалізація стратегій створює умови використання європейських програм “Розумні спеціалізації”, “Європейська кластерна програма”, “Горизонт 2020”, “Європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу” (COSME) та залучення додаткової підтримки за рахунок участі країни у регіональних і глобальних програмах ЄС [401].

Таким чином, на європейському рівні відбувається трансформація функціонального призначення регіональної політики, тобто відхід від спрямування на вирівнювання рівнів розвитку регіонів для згладжування диференціації до створення сприятливих умов для саморозвитку, насамперед шляхом використання інноваційного потенціалу.

Висновки до розділу 1

1. Систематизація та узагальнення наукового доробку з теорії і практики використання інноваційного чинника у забезпеченні конкурентоспроможності регіонів показує різноманіття методологічних позицій щодо того, яким чином регіональна специфіка сприяє зміцненню конкурентних переваг. Дослідження концентруються на ендогенних або екзогенних чинниках, регіональній диференціації та дифузії, "полюсах" росту та кластерах. Останнім часом теоретичні положення обгрунтовують використання людського потенціалу, інтелектуальних ресурсів, знань та інноваційних можливостей. Теоретично доведено існування тісного взаємозв'язку між географічною локалізацією економічних агентів та рівнем їх конкурентоспроможності. Теоретичні положення інноваційного розвитку регіонів стосуються просторово-структурної організації економіки з позицій регіональної економіки, до яких належать: штандортні моделі розміщення виробництва, інноваційні теорії і концепції просторової організації економіки, теорії регіонального економічного розвитку, теорії міжрегіональної економічної взаємодії.

2. Сучасні теорії розміщення ґрунтуються на фундаментальних напрацюваннях і зміщують акцент на чинники розміщення інновацій, інформаційні системи, розвиток технологічних комплексів. Конкурентоспроможність пов'язується з процесами транснаціоналізації економіки, причому інноваційний потенціал та інфраструктура набувають домінантних ознак при залученні транснаціональних корпорацій і посиленні конкурентних переваг регіонів. Процеси глобалізації та мегарегіоналізації обумовлюють глокалізацію або поєднання локальної культури та глобальних чинників, що обумовлює ускладнення управлінських функцій, зростання відповідальності влади, вагомість розроблення стратегій розвитку на інноваційних засадах. Формування інноваційних теорій сприяло виникненню

наукової платформи, пов’язаної з переходом суспільства до нових технолого-інноваційних циклів.

3. Встановлено, що конкурентоспроможність регіонів пов’язуються з їх здатністю перемагати у суперництві з іншими регіонами, ефективнішим використанням регіональних ресурсів, активізацією можливостей для створення і використання конкурентних переваг, забезпеченням високого рівня життя населення. У сучасних умовах конкурентоспроможність регіонів тяжіє до концепцій, що обґрунтовують використання інтелектуальних ресурсів, умінь і навичок, їх інституціональне забезпечення. Конкурентоспроможність пропонується розглядати як динамічну категорію, яка передбачає належний рівень управління розвитком і впровадженням інновацій, здатність місцевої влади створювати інституціональні передумови розвитку інноваційного підприємництва та ефективного використання інноваційного потенціалу регіонів для зміцнення їх конкурентоспроможності. Теоретичні обґрунтування локальних конкурентних переваг, регіонального менеджменту, інституціональних змін стають основою концепції динамічної конкурентоспроможності.

4. Технологічна парадигма розвитку суспільства розглядається як сукупність технологічних напрямів, які розвиваються в процесі еволюції, істотно розширюють можливості технологічного розвитку і стимулюють долучення до світових науково-технічних досягнень, ураховуючи структурно-технологічні зрушення техноглобалізму. Формування сучасної концепції економіки знань, визнання необхідності модернізації економіки відповідно до домінуючих технологічних укладів посилює важливість наукового обґрунтування чинників і розроблення ефективних заходів забезпечення конкурентоспроможності на кожному з них. Як показано в роботі, на сьогодні спостерігається асиметрія технологічного розвитку у структурі економіки регіонів, що проявляється у багатоукладності економіки одних регіонів і

концентрації високотехнологічних виробництв в інших. Кожен технологічний уклад генерує стимули для розвитку за рахунок інновацій і детермінує конкурентоспроможність на різних рівнях ієрархії управління. Конкурентоспроможність досягається економічними агентами насамперед за допомогою: інтеграції, використання новітніх інформаційних ресурсів і мереж, фінансування фундаментальних і прикладних досліджень проривного характеру для розв'язання гострих проблем розвитку. Утім конкретні закономірності техноглобалізму досліджені ще не достатньо, спостерігаються протиріччя насамперед в оцінці впливу періодизації технологічних укладів на глобальні економічні цикли або кризові явища.

5. Доведено, що Спільна інноваційна політика ЄС трансформувалася під впливом теорій нового регіоналізму, спрямованого на підтримку конкурентоспроможності регіонів, запровадження системної моделі інновацій з визначеними стратегічними орієнтирами. Пріоритетним напрямом розвитку регіональної політики ЄС є розвиток місцевої економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях. Встановлено, що оновлення концепції інноваційної політики країн-членів ЄС обумовлено глобальними геополітичними викликами, підвищенням рівня фінансування, розвитком кооператійних зв'язків між країнами, удосконаленням інституціонального забезпечення. Для вирішення цих завдань сформована рамкова програма "Горизонт 2020", згідно з якою інноваційна політика ЄС передбачає формування розумної спеціалізації регіонів, поєднання інновацій і специфічних переваг регіональних економік. Регіональні стратегії країн-членів ЄС базуються на основних положеннях програмних документів ЄС з регулювання інноваційної діяльності та враховують природні і набуті факторні переваги розвитку територій.

Основні наукові результати, що викладені у першому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [220; 221; 224; 228; 229; 231; 240; 241; 245; 252; 255; 260; 266; 269; 277].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ

2.1. Теоретико-методичні основи дослідження інноваційної активності і конкурентоспроможності у регіональному вимірі

Обґрунтування методологічних основ дослідження регіональної конкурентоспроможності, використовуючи інноваційний чинник (потенціал), потребує системного підходу до оцінювання характеристик цих явищ і процесів, пов'язаних з ними. Насамперед необхідно визнати істотну незіставність показників, які відображають інноваційну діяльність, потенціал, конкурентоспроможність у регіональному вимірі. Крім цього, вони охоплюють достатньо широку сукупність показників і, головне, нечіткість відображення тих чи інших аспектів конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу регіонів. Певною мірою ідеться про системні процеси, динамічно змінні під впливом внутрішніх і зовнішніх макросистемних, мегарегіональних і глобальних чинників і факторів.

Систематизація та узагальнення методів оцінювання інноваційної активності та конкурентоспроможності на різних рівнях ієрархії дозволяє виокремити методи, використання цілісної і взаємодоповнюючої сукупності яких доцільно застосувати на регіональному рівні. Ідеться про таксономічний аналіз, багатофакторний порівняльний аналіз, метод стандартизації показників, розрахунок показника конкурентоспроможності, кластерний і кореляційно-регресійний аналіз, методи нечіткої логіки, модифікований SWOT-аналіз, системно-динамічне моделювання, а також метод оцінки ефективності (продуктивності) виробничих систем Data Envelopment Analyses (DEA) тощо.

Стисло зупинимося на характеристиках і доцільності застосування вказаних методів, взаємозв'язки і цільова орієнтованість яких складає методологічну основу дослідження (додаток Б). Таксономічний метод

використовуємо для оцінювання досягнутого рівня інноваційного розвитку в країні та регіонах (підрозділи 3.1. і 3.4). Значення результуючого показника змінюються від 0 ÷ 1 (в окремих випадках може бути менше нуля) і чим вище значення, тим вищий рівень інноваційного розвитку регіону, який диференціюємо на такі інтервали: критичний – 0 ÷ 0,19; низький – 0,2 ÷ 0,39; середній – 0,4 ÷ 0,59; достатній – 0,6 ÷ 0,79; високий – 0,8 ÷ 1,0.

Оцінювання динаміки інноваційного потенціалу полягає у кількісному вимірюванні ресурсів, використовуваних в інноваційній діяльності, тобто спроможність регіону до подальшого соціального та економічного розвитку. Раціонально доцільним методом оцінювання є багатофакторний порівняльний аналіз, згідно з результатами якого регіони, відповідно, групуються за значенням: понад 2 – дуже високий; 1 ÷ 2 – високий; 0,5 ÷ 1 – середній; 0 ÷ 0,5 – низький.

Для визначення рівня інноваційної привабливості регіону (тобто ефективності здійснення інновацій) застосовується компаративний аналіз основних показників інноваційної діяльності в регіонах із середньорегіональними показниками за допомогою стандартизації показників. Зазначений метод застосовується для здійснення зіставлень регіонів, оцінювання рівня диференціації та подальшого обґрунтування стратегії підвищення інноваційної привабливості регіонів з низьким рівнем або зміцнення чи збереження позицій регіонів-лідерів у підрозділі 3.4.

Кластерний аналіз застосовується для об’єднання областей у групи за визначальними показниками інноваційного та науково-технологічного розвитку для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності у підрозділі 4.2, а також для групування регіонів України за наявними конкурентними перевагами у підрозділі 2.3.

Виявлення впливу інноваційної діяльності на економічне зростання, а точніше на обсяги валового внутрішнього продукту (ВВП) або валового

регіонального продукту (ВРП), здійснено з застосуванням кореляційно-регресійних моделей (підрозділи 3.2 і 3.4), отримані результати яких використані для обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення інноваційної політики на державному та регіональному рівнях.

Для оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України модифіковано методику розрахунку показника конкурентоспроможності (ІК), застосовувану в міжнародних порівняннях для рейтингування динаміки розвитку окремої сфери економіки, доповнений показниками конкурентних переваг відповідної сфери. У нашому дослідженні це такі показники: організації, що здійснювали наукові дослідження та розробки; чисельність виконавців наукових досліджень і розробок; чисельність дослідників; підприємства, що займаються інноваційною діяльністю; витрати на інноваційну діяльність; обсяг виконаних науково-технічних робіт власними силами; кількість виконаних науково-технічних робіт; кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації; кількість впроваджених нових технологічних процесів; кількість промислових підприємств, що реалізують інноваційну продукцію; обсяг реалізованої інноваційної продукції; кількість використаних передових технологій; кількість упроваджених інноваційних видів продукції; кількість упроваджених наукових і науково-технічних робіт.

Метод DEA використаний для оцінювання ефективності реалізації інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів. Приймаємо, що метою розвитку інноваційного потенціалу регіонів, використовуючи наявні ресурси, є зміцнення конкурентоспроможності. Побудуємо функцію максимізації “виходу” або мінімізації витрат (“входу”). За умови низького рівня фінансування інноваційного потенціалу країни, а також значного погіршення його якісного та кількісного компонентів, варто орієнтуватися на мінімізацію витрат, тобто ефективність використання ресурсів. Застосування моделі дозволяє здійснити оцінювання ефективності використання інноваційного

потенціалу регіонів України для стратегічного програмування організаційно-економічних і програмно-цільових заходів інноваційної політики на подальшу перспективу. Економічне обґрунтування дає підстави застосовувати нові механізми регулювання інноваційної діяльності, враховуючи специфіку потенціалу певного регіону. DEA-метод застосовано для оцінювання ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів протягом кількох років у підрозділі 3.2.

Застосування методу головних компонентів дозволяє виокремити з сукупності вихідних факторних ознак певні групи показників. Таким чином, застосування методу під час аналізу факторів інноваційного розвитку дозволяє виявити приховані першопричини кореляції між параметрами інноваційної діяльності регіонів і мінімізації кількості показників з максимальною інформацією для подальшого аналізу. Тобто йдеться про виявлення у підрозділі 4.3 найістотніших факторів, що визначають характер і динаміку інноваційного розвитку регіонів України.

Теорія нечіткої логіки дає змогу певною мірою формалізувати нечіткі за своєю природою процеси, тобто розширює методи моделювання складних соціально-економічних систем за допомогою формалізації невизначених процесів, опису алгоритму діагностики суб'єкта, оцінювання його стану на основі моделювання вихідних (факторних) даних. У дослідженні вхідними змінними моделі нами обрані такі показники інноваційної діяльності, як чисельність дослідників та обсяги інноваційних витрат, вихідною змінною – узагальнений показник результативності інноваційної активності як середньоарифметичне нормованих показників кількості впроваджених інноваційних видів продукції, патентів на винаходи і кількості впроваджених нових технологічних процесів (підрозділ 5.3). Отримання результатів аналізу проводиться на етапах формування множин (фазифікації – значення вхідних змінних перетворюються до значень типу лінгвістичних змінних за допомогою

функцій приналежності) та розроблення умов, рішень і дефазифікації (перехід від нечітких значень величин до визначених параметрів) (рис. 2.1). Згенерована база знань типу Мамдані має вигляд поверхні, що відображає залежність вихідної змінної від вхідних.

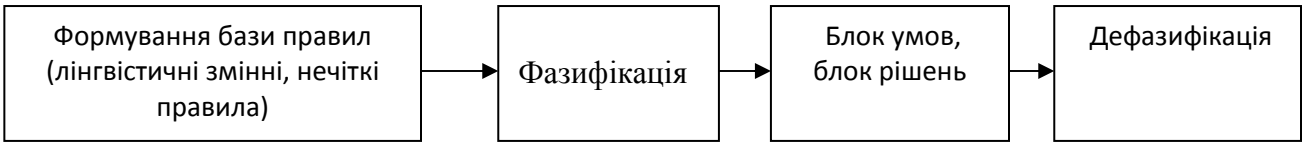

Рис. 2.1. Загальна схема етапів аналізу

Для отримання аналітичних залежностей опису значних масивів даних, здійснення прогнозних оцінок тенденцій інноваційної діяльності у середньо- або довгостроковій перспективі використано метод апроксимації (підрозділ 3.4). Методологія системно-динамічного моделювання структури та поведінки об’єкта в динаміці нами використана під час побудови концептуальної системно-динамічної моделі та виявлення математичних залежностей (підрозділ 5.1) для дослідження динаміки ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів.

Поширеним елементом наукових досліджень є SWOT-аналіз, результати якого слугують базисним етапом при розробці стратегій розвитку об’єктів на різних рівнях ієрархії управління. Метод SWOT-аналізу передбачає формування переліку сильних і слабких сторін досліджуваного об’єкта, а також загроз і можливостей у його розвитку. Переважно застосування SWOT-аналізу має кваліметричний характер з отриманням якісних результатів і оцінок. Нами застосовано модифікований метод зі встановленням структурних зв’язків у системі, які оформляються у вигляді матриці для побудови “дерева” проблем використання інноваційного потенціалу підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції у підрозділі 5.3.

Узагальнення згаданих методів та опис послідовності відповідних розрахунків наведені у додатку Б. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів для розроблення інструментів, пріоритетів і стратегічних напрямів її зміцнення актуалізує обґрунтування основ узагальнення використовуваних методів у логічній послідовності етапів дослідження (рис. 2.2). Перший етап передбачає обґрунтування стратегічної мети і операційних завдань, до яких належать: (1) компаративний аналіз рівня інноваційного розвитку регіонів України; (2) оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів; (3) виявлення конкурентних переваг регіонів; (4) визначення найістотніших факторів для інноваційної діяльності; (5) аналіз взаємозв'язку між досліджуваними показниками, використовуючи наведені методичні підходи та економіко-математичні методи.

Другий аналітично-розрахунковий етап включає вибір застосовуваних методів, обґрунтування їх послідовності, а також пошук інформації для дослідження. Третій етап дослідження передбачає узагальнення отриманих на попередніх етапах результатів, складання рейтингів або формування груп регіонів для формування аналітико-прогнозної основи обґрунтування, розроблення стратегічних пріоритетів і програмних засобів зміцнення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах. Це дозволить запропонувати та розробити комплекс рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах, враховуючи особливості кожної групи регіонів або місця конкретного регіону у загальному рейтингу, що реалізовуватиметься на завершальному етапі. Передбачається, що під час проведення дослідження будуть враховані визначальні чинники як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, які безпосередньо впливають на об'єкти, суб'єкти, процеси та явища, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах.

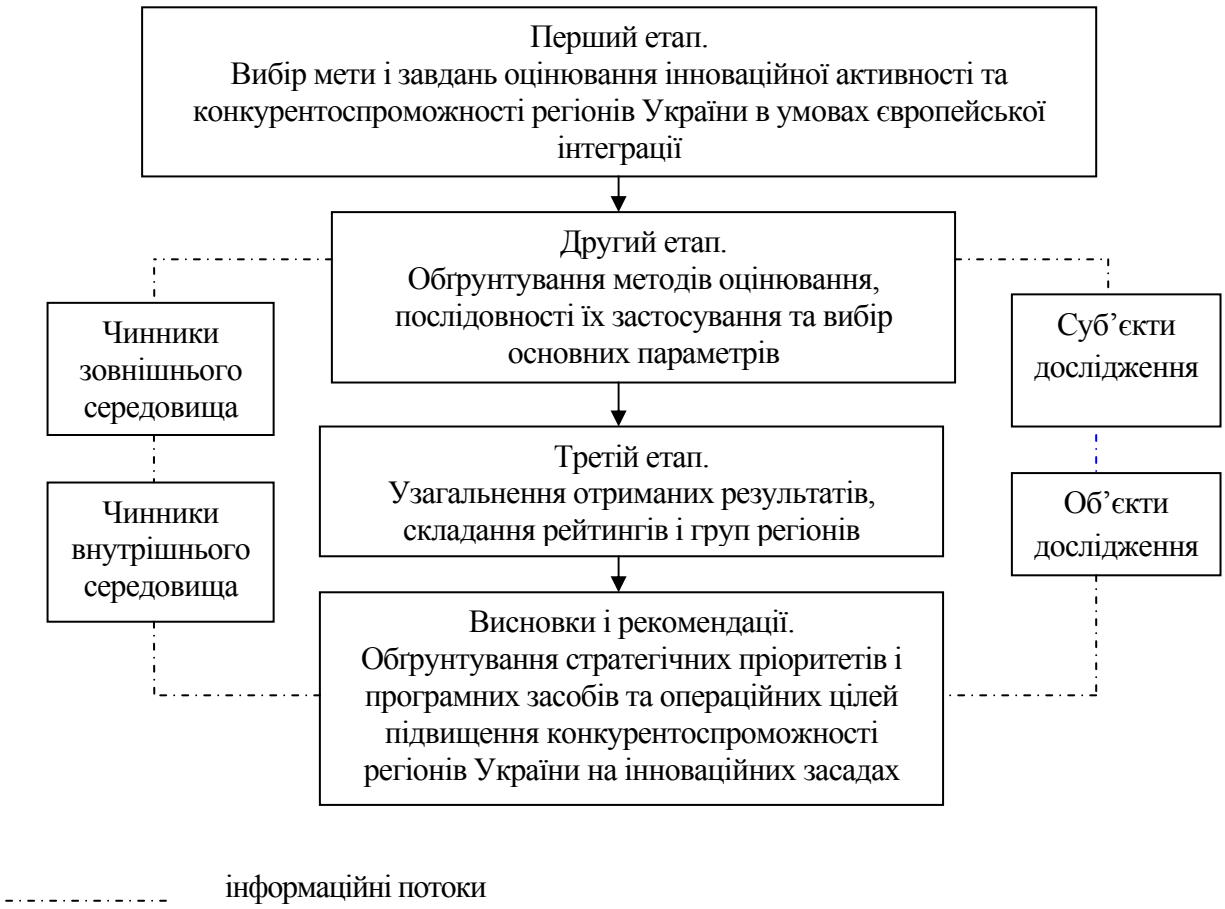

Рис. 2.2. Послідовність етапів дослідження інноваційної активності та конкурентоспроможності регіонів України

Узагальнюючи викладене, особливості застосування використовуваних методів досліджень згрупуємо за відповідними напрямами аналізу: порівняльні характеристики досліджуваних об'єктів, характеристика часових рядів, оцінка рівня використання ресурсів, групування (кластеризація), економетричний аналіз впливу факторів, оцінка досягнення встановлених нормативів, дослідження динаміки (табл. 2.1):

1) здійснення групування регіонів України на основі кількісних характеристик інноваційної діяльності (кластерний аналіз), ранжування регіонів за результуючим показником інноваційної діяльності (таксономічний аналіз);

2) оцінювання ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності (метод DEA);

3) дослідження впливу чинників інноваційної діяльності на результуючі показники конкурентоспроможності (кореляційно-регресійний аналіз);

4) оцінювання інноваційного потенціалу регіонів (метод стандартизації показників) та інноваційної привабливості регіонів як резервів росту інноваційного потенціалу (методика багатофакторного порівняльного аналізу);

5) оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України (модифікований показник конкурентоспроможності);

6) виявлення найістотніших факторів впливу на інноваційну діяльність у регіонах (метод головних компонентів);

7) встановлення залежності результативності інноваційної діяльності та показників інноваційної активності у регіонах (метод нечіткої логіки);

8) побудова системно-динамічної моделі впливу показників розвитку на інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіонів (системно-динамічне моделювання);

9) розроблення модифікованої матриці інноваційного розвитку регіонів в умовах євроінтеграції (SWOT-аналіз).

Таблиця 2.1

Теоретико-методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності та інноваційного розвитку регіонів

№ з/п	Напрями аналізу	Застосовувані методи	Результуючі показники
1.	Порівняльні характеристики досліджуваних об’єктів	Багатофакторний порівняльний аналіз, метод стандартизації показників	Окремі індикатори та інтегральні оцінювання інноваційного розвитку
2.	Характеристика часових рядів	Багатофакторний порівняльний аналіз, стандартизація показників, таксономічний метод	Ранжування регіонів за розвитком інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості

Продовження табл. 2.1

3.	Оцінювання ефективності використання ресурсів	Метод DEA	Показник ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності
4.	Групування (кластеризація)	Кластерний аналіз	Групи регіонів за конкурентними перевагами, показниками інноваційної активності
5.	Економетричний аналіз впливу факторів	Кореляційно-регресійний метод, метод нечіткої логіки, системно-динамічне моделювання	Залежність ВВП від показників інноваційної діяльності, залежність результативності інноваційної діяльності від показників інноваційної активності регіонів
6.	Оцінка досягнення встановлених нормативів	Таксономічний аналіз, метод DEA	Показники досягнутого регіонами рівня інноваційного розвитку, ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності
7.	Дослідження динаміки	Таксономічний метод, індекс використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності	Рівень інноваційного розвитку регіонів, показник ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності

Складено автором.

Використання сукупно наведених методів дозволяє здійснити оцінювання конкурентоспроможності регіонів України на основі врахування як природних, так і набутих факторних переваг, виявлення груп регіонів або галузей для детальнішого аналізу і розроблення стратегічних програм зміцнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах та обґрунтування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів. Використання описаних методів наукового пізнання підпорядковано меті і завданням дослідження (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Підходи до дослідження інноваційної активності і конкурентоспроможності регіонів

Інтерпретація результатів усіх застосовуваних методів дослідження буде основою для оцінювання рівня міжрегіональної диференціації розвитку регіонів (потенціалу конкурентоспроможності, інноваційного потенціалу, інноваційної привабливості), обґрунтування заходів підвищення ефективності використання

інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, розроблення пріоритетних напрямів регіональної інноваційної програми на основі відповідних програм, надання комплексу пропозицій щодо активізації інноваційної діяльності, прогнозування сценаріїв розвитку регіонів та управління використанням їх інноваційного потенціалу як для окремих груп регіонів, поєднаних, враховуючи їх спільні характеристики, так і на концептуальних засадах. Результати проведених досліджень слугуватимуть основою для розроблення дієвої системи програмно-цільових заходів підвищення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах.

2.2. Системні характеристики динамічної конкурентоспроможності регіонів

Для обґрунтування теоретико-методологічного базису програмування заходів зміцнення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах важливого значення набувають теоретичні положення розбудови, імпорту чи імплементації інституціонального базису інноваційної діяльності, які, за Гж. Колодко, є найважливішими для швидкого економічного зростання [128, с. 91-103]. На важливості інституціонального базису економічного розвитку наголошує О. Пустовойт, який доводить, що економіка із значним обсягом витрат на розвиток науки при недосконалості інститутів внутрішнього ринку, приречена на неефективність, тому що технологічні досягнення залишаться незатребуваними національними виробниками. Тобто ринкові інститути здатні підсилювати або уповільнювати значення технологічного прогресу для ефективності економіки [301, с. 174]. О. Сухарєв зазначає, що поточний інституціональний стан визначає перспективи розвитку економічної структури. Інститути впливають на те, які організації виникають і як вони розвиваються, водночас самі організації впливають на процес інституціональних змін. Від

стану інститутів залежить співвідношення трансакційних і трансформаційних витрат конкретної системи або ринку [355, с. 28].

У контексті регіонального розвитку В. Максимчук розглядає інституціональне забезпечення як створення належних умов для функціонування діючих і реорганізацію і розбудову нових інституцій, безпосередньо залучених до інноваційних процесів [161, с. 75]. З. Варналій та О. Гармашова пропонують розглядати інституціональні умови підвищення конкурентоспроможності економіки України за рахунок інноваційних факторів як сукупність необхідних інститутів, що безпосередньо або опосередковано сприяють активізації інноваційних процесів [35, с. 243].

Під час здійснення важливих інституціональних перетворень необхідно врахувати, що саме за державними та регіональними органами управління зберігається головна роль інституціонального новатора. За Д. Нортом, саме відповідні інститути покликані сприяти зниженню рівня ризику і забезпечувати прозорість роботи економічних суб'єктів на державному та регіональному рівнях управління. У контексті предмета нашого дослідження виокремлено такі базові положення інституціональної теорії [192]: (1) взаємозв'язок будь-якої інноваційної моделі з певним типом інституціональних чинників; (2) істотний вплив зовнішніх чинників на інституціональні обмеження; (3) залежність ефективності інноваційної моделі від інститутів, що, своєю чергою, перебувають під впливом системних змін інституціональних чинників. Таким чином, можна стверджувати про інституціональну обумовленість інноваційних процесів, пов'язаних із забезпеченням конкурентоспроможності.

У попередньому розділі ми зазначали, що в умовах глобальної економічної інтеграції зростає роль конкурентоспроможності не лише у міжнародному та національному, але й у регіональному вимірах. Конкурентоспроможність стає не лише багаторівневою ієрархічною і поліструктурною категорією, а й визначальним чинником забезпечення

економічної безпеки на різних рівнях системної ієрархії. Конкурентоспроможність одночасно є як ціллю розвитку економіки, так і важливим індикатором ефективності державної чи регіональної політики.

За В. Чужиковим, оптимізація стратегії регіонального розвитку певної території може вивести її в число глобальних лідерів, а відсутність чіткої стратегії розвитку і механізмів її реалізації – поглибити регіональну диференціацію та призвести до виникнення маргіналізованих просторових зон. Це обумовлено важливістю регіональної конкурентоспроможності як компонента структури національної та глобальної конкурентних моделей, в основі яких ієрархічність конкурентних складників, висока динаміка структурних змін на локальних ринках, інноваційна кон'юнктура на продукцію високотехнологічних галузей і специфічні особливості регіональної політики, яка може пом'якшувати або посилювати конкурентне протистояння між регіонами як в межах країн, так і поза ними [404, с. 75].

Практики управління забезпеченням конкурентоспроможності використовують програми або стратегії розвитку. Під стратегічним програмуванням М. Лізанець розуміє цілеспрямований процес послідовного виконання певних кроків від визначення мети до її повної реалізації [156, с. 71]. Як показано у попередньому підрозділі, одним з критеріїв регіональної політики країн-членів ЄС є програмування стратегічних засобів розвитку, враховуючи пріоритетні довгострокові і короткострокові цілі [380, с. 30]. У процесі стратегічного програмування передбачається використання наявних переваг території (розташування, близькість основних ринків, демографічні особливості, розвиненість інфраструктури), виявляються нові чинники конкурентоспроможності, які піддаються формуванню в процесі управління. Особливий наголос робиться на створенні нових локальних переваг, зокрема розвиненій ринковій інфраструктурі; комунікаційних мережах; особистій

безпеці і безпеці бізнесу; розвиненості інститутів підтримки бізнесу; наявності кваліфікованих кадрів; сприятливому інвестиційному кліматі [138].

Досвід планування ЄС також свідчить, що довгострокові стратегії і плани розвитку – це результат застосування якісних і кількісних методів аналізу й прогнозування. Сучасний методологічний інструментарій довгострокового планування ЄС значно розширився, основу методології формують форсайти – поєднання традиційних і нових методів експертної роботи, націлених на визначення можливих варіантів майбутнього як складову частину довгострокових прогнозів і стратегічних планів [101, с. 16]. Наголосимо на важливості використання європейського досвіду довгострокового планування. Як видається, стратегія розвитку регіонів України має спрямовуватися на досягнення стратегічної мети забезпечення раціонально високого рівня динамічної конкурентоспроможності на інноваційних засадах (рис. 2.4).

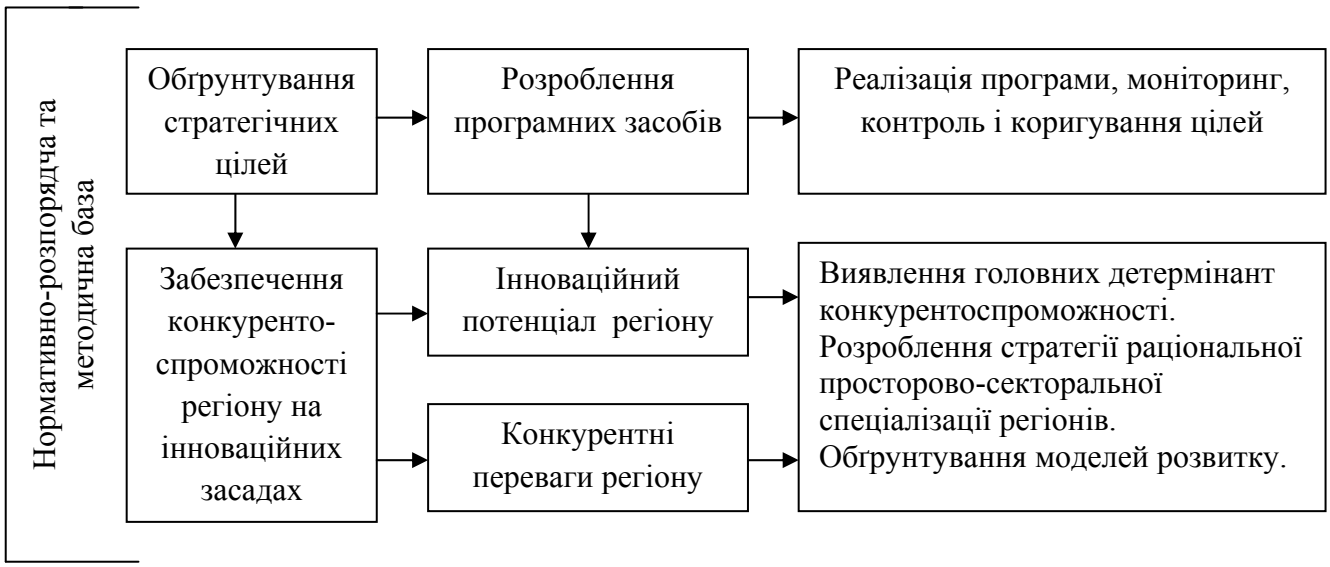

Рис. 2.4. Процес стратегічного програмування конкурентоспроможності регіонів

Розроблено автором.

Згідно з усталеною методологією, конкурентоспроможність визначається за допомогою компаративного аналізу різних країн, а економічна безпека –

параметрами безпеки економіки з урахуванням її особливостей. В. Токар пов'язує економічну безпеку зі станом національної соціально-економічної системи, коли вищий рівень стабільності виробництва розширює можливості для підвищення конкурентоспроможності [365, с. 31]. А. Сухоруков і Ю. Харазішвілі розглядають економічну безпеку як сукупність умов, за яких зберігається можливість генерування інноваційних зрушень для підтримання конкурентоспроможності економіки [357, с. 20]. О. Пережогіна зауважує, що, оскільки науково-технічний прогрес є основою економічного розвитку, то стрижнем економічної безпеки є техніко-економічна незалежність і техніко-економічна невразливість [199, с. 11]. Поняття економічної безпеки регіону пов'язують з регіональним інтересом, тобто дотримання регіональних інтересів означає запобігання і усунення потенційних загроз [80, с. 70]. З нашого погляду, визнання домінантної ролі інновацій набуває особливої вагомості не лише для забезпечення конкурентоспроможності, але й економічної безпеки держави і її регіонів та ефективності економічної діяльності.

Як стверджує Р. Білик, конкурентоспроможність і економічна безпека регіонів визначаються на основі їх здатності досягати визначених цілей, ефективніше використовувати ресурси, забезпечувати кращі показники розвитку, порівняно з іншими регіонами, водночас конкурентоспроможність характеризує здатність досягати максимальних параметрів, а економічна безпека – мінімально прийнятні показники функціонування економічних систем регіонів [24, с. 59-77].

Економічна безпека, конкурентоспроможність, економічна ефективність, інноваційний потенціал перебувають у постійній взаємодії і взаємозалежності як визначальні характеристики розвитку економічної системи (рис. 2.5). Динаміка зміни конкурентоспроможності відображає економічну безпеку розвитку. Водночас конкурентоспроможність є категорією, яка дозволяє вропядкувати ефективність, економічну безпеку та інноваційний потенціал,

оскільки відображає взаємозв'язки суб'єктів господарювання, регіонів, галузей і національної економіки загалом. Тому генеральною метою і, своєю чергою, критеріальним обмеженням стратегічного програмування заходів досягнення конкурентоспроможності визначимо забезпечення економічної безпеки на основі використання інноваційного потенціалу та досягнення високої економічної ефективності.

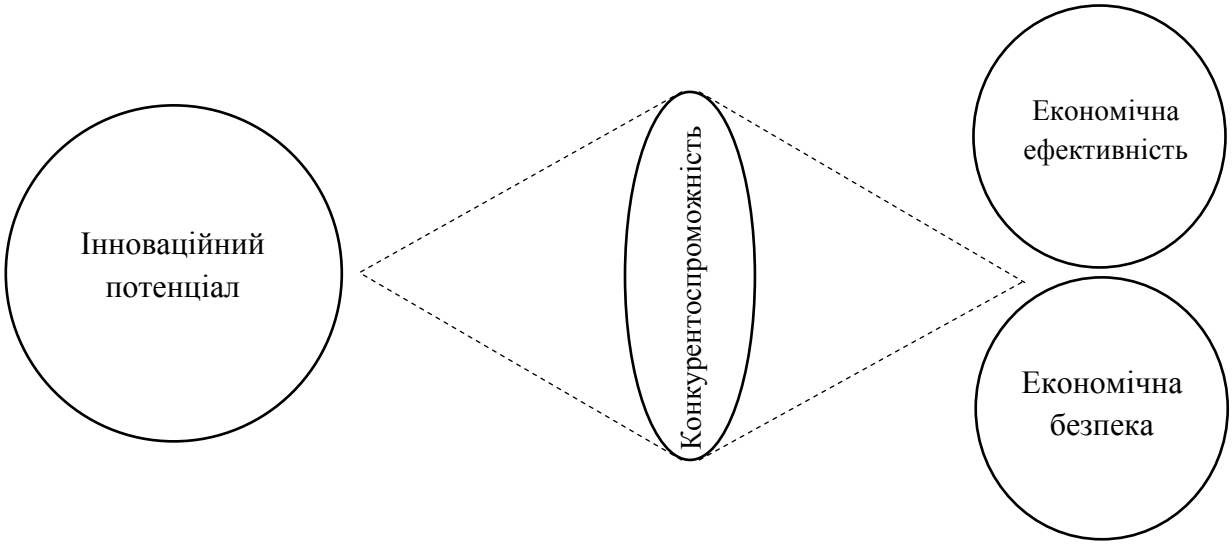

Рис. 2.5. Взаємозв'язок конкурентоспроможності, економічної ефективності, економічної безпеки та інноваційного потенціалу

Розроблено автором.

Як зазначає О. Жихор, диференціація регіонального розвитку зумовлює особливості формування і реалізації регіональної інноваційної політики, але спільними для них залишаються законодавча база, цільові програми та концепції [83, с. 29]. За С. Захарченком, конкурентоспроможність є результатом поєднання практики управління та моделей організації виробництва. Забезпечення конкурентоспроможності пов'язується з конкурент-менеджментом, коли фактори конкурентоспроможності розглядаються як "входи" конкурентної системи, конкурентна боротьба – як трансформаційний

процес, конкурентні переваги – як “виходи” системи [92, с. 128]. А. Сухоруков і Ю. Харазішвілі наголошують, що в регіонах має відбуватися поєднання зусиль і ресурсів різних органів управління задля активізації місцевих чинників якісного зростання економіки, і пов’язують постіндустріальне суспільство з максимальним використанням інноваційного потенціалу регіонів. Конкурентні переваги, на думку авторів, не є вирішальними, і тому до завдань регіонального управління належить постійний пошук нових конкурентних переваг на основі маркетингу, зовнішніх викликів, а також адаптації до цих вимог потенціалу регіону [356, с. 56-57].

Г. Ковальов модель інноваційності конкурентних факторів розглядає як основну характеристику рівня конкурентоспроможності. Відповідно до теоретичного моделювання розвитку конкурентоспроможності (від конкурентоспроможності на основі факторів виробництва через інвестиції та інновації до конкурентоспроможності на основі багатства), чим глибше нововведення проникають у використовувані матеріальні ресурси та чим ефективніше інвестиції обслуговують нововведення у виробництві, тим краще нагромаджене багатство відображає результати цих процесів і тим фундаментальнішою і довгостроковішою стає конкурентоспроможність [121, с. 13]. Національна конкурентоспроможність визначається чотирма взаємопов’язаними факторами М. Портера: інституціональні передумови, стратегії фірм, конкурентне середовище; попит; конкурентні переваги (природні, набуті, інноваційні); суміжні та підтримуючі галузі (рис. 2.6). Враховуючи, що конкурентоспроможність потребує аналізу в динаміці, необхідно оцінювати динаміку всіх чинників і факторів.

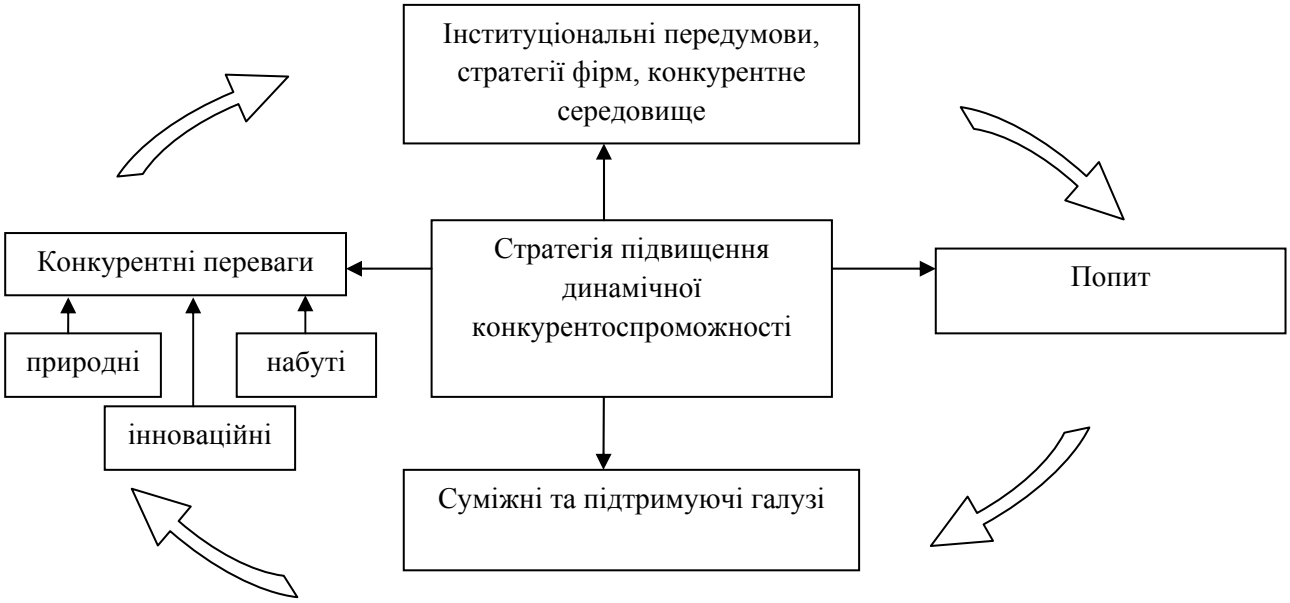

Рис. 2.6. Домінантні чинники стратегії підвищення динамічної конкурентоспроможності

Модифіковано за: [419, с. 150].

Вагомість кожного складника конкурентоспроможності відображається у прикладному застосуванні. Зокрема, такі ресурсні фактори, як персонал або локальна науково-дослідницька база, відіграють роль визначальних для зміцнення конкурентоспроможності. Для забезпечення високого рівня рентабельності компанії повинні мати доступ до необхідних ресурсів належної якості і прийнятних цін. Існування суміжних галузей, що можуть забезпечити технологіями, каналами дистрибуції або клієнтами, постачальники сировини, комплектуючих або інформації є визначальним для досягнення належного рівня продуктивності та оптимальної стратегії розвитку. Вимогливі споживачі на внутрішньому ринку стимулюють фірми покращувати якість продукції, оцінювати та прогнозувати потреби ринку, визначати перспективні сегменти для продукції та забезпечувати формування ефективної конкуренції. Інтенсивна внутрішня конкуренція спонукає фірми до впровадження інновацій і підвищення продуктивності праці [419, с. 151-158].

Недосконаліть конкуренції на внутрішньому ринку створює труднощі на зовнішньому ринку. Для прикладу, саме внутрішня конкуренція стала основним чинником успіху японських виробників на міжнародному ринку. Тобто конкурентна боротьба трансформується у конкуренцію застосовуваних дієвих стратегій, а стратегічний складник – у домінанту конкурентоспроможності.

Необхідно визнати, що володіння природними факторами як конкурентними перевагами вже не є визначальним для забезпечення конкурентоспроможності, більшої вагомості набуває управління власністю, зокрема інтелектуальною. На нашу думку, просте володіння природними факторами взаємопов'язане з конкурентними перевагами низької якості і відображає регресивний розвиток і погіршення окремих характеристик конкурентоспроможності (інволюцію). Навпаки, використання набутих інноваційних факторів конкурентоспроможності пов'язане з конкурентними перевагами вищої якості і стимулює прогрес об'єкта у напрямі забезпечення динамічної конкурентоспроможності.

Звернемося до забезпеченості природними факторами регіонів України. За обраними нами показниками (площа, чисельність наявного населення, землі сільськогосподарського призначення, ліси та лісовкриті площі, забір води з природних водних об'єктів, площа мисливських угідь) регіони згідно з результатами кластерного аналізу розподілені на такі групи:

– перша (з найвищим рівнем забезпеченості) – Дніпропетровська та Донецька області);

– друга – Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Харківська;

– третя – Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька (додаток В).

У методологічному аспекті доцільне доповнення об’єктного підходу до визначення категорії конкурентоспроможності за просторово-уречевленим об’єктом: (товар, робота, послуга, економічний агент, галузь, сектор економіки, регіональна економіка, національна економіка) множиною інституціонально-структурних відношень елементів соціально-економічної макросистеми. Хоча й дискусійним, але раціональним в умовах глобальної невизначеності та посилення її впливу, вважаємо виокремлення домінантності процесно-часового інноваційного чинника соціальних, науково-технологічних, економічних та управлінських трансформацій.

У методологічних підходах до визначення поняття “конкурентоспроможність регіону” використовуються маркетинговий (використання переваг над аналогічними об’єктами) та управлінський (підвищення ефективності бізнес-процесів, які забезпечують конкурентні переваги). Конкурентоспроможність також розглядається як “реалізована” (реально наявна), “потенційна” (максимально можлива), “поточна” (залежна від соціально-економічних, демографічних процесів), “стратегічна” (залежна від зовнішньоекономічної діяльності, розвитку науки та інновацій), “внутрішня” (реалізується в межах національної економіки), “міжнародна” (реалізується у глобальній економіці).

Розуміючи під “статичною” конкурентоспроможністю вміння використовувати природні або копіювати набуті конкурентні переваги, наведений перелік доповнимо динамічною конкурентоспроможністю, припускаючи, що вона відображає здатність до створення нових конкурентних переваг або інноваційне перетворення існуючих під впливом тенденцій техноглобалізму (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Теоретичні підходи до визначення поняття "конкурентоспроможність регіону"

Розроблено автором за: [9; 78; 330].

В умовах глобальної економіки сформувалося поняття "міжнародна конкурентоспроможність". С. Харічков та А. Дігіч ототожнюють міжнародну глобальну конкурентоспроможність регіону з його здатністю на основі наявних у розпорядженні та створення нових ресурсів стимулювати виробництво та підвищувати рівень добробуту населення у довгостроковому періоді [394, с. 143]. Іншою причиною виникнення цього терміна є виокремлення національної та міжнародної конкурентоспроможності для сталого розвитку, коли регіон має зайняти свою нішу у світогосподарській системі, а передумовою цього є підвищення міжнародної конкурентоспроможності [78, с. 7].

У контексті викладеного потрібно розрізняти внутрішню і міжнародну конкурентоспроможність. Очевидно, що регіони не лише конкурують у межах однієї країни, що може бути небезпечним з огляду на розподіл внутрішніх ресурсів і негативний вплив на економічну безпеку регіонів і держави. Регіони стають учасниками глобального конкурентного середовища і конкурують на зовнішніх ринках. Серед проявів конкуренції між регіонами необхідно зазначити: інтенсифікацію конкуренції за людські, бюджетні, інвестиційні ресурси та залучення факторів виробництва; формування перспективних ринків та сприятливого середовища для розгортання бізнесу; якість розробки заходів для взаємовигідного міжрегіонального співробітництва з метою досягнення високого рівня конкурентоспроможності.

З. Варналій та Р. Білик конкурентні переваги регіону трактують як систему конститутивних характеристик соціально-економічного розвитку регіону, які не лише забезпечують високий рівень його конкурентоспроможності, а й позитивно впливають на спроможність національної економіки до розширеного відтворення і забезпечення економічного суверенітету. Класифікацію конкурентних переваг вони пов’язують із внутрішніми та зовнішніми чинниками впливу. До перших відносять географічні, виробничі, соціальні, організаційно-інституціональні та ресурсні, до других – макроекономічні, політико-правові, чинники економічної політики на державному рівні, політики на регіональному рівні та міжнародного середовища [36, с. 151-152].

У теоретичному плані переваги регіону класифікують як природні, загальні і унікальні. Природні переваги пов’язані з факторами, що створені природою, а не людьми. Загальні переваги взаємопов’язані з соціально-економічними факторами як результатом діяльності людини, але гіпотетично можуть існувати й у інших регіонах. Своєю чергою, унікальні переваги кардинально відрізняють регіон від інших і не можуть бути легко скопійовані,

тому що становлять собою поєднання як природних, так і загальних переваг [170].

На нашу думку, конкурентоспроможність насамперед визначається конкурентними перевагами, тому ефективне використання природних і створення можливостей для виникнення набутих, у тому числі унікальних переваг, є основою стратегічного програмування заходів підвищення конкурентоспроможності регіонів. Використання набутих і створення нових конкурентних переваг визначає здатність регіонів забезпечувати вищий рівень конкурентоспроможності, порівняно з іншими. Для регіонів, які конкурують на основі використання зазначених факторних переваг, важливості набуває розвиток і використання інноваційного потенціалу (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Використання природних і набутих конкурентних переваг у процесі підвищення конкурентоспроможності регіонів

Вагомості набуває з'ясування джерел конкурентних переваг регіонів. Це насамперед факторне забезпечення та його використання, параметри попиту, розвиненість інфраструктури, досконалість інституціонального базису, стан бізнес-середовища, з яких, як показує практика, найістотнішими залишаються інновації. Причому не лише впровадження результатів інтелектуальної праці має значення, але й стратегія та система заходів з їх розроблення, освоєння, виробництва, дифузії та комерціалізації. Використання набутих переваг є передумовою формування центрів розробки і виробництва конкурентоспроможних на світових ринках товарів. Методи виявлення конкурентних переваг регіонів доцільно поєднати зі SWOT-аналізом, придатним для реалізації раціональної спеціалізації регіонів на основі використання інноваційного потенціалу та розробки стратегій підвищення рівня конкурентоспроможності регіону (рис. 2.9). Процес передбачає визначення переліку сильних і слабких характеристик потенціалу конкурентоспроможності та обґрунтування відповідної стратегії (радикально-наступальної, експансивної, обережно-ризикової або захисної).

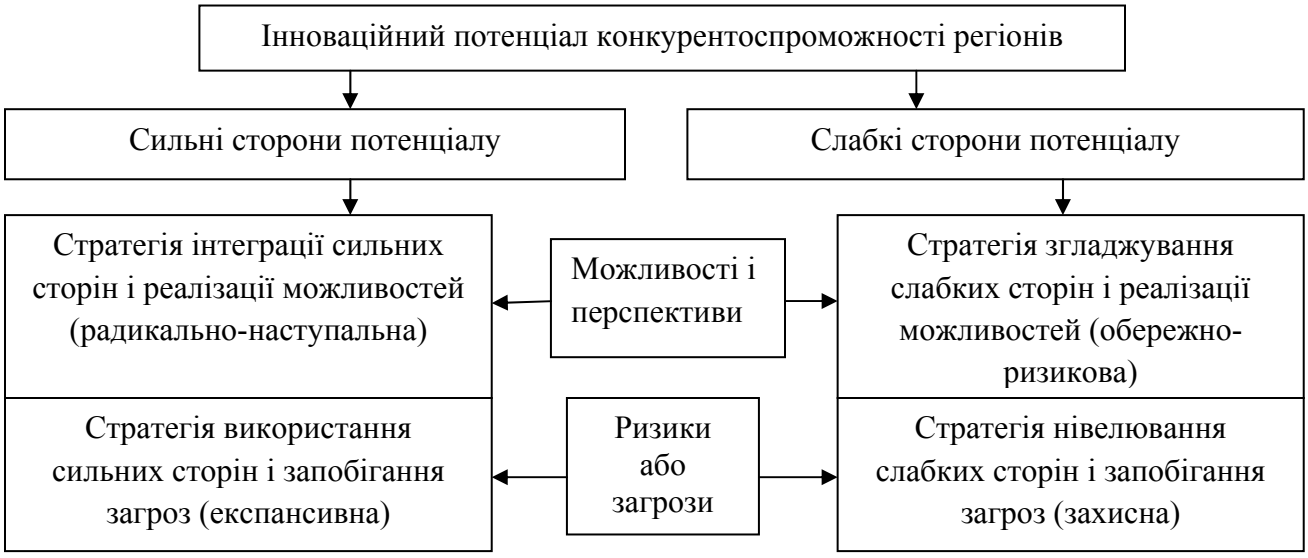

Рис. 2.9. Стратегії підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі використання інноваційного потенціалу

Складено автором за: [170].

Для оцінювання конкурентоспроможності регіонів застосовуються адаптивний (здатність пристосуватися до внутрішніх і зовнішніх змін), ціннісний (забезпечення сприятливого бізнес-середовища та умов проживання населення), продуктивний (здатність ефективно використовувати наявний потенціал), стратегічний (забезпечення довгострокового соціально-економічного зростання) підходи. Конкурентоспроможність регіону пов'язується з формуванням і використанням конкурентних переваг, визначається стабільністю його розвитку, здатністю конкурувати, адаптуватися до зовнішніх викликів, формуванням і використанням інноваційного потенціалу. Конкурентоспроможність відображає продуктивність, ефективність, інноваційність, прибутковість та економічну безпеку, але визначається саме результативністю, а не чинниками впливу. Механізми підвищення конкурентоспроможності мають базуватися на використанні природних і набутих факторних переваг і водночас спрямовуватися на забезпечення цілісності економічного простору країни.

2.3. Науково-методичні підходи до оцінювання конкурентних переваг регіонів

У практиці використовуються різні методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності регіонів. О. Стасюк та О. Бевз пояснюють це насамперед різними цілями, їх відповідністю конкретним етапам і завданням дослідження [330]. Б. Горячук виокремлює факторний і результативний концептуальний підходи [53], перший з яких передбачає розрахунок інтегрального показника на основі множини факторів конкурентоспроможності. При цьому у багатьох методах використовується експертна оцінка з елементами суб'єктивності. Згідно з другим підходом, конкурентоспроможність об'єкта визначається на основі результатів діяльності з досягнення цілей.

Множина використовуваних показників конкурентоспроможності має бути репрезентативною, нескладною для оброблення, відповідати національній статистичній системі та бути зіставною з міжнародною або мегарегіональною (європейською). Найчастіше, як зауважують О. Шинкаренко та Є. Костенецький, використовуються такі показники, як рівень життя населення, інвестиційна привабливість, регіональна ефективність і конкурентні переваги [409, с. 338]. На наш погляд, обґрунтованими є різні підходи до вибору показників конкурентоспроможності, а їх інтерпретація у вигляді інтегральної оцінки дозволяє здійснювати аналіз не лише потенційних можливостей регіону конкурувати з іншими, але і його поточної конкурентоспроможності.

У дослідженні конкурентоспроможності регіону рекомендують дотримуватися таких основних принципів [325, с. 8]: системності (аналіз конкурентних переваг з вказівкою на структурні відношення); комплексності (оцінювання впливу зовнішніх і внутрішніх чинників і факторів); довгостроковості (врахування стратегічних цілей розвитку регіону та його становища у майбутньому); безперервної змінності (охоплення певного часового проміжку); стабільної нерівноваги (залежність від динаміки зміни окремих конкурентних переваг); достатності (вибір показників, враховуючи ступінь їх впливу на економічний розвиток регіону).

У загальному вигляді методологія дослідження конкурентоспроможності, на думку М. Назарова, передбачає послідовність етапів: відбір показників конкурентоспроможності; їх стандартизація; оцінка рівня конкурентоспроможності за сферами діяльності на основі комплексних індексів та інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності [182, с. 93]. А. Сухановою пропонується пірамідальна система факторів та індикаторів регіональної конкурентоспроможності, в основі якої базові фактори (структура регіональної економіки, інноваційний потенціал, ресурсне забезпечення, економічний потенціал, рівень освіти, демографічна ситуація, стан соціальної сфери,

екологічна ситуація, зовнішня привабливість), над якими розміщені забезпечуючі фактори (стан інфраструктури, розвиток досліджень і розробок, розвиток інституціональної та інформаційної сфер, інвестиційна активність), з вершиною – інтегральним показником конкурентоспроможності [354, с. 75].

Поряд з конкурентоспроможністю регіону розрізняють конкурентні переваги, конкурентні позиції та конкурентний потенціал. Вітчизняні науковці пропонують такий підхід до розмежування цих понять [388, с. 20]: (1) конкурентні переваги – це сукупність внутрішніх і зовнішніх можливостей ефективного функціонування регіональної системи, які визначаються результативністю використання конкурентного потенціалу; (2) конкурентна позиція – це місце регіону у міжнародному або національному середовищі відповідно до власного конкурентного потенціалу та його використання; (3) конкурентний потенціал характеризується наявністю і можливістю ефективного використання усіх ресурсів. На думку О. Зарічної, саме ступінь реалізації конкурентних переваг визначає конкурентний статус регіонів як суб'єктів глобальних конкурентних відносин [88, с. 147]. І. Школа, Т. Ореховська, І. Козменко, пов'язуючи конкурентні переваги з експортом, розуміють під ними здатність експортерів використовувати ресурси регіону для успішної конкуренції на світовому ринку. Експортний потенціал регіону – це спроможність економічних агентів постійно виявляти та відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов змінного середовища. Основою формування конкурентних переваг регіону є внутрішній потенціал або сукупність елементів середовища функціонування місцевих фірм, які сприяють або перешкоджають створенню конкурентних переваг. Внутрішній потенціал регіону складається з природно-ресурсного, трудового, економічного та науково-технічного потенціалів і визначає потенційні можливості виробничої діяльності регіону, тобто умови і джерела формування регіональних конкурентних переваг [70, с. 247-238].

На нашу думку, внутрішнє середовище визначає сукупність ресурсів регіону, що втілюється у конкурентному потенціалі, який дозволяє сформувати відповідні конкурентні переваги і засвідчити у подальшому рівень внутрішньої конкурентоспроможності регіону (у межах країни). Конкурентні позиції регіону випливають з успішності реалізації конкурентного потенціалу, використання конкурентних переваг, стану внутрішньої конкурентоспроможності і в результаті дозволяють заявити про його міжнародну конкурентоспроможність, яка, своєю чергою, формується на глобальному рівні, враховуючи чинники впливу глобального середовища (рис. 2.10).

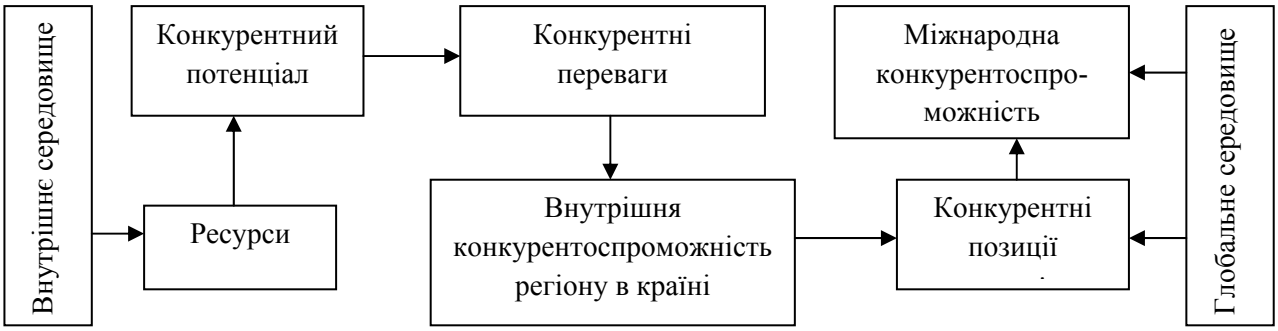

Рис. 2.10. Взаємозв'язок характеристик конкурентоспроможності регіону

Розроблено автором.

На переконання Л. Сотниченко, кожен регіон характеризується своїми особливими конкурентними перевагами у різних комбінаціях, і в реальній конкуренції важливо використовувати власний унікальний комплекс конкурентних переваг, вдосконалювати його й розширювати, а не намагатися перевершити параметри інших регіонів [328, с. 98]. Виявленню та використанню особливих переваг регіонів приділяється значна увага у країнах-членах ЄС. Так, програми підтримки інноваційного розвитку Німеччини використовують такі керівні принципи бізнес-підходу до регіонального розвитку: (1) орієнтація на сильні сторони і потенціал регіону; (2) партнерство

між промисловим, науковим, академічним середовищем, засноване на гнучкості, творчому підході та ініціативі; (3) ринкова орієнтація інновацій, що базується на довгостроковій маркетинговій стратегії і плануванні; (4) розроблення чітких регіональних профілів, заснованих на якісній технологічній платформі, високих стандартах фінансування та оцінки [110, с. 177].

Для нашого дослідження застосуємо модифікацію відомого методологічного підходу до оцінювання конкурентоспроможності регіону на основі концепції конкурентоспроможності М. Портера як відображення продуктивності використаних ресурсів і капіталу, основної детермінанти досягнення стандартів якості життя та джерела національного доходу у розрахунку на одну особу. За М. Портером, існує лише єдина можливість утримувати конкурентні переваги – їх необхідно потенційно вдосконалювати і рухатися у напрямі ускладнення форм [281, с. 173]. Досягнутий регіоном рівень економічного розвитку безпосередньо визначає його конкурентоспроможність і відображається в обсязі валового регіонального продукту (ВРП) у розрахунку на одну особу. Крім того, динаміка обсягів ВРП опосередковано відображає привабливість і перспективність регіону для інвестиційної й інноваційної діяльності. Для подальшого дослідження використана множина показників, які відображають природні та набуті конкурентні переваги (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2

Базові параметри оцінювання конкурентоспроможності регіону

№ з/п	Природні та набуті факторні складники	Показники
1.	Природно-ресурсні	Загальна територія (тис. га); сільськогосподарські угіддя (тис. га); землі сільськогосподарського призначення (тис. га); ліси та лісовкриті площі (тис. га); витрати на охорону навколишнього природного середовища (млн грн)

Продовження табл. 2 2

2.	Працересурсні	Чисельність зайнятих економічною діяльністю (осіб); наявний дохід населення (грн); витрати населення (грн); середньомісячна заробітна плата (грн); загальна чисельність зайнятого населення (осіб)
3.	Інвестиційні	Обсяг капітальних інвестицій (грн); обсяг прямих іноземних інвестицій (дол. США)
4.	Промислові	Обсяги виробленої продукції сільського господарства (грн); обсяги реалізованої промислової продукції (грн); обсяги реалізованої продукції лісового господарства (грн)
5.	Інноваційні	Внутрішні поточні витрати на виконання наукових і науково-технічних робіт (грн); загальний обсяг інноваційних витрат (грн); чисельність задіяних у наукових дослідженнях і розробках (осіб); кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції (одиниць); кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (одиниць)
6.	Транспортно-логістичні і сервісні	Експлуатаційна довжина залізничних колій ($км^2$); довжина автошляхів загального користування ($км^2$); вантажообіг автомобільного транспорту (т); відправлення пасажирів залізничним транспортом (осіб); доходи від надання послуг пошти та зв'язку (грн); абоненти рухомого (мобільного) зв'язку (осіб); абоненти Інтернет (осіб)
7.	Зовнішньоторговельні	Обсяги експорту товарів і обсяги експорту послуг (дол. США)
8.	Ринково-споживчі	Обіг роздрібної торгівлі (грн); роздрібний товарообіг підприємств (грн); житловий фонд ($м^2$)
9.	Освітні	Чисельність студентів вищих навчальних закладів (осіб); кількість вищих навчальних закладів (одиниць)

Складено автором.

Припустимо, що економіка регіону є внутрішньо конкурентоспроможна, якщо обсяги ВРП у розрахунку на одну особу перевищують середній показник по країні. Економіка регіону може визнаватися неконкурентоспроможною, якщо співвідношення цього показника регіону до країни менше ніж одиниця. За нашими розрахунками, у 2008 р. в Україні внутрішньо конкурентоспроможними

були Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Запорізька і Харківська області, у 2015 р. – Полтавська, Дніпропетровська, Київська і Запорізька області, а у 2016 р. – Полтавська, Дніпропетровська, Київська, Запорізька і Харківська області (наведений перелік за зниженням значення показника).

Передумови та імперативи конкурентоспроможності визначаються як чинники конкурентоспроможності, а фактори, які вигідно відрізняють об'єкт конкурентоспроможності – конкурентні переваги. Зазначимо, що обсяги ВРП залежать від регіонального економічного потенціалу та ефективності його використання, який Л. Антонюк і В. Сацик вважають основою високого конкурентного статусу за умови ефективного використання [10, с. 150].

При оцінюванні рівня конкурентоспроможності регіону важливо враховувати конкурентні переваги, під якими розуміється множина можливостей і ресурсів ефективного функціонування регіональної системи. Пропоновані нами теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіонів і обґрунтування пріоритетів та засобів її підвищення включають таку послідовність етапів: вибір множини показників, що характеризують конкурентоспроможність регіонів, розрахунок проміжних індикаторів і їх інтегральну оцінку, виявлення головних детермінант конкурентоспроможності, розроблення стратегічних пріоритетів і засобів підвищення конкурентоспроможності регіонів, організаційно-інституціональний супровід управління реалізацією проблемно-орієнтованих програм досягнення планованих параметрів (рис. 2.11). З урахуванням цього, запропоновані теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіонів України та обґрунтування пріоритетів і сукупності засобів її підвищення, спрямованих на максимізацію функціоналу де CA_{ir} – множина природних і набутих конкурентних переваг; $i = \overline{1,n}$ – конкурентні переваги; $r = \overline{1,m}$ – регіони.

Рис. 2.11. Теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіонів і обґрунтування пріоритетів та засобів її підвищення

Розроблено автором.

Базовими принципами методології та формування множини методів дослідження визначені: взаємопов'язаність методів, включаючи використання результуючих і проміжних показників як вхідних; системний підхід;

раціонально можлива повнота відображення соціально-економічних процесів і явищ в регіональному вимірі; найповніше використання офіційних статистичних даних регіонів; пріоритетність аналізу і заходів імплементації європейського і світового досвіду зміцнення конкурентоспроможності, у тому числі моделі інклюзивного розвитку; визнання домінантності інституціонального базису зміцнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах; збереження, трансформація і використання конкурентних переваг.

У дослідженнях поширене використання поточної (економічні, соціальні і демографічні показники) і стратегічної конкурентоспроможності (показники зовнішньоекономічної, наукової та інновацій діяльності) [330]. Нами здійснена спроба об’єднати як поточну, так і стратегічну конкурентоспроможність, тобто оцінити її як з урахуванням соціально-економічних і демографічних індикаторів, так і показників зовнішньоекономічної діяльності, розвитку науки та інновацій.

Оберемо названі вище показники за 2015-17 рр. для компаративного аналізу структурних змін конкурентоспроможності регіонів. Статистичні дані кожного регіону розділимо на чисельність населення відповідного регіону і отримаємо питомі показники (додатки Г, Д, Е, табл. Г.1, Д.1, Е.1). Як систему координат обрано множину показників у країні загалом і співвідношення до них регіональних значень. Розраховані величини називаємо відносними (додатки Г, Д, Е, табл. Г.2, Д.2, Е.2) та факторами потенціалу конкурентоспроможності регіону. Приймаємо, якщо у певному регіоні рівень показника вищий за середній по країні, то регіон має конкурентну перевагу, і якщо досліджуваний параметр менший від одиниці, то конкурентна перевага нижча за середньоукраїнський рівень. Інтегральний показник для кожного регіону розраховується як середньо геометричне добутків відносних показників.

Найбільш вагомими перешкодами для реалізації внутрішньої конкурентоспроможності є відсталість більшості регіонів за обсягами прямих

іноземних інвестицій і доходів від надання послуг пошти, середньомісячною заробітною платою, обсягами експорту послуг, кількістю найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, обсягами капітальних інвестицій. Наведені індикатори значною мірою стосуються розвитку регіону на інноваційних засадах або пов'язані з зовнішнім середовищем, що показує неефективне використання інноваційного потенціалу та неналежне врахування дії зовнішньоекономічних чинників для забезпечення конкурентоспроможності.

Проте серед основних індикаторів, що визначають конкурентоспроможність регіонів України, визначено: загальну чисельність зайнятого населення, житловий фонд, експлуатаційну довжину залізничних колій, довжину автошляхів загального користування, загальну територію, площу сільськогосподарських угідь, землі сільськогосподарського призначення, обсяги реалізованої продукції лісового господарства, обсяги виробленої продукції сільського господарства, пов'язані переважно з розвитком сільського господарства або транспортних мереж, що впливає на формування спеціалізації окремих вітчизняних регіонів на низькотехнологічних виробництвах і потребує розроблення заходів розвитку інноваційних засад підвищення конкурентоспроможності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість регіонів з перевищенням значень відносних показників конкурентоспроможності від середньоукраїнських

№ з/п	Відносний показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1.	Загальна територія	14	14	14
2.	Площа сільськогосподарських угідь	14	14	14
3.	Землі сільськогосподарського призначення	15	15	15
4.	Ліси та лісовкриті площі	11	11	11
5.	Обсяги поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища	4	5	5

Продовження табл. 2.3

6.	Наявний дохід населення	6	6	6
7.	Витрати населення	5	5	5
8.	Середньомісячна заробітна плата	3	2	2
9.	Загальна чисельність зайнятого населення	24	21	20
10.	Обсяги капітальних інвестицій	3	3	3
11.	Обсяги прямих іноземних інвестицій	2	1	1
12.	Обсяги виробленої продукції сільського господарства	13	12	13
13.	Обсяги реалізованої промислової продукції	6	5	6
14	Обсяги реалізованої продукції лісового господарства	13	13	13
15.	Внутрішні поточні витрати на виконання наукових і науково-технічних робіт	2	4	3
16.	Загальний обсяг інноваційних витрат	2	4	6
17.	Чисельність задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок	2	4	3
18.	Кількість найменувань упроваджених інноваційних видів продукції	6	6	9
19.	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	9	6	9
20.	Експлуатаційна довжина залізничних колій	15	15	17
21.	Довжина автошляхів загального користування	15	15	15
22.	Вантажообіг автомобільного транспорту	8	10	11
23.	Відправлення пасажирів залізничним транспортом	7	8	7
24.	Доходи від надання послуг пошти та зв’язку	1	1	1
25.	Абоненти рухомого (мобільного) зв’язку	10	10	9
26.	Абоненти Інтернету	1	5	4
27.	Обсяги експорту товарів	5	6	6
28.	Обсяги експорту послуг	2	2	2
29.	Обіг роздрібної торгівлі	8	8	6
30.	Роздрібний товарообіг підприємств	6	6	6
31.	Житловий фонд	17	17	20
32.	Чисельність студентів вищих навчальних закладів	6	6	6
33.	Кількість вищих навчальних закладів	10	10	10

Складено автором.

Як показують отримані результати, основна група регіонів досягала відповідного рівня конкурентоспроможності завдяки використанню переважно від 11 до 15 конкурентних переваг. При цьому в Україні відсутні регіони з конкурентоспроможністю завдяки використанню 30 або більше конкурентних переваг. Узагальнимо, що регіони з конкурентоспроможною економікою володіють більшим набором конкурентних переваг, ніж інші. Наприклад, у 2017 р. Запорізька область мала найбільшу кількість конкурентних переваг – 21, Київська – 20, Дніпропетровська і Харківська – по 18.

Протягом аналізованого періоду загострилася міжрегіональна диференціація потенціалу конкурентоспроможності (табл. 2.4). У 2015 р. найвище значення інтегрального показника спостерігалося у Київській (1,104837), найнижче – у Луганській області (0,312659). У 2017 р. знизилося значення цього ж індикатора у Київській області (1,057359), найнижче спостерігалося також у Луганській області (0,267791). Диференціація між найвищим і найнижчим показниками становить 3,3-3,9 рази відповідно.

Таблиця 2.4

Диференціація регіонів України за конкурентоспроможністю, 2015-2017 рр.

Показник / Роки	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Максимальний	1,104837	1,064317	1,057359
Мінімальний	0,312659	0,299051	0,267791
Різниця між значеннями	0,792178	0,765266	0,789568
Співвідношення значень	3,35368	3,55898	3,94844

Розраховано автором.

Певною мірою це перешкода активізації інноваційній діяльності, уповільнює розвиток внутрішньорегіональних ринків, сприяє збільшенню міжрегіональної чи міжнародної міграції висококваліфікованих спеціалістів у міста чи країни з вищим рівнем якості життя. Диференціація регіонів обумовлює загострення дивергентних тенденцій і загрози виникнення відцентрових суспільних, соціальних та економічних явищ, а також розширення територій з ознаками депресивнсті, послаблення міжрегіональної інтеграції,

гнучкості економічної взаємодії та загострення міжрегіональних суперечностей. До вагомих причин диференціації належать як стартові передумови формування потенціалу конкурентоспроможності регіонів, так і структурні відмінності регіональних економік, а також ресурсне забезпечення, природні і набуті конкурентні переваги.

Для групування регіонів за виявленими конкурентними паревагами застосований кластерний метод на основі відносних показників. Згідно з отриманими результатами, виокремлені наступпні групи регіонів (табл. 2.5). До першої групи з увійшла Дніпропетровська область, друга група включає Запорізьку, Київську, Львівську та Харківську області, більшість з яких належать до внутрішньо конкурентоспроможних регіонів.

Таблиця 2.5

Групування регіонів України за виявленими конкурентними перевагами

№ з/п	Регіони	Відстань від центру кластера	Назва та центр кластера
1.	Дніпропетровська	0,00	Інноваційно-активний
2.	Запорізька Київська Харківська Львівська	0,738014 0,766820 0,488775 0,364688	Бізнес-активний Репрезентант групи – Львівська область
3.	Вінницька Донецька Івано-Франківська Кіровоградська Луганська Миколаївська Одеська Полтавська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Тернопільська	0,288332 0,484782 0,378169 0,377931 0,461717 0,549777 0,440780 0,421679 0,239579 0,317934 0,227830 0,261151 0,342864	Агропромислового типу Репрезентант групи – Черкаська область

Продовження табл. 2.4

4.	Волинська Житомирська Закарпатська Рівненська Сумська Чернігівська	0,184290 0,462851 0,503190 0,188544 0,357485 0,333021	Транспортно-логістичний Репрезентант групи – Чернігівська область

Розраховано автором.

Група регіонів включає Вінницьку, Донецьку, Івано-Франківську, Кіровоградську, Луганську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Херсонську, Хмельницьку, Черкаську та Чернівецьку. Четверта група охоплює Волинську, Житомирську, Закарпатську, Рівненську, Сумську і Чернігівську області. Для проведення компаративного аналізу факторів впливу на рівень конкурентоспроможності у групах регіонів, відібрано найвпливовіші та найменш впливові фактори.

Дніпропетровська область (перша група) забезпечує конкурентні переваги завдяки високим загальним обсягам інноваційних витрат, обсягам поточних витрат на охорону навколишнього середовища, а також обсягам експорту товарів, внутрішнім поточним витратам на наукові дослідження і розробки, обсягам реалізованої промислової продукції. Факторами, які найменше забезпечують конкурентні переваги області, є експорт послуг, ліси та лісовкриті площі, обсяг реалізованої продукції лісового господарства. Цю групу віднесемо до інноваційно-активної (рис. 2.12). Зазначимо, що групування регіонів України за сукупністю природних переваг також виявило лідерство Дніпропетровської області.

Перспективи подальшого розвитку конкурентоспроможності Дніпропетровської області пов’язуються зі створенням сприятливого бізнес-середовища, інвестуванням у модернізацію високотехнологічної промисловості, екологізацією виробничих процесів, зміцненням наукової і освітньої сфери для

підтримки виробництв з високою доданою вартістю і забезпеченням відповідності вищої та професійної освіти потребам регіональної економічної системи.

Рис. 2.12. Структурна побудова конкурентоспроможності регіонів першої групи

Складено автором.

Конкурентні переваги регіонів другої групи (Запорізька, Київська, Львівська та Харківська області) забезпечують такі фактори: кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції; внутрішні поточні витрати на виконання наукових досліджень і розробок; кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію; роздрібний товарообіг підприємств та обіг роздрібної торгівлі. До найслабших факторів цих регіонів належать обсяги експорту послуг, інноваційні витрати та прямі іноземні інвестиції (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Структурна побудова конкурентоспроможності регіонів другої групи

Складено автором.

Цю групу регіонів ототожнимо з інноваційною бізнес-активністю, пов'язаною із залежністю конкурентоспроможності від підприємницького потенціалу та рівня економічної активності населення в умовах регіональної локалізації підприємницького потенціалу [402, с. 9]. Розвиток регіонів має відбуватися на основі розбудови інституціональної інфраструктури підприємництва, зокрема шляхом формування і вдосконалення ринкової, наукової, фінансової та інноваційної інфраструктури для забезпечення ефективності підприємницької діяльності.

Параметри конкурентних переваг третьої групи регіонів (Вінницька, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Тернопільська області) включають такі показники: обсяги виробленої продукції

сільського господарства; довжина автошляхів загального користування; загальна територія; площі сільськогосподарських угідь і земель сільськогосподарського призначення. Обсяги внутрішніх поточних витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт; загальний обсяг інноваційних витрат; чисельність задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок найменше сприяють розвитку і використанню потенціалу конкурентоспроможності. Названу групу віднесемо до агропромислового типу розвитку (рис. 2.14).

Пріоритети зростання цих регіонів обумовлені тим, що продукція аграрного сектору України є вагомою складовою вітчизняного експорту. Зокрема, у загальній товарній структурі на чотири групи товарів (живі тварини; продукція рослинного походження; жири та олії тваринного або рослинного походження; шкури необроблені) у 2017 р. припадає 34,9% експорту (для порівняння: у 2001 р. цей показник становив лише 8,74%). Найбільшу частку мають: продукція рослинного походження – 21,3%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 10,6% (додаток Ж). Протягом тривалого періоду 2001-2017 рр. відбувалося перманентне зростання питомої ваги продукції сільськогосподарського призначення і зниження частки недорогоцінних металів і виробів з них (з 41,32% у 2001 р. до 23,4% у 2017 р.).

На небезпідставності зростаючої зацікавленості у розвитку аграрного сектору наголошує Л. Михайлова, з точки зору формування геоекономічних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах інтенсифікації міжнародного співробітництва, реалізації євроінтеграційного курсу розвитку країни та підвищення конкурентоспроможності галузі [174, с. 5]. Розвиток сільських територій з формуванням національної інноваційної систем пов’язує Х. Притула, яка зазначає про вагомість подолання депресивності сільських територій на основі побудови моделі їх розвитку на засадах інноваційності, системності та ефективного використання потенціалу [287, с. 213].

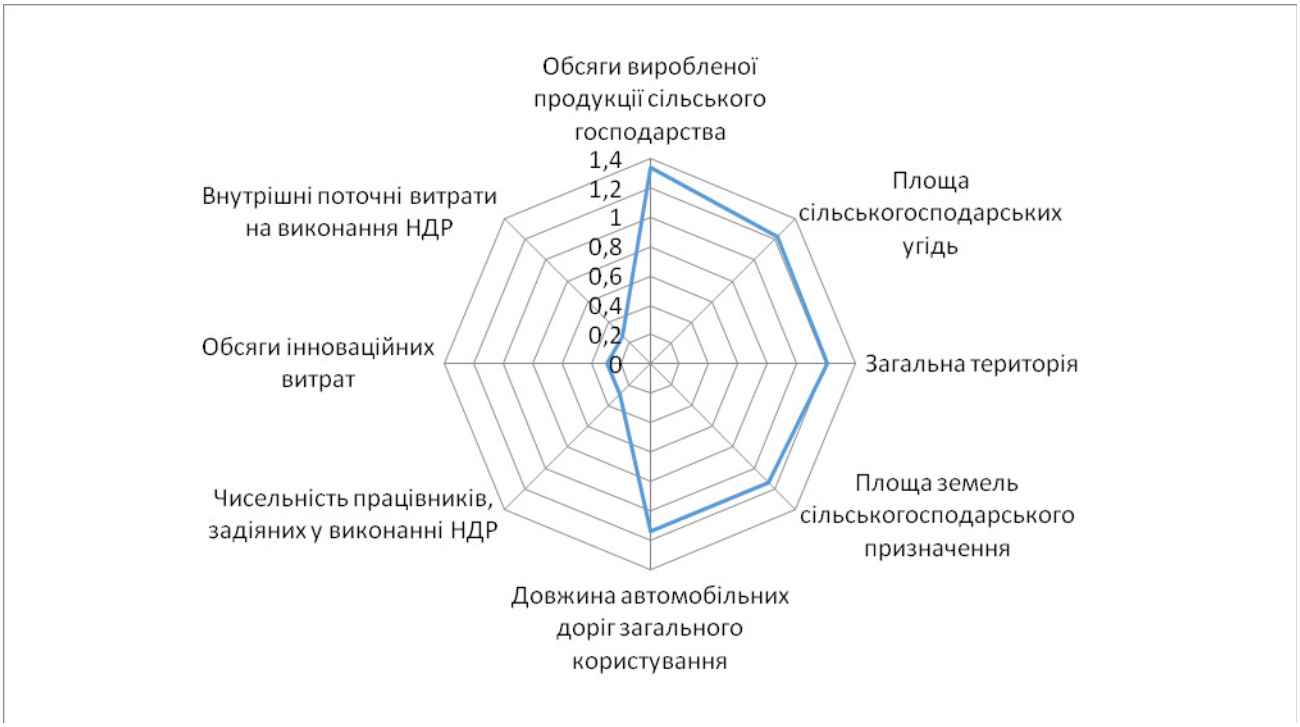

Рис. 2.14. Структурна побудова конкурентоспроможності регіонів третьої групи

Складено автором.

Одночасно зауважимо, що всі ці регіони, згідно з результатами кластерного аналізу, за забезпеченням природних переваг перебували у групі регіонів з найнижчим рівнем. Заходи розвитку зазначених регіонів мають спрямовуватися на зміцнення конкурентоспроможності агропромислового комплексу і включати екологічні методи господарювання, домінування у галузі наукоємних галузей, розвиток інфраструктури аграрного ринку, інноваційне спрямування залучених інвестиційних ресурсів, реалізацію конкурентних переваг окремих видів виробництва, збільшення використання наукоємних і ресурсозберігаючих технологій.

Важливо, що конкурентоспроможність четвертої групи (Волинська, Житомирська, Закарпатська, Рівненська, Сумська і Чернігівська області) (рис.

2.15) охоплює експлуатаційну довжину залізничних колій, довжину автошляхів загального користування, вантажообіг автомобільного транспорту, обсяги реалізованої продукції лісового господарства, ліси і лісовкриті площі. І, навпаки, найбільше знижують рівень конкурентоспроможності загальний обсяг інноваційних витрат; обсяги експорту послуг; обсяги внутрішніх поточних витрат на виконання наукових і науково-технічних розробок. З певним наближенням можна пов'язати цю групу з транспортно-логістичним комплексом.

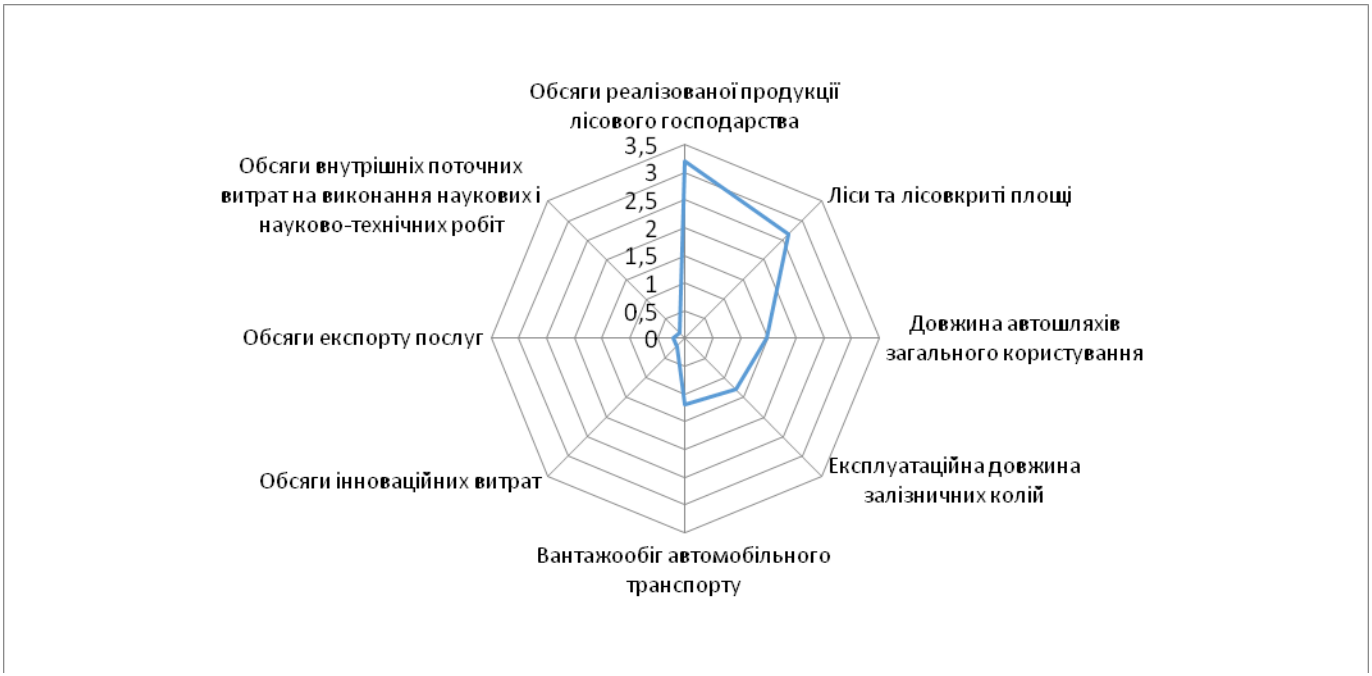

Рис. 2.15. Структурна побудова конкурентоспроможності регіонів четвертої групи

Складено автором.

Перспективність розвитку регіонів обумовлює значущість обсягів надання експорту транспортних послуг вітчизняними суб'єктами підприємництва (частка транспортних послуг у структурі експорту послуг України у 2017 р. становить 54,7%) при збереженні позитивного сальдо торговельного балансу.

Розвиток регіонів має забезпечуватися на основі організації раціональної системи логістичного обслуговування, формування транспортно-логістичних кластерів, створення конкурентного середовища, модернізації інфраструктури, стимулювання інноваційної діяльності та впровадження нових технологій у галузь, інтеграції транспортно-логістичного комплексу у європейську та міжнародну транспортну систему, розроблення програм науково-технічного розвитку, налагодження стійких торговельно-економічних зв'язків між країнами.

Узагальнимо, що природні фактори пов'язані зі спеціалізацією регіонів: регіони з вищим рівнем забезпечення природними перевагами розвивають інноваційну або підприємницьку діяльність, регіони з нижчим рівнем – характеризуються аграрним спрямуванням розвитку. Наголосимо, що вагомого значення для розвитку та максимального використання потенціалу конкурентоспроможності областей набуває саме інноваційний чинник. Так, області перших двох груп забезпечують конкурентні позиції з найбільшим значенням інноваційної і підприємницької діяльності, а у групах аграрного або транспортно-логістичного типу розвитку незначний вплив чинників інноваційності, що підтверджує важливість стратегії забезпечення конкурентоспроможності для усіх регіонів. Необхідно визнати, що в сучасних умовах використовувані методологічні підходи функціонування ресурсно-індустріальної економіки вже не придатні бути основою конкурентоспроможності. Саме тому стратегічним пріоритетом досягнення конкурентоспроможності вітчизняних регіонів має стати інноваційний чинник.

Висновки до розділу 2

1. У теоретико-прикладних дослідженнях регіональної політики використовується широкий набір методологічних підходів до порівняльного та багатофакторного оцінювання стану регіонів і тенденцій його змін, які

відрізняються складом і кількістю базових індикаторів і способами розрахунку інтегральних показників. Оцінювання охоплює різні аспекти інноваційного розвитку регіонів, включаючи інтенсивність інноваційної діяльності, ефективність використання інновацій, стан та ефективність інноваційного потенціалу конкурентоспроможності тощо.

2. Еволюція теоретичних засад тлумачення конкурентоспроможності відображає безпосередній взаємозв'язок з інноваціями та економікою знань. Інновації набувають визначальної ролі не лише для забезпечення конкурентоспроможності, але й для економічної безпеки розвитку. Європейська концепція конкурентоспроможності включає систему соціальної підтримки, захисту довкілля, охорону здоров'я і створення належної якості життя. Конкурентна боротьба перетворюється у суперництво використовуваних стратегій, а стратегічний складник інноваційності – у домінанту конкурентоспроможності з використанням набутих факторів, пов'язаних з конкурентними перевагами високої якості. Під впливом тенденцій техноглобалізму формується динамічна конкурентоспроможність регіону, яка визначається здатністю до створення нових або перетворення існуючих конкурентних переваг з виокремленням домінантності процесно-часового інноваційного чинника соціальних, науково-технологічних, економічних та управлінських трансформацій.

3. Тлумачення категорії конкурентоспроможність у регіональному вимірі пов'язується з синтезом конкурентоспроможності локальних фірм, визнанням відмінностей інтересів підприємств і регіонів, а також із здатністю регіональної інноваційної системи оптимізувати локальні ресурси для зміцнення конкурентоспроможності. Конкуренція регіонів лише в межах країни розглядається як загроза для економічної, у тому числі інноваційної безпеки розвитку, оскільки регіони, використовуючи інновації, стають учасниками глобального і мегарегіонального конкурентного середовища. Звідси, будемо

розрізняти внутрішню та зовнішню конкурентоспроможність, вплив держави на яку обмежений через екзогенне походження чинників та умов конкуренції. За таких обставин регіон є не лише сприятливим середовищем для бізнес-діяльності, а й самостійним суб'єктом конкурентних відносин на різних рівнях управління.

4. Використання теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня конкурентоспроможності в регіональному вимірі передбачає диференціацію цілей, відповідність завданням дослідження, вибір множини показників і суб'єктивність оцінювання. Обґрунтованими вважаємо використовувані підходи до вибору показників конкурентоспроможності, оскільки їх інтерпретація в інтегральному вимірі дозволяє аналізувати не лише потенційні можливості регіону конкурувати з іншими регіонами, але й динаміку конкурентоспроможності. Відстеження поточного і динамічного стану конкурентоспроможності передбачає вибір показників, їх стандартизацію, оцінку рівня конкурентоспроможності на основі комплексних індексів та інтегральну оцінку для подальшого обґрунтування стратегічних напрямів і механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів.

5. У дослідженні запропоновано теоретико-методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності регіону на основі концептуальних положень М. Портера, з розглядом конкурентоспроможності як відображення ефективності використання ресурсів і капіталу. Економіка регіону вважається внутрішньо конкурентоспроможною, якщо обсяги ВРП у розрахунку на одну особу перевищують загальноукраїнський показник. Згідно з отриманими результатами, у 2015 р. внутрішньоконкурентоспроможними були чотири регіони, у 2016 р. – п'ять. Основна група регіонів досягла рівня конкурентоспроможності завдяки використанню переважно 11-15 конкурентних переваг, володіючи при цьому більшою кількістю конкурентних переваг, ніж інші регіони. До першої групи включено Дніпропетровську область

(інноваційно-активна група), до другої (бізнес-активної) групи – Запорізьку, Київську, Львівську та Харківську області. Третя група агропромислового типу включає 13 областей: Вінницьку, Донецьку, Івано-Франківську, Кіровоградську, Луганську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Херсонську, Хмельницьку, Черкаську, Чернівецьку, Тернопільську. Четверта група (транспортно-логістична) охоплює Волинську, Житомирську, Закарпатську, Рівненську, Сумську і Чернігівську області. Проведене групування регіонів за наведеною структурою відображає певну залежність регіону від рівня інноваційності. У першій і другій групах конкурентні позиції забезпечуються максимальними показниками інноваційної активності, у третій і четвертій – до факторів з найменшим впливом на конкурентоспроможність належить інноваційна активність.

6. Виявлено істотну міжрегіональну диференціацію конкурентоспроможності (співвідношення між максимальним і мінімальним значенням інтегральних показників перевищує три рази), що обумовлює небезпеку виникнення дивергентних тенденцій, ризиків відцентрових процесів, стимулює просторову депресивність, послаблення інституціональних механізмів взаємодії між регіонами та посилення міжрегіональних суперечностей. Саме тому активізація інноваційної діяльності має стати базисом конкурентоспроможності регіонів за умов подальшого вичерпання природних факторних переваг економіки.

Основні наукові результати, що викладені у другому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [214; 222; 225; 226; 236; 253; 257; 268; 273; 274].

РОЗДІЛ 3
ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Передумови інтеграції України та ЄС в інноваційній сфері

Рейтингування за рівнем конкурентоспроможності на інноваційних засадах важливе для оцінювання потенціалу зростання, виявлення переваг або проблем і розроблення на цій основі стратегічних цілей, операційних завдань з покращення наявних конкурентних позицій.

Широкий спектр методологічних основ дослідження конкурентоспроможності на макрорівні в інноваційному контексті показує узагальнення наукових джерел та аналітичних матеріалів. Достатнього поширення на міжнародному рівні набула методологія розрахунку таких індикаторів, як: індекси глобальної конкурентоспроможності IMD та ВЕФ; глобальні індекси інноваційного розвитку від Boston Consulting groupe та INSEAD; Європейський рейтинг інновацій Євростату (EIS); глобальний інноваційний коефіцієнт агентства Bloomberg (GIQ); міжнародний інноваційний індекс; композитний еко-інноваційний індекс; рейтинг патентної активності Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ).

За Індексом глобальної конкурентоспроможності ВЕФ Україна у 2016-2017 рр. зайняла 85-у позицію серед 140-а країн світу (79-а позиція за попередній рік). Цей показник охоплює і враховує понад 100 змінних, що поєднані у 12 узугальнюючих показників за трьома базовими групами: “Основні вимоги”, “Підсилювачі продуктивності” та “Інновації і фактори вдосконалення”. До недоліків методики розрахунку зазначеного індикатора належать використання результатів опитувань штучно визначених груп суб’єктів бізнесової діяльності в Україні, які не можуть достатньо повно оцінити, наприклад, якісний рівень діяльності науково-дослідних установ [73, с.

88]. Для окремих структурних частин цього показника (табл. 3.1) складник "Інновації" відображає покращення позиції України з 54-ї до 52-ї. Передусім покращилися співпраця університетів і промисловості у дослідженнях і розробках; державні закупівлі високотехнологічної продукції; здатність до інновацій. Проте погіршилася динаміка якості науково-дослідницьких інститутів і витрат компаній на дослідження і розробки.

Зауважимо, що зазначений індекс відображає довгострокові тенденції формування національної конкурентоспроможності, тому може бути використаний під час обґрунтування стратегічних пріоритетів і тактичних засобів зміцнення конкурентоспроможності.

Таблиця 3.1

Рейтинг України за складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності, група "Інновації та фактори вдосконалення", (підгрупа "Інновації"), 2014-2017 рр.

№ з/п	Субіндекси / Роки	2014-2015 рр. (144 країни)	2015-2016 рр. (140 країн)	2016-2017 рр. (138 країн)
1.	Здатність до інновацій	82	52	49
2.	Якість науково-дослідних інститутів	67	43	50
3.	Витрати компаній на дослідження і розробки	66	54	68
4.	Співпраця університетів і промисловості у дослідженнях і розробках	74	74	57
5.	Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	98	82
6.	Наявність учених та інженерів	48	29	29

Складено за: [210].

Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" передбачає входження України до 40 найкращих країн за рейтингом глобальної конкурентоспроможності [291] (для порівняння, у 2015-16 рр. була 79-а позиція). При цьому не враховується, що жодній країні не вдавалося піднятися на 39 позицій протягом п'яти років, і в різні періоди значення індексу для України коливалося в межах 3,9-4,14, а для того, щоб увійти до перших сорока

країн, потрібен результат вище 4,5 [147]. Тому достатньо низькою є вірогідність досягнення окресленої документом мети.

Резерви підвищення рівня конкурентоспроможності України полягають у сфері інформаційних технологій, яка за своєю сутністю є вагомим чинником розвитку будь-якого виду бізнесу, у тому числі і високотехнологічного. На сьогодні в Україні функціонує понад тисяча IT-компаній і понад сто R&D центрів, країна займає четверте місце у світі за чисельністю сертифікованих IT-фахівців і третє місце в Європі за обсягами аутсорсингових операцій [42]. Відповідно до звіту Міжнародного союзу електрозв'язку "Вимір інформаційного суспільства 2015" за індексом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій Україна зайняла 79-у позицію із 167-и (2014 р. – 73 місце з 166-и країн світу) [436].

Індекс економіки знань, розроблений на основі методологічного підходу до оцінювання знань, відображає прямий зв'язок між інтелектуалізацією економіки та довгостроковим стабільним ростом, а також національною конкурентоспроможністю. Індекс формується на основі таких складників: економічні стимули та інституційний режим; освіта та людські ресурси; інноваційна система, інформаційно-комунікаційні технології. За період 1996-2012 рр. Україна за цим індексом погіршила позиції з 6,93 до 5,73 (56-а з 146-и країн) [149, с.11].

За рівнем життя населення у 2016 р. Україна посіла 63-ю позицію з 133-х країн за Індексом соціального розвитку неурядової організації Social Progress Imperative (SPS). Україна традиційно демонструє високі показники у сфері доступу до вищої освіти та до базових знань (31-е та 28-е місця відповідно). За цими показниками Україна випереджує більшість країн з аналогічною величиною обсягу ВВП у розрахунку на одну особу. Найвищий індекс соціального розвитку спостерігається у Фінляндії, Канаді, Данії. Високі значення аналізованого показника для постсоціалістичних країн підтверджують,

що європейська інтеграція надає значні переваги країнам для активізації соціального розвитку [107].

Глобальний інноваційний індекс Корнельського університету, Школи бізнесу INSEAD та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) є результатом обстеження інноваційного потенціалу понад 100 країн світу. У 2016 р. рейтинг очолили Швейцарія, Швеція, Великобританія, США, Фінляндія і Сінгапур. Результати рейтингу відображають дистанцію між розвиненими економіками та країнами, що розвиваються [45]. Україна перебуває на 56-й позиції у групі країн з доходом, нижчим від середнього, між Монголією та Бахрейном. При цьому Україна єдина серед європейських країн у загальному рейтингу від 50 до 100, яка покращила позиції. Найбільш слабкими критеріями в індексі є "Політична стабільність і безпека", "Легкість вирішення питань банкрутства", "Політичне середовище", "ВВП на одиницю використовуваної енергії", "Інвестиції". Глобальний Індекс інновацій також враховує певні індикатори культурної сфери, де слабкою позицією є "Кількість знятих художніх фільмів" у розрахунку на один мільйон осіб населення [46].

Рейтинг інноваційності країн міжнародного агентства Bloomberg Rankings передбачає аналіз таких факторів: інтенсивність у сфері досліджень і розробок, продуктивність, high-tech щільність, концентрація дослідників, технологічні можливості, терціальна ефективність, патентна активність (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники агентства Bloomberg Rankings, застосовувані до оцінювання інноваційності країн

№ з/п	Назва чинників (факторів)	Питома вага	Сутнісні характеристики чинників (факторів)
1.	Інтенсивність наукових досліджень і розробок	20%	Наукові дослідження та розробки – відсоткове співвідношення у зростанні ВВП
2.	Продуктивність	20%	ВВП на одну працевлаштовану людину, за годину роботи

Продовження табл. 3.2

3.	High-tech щільність	20%	Державні компанії в High-tech сферах – аерокосмічні, оборонні, біотехнологічні, виробники обладнання, програмного забезпечення, інтернет-програм і сервісів, відновлювані джерела енергії – відсоток у загальній кількості державних компаній
4.	Концентрація дослідників	20%	Концентрація дослідників і розробників на мільйон осіб
5.	Технологічні можливості	10%	Відсоток виробництва у ВВП, частка високотехнологічних продуктів у експорті
6.	Терціальна ефективність	5%	Коефіцієнт охоплення з усіх предметів для випускників навчальних закладів; частка студентів високотехнологічних спеціальностей; щорічна частка випускників, які отримали ступінь з високотехнологічних дисциплін
7.	Патентна активність	5%	Патентні заявки на мільйон населення і на 1 млн дол. США в галузі досліджень і розробок

Складено за: [126].

На сьогодні Україна відстає у цьому рейтингу: у 2015 р. – лише 41-е місце поряд з Латвією і Болгарією з 50-и країн, у минулому – 33-е місце. Найкращі позиції займають Республіка Корея, ФРН і Швеція, найгіршу – Казахстан [188].

Найбільш поширеним системним індикатором в інноваційній сфері є Європейський інноваційний індекс, розроблений на основі множини індикаторів Європейського інноваційного табло (EIS) (додаток З). Сукупність індикаторів табло та відповідних розрахунків інтегральних індексів більше локалізовані, ніж глобальні індикатори конкурентоспроможності. Цільовим призначенням EIS є надання інформації для розроблення стратегії ЄС з гармонізації розвитку на основі аналізу даних окремих країн. Стратегія передбачає організацію міжнародної співпраці в межах ЄС, пошук нових форм взаємодії між науковцями та організаціями, надання допомоги країнам з низькими параметрами інноваційної діяльності через програми співпраці та виділення цільових фінансових ресурсів. Множина показників поділена на "вхідні" (ресурсні) та "вихідні" (результативні) [369, с. 371]. Сукупність

включає 17 індикаторів, згрупованих у чотири розділи. Структурні зміни в інноваційних процесах, необхідність повноцінного відображення новітніх тенденцій обумовили зміни числа та якості показників інноваційного табло. Кожні два-чотири роки до системи індикаторів вносилися зміни, а в окремі періоди їх кількість зростала до 29, що не вплинуло на функціональні завдання відповідних розрахунків [73, с. 88].

Методологія вибору показників інноваційного табло ґрунтується на базових принципах простоти (невелика кількість показників, які можна отримати без додаткових обстежень або розрахунків), прозорості (доступність методики дозволяє проводити повторні перерахунки), узгодженості (зіставність попередніх періодів) [85, с. 83]. На думку О. Амоші та А. Ніколаєнка, структура інноваційного табло дозволяє оцінити спроможність кадрового потенціалу до сприйняття інновацій, витрати на інновації та зусилля фірм у сфері інноваційного співробітництва, інноваційну діяльність організацій та економічні ефекти від інноваційної діяльності [2, с. 117]. Структура інноваційного табло наведена у додатку И.

З нашого погляду, за критеріями системності і повноти до найважливіших характеристик Інноваційного табло належить:

– достатньо вичерпне відображення основних індикаторів оцінки ефективності функціонування національних інноваційних систем країн-членів ЄС;

– урахування суто кількісних аналітичних оцінок, заснованих на даних Євростату та інших міжнародних статистичних базах;

– можливість зіставлення досягнутих показників ЄС та основних країн-конкурентів, виявлення проблем інноваційного розвитку та відстеження прогресу інноваційної діяльності.

Остання версія Європейського інноваційного табло вийшла під назвою Інноваційне табло Євросоюзу при незмінності методологічних підходів до

проведення оцінювання. Зазначимо, що інноваційне табло містить як показники, що відображають внесок науки в інноваційний розвиток країн-членів ЄС, так і оцінки захисту прав інтелектуальної власності.

Інноваційний індекс розраховується для кожної країни і визначає її позиції у сфері науки та інновацій. Він обчислюється як сума числа індикаторів, значення яких на 20% вище, ніж середні значення по ЄС, від цієї суми віднімається число індикаторів, значення яких на 20% нижче, ніж середньоєвропейський рівень [365, с. 115]. На сьогодні для розрахунку використовуються усі компоненти і нормалізація значень окремих коефіцієнтів.

Загалом моніторинг та оцінювання ефективності реалізації регіональної науково-технічної та інноваційної політики здійснюється за допомогою програмних і контекстних груп показників [310, с. 81]. Останні застосовуються без розподілу на окремі райони і не передбачають оцінювання ефективності реалізації інноваційних програм. Ця група показників відображає функціонування регіональної інноваційної системи та вплив на неї застосовуваних стратегій. Тобто контекстні параметри орієнтовані на міжнародні зіставлення дієвості реалізованих заходів у науково-технологічній та інноваційній сферах, впроваджених у різних регіонах. Програмні показники застосовуються для моніторингу та оцінювання успішності реалізованих програм. Внаслідок розрахунку інноваційного індексу країни-члени ЄС поділяються на чотири групи: інноваційні лідери, країни-послідовники (активні інноватори), помірковані інноватори, скромні інноватори (інноватори, що формуються).

У 2016 р., за даними Інноваційного табло ЄС, до групи лідерів віднесені Нідерланди, Німеччина, Великобританія, Фінляндія, Данія, Швеція, які досягли індексу значно вищого від середньоєвропейського рівня. У країнах-активних інноваторах (Франція, Австрія, Люксембург, Бельгія, Ірландія, Словенія)

значення інноваційного індексу вищі від загальноєвропейського або наближені до нього (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Групування країн-членів ЄС відповідно до Інноваційного табло 2015-17 рр.

Група / країни	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Інноваційні лідери	Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Данія, Швеція	Нідерланди, Німеччина, Великобританія, Фінляндія, Данія, Швеція	Нідерланди, Великобританія, Фінляндія, Данія, Швеція, Люксембург
Активні інноватори	Франція, Австрія, Люксембург, Великобританія, Бельгія, Ірландія, Словенія	Франція, Австрія, Люксембург, Бельгія, Ірландія, Словенія	Німеччина, Бельгія, Ірландія, Австрія, Франція, Словенія
Поміркованні інноватори	Хорватія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Угорщина, Іспанія, Португалія, Італія, Чехія, Мальта, Естонія, Кіпр, Греція	Хорватія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Угорщина, Іспанія, Португалія, Італія, Чехія, Мальта, Естонія, Кіпр, Греція	Чехія, Португалія, Мальта, Іспанія, Естонія, Кіпр, Італія, Литва, Угорщина, Греція, Словаччина, Латвія, Польща, Хорватія,
Скромні інноватори	Румунія, Болгарія	Румунія, Болгарія	Румунія, Болгарія

Складено за: [427-429].

На глобальному рівні ЄС менш інноваційний, ніж Австралія, Канада, Японія, Республіка Корея та США. Відмінності ЄС та Канади і США стали у 2016 р. меншими, порівняно з 2010 р., проте, порівняно з Японією та Республікою Кореєю, зросли (Японія покращила свої показники більш, ніж у три рази, а Республіка Корея – у чотири рази). Порівняно з іншими країнами-членами ЄС та сусідніми країнами, найбільш інноваційною європейською країною залишається Швейцарія. Ісландія, Ізраїль та Норвегія є активними новаторами з вищим значенням індексу, ніж середньоєвропейський, Сербія та Туреччина належать до поміркованих новаторів, а Македонія та Україна – до групи скромних інноваторів [429]. Проведені вітчизняними вченими розрахунки інноваційного табло для України показують відставання від країн-лідерів більш, ніж у чотири рази. Найбільш несприятливим, на думку І. Єгорова,

виглядає комерціалізація досліджень і розробок, а також фінансування наукової діяльності [73, с. 91]. Водночас автор характеризує систему оцінювання інноваційної діяльності ЄС як таку, що ґрунтується на порівнянні значень окремих показників і розрахунку комплексних індикаторів, секторальному аналізі, об'єктивних статистичних показниках і максимальній відповідності національним інтересам країн-членів [74, с. 22].

Помітні істотні розбіжності в отриманих показниках пояснимо значним часовим інтервалом та інституціональними деформаціями у формуванні інноваційних систем країн-членів ЄС та України. Потрібно визнати, що національна інноваційна система України незавершена і незбалансована, не може конкурувати з європейською за низкою важливих параметрів. Існують також суперечності у пріоритетах, засобах і механізмах розроблення та реалізації стратегій інноваційного розвитку в країнах-членах ЄС та в Україні, що ускладнює зіставлення.

Загалом регіональне інноваційне табло ЄС застосовує аналогічний методологічний підхід, який використовується на національному рівні, проте кількість показників менша (16) через обмеженість доступу до окремих статистичних даних на регіональному рівні. Система показників табло включає три групи [310, с. 81]: основні рушійні сили інновацій; інноваційні заходи, що проводяться фірмами; результати інноваційної діяльності компаній.

У Європейському Союзі для забезпечення гнучкості регіональної політики розроблена статистична номенклатура територіальних одиниць (NUTS), яка використовується під час надання фінансових ресурсів регіонам, особливо відсталим. Загалом NUTS поділяється на п'ять рівнів, три з яких (NUTS I–III) регіональні, а два (NUTS IV–V) – місцеві одиниці регіональної статистики ЄС. Запровадження номенклатури розпочалося у 1988 р. і дозволило сформувати чітку ієрархію регіонів і реалізувати уніфіковану прозору модель статистичного моніторингу [285]. Імплементацію системи NUTS в Україні

певною мірою можна використати для оцінювання процесу європейської інтеграції.

Участь України у міжнародних рейтингах пов'язується з реалізацією завдань підвищення міжнародного представлення та обґрунтування інноваційної привабливості держави. Міжнародні рейтинги слугують важливим джерелом інформації для оцінювання потенціалу і розвитку країн, виявлення її сильних і слабких сторін, з'ясування конкурентних переваг, інформування інвесторів про перспективи розширення бізнесу [141, с. 58]. Назрілою видається необхідність удосконалення системи показників інноваційного розвитку регіонів і методики збору і нагромадження інформації. Пропонована Т. Уманець та О. Лучаковою методика рейтингової оцінки інноваційного розвитку регіонів за допомогою інтегральних індикаторів передбачає розроблення зведеного інтегрального індексу для обґрунтування рішень щодо інвестування в інноваційну сферу регіонів. Зведений індекс базується на розрахунках трьох групових індексів [374]:

– інноваційного потенціалу регіону, який свідчить про наявні можливості формування сприятливих умов розвитку регіону;

– інноваційного виробництва, яке відображає економічний результат інноваційної діяльності;

– впровадження інноваційних розробок для обґрунтування завдань щодо використання результатів інтелектуальної праці.

Як зазначає А Крамаренко, Спільна інноваційна політика ЄС має системний характер, означена кількісними характеристиками та якісними орієнтирами, характеризується довгостроковим спрямуванням. Інноваційна система ЄС включає: учасників інноваційних процесів та їх об'єднання; спеціальні інститути підтримки інновацій; специфічне міжнародне інноваційне середовище, що охоплює відносини учасників і неформальні інститути; загальний ринок знань, технологій, капіталу, праці, товарів і послуг [139, с.

144]. На європейському рівні відбувається об'єднання усіх наявних засобів у єдину стратегічну програму. Європейська стратегічна програма розвитку інформаційних технологій, прийнята у 1982 р., визначала принципи європейської політики у науково-технічній сфері. У 1995 р. запропонована для обговорення Зелена книга з інновацій, у 2000 р. прийнята Лісабонська стратегія для побудови до 2010 р. конкурентоспроможної динамічної економіки, базованої на знаннях. Зауважимо, що саме ця стратегія сприяла інституціональному оформленню інноваційної політики країн-членів ЄС, ініціювала її територіальне розширення, оскільки не усі країни приділяли значну увагу розвитку саме на інноваційних засадах.

Положення цієї стратегії розвинені Брюссельською декларацією 2002 р., згідно з якою європейська модель базуватиметься на ефективній економіці, високому рівні соціального захисту, освіті та діалозі [417, с. 9]. У подальшому Лісабонську стратегію оновлено ухваленням "Партнерства заради зростання та зайнятості" і доповненням його Програмою дій Союзу та відповідними програмами національного рівня. Пріоритетний напрям оновленої Лісабонської стратегії передбачає перетворення Європейського Союзу на сприятливе місце для інвестицій і зайнятості через відкриті і конкурентні ринки ЄС і за його межами, покращення європейської інфраструктури, впровадження спільного патенту тощо (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Компаративний аналіз основних положень Лісабонської стратегії та "Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого зростання"

№ з/п	Системні характеристики	Лісабонська стратегія	Європа 2020
1.	Мета	Побудова найбільш конкурентоспроможної динамічної економіки, заснованої на знаннях	Забезпечення прискореного зростання на засадах ресурсного відновлення та екологічної безпеки

Продовження табл. 3.4

2.	Пріоритети	1. Економіка – підготовка підґрунтя для переходу до конкурентоспроможної економіки знань. 2. Соціальна сфера – модернізація соціальної моделі ЄС для розвитку соціального капіталу. 3. Екологія – раціональне використання природних ресурсів, охорона довкілля	1. Розумне зростання: розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях. 2. Стійке зростання: сприяння більш ефективному використанню ресурсів, запровадженню екологічно чистих виробництв і конкурентоспроможної економіки. 3. Усебічне зростання: сприяння високому рівню зайнятості населення в економіці, що базується на соціальній і територіальній згуртованості
3.	Результат	Досягнення високих темпів економічного зростання, максимальне наближення до повної зайнятості та соціальної справедливості	Перетворення країн-членів ЄС на країни з розумною, стійкою і всеосяжною економікою, відповідну до високих стандартів зайнятості населення, продуктивності праці та соціальної згуртованості
4.	Завдання	1. Забезпечення середньорічних темпів економічного зростання на рівні 3%. 2. Зростання обсягу інвестицій у дослідження та розробки до рівня 3% від ВВП. 3. Скорочення адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва. 4. Досягнення рівня зайнятості 70% від працездатного населення	– досягнення рівня працевлаштування 75% населення віком 20-64 роки; – інвестування 3% від ВВП ЄС у наукові дослідження та конструкторські розробки; – дотримання пропорцій Програми "20/20/20" (скорочення викидів, збільшення частки поновлюваних джерел енергії, підвищення ефективності виробництва); – забезпечення частки випускників шкіл, які не мають повної середньої освіти, на рівні не більше 10% (молодого покоління з вищою освітою – не менше 40%); – зменшення чисельності людей, які живуть на межі бідності, на 20 млн

Складено автором за: [211; 359; 442].

Сучасна стратегія розвитку ЄС “Європа 2020” передбачає розбудову Інноваційного Союзу, діяльність якого спрямована на покращення доступу до джерел фінансування досліджень і розробок, умов ведення бізнесу та інновацій, а також розв’язання проблем через реалізацію напрямів м’якого, стійкого та соціального зростання. Як зазначає В. Сіденко, стратегію відрізняє від інших потужний зовнішній аспект, спрямований на розвиток зв’язків за межами ЄС [322, с. 124].

Разом зі змінами концептуальних положень наведених програм трансформації зазнали застосовувані механізми та інструменти, методи оцінювання інноваційного досвіду та практичного обміну замінені на контроль і моніторинг поставлених завдань і прийнятих рішень.

В Україні метою Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” є впровадження європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі за такими напрямами [291]:

– сталий розвиток – проведення структурних реформ, за рахунок яких відбудеться покращення стандартів якості життя (Україна як держава з сильною економікою та з передовими інноваціями);

– безпека держави, бізнесу та громадян (Україна як держава, здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не лише на своїй власній території, а й в межах європейського регіону);

– відповідальність і соціальна справедливість (кожен громадянин України має доступ до високоякісної освіти, ефективної системи охорони здоров’я та інших послуг, що надаються державним та приватним секторами);

– гордість за Україну в Європі та світі (забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за державу).

Важливо, що інноваційна політика ЄС залишається дієвим інструментом вирішення соціальних проблем [421], сутність яких змінювалася від подолання безробіття до соціальної адаптації та вирівнювання існуючої диференціації

доходів населення. Останніми роками інноваційна політика ЄС зазнала значних трансформацій у розробці теоретично-методологічних засад та прикладному застосуванні інструментів і механізмів стимулювання інноваційної діяльності. Програмні стратегічні документи є реальними передумовами інноваційного розвитку на довгострокову перспективу, інноваційні фактори і стимули розглядаються як основа забезпечення конкурентоспроможності країн-членів ЄС.

Європейська комісія займається практичною реалізацією політики науково-технічного та інноваційного співробітництва з третіми країнами на основі розроблених стратегій. Успішна участь України у VI та VII Рамкових програмах підтвердила спроможність вітчизняних науково-дослідних організацій та інститутів до паритетності збалансованого стратегічного партнерства на європейському рівні. Вітчизняні суб'єкти брали участь у 126-и проектах VII Рамкової програми загальним обсягом фінансування 26,5 млн євро та 91-у проекті VI Рамкової програми з фінансуванням у 6 млн євро [159], що сприяло отриманню досвіду, інноваційній кооперації та набуттю Україною статусу асоційованого учасника у Рамковій програмі "Горизонт 2020".

Для оцінювання рівня інноваційної активності України протягом періоду 2000-2017 рр. нами далі використано таксономічний метод, описаний у другому розділі, на основі таких показників: кількість організацій, що здійснюють наукові дослідження й розробки; чисельність дослідників; обсяги виконаних наукових і науково-технічних робіт; частка підприємств, що займалися інноваціями; загальна сума інноваційних витрат; частка підприємств, що впроваджували інновації; кількість впроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Вхідні дані для оцінювання динаміки рівня інноваційної активності в Україні, 2000-2017 рр.

Роки / Показники	Кількість організацій, що здійснюють наукові дослідження й розробки, од.	Чисельність дослідників, тис. осіб	Обсяги виконаних наукових і науково-технічних робіт, млн грн	Частка підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума інноваційних витрат, млн грн	Частка підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджені нові технологічні процеси, од.	Впроваджені у виробництво інноваційні види продукції, найменувань
2000	1490	120,9	1978,4	18,0	1760,1	14,8	1403	15323
2001	1479	113,3	2275,0	16,5	1979,4	14,3	1421	19484
2002	1477	107,4	2496,8	18,0	3018,3	14,6	1142	22847
2003	1487	104,8	3319,8	15,1	3059,8	11,5	1482	7416
2004	1505	106,6	4112,4	13,7	4534,6	10,0	1727	3978
2005	1510	105,5	4818,6	11,9	5751,6	8,2	1808	3152
2006	1452	100,2	5354,6	11,2	6160,0	10,0	1145	2408
2007	1404	96,8	6700,7	14,2	10821,0	11,5	1419	2526
2008	1378	94,1	8538,9	13,0	11994,2	10,8	1647	2446
2009	1340	92,4	8653,7	12,8	7949,9	10,7	1893	2685
2010	1303	89,6	9867,1	13,8	8045,5	11,5	2043	2408
2011	1255	84,9	10349,9	16,2	14333,9	12,8	2510	3238
2012	1208	82,0	11252,7	17,4	11480,6	13,6	2188	3403
2013	1143	77,8	11781,1	16,8	9562,6	13,6	1576	3138
2014	999	69,4	10950,7	16,1	7695,9	12,1	1743	3661
2015	978	63,8	12611,0	17,3	13813,7	15,2	1217	3136
2016	972	63,7	11530,7	18,9	23229,5	16,6	3489	4139
2017	963	59,4	13379,3	16,2	9117,5	14,3	1831	2387

Складено за: [183-185; 446].

Таксономічний аналіз інноваційного розвитку показує достатньо низьку інноваційну діяльність з 2000 р. до 2002 р. і зниження інноваційної активності у 2003-2006 рр. З 2007 р. і протягом наступних років знову спостерігався переважно низький рівень, який у 2014-2015 рр. досяг критичного значення. У 2016 р. спостерігалося незначне покращення показника і подальше його зниження (табл. 3.6). Подібна динаміка інноваційної активності, на нашу думку, спричинена: загальним зменшенням чисельності наукових кадрів (найбільше серед країн Центральної та Східної Європи), зниженням і недостатніми обсягами фінансування наукових і науково-технічних розробок та оплати праці науковців, зовнішньою і внутрішньою міграцією наукових кадрів,

концентрацією інноваційної активності у низькотехнологічних секторах або "старопромислових" регіонах країни, що не відповідає загальносвітовим та європейським тенденціям інноваційної активності.

Таблиця 3.6

Динаміка рівня інноваційної активності України, 2000-2017 рр.

Рік	Рівень розвитку	Значення результуючого показника
2000	низький	0,233
2001	низький	0,238
2002	низький	0,229
2003	критичний	0,160
2004	критичний	0,134
2005	критичний	0,073
2006	критичний	0,033
2007	низький	0,199
2008	низький	0,202
2009	критичний	0,183
2010	низький	0,227
2011	низький	0,375
2012	низький	0,337
2013	низький	0,226
2014	критичний	0,144
2015	критичний	0,148
2016	низький	0,350
2017	критичний	0,167

Розраховано за: [183-185; 446].

Прогнозна оцінка інноваційного розвитку України здійснена методом лінійної апроксимації, який передбачає заміну масиву даних простою функцією, яка не обов'язково проходить через всі експериментальні точки, але аналітично описує тенденції (рис. 3.1). Пунктирна лінія відображає лінійну апроксимацію і зростання середнього значення оцінки. Суцільна лінія на рисунку відображає плаваюче середнє з тенденцією до зростання, що дозволяє припустити поступове зростання у довгостроковій перспективі рівня інноваційної активності України.

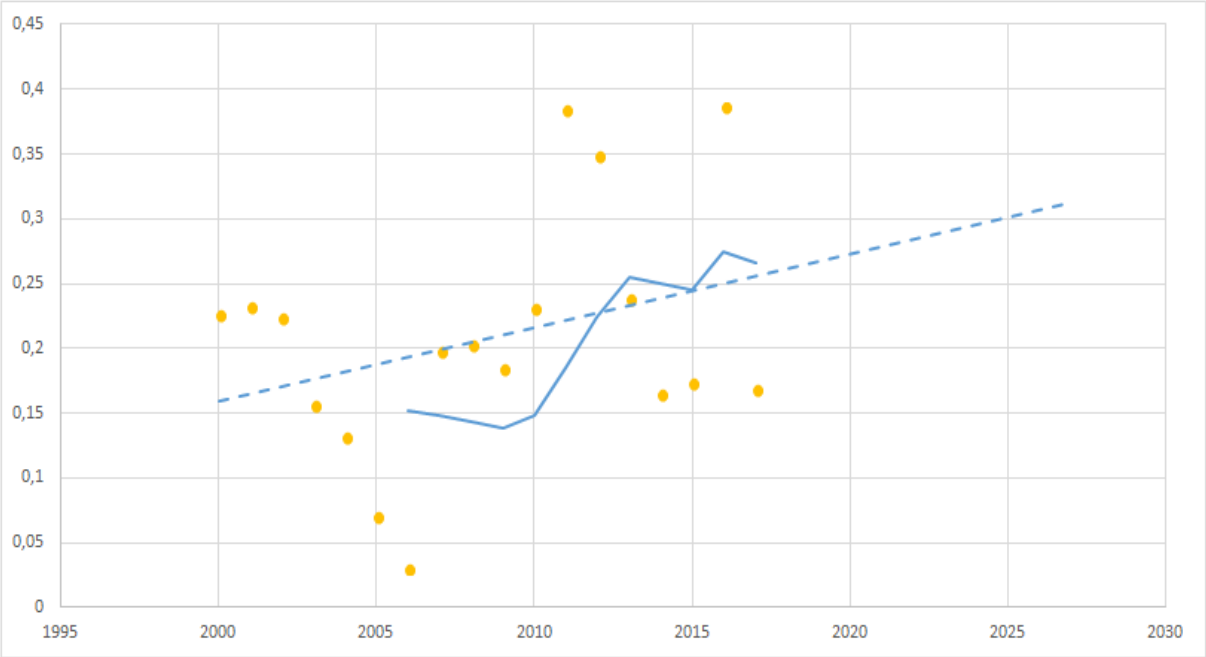

Рис. 3.1. Прогнозні показники рівня інноваційної активності України
Розроблено автором.

Безумовно, криза інноваційного розвитку слаборозвинених економік відбувається внаслідок системного руйнування її інноваційного потенціалу [340]. У Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. зазначалося, що мінімальні показники інноваційної діяльності властиві таким країнам-членам ЄС, як Португалія і Греція, у яких вони вдвічі вищі, ніж в Україні. При цьому в Україні спостерігаються значні обсяги витрат на інформаційно-комунікаційні реформи та освіту для молоді з перевищенням середньоєвропейських значень. Частка випускників науково-технічного профілю та ринкових інновацій наближається до середньоєвропейської, хоча значення показників державних витрат на НДДКР та інновації, зайнятість у високотехнологічному виробництві та послугах становлять половину або навіть дві третини показників ЄС [109, с. 19]. Кількість публікацій України у базі даних Scopus у розрахунку на один млн дол. США найменша щодо країн-членів

ЄС, за винятком Мальти і Люксембургу. А. Корецький пов'язує це з недостатньою інтегрованістю вітчизняної науки із промисловістю. Для виготовлення вітчизняної продукції, що відповідає одному мільйону доларів США, не потрібно стільки інтелектуальних ресурсів, як у ЄС, оскільки національна економіка спрямована переважно на випуск продукції з низьким рівнем доданої вартості. Порівняння результативності наукової діяльності України і країн-членів ЄС показує потенційно високий рівень інтелектуальної віддачі вітчизняних науковців при незначному їх фінансуванні [133, с. 92].

Наведеним обумовлюється необхідність проектування інституціонального забезпечення процесу переходу до розвитку, заснованого на вітчизняних інноваціях і формування інноваційної політики застосування дієвих механізмів управління. Реалізація моделі структурної інтеграції з ЄС в інноваційній і науково-технічній сфері створює такі вагомі конкурентні переваги для регіонів нашої країни [159]:

– доступ до ефективно діючої інноваційної інфраструктури, сучасних європейських технологій, системи спільного інноваційного розвитку;

– можливість надійного та своєчасного електронного обміну науково-технічною інформацією про новітні досягнення;

– доступ до грантів і фінансових ресурсів на конкурсних засадах; отримання послуг або товарів (консультування, комунікаційні засоби, лабораторне обладнання тощо);

– участь вітчизняних розробників у європейських ярмарках і виставках для представлення власних досягнень;

– можливість використання організаційних і кредитно-фінансових механізмів розвитку інноваційної діяльності;

– отримання експертної та технічної допомоги вітчизняними підприємствами від європейських партнерів.

Безсумнівно, інноваційна політика має розроблятися, враховуючи досвід, зокрема і європейських країн, використовуючи такі функції управління інноваційною сферою, як контролюючі (планування та управління, організація і контроль інноваційної діяльності), інституціональні (законодавчі і підзаконні акти, нормативно-правові документи, інноваційна інфраструктура), фінансові (бюджетне і державно-приватне фінансування, інвестиції) та комунікативні (взаємодія бізнесу та влади, застосування креативно-мотиваційних аспектів).

Для успішного співробітництва в інноваційній сфері між Україною та ЄС в контексті зміцнення конкурентоспроможності регіонів необхідне розв'язання і усунення таких перешкод і проблем: несформованість зовнішнього компонента науково-технічної та патентно-ліцензійної політики, незіставність параметрів результативності інноваційної діяльності, домінування торговельних пріоритетів, недосконалість інститутів захисту прав інтелектуальної власності.

На сьогодні процес активізації інноваційної діяльності ще не вповні трансформований відповідно до світових тенденцій і ринкових норм, інноваційна система потребує адаптації інституціонального базису до умов глобальної економіки та глобальної конкуренції, реалізації скоординованої політики співробітництва в інноваційній сфері з країнами-членами ЄС.

3.2. Компаративний аналіз інноваційної діяльності в регіонах

Порівняння отриманих й очікуваних ефектів сучасного етапу євроінтеграції потребує поглибленого дослідження проблем зміцнення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах, адаптації спільного доробку ЄС у науково-технічній та інноваційній політиці в умовах глобальної конкуренції. Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС науково-технологічне співробітництво слугує розвитку і раціональному використанню інноваційного потенціалу для розв'язання проблем участі в процесах глобальної економічної інтеграції. Зокрема, передбачається прискорення інтеграції до

Європейського дослідницького простору, наближення до вимог і стандартів ЄС у сфері науки і технологій [372].

Звернемо увагу, що аналіз досвіду виконання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, що передбачала сприяння співробітництву в галузі цивільних наукових досліджень і технічних розробок (ДТР) на основі взаємної вигоди та наявних ресурсів, належного доступу до діючих програм та ефективного захисту прав інтелектуальної власності шляхом обміну науковою і технічною інформацією, спільної діяльності в галузі ДТР, діяльності з професійної підготовки, реалізації програм мобільності для науковців, дослідників і технічного персоналу [373] не дає підстав для висновку про симетричні і збалансовані відносини у науковій, технічній, освітній та інноваційній сферах у минулому. Можна припустити, що й реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС теж не вплине істотно на інноваційний розвиток вітчизняної економіки відповідно до глобального технологічного циклу. Крім того, не можна не зважати на ризики й загрози співпраці для інтелектуального, науково-технологічного та інноваційного потенціалу і, отже, для науково-технологічної та інноваційної безпеки держави.

У методологічному вимірі “інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіону” розглядається не лише як сукупність виробничих та інтелектуальних ресурсів регіону, а як домінантний чинник інклюзивного розвитку за умов створення ефективної інноваційної інфраструктури, посилення ролі регіональних органів державного управління і місцевого самоврядування у формуванні раціонально доцільного інституціонального базису, здійснення оперативного моніторингу на основі розробленого інтегрального показника та коефіцієнта ефективності з метою системного аналізу та прогнозування динаміки конкурентоспроможності регіонів. Інноваційний потенціал конкурентоспроможності розглядається в

контексті реалізації його цільової функції – підвищення конкурентоспроможності регіону (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Загальна схема взаємозв'язку процесів формування, розвитку і використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіону

Розроблено автором.

Важливість зміцнення конкурентоспроможності регіонів України, особливо прикордонних або приморських, обумовлена їх значенням для конкурентоспроможності національної економіки. Насамперед це завдання забезпечення економічної безпеки держави, у тому числі її науково-технічного та інноваційного складників; ефективного використання транзитного

потенціалу, раціональної мобільності факторів виробництва, передових технологій та інновацій; розв'язання спільних з регіонами сусідніх країн проблем у межах транскордонного та інтеррегіонального співробітництва. Вирішення цих завдань потребує ефективного використання місцевих ресурсів за допомогою раціонального просторового розміщення виробництв і концентрації трудових ресурсів; формування і розвитку соціального капіталу; встановлення тісних взаємовідносин між регіональними органами управління та економічними агентами. Наприклад, прикордонні регіони володіють кращими природними перевагами, ніж внутрішні регіони, у залученні іноземних інвестицій внаслідок ефекту сусідства, кращої поінформованості потенційних інвесторів про умови ведення бізнесу, економії на транспортних і трансакційних витратах, подібності характеристик ринкового попиту.

Нагадаємо, що комплексні індикатори оцінювання інтелектуального складника розвитку економіки знань застосовуються з початку XXI ст., зокрема це: індекс економіки знань Всесвітнього банку, інноваційний індекс ЄС, регіональний індекс нової економіки США. Для оцінювання рівня розвитку економіки знань у країні та регіонах використовується агрегативний (сума значень індикаторів за видами діяльності) і факторний підхід, в основі якого внесок факторів у загальний стан досліджуваного об'єкта [95, с. 164-165]. Методологія факторного оцінювання конкурентоспроможності регіонів IMD (International Institute for Management Development) передбачає використання індикаторів розвитку інфраструктури, ефективності бізнесу, продуктивності економіки та ефективності управління, кожен з яких поділяється на субфактори [91, с. 45].

Для компаративного оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України використаємо модифікований показник конкурентоспроможності (підрозділ 2.1) на основі індикаторів: (1) організації, які виконували наукові та науково-технічні роботи; (2) чисельність

працівників наукових організацій; (3) чисельність дослідників; (4) підприємства, що займаються інноваційною діяльністю; (5) обсяги витрат на інноваційну діяльність; (6) обсяг виконаних науково-технічних робіт власними силами; (7) кількість виконаних науково-технічних робіт; (8) кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації; (9) кількість впроваджених нових технологічних процесів; (10) кількість промислових підприємств, що реалізують інноваційну продукцію; (11) обсяг реалізованої інноваційної продукції; (12) кількість використаних передових технологій; (13) кількість впроваджених інноваційних видів продукції; (14) кількість впроваджених наукових і науково-технічних робіт (додаток К, табл. К.1). Отримані у результаті показники агреговані в показник інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, що відображає досягнутий регіоном рівень протягом досліджуваного періоду.

Оцінювання ефективності використання інноваційного потенціалу як виробничої (продуктивної) системи здійснено, використовуючи метод огортаючих даних (DEA) (підрозділ 2.1). Як "вхідні" величини приймаються наведені характеристики інноваційного потенціалу; а як "вихідна величина" – (1) обсяги товарного експорту з регіонів, які відображають конкурентоспроможність і просторову та галузеву спеціалізацію економіки регіону та (2) обсяги ВРП. Модель орієнтована на "вихід", тобто максимізацію обсягів експорту та ВРП при ефективному використанні інноваційного потенціалу, описаного параметрами "входу".

Отримані результати показують найефективніше використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності у Харківській, Запорізькій, Івано-Франківській, Сумській, Тернопільській, Донецькій, Кіровоградській, Вінницькій областях та м. Києві (коефіцієнт ефективності дорівнює 1,00). В Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Київській і Полтавській областях спостерігалися певні суперечності, коли при високому рівні інноваційного

потенціалу конкурентоспроможності він використовується неефективно. Компаративний аналіз зазначених показників у регіональному вимірі дозволяє простежити взаємозв'язок між формуванням і використанням інноваційного потенціалу (рис. 3.3).

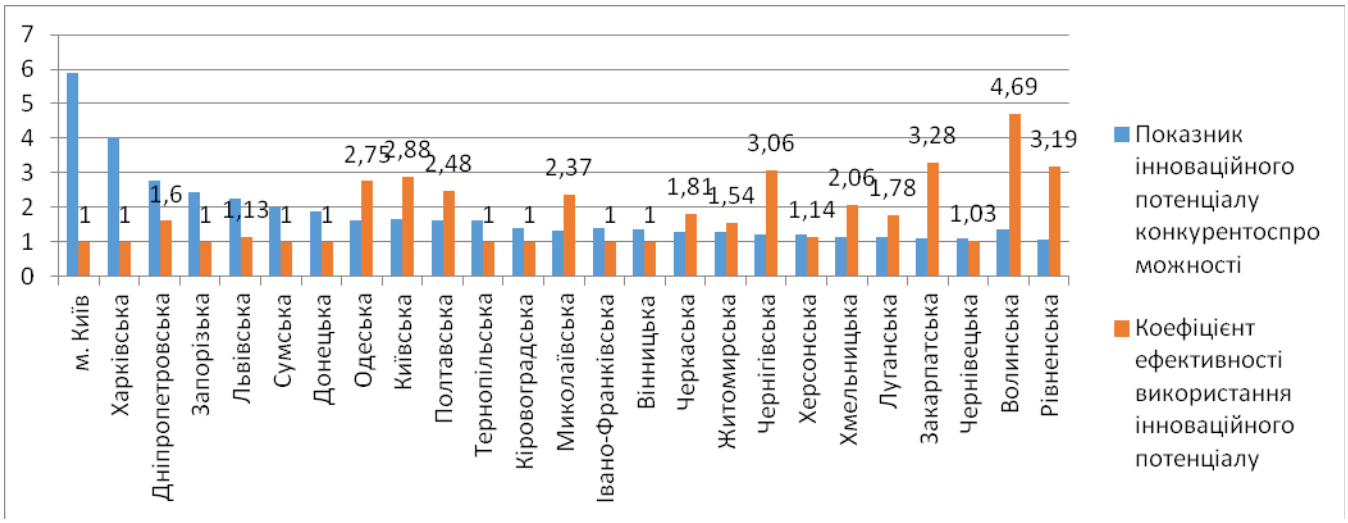

Рис. 3.3. Показник інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та коефіцієнт ефективності його використання в регіонах України, 2015 р.

Розраховано автором.

Подальше застосування пропонованої методики показує, що найвищі показники інноваційного потенціалу конкурентоспроможності за 2016 р. властиві Харківській, Дніпропетровській, Львівській, Запорізькій областям та м. Києву (додаток К, табл. К.2). Ефективне використання інноваційного потенціалу спостерігалося одночасно у цих регіонах, а також в Тернопільській, Сумській та Чернівецькій областях, неефективне використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності при високому рівні – у Київській і Одеській областях (рис. 3.4).

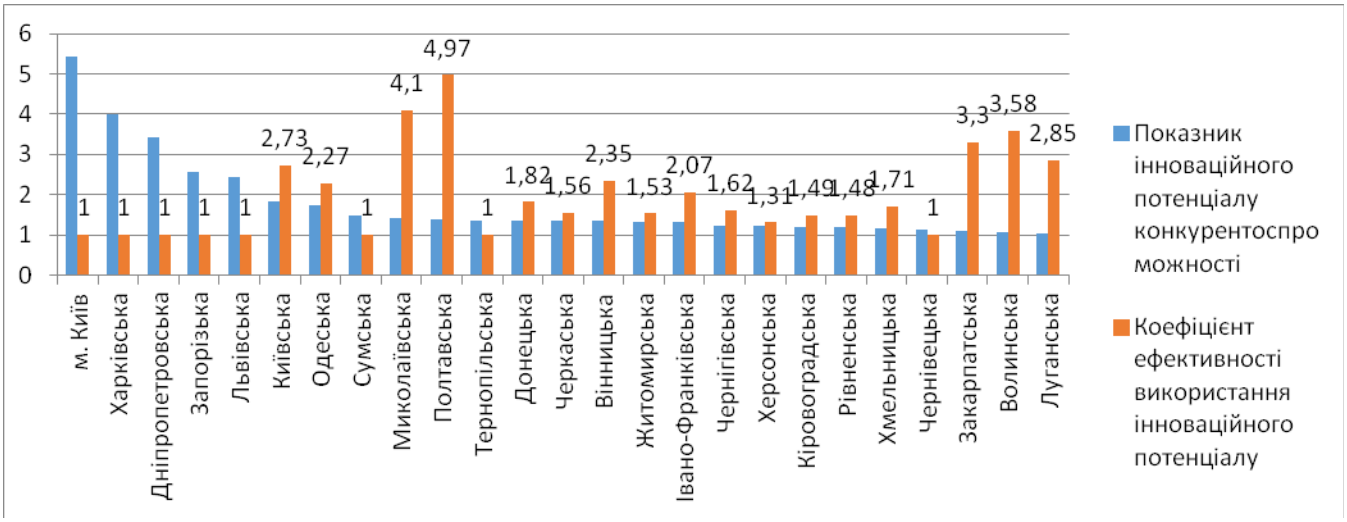

Рис. 3.4. Показник інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та коефіцієнт ефективності його використання в регіонах України, 2016 р.

Розраховано автором.

Простежується істотна міжрегіональна диференціація за окремими характеристиками інноваційного потенціалу. Так, у 2017 р. інноваційну діяльність здійснювали 759 підприємств (16,2% від загальної кількості), у 2016 р. – 834 підприємства (18,9%), у 2015 р. – 824 (17,3%), у 2014 р. – 1609 (16,1%), у 2013 р. – 1715 (16,8%). У регіональному вимірі найбільше таких підприємств зосереджено у м. Києві (95), Харківській (111), Дніпропетровській (51), Львівській (48) і Запорізькій (42) областях.

Вагомим джерелом фінансування інноваційних витрат у 2017 р. і надалі залишаються власні кошти суб'єктів підприємництва (84,5% від загального обсягу). Лише восьми підприємствам були надані кошти Державного бюджету, 17 підприємствам – місцевих бюджетів (загальний обсяг 322,9 млн грн, або 3,5%). Фінансові ресурси вітчизняних інвесторів отримали 5 підприємств, іноземних – 3 (загальний обсяг 380,9 млн грн, або 4,2%), кредити надані 21 підприємству (594,5 млн грн, або 6,5%).

У 2016 р. спостерігалася аналогічна ситуація: власні кошти становили 94,9% від загального обсягу фінансування. За рахунок Державного бюджету профінансовано 0,77% інноваційних розробок, за рахунок місцевих бюджетів – 0,42%, вітчизняні інвестори витратили 0,57%, а іноземні – 0,1% загального обсягу витрат, частка кредитів склала 2,6%. Таким чином, частка власних ресурсів у загальному обсязі фінансування зростала з 59,3% у 2010 р. до 94,9% у 2016 р. Водночас спостерігалося істотне зниження частки іноземних інвесторів з 30% у 2010 р. до 0,1% у 2016 р.

Як стверджує З. Юринець, власних коштів для активізації інноваційної діяльності недостатньо, зростає важливість вибору джерел та ефективних механізмів використання фінансових ресурсів, особливо при обмеженості обсягів інвестицій і недосконалості інституційного і законодавчо-правового середовища. Альтернативою залишається раціональне використання банківських кредитів і коштів іноземних інвесторів, проте не всі підприємства привабливі для банківських структур [414, с. 177]. Європейський досвід підтверджує вагомість ролі держави і місцевих органів влади у цих процесах. Наприклад, до 80% обсягу іноземних інвестицій в економіці країн Центрально-Східної Європи залучено за ініціативи і безпосереднього сприяння територіальних органів державної влади [315, с. 34]. Важливість залучення іноземних інвестицій для активізації інноваційної діяльності обумовлюється тим, що середньостатистична українська компаній з іноземними інвестиціями згідно з проведеними дослідженнями виробляє в 11 разів більше продукції, ніж середньостатистична вітчизняна. Також у нефінансовому секторі налічується лише 4,6% підприємств з іноземними інвестиціями, на них зайнято 20,4% усіх працівників сектору, що виробляють 34,9% загальної валової доданої вартості [89].

Труднощі використання кредитних коштів для фінансування інноваційної діяльності підтверджуються тим, що взаємодія між фінансовим і реальним

сектором гальмується внаслідок нерівності у відносинах цих секторів і посилення домінування першого над другим. В умовах дорогих кредитів значна частина підприємств є неплатоспроможними позичальниками. За таких обставин залучення довгострокових кредитів для здійснення інноваційної діяльності залишається недоступним [112, с. 218]. Зокрема, О. Собкевич зазначає, що фондовий ринок має першочергове значення для розвитку і використання інвестиційно-інноваційного потенціалу економіки, який створює додаткові можливості залучення інвестицій [326, с. 8]. Тому розширення джерел фінансування інноваційної діяльності слід розглядати як пріоритет фінансового забезпечення інноваційної активності передусім на регіональному рівні.

Єдиний регіон з використанням усіх джерел фінансування інноваційної діяльності – це Харківська область. Вітчизняні інвестори до інноваційної діяльності залучалися у Київській, Львівській, Миколаївській, Сумській і Черкаській областях. Іноземні інвестори проявляють зацікавленість у фінансуванні інноваційних розробок у Житомирській, Івано-Франківській, Миколаївській, Сумській і Чернігівській областях. Важливого значення для прикордонних і приморських областей набуває транскордонне та інтеррегіональне співробітництво, зокрема залучення інвестицій, а також іноземних фінансово-кредитних установ до реалізації спільних інноваційних програм розвитку.

Для виявлення взаємозв’язку між обсягами валового внутрішнього продукту (ВВП) України (залежна змінна) та обсягами інноваційних витрат (незалежна змінна) у 2004-2017 рр. використані методи нелінійного програмування (рис. 3.5). У результаті нелінійного програмування побудовано 16 моделей досліджуваного взаємозв’язку. Статистично значущою виявилася модель “Vapor Pressure” з R=0,84 і стандартним відхиленням S=0,08. Наведена модель показує, що через кожні п’ять років (часових лагів) необхідно збільшувати рівень фінансування інноваційної сфери для максимізації обсягів

ВВП. За наявних умов максимальний ефект від інноваційних вкладень спостерігається з лагом у чотири роки.

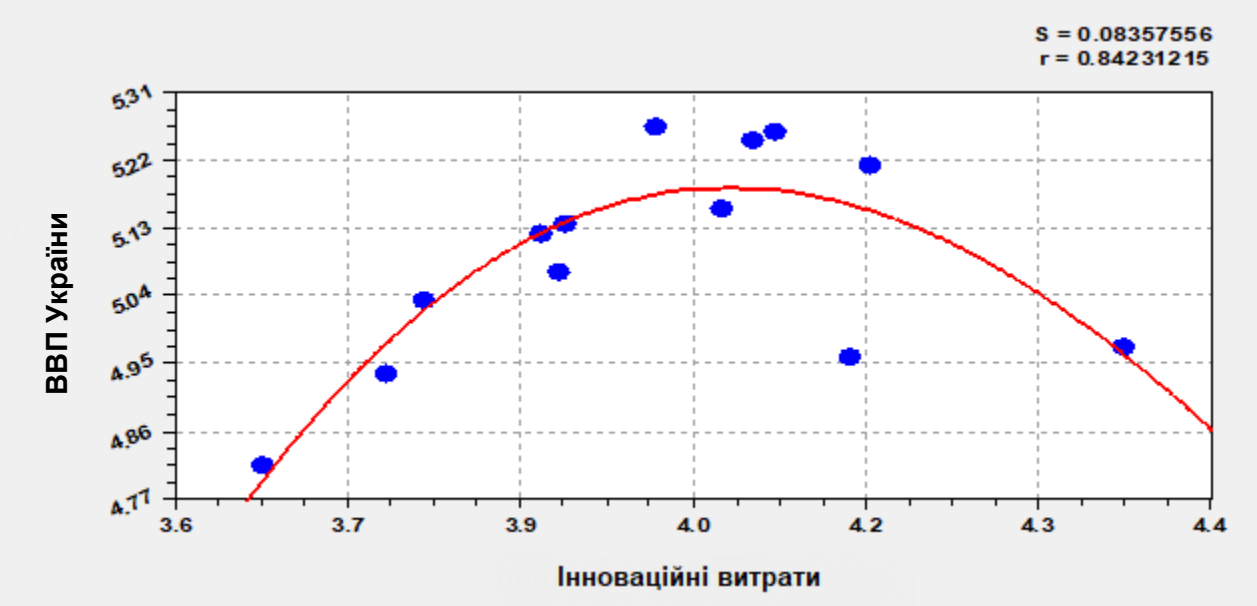

Рис. 3.5. Взаємозв'язок між обсягами ВВП України та інноваційними витратами, 2004-2017 рр.

У 2017 р. в Україні 672 підприємства впроваджували інновації, кількість яких знизилася порівняно до рівня 2016 р., на 63 одиниці (у 2016 р. – 735 підприємств). Було впроваджено 2387 інноваційних видів продукції, з яких 477 – нових винятково для ринку, 1910 – нових для підприємства. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Харківської (16,6% від загальної кількості), Запорізької (13,4%), Львівської (10,3%), Сумської (9,1%) областей і м. Києва (8,3%). У галузевому вимірі інноваційною діяльністю активніше займаються підприємства з виробництва машин і устаткування (23,9%), харчових продуктів (21,4%), основних фармацевтичних препаратів (7,8%), що свідчить про найбільш ефективне використання інноваційного потенціалу саме цими галузями. У попередньому році найбільшу активність у впровадженні інновацій показували також підприємства з виробництва машин і устаткування, харчових продуктів, паперу та виробів з нього.

Вітчизняні інноваційно активні підприємства беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності та технологічному обміні. Зокрема, у 2017 р. 450 підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційну продукцію обсягом 17,7 млрд грн (39,8% цих підприємств здійснювали експортні поставки на суму 5,5 млрд грн). Для підвищення ефективності інноваційної діяльності 170 підприємств придбали 832 нові технології (129 – за межами України). Із загальної кількості технологій 386 було придбано разом з відповідним устатуванням, з яких 81 – за межами України. Як результат власної інноваційної діяльності 8 вітчизняних підприємств створили нові технології, з яких 59 було передано іншим підприємствам (у тому числі 2 – за межі України) [185, с. 84].

До перешкод інноваційного розвитку регіонів України І. Вахович та О. Чапюк відносять: недостатній обсяг фінансування НДДКР, високі відсоткові ставки за користування кредитними ресурсами, незацікавленість підприємств у проведенні наукових досліджень, відплив інтелектуальних ресурсів, низький технологічний уклад економіки [37, с. 165]. І. Ревак проблеми розвитку інноваційної діяльності пов’язує з занепадом наукової сфери, що проявляється у структурній деформації наукової інфраструктури, критичному відставанні, слабкому зв’язку з науко- та знаннєміcткими виробництвами [303, с. 205].

У 2016-2017 рр. спостерігалося зменшення порівняно з попередніми роками кількості: поданих заявок на видачу та отримання охоронних документів на 9% та 1%, отриманих охоронних документів на 7% і 8% відповідно. Загалом це підтверджує висловлену раніше тезу про неефективне використання наукового потенціалу регіонів. У цей період спостерігалася висока активність заявників у Харківській, Дніпропетровській областях і м. Києві. До регіонів з високою винахідницькою активністю належать Одеська, Львівська, Запорізька та Київська області. Водночас зменшується загальна чисельність вітчизняних науковців і дослідників внаслідок неефективної

організації та фінансування фундаментальних досліджень, низького рівня матеріального забезпечення робочих місць з незначними можливостями кар'єрного росту і суспільного визнання, недооцінки ролі фундаментальних і прикладних досліджень в економічному зростанні (рис. 3.6).

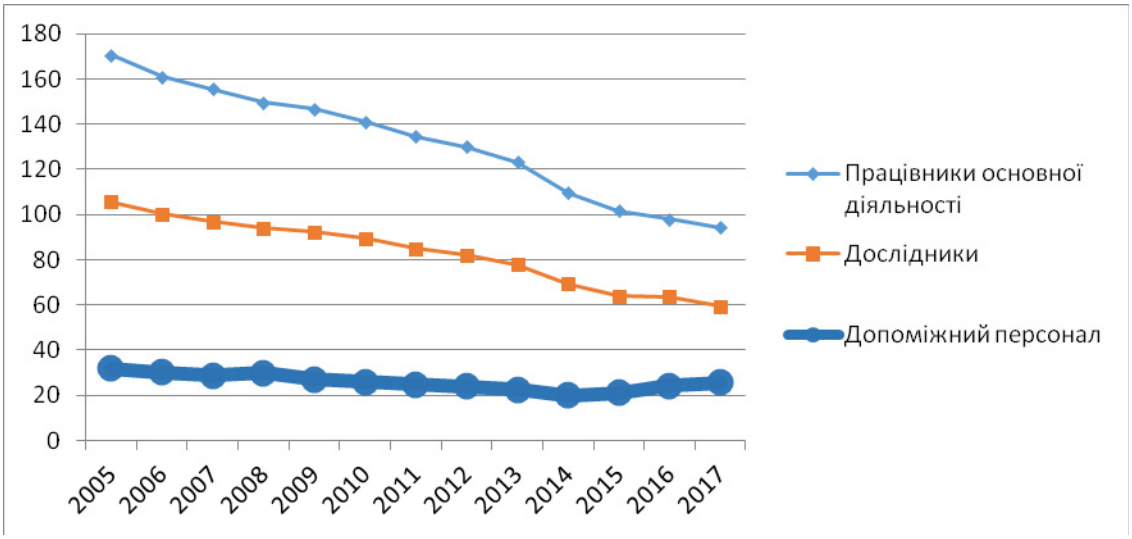

Рис. 3.6. Динаміка структурних змін кваліфікації кадрового потенціалу наукових організацій України, 2005-2017 рр.

Складено за: [183-185; 446].

За період незалежності Україна перетворилася на донора інтелектуальних ресурсів розвинених країн (США, Ізраїль, Німеччина, Канада). За десятиліття країну залишили 574 передових учених, 60% з яких – доктори фізико-математичних, медичних і технічних наук [176]. У. Садова пов'язує міграційну активність окремих професійних груп із втратою такого вагомого конкурентного фактора як кадрове забезпечення [304, с. 179].

Для оцінювання інноваційної активності у галузевому вимірі застосовано кластерний аналіз за такими показниками: кількість інноваційних промислових підприємств; загальний обсяг інноваційних витрат; кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації; кількість впроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції на промислових

підприємствах; кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (додаток Л).

У результаті отримано чотири групи галузей з: (1) найвищим рівнем інноваційної активності (металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування), (2) високим рівнем інноваційної активності (добувна промисловість і розроблення кар'єрів; виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; виробництво машин і устаткування), (3) середнім рівнем інноваційної активності (виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря); (4) низьким рівнем інноваційної активності (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; виробництво коксу та продуктів нафтоперероблки; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво електричного устаткування; виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування; водопостачання; каналізація, поводження з відходами) (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Галузева структура промисловості України за рівнем інноваційної активності

№ з/п	Групи	Регіони України	Відстань від центру кластера
1.	З найвищим рівнем інноваційної активності	Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування.	0,00

Продовження табл. 3.7

2.	З високим рівнем інноваційної активності	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів.	85552,1
		Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів.	248783,6
		Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань.	163232,6
3.	З середнім рівнем інноваційної активності	Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність.	40000,16
		Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів.	15474,83
		Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.	25709,69
		Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів.	39123,07
		Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.	40307,34
4.	З низьким рівнем інноваційної активності	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів.	24115,44
		Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблки.	4318,14
		Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції.	19253,89
		Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції.	9381,47
		Виробництво електричного устаткування.	44847,62
		Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування.	3872,37
		Водопостачання; каналізація, поводження з відходами.	10414,18

Розраховано за: [185].

Загалом галузі, які належать до високотехнологічних, зокрема виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів, комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, електричного устаткування, не увійшли до групи з високим рівнем інноваційної активності, що, на нашу думку, свідчить про невідповідність інноваційного розвитку галузей вітчизняної економіки

загальним світовим тенденціям, сприяє поглибленню технологічної відірваності країни у глобальному середовищі і консервації низькотехнологічного виробництва. Одночасно зазначимо, що найбільший спад у пострадянських країнах відбувся саме у високотехнологічному виробництві (з 70% у середині 80-х до 25% до середини 90-х) [136].

Безсумнівно, на результативність і динаміку інноваційних процесів впливає середовище інноваційної діяльності в нашій країні. В Україні, на жаль, досі не проводився моніторинг рівня інноваційного розвитку за методикою формування Європейського інноваційного табло, що ускладнює зіставний аналіз інноваційної активності в Україні з європейськими країнами, особливо з країнами ЄС-12. Інституційна недосконаліть регіональних програм інноваційного розвитку пов'язана з обмеженим фінансуванням, нечітким визначенням пріоритетів і завдань, несформованістю системи управління програмами і проектами, відсутністю моніторингу досягнення цілей. У регіонах не створені ефективні механізми успішної реалізації інноваційних стратегій і програм.

Відповідно до рекомендацій Європейської Комісії, регіони країн-членів ЄС зобов'язані розробляти стратегію інтелектуальної спеціалізації, прийняття якої є необхідною умовою фінансування досліджень та інновацій [439]. Саме на регіональному рівні відбувається концентрація зусиль і ресурсів на конкретних пріоритетних напрямах з інноваційним потенціалом для зміцнення конкурентних переваг. Корисним є досвід прикордонного регіону Польщі – Поморського воєводства, де здійснюється поетапний перехід до інтелектуальної спеціалізації, конкурсний відбір проектів для зміцнення технологічного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності території, насамперед в енергетичній галузі, охороні здоров'я, використанні морських ресурсів, екології та будівництві високотехнологічних об'єктів [443].

Розроблення та реалізація регіональних інноваційних проектів і програм забезпечення конкурентоспроможності територій ускладнюється тим, що власні кошти підприємств як основне джерело фінансування інноваційної діяльності не можуть забезпечити достатнього обсягу фінансових ресурсів. Інші джерела, як показано вище, використовуються досить обмежено. За таких обставин важливе використання досвіду розвинених країн-членів ЄС з обгрунтування джерел фінансування, зокрема запровадження спільного фінансування та концесійних (кооператійних) форм співробітництва з іноземними інвесторами, залучення малого та середнього бізнесу для наукових розробок на початкових стадіях інноваційного циклу. Під час проведення в регіонах спільних науково-технічних робіт вагомим і дієвим засобом захисту прав вітчизняних власників об'єктів інтелектуальної праці може стати підтримка державою взаємного патентування винаходів у патентномих відомствах європейських країн.

Центральну ланку інноваційної системи займають економічні агенти, які формують попит на інноваційну продукцію, результати інтелектуальної праці, перетворюючи їх в інноваційний капітал. Відповідно, важлива реалізація потенціалу МСП регіонів у розробленні та впровадженні інновацій. Необхідними передумовами посилення ролі малого інноваційного підприємництва є насамперед загострення внутрішньогалузевої та зовнішньої конкуренції, наповнення внутрішнього ринку стандартизованою продукцією масового попиту, а достатніми – конкурентні переваги інноваційного успіху малих і середніх підприємств, які полягають у:

– залученні менших обсягів фінансових ресурсів і простішому пошуку джерел фінансування, у тому числі приватних;

– значній кількості підприємств для посилення конкуренції як додаткового імпульсу для інновацій;

– покращенні зайнятості, пом'якшенні соціальної напруги;

– скороченні тривалості інноваційного циклу завдяки мінімізації структури регіональної системи управління інноваціями та швидкого реагування на конкурентні виклики.

Малі та середні інноваційні підприємства розглядаються в країнах-членах ЄС як одна з форм проміжної інфраструктури між державним науково-дослідним сектором і великими промисловими підприємствами, а їх підтримка є одним з домінантних напрямів державної інноваційної політики. Водночас сектор малого підприємництва в Україні переважно ототожнюється з бізнесом заради виживання або бізнесом фізичних осіб, зайнятих у сфері торгівлі та надання послуг. Це пояснюється, на думку А. Бутенка, недоліками державної політики щодо розвитку і використання потенціалу малого підприємництва як у країні загалом, так і на регіональному рівні [34, с. 43]. Світовий банк і Міжнародний валютний фонд у своєму звіті зазначають, що часто однією з найбільших перешкод для здійснення інноваційної діяльності є обмежений доступ новостворених компаній до фінансових ресурсів, проте саме органи державного або регіонального управління можуть відігравати значну роль у забезпеченні доступу до фінансів малим інноваційним фірмам [426, с. 81].

Сучасні інноваційні моделі розвитку країн-членів ЄС, особливо застосовувані у Франції та Німеччині, орієнтуються на підтримку малих і середніх інноваційних фірм, кількість яких коливається в межах 60-80% від загальної кількості. Державна політика спрямовується на розвиток інноваційного потенціалу підприємництва наданням грантів і пільгових кредитів, консультацій та інформаційної підтримки через мережу технологічних інкубаторів. Для цього створені і функціонують центри технологічної інформації (Данія), центри бізнес-зв’язків (Великобританія), фонди сприяння трансферу технологій (Швеція), інноваційні координаційні центри (Франція, Великобританія, Греція).

Інноваційний процес у розвинених країнах-членах ЄС передбачає тісну співпрацю і закріплення спеціалізації та відповідальності великого та малого бізнесу. Враховуючи, що малий бізнес активніший на початкових етапах інноваційного циклу до розробки дослідного взірця, а великий бізнес володіє практичними можливостями доведення нововведень до масового виробництва, на регіональному рівні доцільно сприяти виробничій кооперації між ними, орієнтувати великі підприємства не лише на випуск конкурентоспроможної продукції, а й на залучення до процесу виробництва малих підприємств.

Одним з дієвих шляхів підтримки інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу є створення та активізація інноваційної інфраструктури, зокрема бізнес-інкубаторів і технопарків. Світова практика показує, що вартість створення одного робочого місця в межах інкубатора майже у три рази менша, ніж у традиційних підприємствах. На користь таких форм інноваційної інфраструктури свідчить те, що в їх межах малі фірми менше вразливі до кризових явищ у реальній економіці. Особливого значення створення і розвиток інноваційної інфраструктури набуває в регіонах, враховуючи регіональну специфіку використання нових прогресивних форм господарювання. У країнах-членах ЄС за допомогою програм залучення МСП до електронного зв’язку за ініціативою торгово-промислових палат, торговельних асоціацій та органів місцевого самоврядування істотно зросла частка цих підприємств у електронній торгівлі та отримані ними доходи.

Як зазначають О. Лайко і З. Чехович, гарантії та впевненість представників малого бізнесу, що підкріплені владними структурами, є найбільш дієвим, відповідно до європейського досвіду, способом підтримки підприємницької активності та ініціативи, особливо на місцевому рівні, оскільки тут існують реальні можливості оперативної підтримки та інформаційної допомоги суб’єктам підприємництва, враховуючи, що місцева

влада визначає напрями пріоритетного розвитку та несе відповідальність за реалізацію проектів [151, с. 181].

Важливого значення для реалізації інноваційної політики набуває формування локального попиту на інноваційну продукцію, який відображає суспільні потреби та ініціює пропозицію об'єктів інтелектуальної праці. До програмних заходів формування попиту на інновації належать створення сприятливих конкурентних умов, технологічне оновлення секторів економіки та переведення їх на інноваційний тип розвитку, запровадження преференційного режиму для підприємств-активних інноваторів. Реальним вбачається також вплив на пропозицію інновацій, стимулювання якої заохочує та збільшує попит на інновації. Застосовувані заходи знижують вартість науково-технічних продуктів і, отже, посилюють їх привабливість для інвесторів. До головних засобів впливу належать забезпечення високого рівня та доступної освіти, підтримка розвитку фундаментальної науки. Важливим є запровадження вільного доступу малих і середніх підприємств до інформації про захист інтелектуальної власності, створення регіональних центрів надання допомоги з управління інтелектуальною власністю.

Підвищення рівня конкурентоспроможності на основі ефективного використання інноваційного потенціалу стає регіональним пріоритетом у процесі євроінтеграції, враховуючи зростання ролі регіонів в економічному розвитку та національній безпеці держави. Інноваційний потенціал регіонів реалізується завдяки активізації процесів його формування, розвитку та використання за допомогою функціонування інституціональної інфраструктури та співпраці регіональних органів державного управління, бізнесу і громадського середовища. Використовувані у світовій практиці методологічні підходи до оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та ефективності його використання можуть слугувати аналітичною основою для розроблення стратегій і механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів.

3.3. Інституціональний аналіз програмних документів інноваційного розвитку регіонів

Як показано в підрозділі 2.3, регіони України характеризуються специфічними природними та набутими факторними перевагами, які відображаються в економіко-просторовій спеціалізації. Пріоритетність інноваційного розвитку регіонів потребує розроблення та пошуку новітніх стратегій і засобів, враховуючи соціально-економічні і культурні особливості та інноваційний потенціал конкурентоспроможності.

Розглянемо особливості формування стратегічних програмних документів інноваційної діяльності регіонів, які відрізняються сукупністю таких набутих факторних переваг, як кількість вищих навчальних закладів і чисельність студентів (Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Тернопільська області), і природних переваг, зокрема просторового приморського розміщення (Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області).

Чинною Стратегією розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року (далі – стратегія) передбачено досягнення таких стратегічних цілей: усунення дисбалансів в економіці, гармонійний розвиток сільських територій, дотримання екологічної та енергетичної безпеки, розвиток людського потенціалу. Згідно зі стратегією забезпечується розвиток і збереження наявного інноваційного потенціалу шляхом створення сучасного освітнього середовища та його інтеграції в Європейський освітній простір, сприяння науково-дослідницькій діяльності, створення умов для збереження та залучення висококваліфікованих кадрів, активізації інноваційної діяльності в основних галузях економіки. Впровадження об’єктів альтернативної енергетики має стати пріоритетним напрямом розвитку регіону на інноваційних засадах [344].

В області діє Регіональна програма інноваційного розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року (затверджена у 2008 р.), метою якої визначено розбудову інноваційної інфраструктури, здатної

забезпечити підвищення конкурентоспроможності економіки та максимальне використання існуючого наукового і технологічного потенціалу створенням інноваційно активних підприємств. Основні завдання програми сформульовані у напрямах: формування баз даних та інноваційних пропозицій, потенційних виконавців проектів; удосконалення фінансового забезпечення інноваційного проектування; розроблення методики формування, реєстрації та організаційно-економічного супроводу інноваційних проектів; налагодження системи інформаційної підтримки інфраструктури інноваційного розвитку; внесення законодавчих ініціатив з питань інноваційної активності; створення системи підготовки кваліфікованих кадрів для реалізації повного інноваційного циклу; формування механізмів та інструментів просування інноваційних розробок і продуктів на внутрішньому і зовнішньому ринках [307].

Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року висвітлює стратегічне бачення області як регіону високотехнологічної промисловості, розвиненої транспортно-логістичної інфраструктури, ефективного сільського господарства, оздоровчого, історичного та ділового туризму, високої якості життя. Наголосимо, що однією зі стратегічних цілей є конкурентоспроможна економіка, яка розвиватиметься у таких напрямах [346]:

– інвестиції та бізнес: залучення інвестиційних ресурсів в економіку області та активізація бізнесу через підготовку інвестиційних продуктів і покращення інвестиційної промоції регіону, розвиток індустріальних парків і підтримка кластерних ініціатив;

– високотехнологічна промисловість: реалізація реформування традиційних галузей економіки регіону, зокрема вугільної; створення сприятливих умов для практичного впровадження науково-технічних розробок; технологічне оновлення військово-промислового комплексу;

– наука та інновації: розвиток сучасної дослідницької бази та інфраструктурних об’єктів трансферу технологій при наукових установах і закладах вищої освіти; розвиток “економіки знань”; підтримка перспективних наукових шкіл і дослідницьких колективів; створення технологічних парків і бізнес-інкубаторів.

Зауважимо, що у “Комплексній стратегії розвитку Львова 2012-2025 рр.” також приділяється увага інноваційному розвитку міста. Зокрема, зазначається, що соціально-економічний розвиток міста має орієнтуватися на високі технології та інновації, міжнародне співробітництво, вдосконалення інфраструктури та доступ інвесторів до регіональних проектів. У сфері надання послуг надається увага освіті та науці, співпраці між наукою і бізнесом, а також модернізації міської інфраструктури і транспорту [129].

Стратегією розвитку Харківської області на період до 2020 року визначені такі стратегічні цілі: створення конкурентоспроможної економіки та зростання ВРП, зменшення територіальних диспропорцій якості життя та поліцентричний розвиток, ефективне управління місцевим розвитком [349]. Перша ціль пов’язана з використанням інноваційного чинника розвитку області, у її межах передбачені: диверсифікація зовнішніх ринків і географії джерел залучення інвестиційних ресурсів, включення місцевих підприємств до міжнародних технологічних ланцюгів і коопераційних мереж; трансформація сфери вищої освіти і науки у повноцінний сектор економіки, здатний виступити локомотивом становлення інноваційного підприємництва в регіоні; створення комплексу маркетингового просування регіону як столиці ІТ-аутсорсингу України.

Сьогодні інфраструктура підтримки бізнесу у Харківській області налічує різноманітні об’єкти: фонди підтримки підприємництва, центри надання адміністративних послуг населенню, інформаційно-консультативні заклади, громадські об’єднання суб’єктів підприємництва, координаційні ради з питань

розвитку підприємництва, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, технопарки, лізингові центри, небанківські фінансово-кредитні установи, інвестиційні та інноваційні фонди і компанії.

Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року передбачає досягнення переліку стратегічних цілей: розвиток людського капіталу та підвищення стандартів якості життя громадян, зміцнення конкурентоспроможності регіону, розвиток сільських територій. У зазначеному документі лише операційна ціль "Стимулювання залучення інвестицій" передбачає інноваційний складник, зокрема створення умов для стійкого розвитку економіки регіону, технологічне переоснащення діючих і створення високотехнологічних нових підприємств з виробництва та перероблення сільськогосподарської продукції на основі передових інноваційних технологій [348].

Інноваційна діяльність регіонів у 2017 р. характеризувалася істотними структурними диспропорціями. У Дніпропетровській області інноваційною діяльністю займалося 51 промислове підприємство (6,7% від загальноукраїнського показника), у Львівській – 48 підприємства (6,3%), Харківській – 111 (14,6%), Тернопільській – 25 (3,3%). У цих регіонах спостерігається вища за середньоукраїнську частка інноваційно активних підприємств.

Дніпропетровська і Харківська області належать до регіонів з найбільшими витратами на інноваційну діяльність: частка у Дніпропетровській – 12% від загальноукраїнської, у Харківській – 9,7%, у той час, коли у Львівській і Тернопільській областях 3,4% та 1,2% відповідно. При цьому найбільшу частку у структурі витрат займають власні кошти підприємств. Більш диференційована структура інноваційних витрат, з точки зору залучених джерел, спостерігається протягом 2016-2017 рр. у Львівській і Харківській

областях. Проте у Дніпропетровській і Тернопільській областях за цей період до фінансування залучалися лише два джерела – місцевий бюджет і кредит.

Харківська і Дніпропетровська області характеризуються найбільшою кількістю впроваджених технологічних процесів (12,5% і 5,8% від загальноукраїнського рівня), Львівська і Харківська – впроваджених інноваційних видів продукції (6,7% і 15,3%). Харківська область є лідером за кількістю підприємств, що реалізують інноваційну продукцію (17,1%), Дніпропетровська область – за кількістю підприємств, що впроваджують інновації (6,8%). Найбільша кількість підприємств, що реалізують інноваційну продукцію за кордон, також у Харківській області (16,2%).

Таким чином, Дніпропетровську, Харківську та Львівську область можна вважати найбільшими продуцентами інноваційних розробок в Україні. Львівська і Харківська області залишаються потужними осередками розвитку ІТ-сфери. У структурі експорту послуг Львівської області такий вид послуг, як телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні, займають 35%, у Харківській – 59% від загального обсягу.

До переваг досліджуваних регіонів належать: високий рівень освіченості населення, висококваліфіковані трудові ресурси і потужний науковий потенціал, модернізована науково-технічна база для підготовки кадрів, значна частка населення з вищою освітою, висока якість людського капіталу, інвестиційний потенціал, розвиток високотехнологічних галузей, зокрема фармацевтичної.

Спираючись на коло визначених конкурентних переваг, пріоритети розвитку регіонів доцільно пов'язувати з підвищенням технологічного рівня базових галузей, забезпеченням інтегрованості науки і реального сектору економіки, використанням освітнього потенціалу для забезпечення зайнятості у виробництві з високим ступенем доданої вартості, розвитком студентської інфраструктури, модернізацією виробництва щодо переходу на стандарти ЄС,

впровадженням відновлювальних джерел енергії, використанням інноваційного потенціалу у високотехнологічних галузях і підприємствах.

Інноваційна діяльність залишається одним з пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної промисловості. Основними проблемами розвитку промисловості у чинній "Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості України на період до 2020 року" визначено: недосконаліть інвестиційно-кредитної системи, що знижує інноваційно-інвестиційну активність господарських суб'єктів; недостатній рівень задоволення потреб місцевого ринку у вітчизняній продукції; відсутність зв'язку між наукою та виробництвом; існуюча залежність вітчизняної економіки від зовнішньої кон'юнктури; висока енергоємність виробництва та споживання імпортованих енергоресурсів; низький рівень інноваційної активності; зниження частки високотехнологічних виробництв, що призводить до скорочення попиту на власні науково-дослідні та прикладні розробки і стримує розвиток трансферу технологій [132].

Перейдемо до розгляду особливостей інноваційної діяльності регіонів з природними перевагами просторового приморського розміщення. Наголосимо, що у країнах-членах ЄС активно застосовуються ефективні механізми розвитку приморських територій. Основоположним документом, який визначає стратегічні пріоритети Європейського Союзу щодо цих регіонів, є Інтегрована морська політика, головні напрями якої: забезпечення сталого морського розвитку; збереження довкілля; підвищення рівня якості життя населення; розвиток туризму; просторове планування економічного зростання приморських регіонів і розвиток морського управління [408, с. 53].

Формування пріоритетів розвитку приморських регіонів України відбувається насамперед з огляду на глобальні тенденції розвитку та враховуючи наявний на регіональному рівні ресурсний потенціал і обмеження, що накладаються на загальносвітові системні проблеми розвитку приморських

територій [172, с. 19]. Аналіз показує, що чинною Морською доктриною України при ґрунтовному розкритті основних проблем приморських регіонів і їх розв'язанні недостатня увага приділяється розвитку та використанню інноваційного потенціалу сектору малого та середнього підприємництва як домінанти регіонального зростання.

Загалом за соціально-економічними параметрами приморські регіони України можна віднести до проблемних внаслідок переважання аграрного виробництва та зниження обсягів виробництва "старопромислових" галузей промисловості; незадовільний рівень розвитку транспортно-логістичної та інженерної інфраструктури; складну соціально-економічну ситуацію, високий рівень безробіття та істотну залежність від сезонного чинника; загострення екологічних проблем, які знижують туристично-рекреаційну привабливість територій; негативне міграційне сальдо і демографічну кризу; недостатню інвестиційну привабливість територій; незадовільну якість туристичного сервісу. У конкурентних перевагах регіонів виокремлено: вигідне географічне розташування, пов'язане з виходом до водних артерій внутрішньонаціонального і міжнародного значення; багатогалузевий агропромисловий комплекс, значення якого у світовій економіці зростає; значний ресурсний потенціал розвитку альтернативної енергетики; розвинений освітній і науковий потенціал; туристично-рекреаційний комплекс; висока якість трудових ресурсів [408, с. 10-11].

Варто враховувати, що в приморських регіонах України (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька та Донецька області, тимчасово окупована АРК), попри спільність у виході до моря, можливості активізації туристичної діяльності, спостерігається неоднозначний вплив на формування науково-технічного, інноваційного та виробничого потенціалу країни. Військові дії на території Донецької і Луганської областей істотно погіршили використання інноваційного потенціалу, деструктивно впливаючи на

результативність інноваційної діяльності як цих регіонів, так і сусідніх областей. Саме тому оцінювання можливостей використання інноваційного та виробничого потенціалу регіонів має яскраво виражену економічну необхідність в умовах техноглобалізму та загострення кризових явищ в економіці України.

В Одеській області була прийнята Регіональна цільова програма створення інноваційної інфраструктури на 2009-2013 рр., враховуючи, що область є важливим науковим і промисловим центром найвищої у південній частині України концентрації вузівської і галузевої науки і, відповідно, визначеною потребою у розбудові ефективної інноваційній інфраструктурі. Поясненням несприятливої динаміки основних показників інноваційної діяльності в області виступає не низький науковий або науково-технічний потенціал, а недостатня міцність інфраструктури інноваційної діяльності, нерозробленість мотиваційних механізмів для виробників при реалізації інновацій як найбільш дієвого способу конкурентної боротьби.

Метою Програми визначено розвиток функціонуючих складників і запровадження нових ланок регіональної інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити максимальне використання та розвиток науково-технічного потенціалу, розбудову науково-технологічної бази інноваційних виробничо-технологічних кластерів, зростання рівня конкурентоспроможності регіону і реалізація переходу області на інноваційний шлях розвитку. Програма спрямована на розвиток пріоритетних секторів економіки і таких найважливіших інноваційних виробничо-технологічних кластерів області: транспорт і морське господарство; промисловість; сільське господарство та переробна промисловість; охорона здоров’я, рекреація та туризм; комунікації та зв’язок.

Стратегією економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р. окреслені стратегічні пріоритети забезпечення конкурентоспроможності

місцевої економіки, розвиток людського потенціалу, забезпечення належних умов життя та екологічних стандартів, підвищення управлінського забезпечення розвитку регіону. Згідно з документом, Одеська область визнається міжнародним логістичним і туристично-рекреаційним центром південної частини України з потужною економікою. Місія області полягає у забезпеченні інтеграції у сфері міжнародного та міжрегіонального співробітництва для покращення ділового та інвестиційного клімату із застосуванням сучасних комунікаційних технологій [339]. Як бачимо, інноваційні інструменти економічного та соціального розвитку у цій програмі не визначені як найбільш пріоритетні.

На сьогодні за кількістю організацій, що здійснюють наукові дослідження і розробки, Одеська область займає четверту позицію в Україні (у 2017 р. – 48, у 2016 р. – 47). Обсяги внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок упродовж 2010-2017 рр. зростають і дорівнюють 270,3 млн грн, (7-е місце в Україні). За кількістю поданих заявок на винаходи у 2017 р. область посіла третє місце серед регіонів України. Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, становила 36 одиниць (4,7% від загальноукраїнського показника). За напрямами інноваційні витрати переважно спрямовувалися на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (майже 94% витрат). Фінансування інноваційної діяльності переважно здійснювалося за власні кошти підприємств (79,8% у 2015 р.), що теж відповідає загальноукраїнським тенденціям.

У Миколаївській області діяла Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2015-2017 роки “Миколаївщина – 2017”. Метою соціально-економічного розвитку області є створення успішного, конкурентоспроможного регіону з європейськими стандартами якості життя та безпечним довкіллям. Інноваційна діяльність є важливим орієнтиром розвитку. Пріоритетним напрямом визначено стійке економічне зростання на основі

інноваційного розвитку багатогалузевої економіки, а саме: модернізація і трансформація інфраструктури та базових секторів економіки області шляхом усунення структурних недоліків і розвитку інноваційної сфери; впровадження енергоефективних та енергозберігаючих технологій; формування сприятливого бізнес середовища тощо [298].

Як зазначається в програмному документі, активізації інноваційної діяльності підприємств і формуванню інноваційної інфраструктури області перешкоджають: слабкі коопераційні зв'язки між закладами вищої освіти, науковими установами та підприємствами; застаріла виробнича і технологічна база; неефективний механізм правового захисту об'єктів інтелектуальної власності; високий ступінь ризику та витратність упровадження інноваційних проектів; недостатність фінансової бюджетної підтримки науково-технічної та інноваційної діяльності.

У регіоні затверджено також Програму розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2015-2016 роки, яка спрямована на досягнення показників, визначених Програмою економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2015-2017 роки "Миколаївщина-2017" і є логічним продовженням програми розвитку малого та середнього підприємництва на 2013-2014 рр. Пріоритетним завданням передбачено інвестиційну підтримку розвитку підприємництва на інноваційних засадах, розроблення інноваційної моделі взаємодії наукової сфери та бізнес-середовища для реалізації спільних цілей.

Враховуючи, що найбільш інноваційно активним є саме сектор МСП, то підтримка його розвитку розглядається як важливий етап підвищення інноваційної активності в регіоні. На сьогодні першочергового значення надається інфраструктурному забезпеченню підприємницької діяльності. Організаційно-консультаційну та юридично-правову допомогу надають об'єкти інфраструктури підтримки МСП, у тому числі: бізнес-центри, бізнес-

інкубатори, лізингові компанії, небанківські фінансово-кредитні установи, фонди підтримки підприємництва, інвестиційні та інноваційні фонди і компанії, інформаційно-консультативні установи, громадські об'єднання суб'єктів підприємництва [347].

Миколаївська область найбільше розвинена за кількістю об'єктів інфраструктури. За цим показником область випереджають тільки Вінницька, Харківська, Полтавська, Донецька області та м. Київ. Проте винахідники області подали у 2017 р. лише 1,4% від загальної кількості заявок на винаходи і лише 16 підприємств впроваджували інновації, що становить 2,4% від загальноукраїнського показника.

Регулювання та координація розвитку Запорізької області відбувається на основі Стратегій регіонального розвитку області. До 2015 р. діяла Стратегія регіонального розвитку до 2015 року, наступна стратегія розроблена до 2020 р. Попередній документ передбачав такі пріоритети: (1) екологічно безпечний для проживання регіон, (2) історико-культурний і курортно-туристичний центр національного та міжнародного рівня, (3) інвестиційно приваблива територія з високотехнологічними індустріальною та аграрною сферою [342].

Згідно з програмними документами, розв'язання комплексу проблем щодо забруднення повітря та води, періодичного підтоплення сільськогосподарських угідь, утворення і накопичення істотних обсягів промислових відходів, розширення деградованих ґрунтів, реабілітації територій інтенсивного використання ресурсів, запобігання загрозам втрати біологічного різноманіття, передбачені екологічною політикою регіону. Одним з пріоритетних напрямів вирішення вищезазначених проблем є застосування саме інноваційного підходу (впровадження новітніх технологій у галузі природокористування, охорони і відтворення природних ресурсів).

У процесі реалізації передбачалося досягнення таких цілей: прискорення темпів упровадження інноваційних технологій шляхом забезпечення виконання

Цільової економічної програми інноваційного розвитку Запорізької області на 2008-2012 рр. та її продовження до 2015 р.; розроблення і запровадження механізмів створення інноваційних кластерів вищих навчальних закладів і підприємств регіону, націлених на розроблення інноваційної продукції для місцевого ринку; підвищення ефективності використання науково-освітнього потенціалу регіону як інструменту практичного впровадження інноваційних технологій. Звернемо увагу, що Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року базується на використанні світової практики, зокрема проекту Європейського Союзу "Підтримка політики регіонального розвитку в Україні" [343].

У цьому програмному документі до недоліків регіонального розвитку віднесено низьку інноваційну активність, недостатнє впровадження сучасних технологій і загальне зниження інвестиційної підтримки розвитку промислового виробництва і бізнесу. Проте, зазначимо, що згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології у рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України Запорізька область посіла загальне 12-е місце, у тому числі третє місце – за застосуванням інновацій. Водночас у 2017 р. лише 19% промислових підприємств займалися інноваціями, а з джерел фінансування інноваційної активності використовувалися насамперед власні кошти (83,3%).

Важливого значення надається створенню сприятливих умов для підвищення ролі наукової та інноваційної складової в соціально-економічному розвитку регіону, зокрема інфраструктурному забезпеченню. Так, у Запорізькій області суб'єктам підприємництва забезпечують доступ до якісних інформаційних, науково-технологічних і освітніх послуг бізнес-центри, бізнес-інкубатори, фонди підтримки підприємництва, кредитні спілки, інвестиційні та інноваційні фонди, лізингові компанії, інформаційно-консультативні установи [343]. Звернемо увагу, що на території області відсутні технологічні парки. Одним з пріоритетних завдань Стратегії передбачено надання підтримки

інвестиційним та інноваційним проектам, що стосуються розвитку промислового комплексу області, активізації інновацій у аграрному секторі та доведення частки реалізованої інноваційної продукції у загальному її обсязі з 1,7% у 2014 р. до 6% у 2020 р. [343].

У Херсонській області діє Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року, стратегічним баченням якої є орієнтованість на міжрегіональне та транскордонне співробітництво задля людини, добробуту та процвітання, на основі інноваційних, орієнтованих на експорт "зелених" технологій в усіх сферах життя [350]. Врахування особливостей розвитку регіону здійснюється для забезпечення поступового переходу на якісно нову інноваційно-інвестиційну модель розвитку за максимальної мобілізації внутрішніх резервів і розширення партнерських стосунків з світовою спільнотою. Однією зі стратегічних цілей визначена Інноваційна Херсонщина, яка досягається вирішенням таких завдань: створення умов для забезпечення відкритості і прозорості влади, налагодження суспільного діалогу; підтримка інституцій розвитку підприємництва; створення сприятливих умов для комерціалізації наукових досягнень. Важлива увага приділятиметься підтримці процесам впровадження сучасних технологій, у т.ч. у системі управління та забезпечення підтримки ініціатив бізнес-структур щодо впровадження ефективних апробованих форм організації виробництва. Інноваційні технології водночас розглядаються як важливий засіб підвищення ефективності землекористування.

Інноваційною діяльністю в Херсонській області займається майже кожне четверте промислове підприємство. Питома вага промислових підприємств, що займалися інноваціями, становила 15,4% і за кількістю інноваційних підприємств область займала 17-е місце по Україні у 2017 р. Найбільшою інноваційною активністю відзначалися підприємства харчової промисловості та

галузі машинобудування. Динаміка основних показників інноваційного розвитку характеризується поступовою тенденцією до зростання.

Програмні документи, спрямовані на активізацію розвитку регіону, розроблялися в Донецькій області. До 2015 р. в області діяла Програма економічного і соціального розвитку Донецької області на 2015 рік, однією зі стратегічних цілей якої було формування високоефективного інноваційно-виробничого комплексу регіону.

У 2016 р. була затверджена Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року, яка передбачала досягнення таких стратегічних цілей: територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток; підвищення рівня конкурентоспроможності реального сектору економіки та територій регіону; розвиток людського потенціалу та соціальна справедливість [345]. Як бачимо, цілей, так чи інше пов'язаних з інноваційною діяльністю, не було зафіксовано, що, можливо, пояснюється прийняттям окремого програмного документу регіонального рівня – Програми науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року. Мета цієї програми – досягнення стабілізації і сталого розвитку економіки і соціальної сфери регіону на основі максимального використання науково-технологічного потенціалу області, залучення інтелектуальних ресурсів вітчизняної науки до створення, виробництва і реалізації конкурентоздатної наукомісткої продукції та технологій, стабілізація ринку праці, оздоровлення навколишнього середовища, підвищення життєвого рівня населення [299]. Вирішення поставлених завдань планується здійснити у кілька етапів.

Перший етап (2002-2005 рр.) – створення економічних, інфраструктурних та інституційних основ переходу до стадії інноваційного розвитку. Другий етап (2005-2010 рр.) – завершення реалізації проектів з реструктуризації пріоритетних галузей і міжгалузевих комплексів із запровадженням сучасних досягнень науки і техніки; створення виробництв з новітнім технологічним

укладом; розбудова інфраструктурного забезпечення інноваційного ринку; налагодження стабільних взаємозв'язків наукової та виробничої сфери. Третій етап (2011-2020 рр.) – подальше реформування господарського комплексу на основі досягнень науково-технічного прогресу та використання прогресивних форм галузевої та територіальної організації суспільного виробництва, як каталізатора соціально-економічного зростання і розміщення продуктивних сил.

Окремо в області затверджена Регіональна програма розвитку малого та середнього бізнесу до 2016 року. Нею визначено, що він є ініціатором інноваційного розвитку через створення системи активізації інвестиційно-інноваційної діяльності МСП, яка включає формування і трансформацію інституціональної інфраструктури; удосконалення регуляторного і правового середовища його розвитку [308].

Військові дії на території області, занепад промисловості негативно відобразилися на показниках інноваційної діяльності регіону. Кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, у 2017 р. склала 22 (у 2016 р. – 26, у 2013 р. – 85), інноваційні витрати – 725,3 млн грн (у 2016 р. – 610,9 млн грн, у 2013 р. – 930,6 млн грн), кількість підприємств, що впроваджували інновації, становила 22 (2013 р. – 83), впроваджені технологічні процеси – 69 (у 2016 р. – 60, у 2013 р. – 58), кількість впроваджених інноваційних видів продукції – 101 (у 2016 р. – 153, у 2013 р. – 230).

Якщо розглядати елементи підтримки інноваційного розвитку регіонів у розрізі груп різноманітних заходів, то з приморських регіонів України до групи областей, де прийняті та реалізуються як пріоритетні напрями інноваційної діяльності, так і цільові програми інноваційного або науково-технологічного розвитку, належить саме Донецька область; до групи областей, у яких прийняті лише цільові програми інноваційного або науково-технологічного розвитку, – Запорізька область; до групи регіонів, у яких реалізуються спеціальні програми підтримки інноваційної діяльності, – Одеська область [111, с. 29].

До загальних недоліків стратегічного планування регіонів і пов'язаною з ними низькою ефективністю соціально-економічної політики В. Воротін та Я. Жаліло відносять: надмірну формалізацію процедур розробки і затвердження стратегій, шаблонне використання методичних рекомендацій, декларативний характер стратегій, віддаленість змісту від потреб і можливостей регіонів [64, с. 14].

Найбільше інноваційно активних підприємств зосереджено у Запорізькій області (5,5% від загального показника по Україні), у Донецькій – 2,8%; Миколаївській – 3,3%; Одеській – 4,7%; Херсонській – 1,9%. Зробимо висновок, що загалом незначна частка промислових підприємств приморських регіонів займаються інноваційною діяльністю (рис. 3.7).

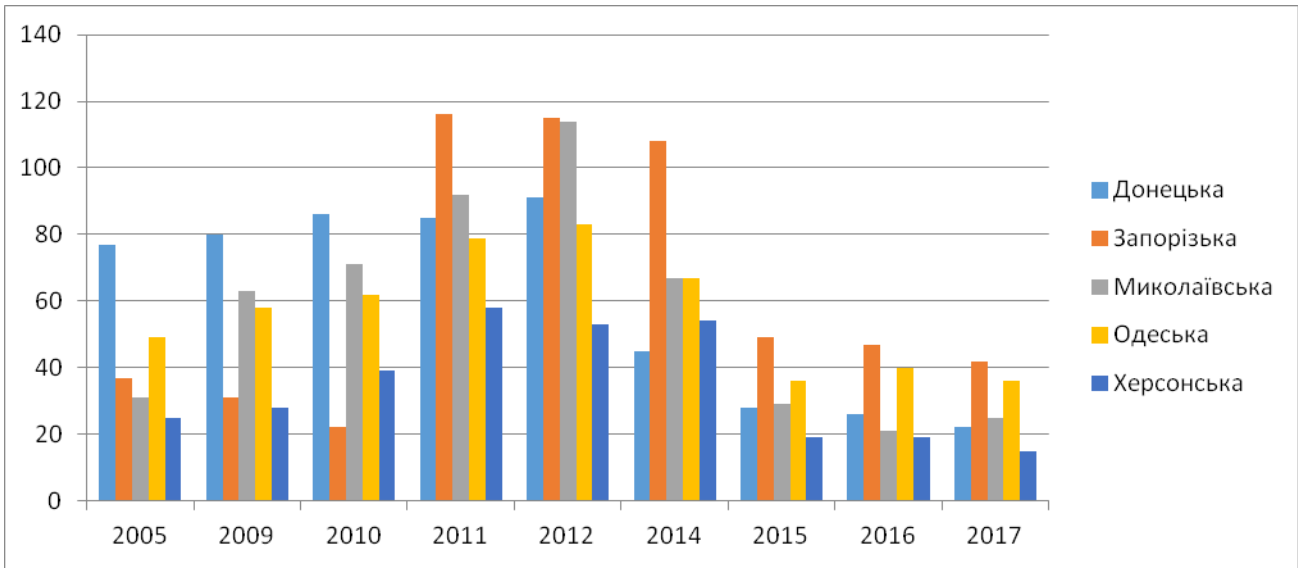

Рис. 3.7. Динаміка кількості інноваційних підприємств у приморських регіонах України, 2005-2017 рр.

Розраховано за: [183-185; 446].

У всіх приморських регіонах більшість підприємств серед інших видів інноваційної діяльності надає перевагу придбанню машин, обладнання та програмного забезпечення. Занепокоєння викликає недооцінка важливості проведення власних науково-дослідницьких робіт і залучення зовнішніх

передових розробок для використання у виробничих процесах та їх модернізації, підвищення продуктивності праці, зниження ресурсомісткості, у тому числі енергетичної.

Останніми роками спостерігається асиметричність у джерелах фінансування інноваційної діяльності в регіонах. Основним джерелом усе ще залишаються власні кошти підприємств. Недостатньо розвинені такі форми інвестування, як венчурне, бізнес-ангели та позабюджетні фонди, які довели свою ефективність у країнах-членах ЄС. Відсутність бюджетного фінансування унеможливлює проведення прикладних і фундаментальних досліджень, що особливо небезпечно тому, що саме результати фундаментальних досліджень дають знання для розроблення нових технологій, створюють базу для формування та розвитку нових галузей економіки.

Узагальнимо, що згідно з розробленою типологізацією, до регіонів індустріального типу належать Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Запорізька області, до регіонів сільськогосподарського типу – Тернопільська, Херсонська, до типу економіки з орієнтуванням на сферу послуг – Львівська, Одеська, промислово-аграрного типу – Миколаївська.

Крім цього, традиційно індустріальні регіони України стикаються з проблемою моноспеціалізації, індустріально-аграрні розпорошують наявний промисловий потенціал, аграрні стають депресивними через існування значного переліку проблем [360, с. 156]. Виникненню таких небезпек необхідно запобігати шляхом розроблення низки заходів, пов’язаних з інноваційною активністю та закріпляти їх у відповідних стратегіях розвитку регіонів.

Вагомою перешкодою реалізації інноваційного потенціалу та результативності інноваційної діяльності є нестача кваліфікованих кадрів, дослідників, техніків та інженерів. Загальна чисельність дослідників в Україні має тенденцію до зниження, зокрема з 85,2 тис. осіб у 2005 р. до 59,4 тис. осіб у 2017 р. Частка дослідників у Дніпропетровській області становить 9,4% від

загального показника по Україні, у Донецькій – 0,3%, Харківській – 16,8%, Запорізькій – 2,5%, Львівській – 6,1%, Миколаївській – 1,7%, Одеській – 3,6%, Тернопільській – 0,5%, Херсонській – 0,8%. В усіх регіонах знижуються аналізовані показники загальної чисельності працівників основної діяльності, дослідників та техніків, як абсолютні, так і відносні. Реалізації прогресивних інноваційних стратегій перешкоджає недостатня чисельність високоосвічених науковців, якщо інноваційна політика держави та її регіонів не буде скоординована з програмами розвитку освітньої сфери.

Недостатня увага на державному та регіональному рівнях приділяється створенню сприятливих умов для розповсюдження та створення інноваційних розробок, які є новими для ринку, внаслідок чого підприємства здебільшого орієнтуються на імітування науково-технічних досягнень, а не на розроблення унікальної продукції на основі власних розробок. Ризики технологічного запозичення полягають у тому, що імпорт технологій забезпечує певне зростання обсягів промислового виробництва, але не сприяє розвитку власних технологій. Саме тому незначна кількість підприємств регіонів займалася впровадженням інновацій, нових для ринку, зокрема у Донецькій області – 22 підприємства, у Дніпропетровській – 46, Запорізькій – 37, Львівській – 47, Миколаївській – 16, Одеській – 35, Тернопільській – 25, Харківській – 105, Херсонській – 15. Важливим для зміцнення регіональної економіки є формування внутрішнього попиту суб’єктів підприємництва на наукову продукцію. Можна зробити висновок, що кількість підприємств, що займаються впровадженням інновацій у своїй діяльності, залежить від рівня промислового розвитку регіону.

Потрібно зазначити, що частка підприємств, які останніми роками впроваджували нову для ринку продукцію в Україні, не перевищувала 14% від загальної кількості підприємств. У 2017 р. впроваджено 2389 найменувань інноваційних видів продукції, з них нових для ринку – 229, або 9,5%.

Простежується негативний зв'язок між активністю підприємств у простій імітації інновацій і поширенням і створенням інновацій, нових для ринку.

Серед аналізованих нами регіонів обсяг валового регіонального продукту на одну особу за 2016 р. перевищує середньоукраїнській рівень (55899 грн) лише у Дніпропетровській, Запорізькій і Харківській областях. Одеська і Миколаївська області демонструють показники, що дещо поступаються середньоукраїнському рівню. Найнижчі значення за цей період у Донецькій і Тернопільській областях (рис. 3.8).

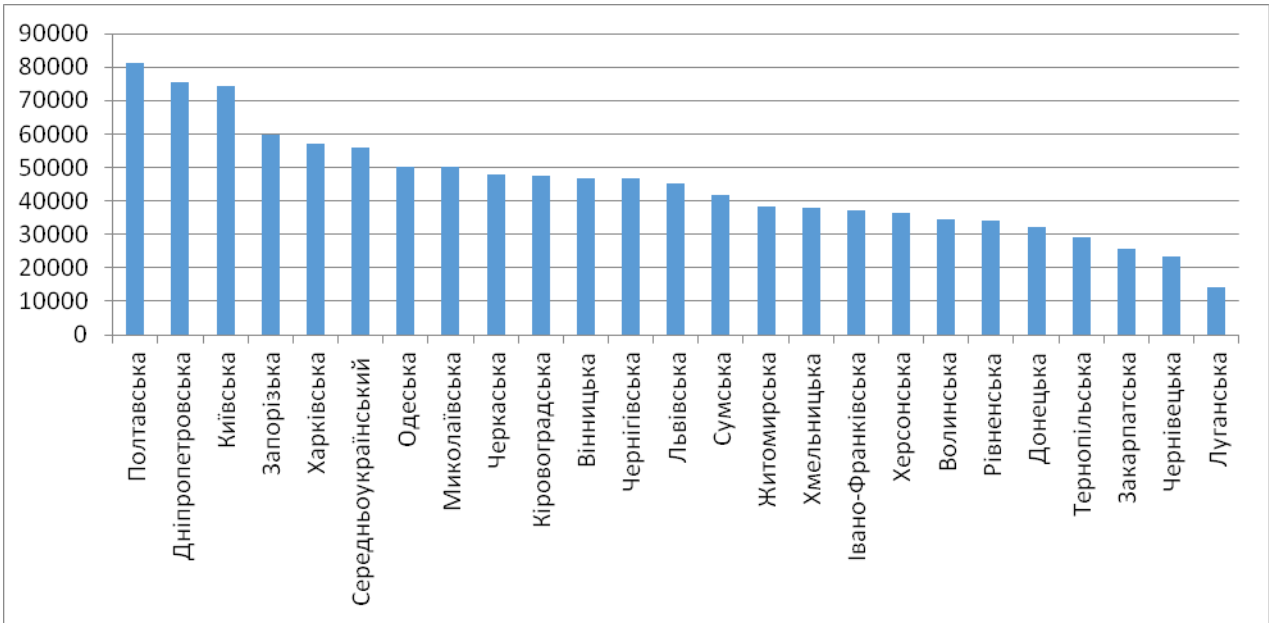

Рис. 3.8. Обсяги валового регіонального продукту на одну особу в регіонах України, 2016 р.

Інноваційна діяльність ще не сприяє розв'язанню гострих соціально-економічних проблем приморських регіонів. Європейський досвід показує, що кожне робоче місце у науково-дослідницькій галузі забезпечує створення 7-10 високопродуктивних робочих місць в економіці [109, с. 15], що надзвичайно важливо для розв'язання проблеми безробіття. Ситуація на регіональних ринках праці залишається напруженою та супроводжується скороченням попиту на робочу силу. Загальна чисельність безробітних серед працездатного населення налічує майже 1,8 млн осіб [284]. Найвищий рівень безробіття в Україні серед

осіб працездатного віку зафіксований у Донецькій (14,1%) області. У Тернопільській – 11,5%, Запорізькій – 10%, Миколаївській – 9,7%, Дніпропетровській – 7,9%, Львівській – 7,7%. Найменше потерпали від безробіття в Одеській і Харківській областях, де його рівень склав 6,8% і 6,4% відповідно.

Важливою проблемою, що потребує розв'язання на інноваційних засадах, є охорона довкілля, покращення екологічної ситуації в регіонах. Ступінь забруднення середовища безпосередньо корелює з рівнем промислового виробництва у певному регіоні. Східні області України залишаються найбільш забрудненими, що зумовлено масштабними викидами від промислових виробництв. Загалом на Донецьку, Дніпропетровську та Луганську області припадає 67,4% викидів забруднювальних речовин. Водночас найменше викидів зареєстровано в Херсонській і Чернівецькій областях, тобто в регіонах, що характеризуються нижчим рівнем промислового розвитку. Негативний вплив на довкілля мають не лише викиди шкідливих речовин в атмосферу, але й побутові та спеціальні відходи. Попри те, що частина відходів підлягає утилізації, решта залишається на території регіонів, тим самим збільшуючи навантаження на навколишнє середовище. Обсяги нагромаджених відходів також переважають у східних регіонах. Так, найбільш забрудненим регіоном є Запорізька область, де нагромаджено 282 тонн відходів на 1км^2 [312].

У приморських регіонах спостерігається нерівномірність галузевої спеціалізації та обсягів виробничої діяльності підприємств. Домінуючими видами економічної діяльності для Донецької, Запорізької та Одеської областей є оптова та роздрібна торгівля, сільське господарство, переробна промисловість (для перших двох) і транспорт (для останньої). У Миколаївській і Херсонській областях переважає сільське та рибне господарство, а також торгівля і посередництво. Відмінності регіональної спеціалізації приморських областей підтверджуються різноманітністю в обсягах діяльності місцевих підприємств.

Для індустріальних регіонів здебільшого великі підприємства, для сільськогосподарських – малі та середні [5].

Південні регіони України володіють істотними конкурентними перевагами для розвитку промислового виробництва, не використовують виробничий потенціал, спеціалізуються на збуті сировини і продукції з низькою доданою вартістю і низькою технологічністю і високою матеріаломісткістю виробничих процесів. Позитивні регіональні особливості не сприяють раціональній організації роботи підприємств через відсутність відповідних інституціональних важелів регіональної політики [106, с. 285]. Обґрунтування галузевої спеціалізації пропонується здійснювати, враховуючи такі критерії [300, с. 82]: ефективність (обсяг ВВП або ВДВ, що продукується підприємствами галузі на кожну гривню реалізованої продукції), виробнича активність (темпи розвитку галузі завдяки конкурентним умовам і попиту на продукцію), ринкова позиція (експортна орієнтація та імпортна залежність галузі), інноваційність (сприяння модернізації вітчизняної промисловості відповідно до світових трендів).

З огляду на викладене, інноваційна активність підприємств приморських регіонів потребує розроблення підтримуючих заходів її активізації та спрямування на розв’язання наявних проблем. Вітчизняні науковці наголошують, що динаміка розвитку Причорноморського регіону пов’язана з зовнішньоекономічною кон’юнктурою, що дозволяє великим підприємствам нарощувати обсяги експорту та прибутки. З іншого боку, відсутність дієвих механізмів збільшення експорту залишається причиною низької конкурентоспроможності [388, с. 90]. Як видається, інноваційна діяльність також має спрямовуватися на досягнення високої частки продажу інноваційної продукції за кордон.

Узагальнюючи дані інституціонального аналізу діючих Стратегій регіонального розвитку досліджуваних регіонів України, зауважимо, що за

результатами інституціональної матриці найбільш детально розробленими і стратегічно спрямованими виявилися програмні документи Дніпропетровської, Миколаївської та Херсонської областей. Серед загальних складових стратегій найвищу оцінку отримали:

– аналіз соціально-економічного потенціалу розвитку областей (географічне положення, клімат, природні ресурси, адміністративно-територіальний устрій, населення і демографія, трудовий і кадровий потенціал, освіта, економіка та підприємництво, сільське господарство та сільські території, соціальна сфера, екологія та стан навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство);

– SWOT-аналіз (висвітлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз для розвитку області) і SWOT-матриця (виявлення взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми факторами, що дозволяє сформулювати порівняльні переваги, виклики і ризики, використовувані для формування стратегічних цілей і операційних завдань);

– стратегічні цілі (більшою мірою пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможності регіонів, розвитком соціального капіталу та підвищенням стандартів якості життя);

– узгодженість з державними стратегічними документами (з цілями Державної стратегії регіонального розвитку, основними аспектами розвитку регіонів); впровадження і моніторинг реалізації стратегії.

Проте найменшої уваги приділено відображенню інноваційної складової у стратегічних цілях та операційних завданнях регіону, а також принципам дії і реалізації зазначених програмних документів (додаток М).

У методологічному плані наукове обґрунтування стратегічних цілей, операційних завдань і розроблення механізмів їх досягнення та вирішення потребує диференціації регіонів за рівнем інноваційної активності, фінансового

забезпечення реалізації програм інноваційного розвитку як важливого механізму зміцнення конкурентоспроможності з використанням сукупності показників інноваційної діяльності у регіонах України у 2015-2017 р. (додаток Н), проведемо групування регіонів на основі застосування кластерного методу. За результатами регіони згруповані за інноваційною активністю (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Групування регіонів України за інноваційною активністю

№ з/п	2015 р.			2017 р.		
	Регіони	Відстань від центру групи	Характеристика групи	Регіони	Відстань від центру групи	Характеристика групи
1.	Дніпропетровська Харківська	1775,318 1775,318	Високий рівень	Дніпропетровська Харківська	1159,157 1159,157	Високий рівень
2.	Донецька Запорізька Львівська Одеська Сумська	748,0348 425,4636 556,9827 523,7694 448,3940	Середній рівень Репрезентант групи – Запорізька область	Запорізька Львівська Одеська	820,1537 507,6935 567,3168	Середній рівень Репрезентант групи – Львівська область
3.	Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Луганська Миколаївська Полтавська Рівненська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернігівська Чернівецька	149,1311 167,0051 150,7698 121,8011 86,8569 473,9921 595,3596 113,5935 437,7673 453,1722 193,9268 208,1035 98,2175 190,7774 81,7954 105,2880 145,2526	Низький рівень Репрезентант групи – Черкаська область	Вінницька Волинська Донецька Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Луганська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернігівська Чернівецька	58,1275 195,3678 900,5408 163,6873 99,5678 121,3135 380,6786 136,0738 213,6604 482,3603 177,9758 199,9984 457,2222 172,9480 61,4665 190,2841 55,8595 134,5051 84,6193	Низький рівень Репрезентант групи – Черкаська область

Складено автором.

До першої групи входять Харківська та Дніпропетровська області – лідери з інноваційної активності як у 2017 р., так і у 2015 році. Друга група з середнім рівнем інноваційної активності включає Запорізьку, Львівську та Одеську області (у 2015 р. до цієї групи входили Сумська і Донецька області). Інші регіони (за винятком тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей та АР Крим) увійшли до групи з низьким рівнем інноваційної активності, що підтверджує загальну оцінку несприятливого інноваційного середовища в країні. Кардинальні зміни протягом кількох років спостерігаються лише в Донецькій області, яка перемістилася з групи із середнім рівнем інноваційної діяльності до групи з низьким рівнем, що пов’язано з тимчасовою окупацією частини території і військовими діями.

Для обґрунтування пріоритетів регіональної інноваційної політики визначимо найвагоміші фактори впливу на інноваційну діяльність із застосуванням описаного в підрозділі 2.1 методу головних компонентів і заміни ознакової множини меншою кількістю некорельованих величин, які зберігають інформацію про причинно-наслідкові зв’язки в процесі інноваційної діяльності. Для здійснення аналізу відібрано: параметри інноваційного потенціалу; інноваційної активності підприємств регіонів; людського капіталу виконання НДДКР; фінансового забезпечення інноваційних процесів. Проведення аналізу здійснено на основі вихідної матриці. Процедура обертання розрахована шляхом максимізації варіації квадратів факторних навантажень для кожного компонента за допомогою збільшення великих і зменшення малих значень a_{ij}. Ілюстрація виокремлення головних компонентів (у вигляді графу “кам’янистий обвал”) підтверджує, що значення властивих чисел стрімко зменшуються і лише три перших більші за одиницю (рис. 3.9).

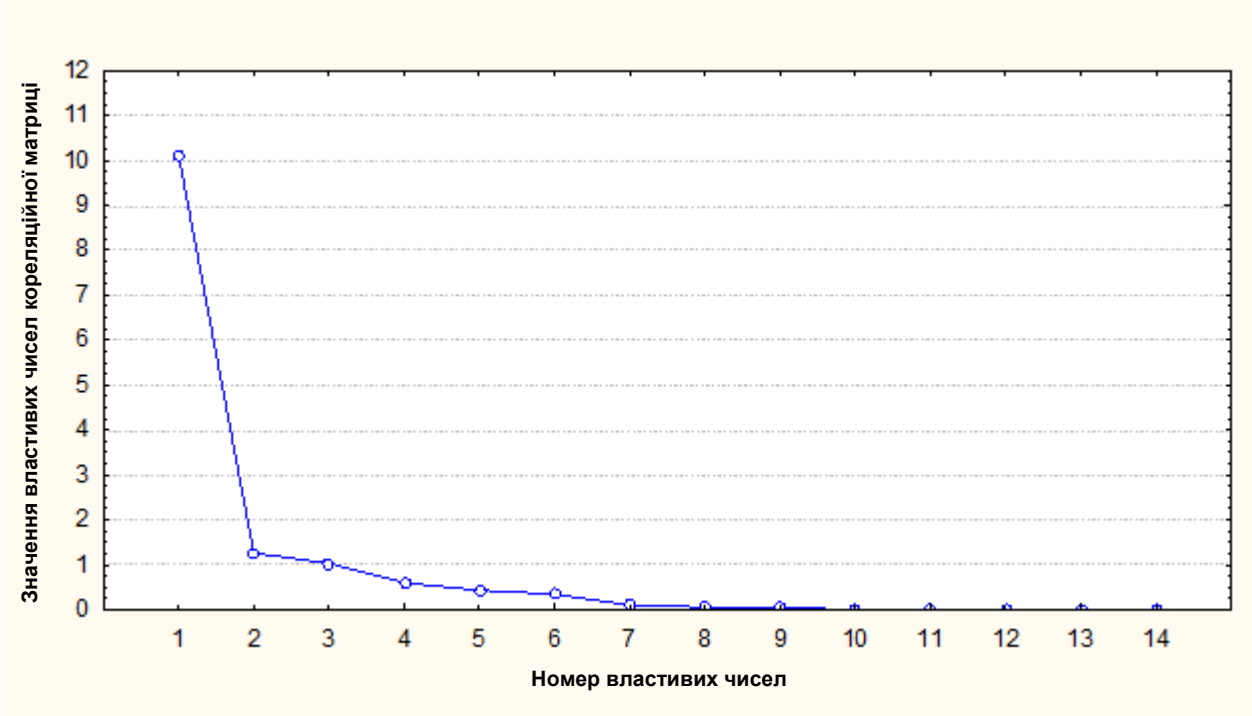

Рис. 3.9. Властиві числа кореляційної матриці

Отримані властиві числа – дисперсії головних компонентів показують, що внесок першого компонента в сумарну дисперсію ознакової множини становить 72,13%, другого – 9,03%. Разом ці компоненти пояснюють 81,15% сумарної варіації, що підтверджує високий ступінь факторизації (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Таблиця значень властивих чисел (дисперсій головних компонентів)

Номер головного компо-нента	Значення властивих чисел, %	Внесок головних компонентів у сумарну варіацію ознакової множини, %	Значення властивих чисел (накопичення), %	Внесок головних компонентів у сумарну варіацію ознакової множини (накопичення), %
1	10,09	72,13	10,09	72,13
2	1,26	9,03	11,36	81,15

Розраховано автором.

За результатами аналізу (табл. 3.10) робимо висновок, що перший головний компонент (інноваційний потенціал) тісно пов'язаний з першим параметром (організації, що виконували науково-технічні роботи), другим (працівники наукових організацій), третім (чисельність дослідників), четвертим (підприємства, що займаються інноваційною діяльністю), шостим (обсяг виконаних НТР), сьомим (кількість виконаних НТР), дев'ятим (підприємства, що впроваджували інновації), десятим (впроваджені нові технологічні процеси), одинадцятим (підприємства, що реалізують інноваційну продукцію), тринадцятим (кількість впроваджених науково-технічних робіт), чотирнадцятим (кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України) ознаками.

Таблиця 3.10

Значення факторних навантажень для системних характеристик інноваційної діяльності

№ з/п	Показники інноваційної діяльності	Інноваційниій потенціал	Використання інноваційного потенціалу
1.	Організації, що виконували науково-технічні роботи (X_1)	0,94823	0,168999
2.	Працівники наукових організацій (X_2)	0,97477	0,147332
3.	Чисельність дослідників (X_3)	0,96672	0,165487
4.	Підприємства, що займаються інноваційною діяльністю (X_4)	0,97628	0,019958
5.	Інноваційні витрати, млн грн (X_5)	0,38050	0,334506
6.	Обсяг виконаних НТР, млн грн (X_6)	0,93273	0,215206
7.	Кількість виконаних НТР (X_7)	0,93501	0,148296
8.	Кількість впроваджених інноваційних видів продукції (X_8)	0,36652	0,750290
9.	Підприємства, що впроваджували інновації (X_9)	0,94728	0,044792
10.	Впроваджені нові технологічні процеси (X_{10})	0,79073	0,271289
11.	Підприємства, що реалізують інноваційну продукцію (X_{11})	0,92866	0,132591
12.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн (X_{12})	0,53116	0,534160

Продовження табл. 3.10

13.	Кількість впроваджених науково-технічних робіт (X_{13})	0,91435	0,172665
14.	Підприємства, що реалізували інноваційну продукцію за межі України (X_{14})	0,91337	0,185109
15.	Властиві значення	10,09	1,26
16.	Внесок окремих компонентів у сумарну дисперсію	0,72	0,09

Розраховано автором за: [183-185].

Перший головний компонент формують характеристики кадрового потенціалу інноваційної діяльності України, чисельності суб'єктів реалізації і впровадження НДДКР, результатів продажу продуктів інноваційної діяльності. Значна кількість ознак першого головного компонента підтверджує, що розвиток інноваційної діяльності потребує системної політики. У факторній структурі найтіснішій зв'язок з першим компонентом мають такі параметри інноваційного розвитку: підприємства, що займаються інноваційною діяльністю (X_4), чисельність працівників наукових організацій (X_2), чисельність дослідників (X_3). Отже, саме ці фактори потребують уваги під час обґрунтування програмних заходів регіональної стратегії інноваційного розвитку.

Найтіснішій зв'язок з другим головним компонентом (використання інноваційного потенціалу) має лише восьма ознака (кількість впроваджених інноваційних видів продукції), яку можна вважати другим головним компонентом активізації інноваційної діяльності в Україні.

Отримані результати доцільно покласти в основу обґрунтування стратегічних пріоритетів інноваційної політики на регіональному рівні і першочергових заходів її реалізації. Виявлені головні компоненти показують, що формування ефективної інноваційної політики України визначається, по-перше, необхідністю підтримки та розвитку людського капіталу, по-друге,

заходами протидії зменшенню кількості підприємств та організацій, які займаються інноваційною діяльністю, і, по-третє, стимулюванням практичного впровадження результатів НДДКР та їх продажу на міжнародному ринку технологій та інших продуктів інтелектуальної праці. Нагадаємо, що саме на цих напрямах концентрується інноваційна політика країн-членів ЄС. Інноваційна політика в регіонах має поєднувати і гармонізувати засоби сталого розвитку території та євроінтеграції. Важливо, щоб пріоритети були зафіксовані у програмних документах з чітко визначеними кількісними індикаторами, оскільки досягнення останніх можна реально контролювати на основі пропонованої системи регіонального моніторингу.

Важливим видається виявлення і розвиток галузей або видів економічної діяльності раціональної спеціалізації регіонів. Для приморських регіонів це насамперед морегосподарський комплекс і туристичне обслуговування з високим рівнем сервісу. Розвиток економіки малих міст регіонів потребує стимулювання розвитку малих і середніх підприємств, спеціалізованих на інноваційних розробках у сферах альтернативної енергетики, охорони довкілля, розв’язанні регіональних проблем. Необхідна система стимулів і преференцій, зокрема у сфері банківського кредитування, місцевих податків, страхування інноваційних ризиків, муніципальних гарантій.

Важливою є розбудова інноваційної інфраструктури регіонів, їх об’єднання в загальну національну мережу розробки та обміну досвідом застосування інноваційних стратегій. На думку Д. Антонюка, саме шляхом трансформації на регіональному рівні інноваційної інфраструктури як сукупності підприємств, організацій, установ, їх об’єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності, можна підвищити рівень інноваційної активності підприємств у процесі посилення євроінтеграційних процесів [7, с. 90].

Для підвищення рівня інноваційності на регіональному рівні у європейській практиці застосовується низка підтримуючих заходів: пряме фінансування в межах 50% видатків на створення нової продукції або технологій (Франція); надання позик, у тому числі без сплати відсотків (Швеція, Німеччина); створення фондів упровадження інновацій з урахуванням комерційного ризику (Великобританія, Німеччина, Франція, Нідерланди); зниження державного мита для індивідуальних винахідників (Австрія, Німеччина); відтермінування або звільнення від сплати мита, якщо винахід забезпечує економію енергії (Австрія); безкоштовні послуги патентних повірених або ведення діловодства за заявниками індивідуальних винахідників (Німеччина) [165, с. 23].

Стимулювання розвитку інноваційного підприємництва у регіонах необхідно здійснювати через запровадження механізмів, які вже позитивно апробовані в країнах-членах ЄС, що передбачає використання досвіду:

– Польщі із заохочення інноваційної діяльності на підприємствах і трансферу знань в економіку; підтримки кластерних ініціатив і проектів; заохочення зарубіжних інвесторів до розвитку інформаційних технологій;

– Німеччини стосовно структурної трансформації виробництв з ініціативи державних органів управління; антидепресивної політики; підтримки господарської самостійності підприємств; субсидіювання початкового етапу фінансування інвестиційного процесу; допомоги держави приватному сектору для пристосування до змінних умов діяльності;

– Італії з кластеризації організації діяльності МСП, підтримки державою сфери комерційних і виробничих послуг, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, розвиток професійного навчання.

Необхідне обґрунтування методології розроблення диференційованих стратегій розвитку різних регіонів і відповідної державної регіональної політики; дослідження стратегічної перспективи зміни галузевої спеціалізації в

індустріальних і “старопромислових” регіонах. Підвищенню інноваційної привабливості регіонів може сприяти маркетинг територій, розбудова та сертифікація за міжнародними стандартами систем менеджменту якості інноваційних підприємств, що виробляють товари або надають послуги у сфері раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів.

3.4. Регіональні інноваційні системи як основа забезпечення конкурентоспроможності

Вирішальну роль в економічному зростанні країн Європи відіграє регіональний рівень, де безпосередньо відбувається процес виробництва нових знань, функціонує відповідна науково-інноваційна інфраструктура їх трансферу. У пострадянських економіках регіональний складник державної інноваційної політики починає формуватися, але створені інституції поки що відчутно не впливають на регіональний розвиток. Значна кількість суб’єктів науково-дослідницького сектору та окремих елементів інноваційної інфраструктури є лише спробою зберегти вагомі позиції у науково-технічній сфері, оскільки результативність інноваційної діяльності істотно поступається розвиненим економікам.

Стратегією “Європа 2020” визначаються такі важливі передумови ефективного функціонування національних і регіональних інноваційних систем на європейському рівні [424]:

– сприяння дослідженням та інноваціям розглядається як основний інструмент підвищення конкурентоспроможності та створення робочих місць, вирішення основних соціальних проблем і поліпшення якості життя;

– розроблення і реалізація наукової та інноваційної політик інституціонально закріплюється на найвищому політичному рівні і є довгостроковою стратегією; політика та застосовувані інструменти базуються

на використанні природних або набутих факторних переваг національного і регіонального рівня в контексті раціональної спеціалізації;

– інноваційна політика виходить за межі суто технологічних досліджень і застосування їх результатів;

– освітні та навчальні системи забезпечують правильне поєднання отриманих навичок;

– активізується партнерство між вищими навчальними закладами, дослідницькими центрами і підприємствами на регіональному, національному і міжнародному рівнях;

– створювані рамкові умови сприяють підприємницьким інвестиціям у наукові дослідження та інновації, водночас важливим залишається стимулювання приватних інвестицій.

У цьому контексті регіональні інноваційні системи (РІС) розглядаємо як важливий механізм регіональної політики раціонального використання конкурентних переваг регіонів, здатних адаптуватися до просторової специфіки, зокрема структури промислового виробництва, розвитку освітньої сфери, наявності кваліфікованих кадрів тощо. Регіональні диспропорції інноваційного розвитку спостерігаються у пострадянських економіках, за винятком країн Балтії, оскільки найбільш інноваційно активними є промислово розвинені регіони. Наприклад, у Болгарії особливо важливим для інноваційного розвитку регіонів визначено питання інноваційної культури, метою стратегічних програмних документів є створення інноваційно орієнтованого мислення підприємців, споживачів і громадян [62, с. 4]. Сильними сторонами регіональної інноваційної системи Польщі є фінансова підтримка інноваційної діяльності, доступ фірм до трансферу технологій, активізація бізнес-середовища. Узагальнюючи досвід країн ЄС-12, зробимо висновок про інтеграційну роль регіональних інноваційних систем у налагодженні тісних взаємовигідних

відносин суб'єктів інноваційного циклу, що забезпечує успіх інноваційних систем, коли потреба у нових товарах або послугах спричиняє швидку та адекватну реакцію науково-технічної сфери.

Система управління регіональними інноваційними системами в європейських країнах базується на трьох складниках [109, с. 149]:

– створення таких структурних інституцій, як регіональні науково-технічні ради, що забезпечують узгодження та координацію повноважень;

– чітке формулювання стратегічних цілей і забезпечення ресурсами;

– участь зацікавлених сторін у розробленні стратегій і програм.

У регіонах багатьох європейських країн функціонують регіональні агентства з технологій та інновацій, які здійснюють підтримку інноваційної діяльності, надають допомогу в отриманні патентів і організації трансферу технологій, фінансують участь суб'єктів у міжнародних виставках, координують діяльність університетів і наукових установ.

Концепція РІС у країнах-членах ЄС розвивалася під впливом стратегій сталого розвитку територій, підвищення конкурентоспроможності та покращення регіонального соціального і підприємницького середовища. Складність визначення характеристик та особливостей РІС обумовлена насамперед їх багаторівневістю, діалектикою взаємозв'язків і багатофакторністю розвитку. Загалом РІС розглядають як: кооперацію у здійсненні інноваційної діяльності; публічно-приватний форум співпраці партнерів; комплекс розгалужених різноманітних зв'язків; цілісне утворення організацій та інституцій певного регіону. У практиці склався поділ регіональних інноваційних систем на чотири змістовних блоки: структурний, інтегрально-параметричний, інструментальний і з'єднувальний [134, с. 23].

Під регіональною інноваційною системою розуміється сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією знань і технологій, а також комплекс інститутів

правового, матеріально-фінансового, інформаційного та соціального характеру, що забезпечують взаємодію освітніх, наукових, підприємницьких і некомерційних організацій у всіх сферах [306, с. 129].

Відзначимо, що хоча РІС складається з аналогічних елементів як національна інноваційна система, вона розглядається як окремий об'єкт аналізу і програмування. На думку К. Ладиченко, РІС дозволяють ефективно використовувати переваги кожного регіону в інноваційній сфері. Як елемент соціально-економічного розвитку РІС можна вважати механізмом підвищення конкурентоспроможності регіону, зайнятості найбільш кваліфікованої частини населення та підвищення його освітнього рівня і соціального добробуту [150, с. 86].

А. Поручник та І. Брикова стверджують, що концептуальні засади РІС передбачають синтез ідей системного характеру інноваційної діяльності та регіонального виміру інноваційного процесу. На їх погляд, локалізація інноваційної діяльності на регіональному рівні обумовлена: переходом від лінійної до інтерактивної інноваційної моделі суспільного розвитку, концентрацією висококваліфікованої робочої сили та специфічним соціокультурним середовищем. Попри те, що існують різноманітні визначення сутності РІС, виокремлюють основні підходи: "згори-донизу", коли вони розглядаються в якості первинного структурного рівня національних інноваційних систем; "знизу-догори", коли приділяється увага соціальним факторам локальної інноваційної динаміки; інтегральний, що передбачає дію регіонального бізнес-середовища як селективного механізму, який забзпечує сприятливі умови для адаптування місцевих економічних суб'єктів до нових технолого-інноваційних змін [282].

У методологічному сенсі розрізняються типи РІС, які відображають лінійну та інтерактивну модель інноваційної діяльності. Перший – уособлює частину виробничої та інституціональної структури регіону та функціонально

інтегрованої до національної або міжнародної. Другий – ідентифікується як інноваційна система, що включає виробничу та інституціональну структури, територіально інтегровані в межах регіону [190]. Узагальнюючи, у структурі регіональних інноваційних систем виокремимо такі найважливіші складники: (1) сукупність установ, об'єднань, організацій, фірм, органів влади; (2) інституції, що сприяють дифузії інноваційних рішень; (3) партнерські взаємовідносини між зазначеними групами. Унаслідок функціонування регіональних інноваційних систем відбувається інтенсифікація інноваційної діяльності, що призводить до підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

На думку А. Сухорукова, РІС покликана об'єднати зусилля органів управління різних рівнів ієрархії у напрямі якісного економічного зростання на основі інновацій [356, с. 56]. Важливість регіональних інноваційних систем підкреслює А. Пода, який наголошує, що здатність регіональної економіки витримувати конкуренцію та адаптуватися до змін тісно пов'язана з інноваційним потенціалом регіону, оскільки інновації не завжди є результатом дій одного бізнес-учасника локальних виробничих систем, а частіше – результатом багатофункціональних інноваційних мереж, яка складається з різних бізнес-гравців – науково-дослідницькі інститути, технологічні дослідницькі центри, університети, фінансові установи [208, с. 202].

Критичний аналіз науково-методичних підходів до практики дозволяє віднести до пріоритетних завдань регіональної інноваційної системи: (1) створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності виробництв; (2) сприяння технологічній модернізації економіки при збереженні критеріальних обмежень науково-технологічної та інноваційної безпеки, стабільному економічному зростанню та добробуту населення; (3) забезпечення наукової та експертно-консультаційної підтримки реалізації інноваційних програм і проектів; (4)

створення інституціонального середовища розроблення та комерціалізації об’єктів інтелектуальної власності; (5) розвиток інноваційної інфраструктури, ефективна взаємодія її елементів; (6) формування регуляторних механізмів реалізації інноваційного потенціалу території.

У регіонах країн-членів ЄС регіональні інноваційні системи виникали для подолання перешкод нагромадження інноваційного потенціалу регіонів з переважанням неефективної системи управління та невизначеністю інституціонального базису; деформацією попиту фірм на дослідження і розробки; відсутністю співпраці між державним і приватним сектором; недостатнім урахуванням впливу міжнародних чинників; неналежною увагою до розповсюдження інновацій і трансферу технологій; адміністративним характером прийняття рішень (згори-донизу) [327, с. 121]. Аналіз досвіду країн-членів ЄС показує, що вагомими чинниками для розвитку регіональних інноваційних систем є політична підтримка, ефективне планування, наявність людських і фінансових ресурсів, тісні зв’язки між учасниками інноваційного процесу.

Зауважимо, що регіональна інноваційна система має адаптуватися та мати здатність трансформації відповідно до виникнення нових можливостей, які пов’язані з глобальними викликами, передусім з необхідністю імплементації європейських підходів до інноваційного розвитку. Звідси, цільову функцію РІС визначимо як сприяння підвищенню продуктивності праці, модернізації виробництва, зміцненню конкурентоспроможності продукції на регіональному рівні. Здатність РІС виконувати цільову функцію залежить від впливу суміжних підсистем соціально-економічної макросистеми держави (фінансово-банківської, освітньої, науково-технічної сфери, інфраструктурного забезпечення економічної діяльності в країні і регіонах).

У методичному плані інтегральною оцінкою регіональної інноваційної системи вважаємо її ефективність, яка проявляється в оцінці рівня інноваційної

активності регіонів, дає вичерпне уявлення про дієвість інноваційної інфраструктури, використання інноваційного потенціалу, взаємодію з зовнішнім середовищем (трансфер технологій, залучення інвестиційних ресурсів у фінансування інноваційних розробок тощо). Під інноваційним розвитком регіону, у широкому сенсі, розуміємо можливість створення нових продуктів, виробництв, підприємств і вихід на нові ринки, що призводить до зміни структури регіональної економіки. Показники рівня інноваційної активності регіонів важливі не лише для проведення компаративного аналізу, але й відіграють визначальну роль у процесі реалізації регіональної інноваційної політики.

Для здійснення такої оцінки в дослідженні застосований таксономічний аналіз за даними 2014-2017 рр. (додаток П), використовуючи такі показники офіційної статистики: кількість організації, що здійснюють наукові дослідження й розробки; чисельність виконавців науково-технічних робіт і дослідників; обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт; кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю; обсяги інноваційних витрат; обсяг виконаних науково-технічних робіт; кількість підприємств, що впроваджували інновації; кількість впроваджених нових технологічних процесів; кількість підприємств, що реалізують інноваційну продукцію; кількість впроваджених у виробництво інноваційних видів продукції.

За результатами аналізу виявлено, що у 2014 р. лише Харківська область та м. Київ мали достатній рівень інноваційної активності, Дніпропетровська – середній (табл. 3.11). Інші регіони України входили до групи низького рівня активності (Запорізька, Львівська, Одеська, Сумська, Донецька, Івано-Франківська, Миколаївська, Київська області) або критичного (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька і Чернігівська області).

Таблиця 3.11

Динаміка рівня інноваційної активності регіонів України, 2014-2017 рр.

Рік / Регіони	Рівень інноваційної активності			
	Високий або достатній	Середній	Низький	Критичний
2014	м. Київ, Харківська область	Дніпропетровська область	Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська області	Донецька, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області
2015	м. Київ, Харківська область	Дніпропетровська область	Запорізька, Київська, Львівська, Одеська, Сумська області	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Тернопільська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області
2016	м. Київ, Харківська область	Дніпропетровська, Львівська області	Запорізька, Київська, Одеська області	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області
2017	м. Київ, Харківська область	Дніпропетровська, Львівська, Запорізька області	Київська, Одеська, Сумська області	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області

Складено автором.

У 2016 р. спостерігалися певні зміни, пов’язані з погіршенням позицій окремих регіонів. Так, Харківська область, залишаючись у першій групі, істотно

знизила загальний рівень інноваційної активності, проте у 2017 р. Харківська область зміцнила свої позиції. Львівська область впритул наблизилася до середнього рівня разом з Запорізькою. Сумська, Донецька, Івано-Франківська, Київська і Миколаївська області перемістилися у групу критичного рівня у 2016 р., але Сумська у наступному році покращила результати. Спостерігається значна диференціація інноваційної активності у регіональному вимірі при загальному домінуванні критичного стану (рис. 3.10).

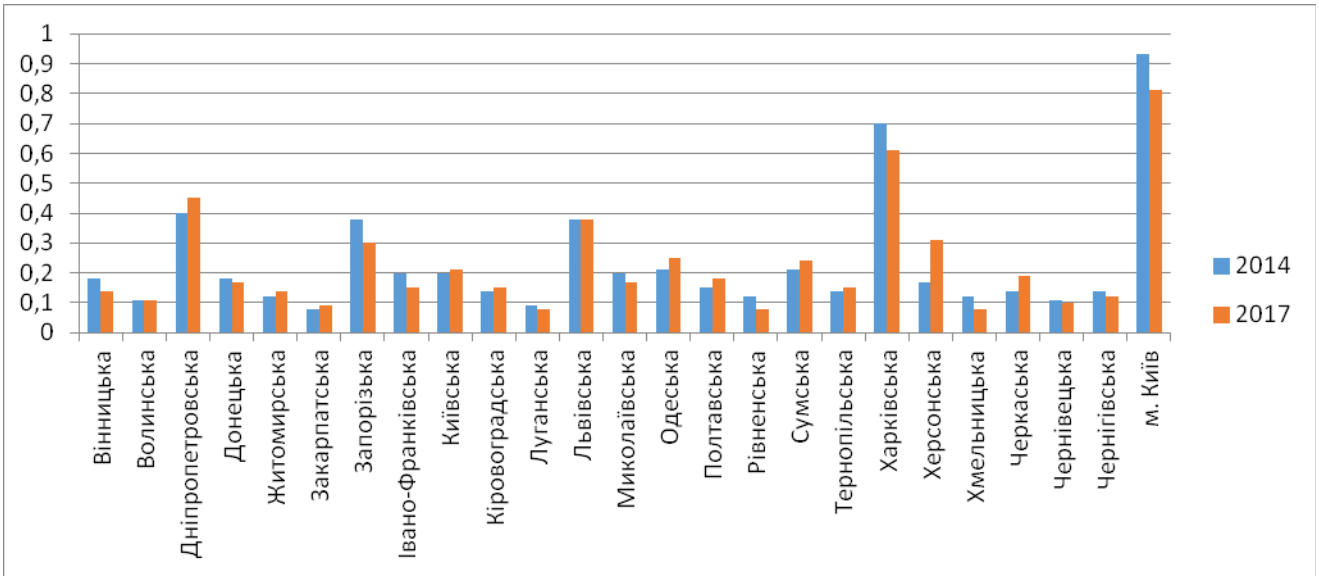

Рис. 3.10. Динаміка рівня інноваційної активності в регіонах України, 2014-2017 рр.

Розроблено автором.

До причин низької результативності інноваційної діяльності належать низька ефективність функціонування регіональних інноваційних систем, обумовлена недостатнім фінансуванням науково-технічних розробок, зменшенням чисельності наукових кадрів, нерозвиненістю венчурного інвестування, несприятливим інноваційним кліматом, недосконалою інституційною структурною побудовою елементів інноваційної системи, нераціональним використанням інноваційного потенціалу.

Наслідком погіршення інноваційного потенціалу є уповільнення інноваційного процесу в регіонах через недостатню гнучкість та адаптивність

підприємств до інновацій, обумовлені пасивністю інвесторів, невідповідністю рівня розвитку виробництва параметрам інновацій, високою вартістю вітчизняних взірців нової техніки [204]. Отримані нами результати дозволяють стверджувати про неналежне функціонування регіональних інноваційних систем у більшості регіонів. Причому інноваційні системи не виконують повністю своїх функцій, що не дозволяє використовувати конкурентні переваги регіону та підвищувати рівень довіри інвесторів до інноваційної сфери. За таких умов важливого значення набуває постійний моніторинг основних показників інноваційної діяльності та формування інноваційних рейтингів регіонів для проведення компаративного аналізу результативності інноваційної діяльності, розширення регулюючих заходів з боку регіональних органів місцевого та державного управління, обґрунтування пріоритетів і прогнозування майбутніх результатів.

Загалом для підвищення рівня інноваційного розвитку та реалізації інноваційного потенціалу мають більше значення внутрішні (наукові кадри, інноваційні підприємства, наявність наукових та освітніх закладів, інноваційна інфраструктура) і зовнішні (фінансування, участь у спільних міжнародних наукових програмах, наявність попиту на інноваційну продукцію) фактори. У нашій країні спостерігаються розбіжності між інноваційним потенціалом і ефективністю його використання.

Для системного аналізу інноваційного потенціалу регіонів України у 2015-2017 рр. (додаток Р) за допомогою багатофакторного порівняльного аналізу, описаного у підрозділі 2.1, обрані такі показники: організації, що здійснюють наукові дослідження і розробки; чисельність виконавців науково-технічних робіт; чисельність дослідників; підприємства, що займаються інноваційною діяльністю; витрати на інноваційну діяльність; обсяги виконаних науково-технічних робіт власними силами; кількість виконаних науково-технічних робіт; кількість найменувань впроваджених інноваційних видів

продукції на промислових підприємствах; кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації та впроваджених нових технологічних процесів; кількість промислових підприємств, що реалізують інноваційну продукцію; обсяги реалізованої інноваційної продукції; кількість впроваджених наукових і науково-технічних робіт.

У 2017 р. у Харківській області та м. Київі спостерігається найвищий рівень інноваційного потенціалу. Високий рівень – у Запорізькій, Дніпропетровській, Львівській і Донецькій областях; середній – в Сумській, Київській, Одеській і Черкаській. Інші області належать до групи регіонів з низьким рівнем інноваційного потенціалу (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Рейтингування інноваційного потенціалу регіонів України, 2015-2017 рр.

Значення рейтингу, R	Рівень інноваційного потенціалу, R	Області (значення R)
2015 р.		
R>2	Дуже високий	м. Київ (3,086), Харківська область (2,13)
1<R>2	Високий	Дніпропетровська (1,395), Запорізька (1,289), Донецька (1,091), Сумська (1,051),Львівська (1,050), Тернопільська області (1,036)
0,5<R>1	Середній	Полтавська (0,622), Київська (0,661), Одеська (0,552), Івано-Франківська (0,462) області
0,5<R	Низький	Кіровоградська (0,395), Житомирська (0,392), Вінницька (0,374), Миколаївська (0,369), Черкаська (0,369), Херсонська (0,305), Чернігівська (0,283), Хмельницька (0,253), Закарпатська (0,215), Волинська (0,189), Луганська (0,180), Рівненська (0,178), Чернівецька області (0,168)
2016 р.		
R>2	Дуже високий	м. Київ (2,779)
1<R>2	Високий	Харківська (1,896), Дніпропетровська (1,768), Запорізька (1,304), Київська (1,113), Львівська області (1,257)

Продовження табл. 3.12

0,5<R>1	Середній	Одеська (0,718), Донецька (0,566), Житомирська (0,551), Полтавська області (0,541)
0,5<R	Низький	Вінницька (0,489), Черкаська (0,482), Сумська (0,453), Івано-Франківська (0,448), Тернопільська (0,418), Рівненська (0,414), Хмельницька (0,405), Миколаївська (0,373), Закарпатська (0,352), Чернігівська (0,350), Херсонська (0,341), Кіровоградська (0,316), Волинська (0,294), Чернівецька (0,213), Луганська області (0,199)
2017 р.		
R>2	Дуже високий	м. Київ (2,843), Харківська область (2,341)
1<R>2	Високий	Запорізька (1,660), Дніпропетровська (1,091), Львівська (1,020), Донецька області (1,008)
0,5<R>1	Середній	Сумська (0,852), Київська (0,696), Одеська (0,583), Черкаська області (0,558)
0,5<R	Низький	Івано-Франківська (0,482), Полтавська (0,481), Кіровоградська (0,437), Житомирська (0,405), Миколаївська (0,400), Тернопільська (0,397), Вінницька (0,374), Чернігівська (0,340), Херсонська (0,332), Волинська (0,284), Закарпатська (0,203), Чернівецька (0,170), Хмельницька (0,124), Рівненська (0,115), Луганська області (0,107)

Розраховано автором за: [183-185].

Результати свідчать про надмірну диференціацію у інноваційному потенціалі регіонів, що увійшли до групи із дуже високим показником, і регіонами – членами групи із низьким інноваційним потенціалом. Загалом інноваційний потенціал відображає нереалізовані інноваційні можливості регіонів, обумовлені відсутністю зв’язку між наукою і бізнесом, незатребуваністю новітніх інноваційних розробок, інноваційною пасивністю суб’єктів підприємництва, надмірною диференціацією інноваційного потенціалу, внутрішньою і зовнішньою міграцією кваліфікованих кадрів, недостатньою фінансовою підтримкою інноваційних проектів.

Результати проведення оцінювання інноваційної привабливості областей України (додаток Р) за методикою стандартизації показників виявили лідером м. Київ та Харківську область. У інноваційній привабливості регіонів також протежується значна диференціація (рис. 3.11).

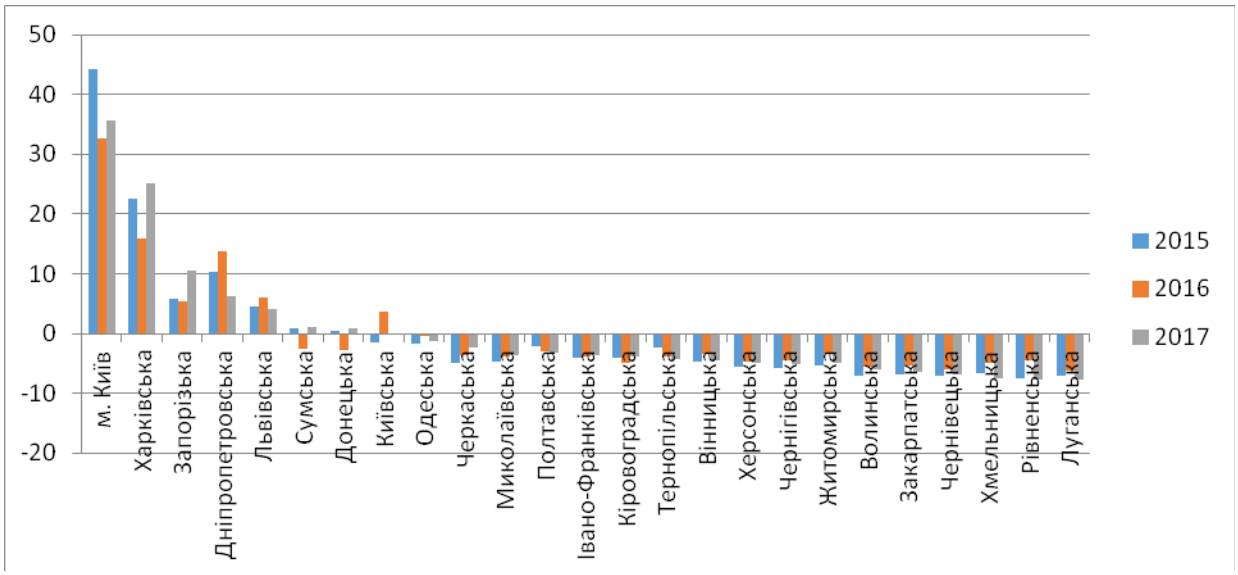

Рис. 3.11. Інноваційна привабливість регіонів України, 2015-2017 рр.

Складено автором.

Як бачимо, регіони з найвищим рівнем інноваційного потенціалу (м. Київ, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька і Львівська області) належать до регіонів з найвищим рівнем інноваційної привабливості. А в таких регіонах, як Закарпатська, Луганська, Волинська, Хмельницька, Рівненська і Чернівецька області, спостерігається низький рівень інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості. Тобто можна стверджувати про щільний зв'язок між інноваційним потенціалом регіону та інноваційною привабливістю (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,98).

Виявлений критично надмірний рівень регіональної диференціації у інноваційному потенціалі та інноваційній привабливості слід розглядати як об'єктивну перешкоду для підвищення конкурентоспроможності певних регіонів, що виступає загрозою уповільнення їх соціально-економічного розвитку, посиленню на загальноукраїнському рівні депресивності,

дивергентних тенденцій, міжрегіональних суперечностей та ризиків для економічної безпеки держави.

Кореляційно-регресійна модель взаємозв'язків між показниками інноваційної активності в регіонах та обсягами валового регіонального продукту (ВРП) у 2016 р. (додаток С) показує, що найбільш статистично значущими виявилися кількість наукових і дослідницьких організацій; кількість підприємств, що впроваджували інновації та внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи (останні два показники мають позитивний зв'язок) (табл. 3.13). Таким чином, збільшення кількості підприємств, що здійснюють практичне впровадження інновацій, і сприяння зростанню витрат на науково-технічні роботи мають бути одними з пріоритетів регіональної інноваційної політики. Щодо від'ємного впливу кількості наукових і дослідницьких організацій, то його можна пояснити тим фактом, що більшість задіяних у них висококваліфікованих фахівців працює на виконання замовлень закордонних партнерів.

Отримане регресійне рівняння має такий вигляд:

$$ВВП = 3{,}709110-0{,}617028x_1+0{,}870732x_2+0{,}510107x_3, \quad (3.1)$$

де: x_1 – кількість наукових і дослідницьких організацій; x_2 – кількість підприємств, що впроваджували інновації; x_3 – внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи.

Таблиця 3.13

Взаємозв'язок між між показниками інноваційної активності та обсягами ВРП, 2016 р.

Intercept	Beta	Std.Err	B	Std.Err	t(40)	p-level
			3,709110	0,190674	19,45263	0,000000
X_1	-0,617028	0,300981	-0,337044	0,164408	-2,05005	0,053699
X_2	0,870732	0,229786	0,536401	0,141556	3,78932	0,001151
X_3	0,510107	0,261653	0,128816	0,066074	1,94956	0,065391

R= 0,80303278 R^2 =0 ,64486165 Adjusted R^2= ,59159090

F(3,20)=12,05 p<0,00010 Std.Error of estimate: ,10849

Формування регіональної інноваційної системи визначається регіональним компонентом державної інноваційної політики, а організаційно-економічні механізми функціонування – глобальними технологічно-інноваційними циклами розвитку. Передумови ефективного функціонування регіональних інноваційних систем передбачають узгодження їх структурної побудови і функцій з глобальними та мегарегіональними технологічними циклами та прогнозними оцінками динаміки з врахуванням результатів рейтингування і компаративного аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів. Інноваційний форсайт має стати основою регіональних стратегій, враховуючи інноваційні рейтинги і порівняльні характеристики розвитку регіонів. Цільовою функцією регіональної інноваційної системи визначимо локалізацію динамічної конкурентоспроможності регіону і безпеку економічного розвитку (рис. 3.12).

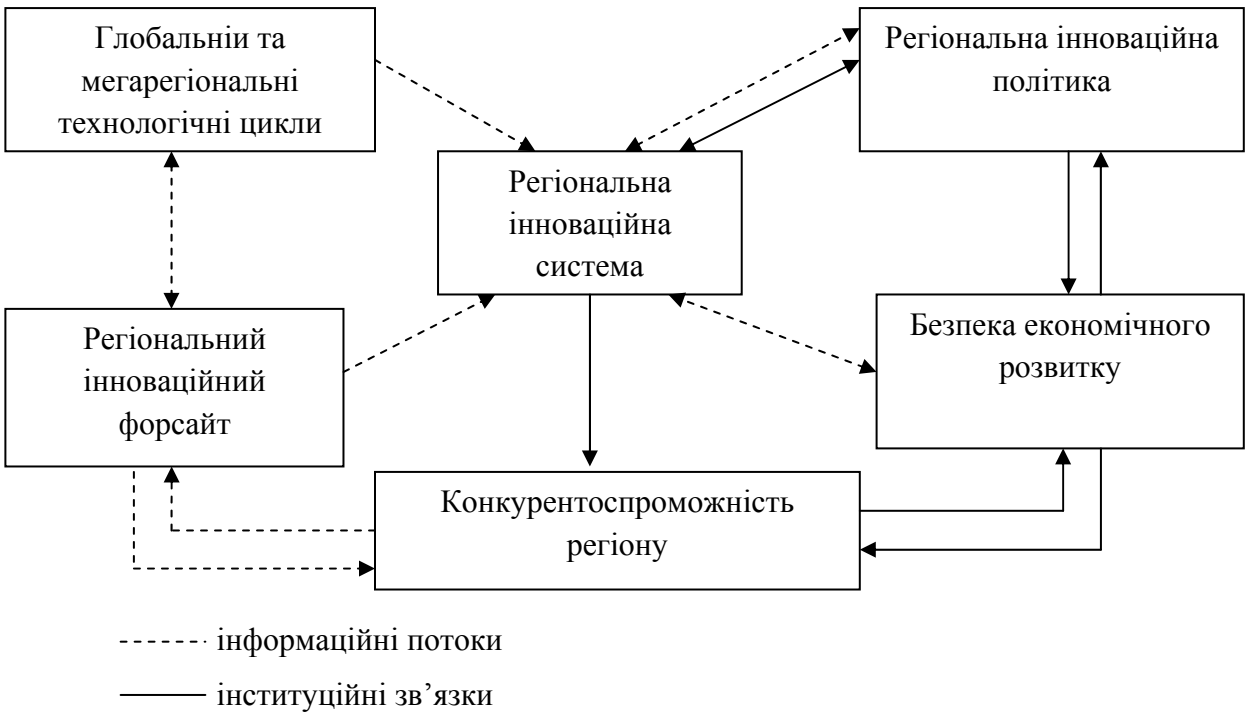

Рис. 3.12. Схема взаємозв'язків ефективного функціонування регіональної інноваційної системи

Розроблено автором.

Для регіонів України доцільна адаптація успішного досвіду країн-членів ЄС з формування регіональних інноваційних систем, особливо менеджменту регіональних трирівневих інноваційних програм, які передбачають усунення дублювання зусиль і ресурсів різних рівнів системної ієрархії. Зокрема, регіональні інноваційні програми в країнах-членах ЄС фокусуються на використанні природних і набутих конкурентних переваг територій і результатах діяльності ефективних суб'єктів підприємництва. Запорукою ефективності є відповідність людських і фінансових ресурсів визначеним пріоритетам, зміцнення зв'язків між регіональними суб'єктами інноваційного процесу, подолання фрагментарності дослідницької та інноваційної діяльності і, головне, нівелювання інституціональних бар'єрів.

Регіональні інноваційні системи є відкритою системою і важливим механізмом реалізації інноваційної політики та зміцнення конкурентоспроможності, оскільки враховують специфічні просторові характеристики, наявні традиції та ресурси. Ефективність регіональних інноваційних систем залежить від інноваційного потенціалу територій. У регіональному вимірі параметри інноваційної діяльності необхідні не лише для здійснення аналітичних розрахунків, а й для розроблення пріоритетів регіонального розвитку. У більшості регіонів України регіональні інноваційні системи виявилися відокремленими від проблем інноваційної діяльності, вони не виконують властивих їм функціональних завдань, оскільки рівень інноваційного розвитку значної кількості регіонів залишається критичним протягом останніх років.

Висновки до розділу 3

1. Дослідження стану і використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності потребує аналізу методологічної основи оцінювання інноваційної діяльності, застосовуваної в світовій практиці, та оціночних

показників для України. За Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 рр. Україна мала 85-у позицію з 140-а країн (у попередньому рейтингу – 79-у). Стратегією сталого розвитку "Україна – 2020" передбачено ціль входження України до 40 найкращих країн за рейтингом глобальної конкурентоспроможності. Резерви підвищення конкурентоспроможності України насамперед у сфері інформаційних технологій, яка є чинником розвитку високотехнологічного бізнесу, враховуючи істотну частку "сірої" зони функціонування ІТ-сектору в країні.

До індикаторів регіонального виміру належить Європейський інноваційний індекс, побудований на основі системи показників Європейського інноваційного табло для використання під час розробки регіональної стратегії розвитку. За цим індексом країни-члени ЄС поділяються на групи: інноваційних лідерів, країн-послідовників (активних інноваторів), поміркованих інноваторів, скромних інноваторів (інноваторів, які формуються). Розрахунки інноваційного табло для України показують загальне відставання від групи країн-лідерів більше, ніж у чотири рази з істотними розбіжностями у формуванні та реалізації стратегій інноваційного розвитку країн-членів ЄС та України.

2. "Інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіону" доцільно розглядати не лише як сукупність ресурсів, а й як домінантний чинник інклюзивного розвитку, що передбачає створення інноваційної інфраструктури, зростання ролі регіональних органів державного управління і місцевого самоврядування у напрямі формування відповідного інституціонального базису, здійснення оперативного моніторингу. Для оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів застосований інтегральний показник інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та коефіцієнт ефективності його використання, що дозволяє здійснити системний аналіз та прогнозування динаміки конкурентоспроможності регіонів. Найефективніше інноваційний потенціал конкурентоспроможності використовується у

Харківській, Дніпропетровській, Львівській, Запорізькій, Сумській, Тернопільській, Чернівецькій областях та м. Києві (коефіцієнт ефективності дорівнює 1,00). При високому рівні інноваційного потенціалу конкурентоспроможності спостерігається неефективне його використання у Київській і Одеській областях.

3. У роботі показано, що регіони з набутими і природними факторними перевагами мають практично однакові реальні можливості для здійснення активної інноваційної діяльності. Відповідно, важливості набуває виявлення і розвиток галузей або видів економічної діяльності, що становлять раціональну спеціалізацію регіонів, розроблення стратегій інноваційного розвитку та розбудова інноваційної інфраструктури, об'єднання їх в загальну національну мережу розробки й обміну досвідом, стимулювання інноваційного підприємництва шляхом запровадження інструментів, позитивно апробованих у країнах-членах ЄС. Результати проведеного дослідження підтверджують вагомість фінансового компонента інноваційної діяльності, на сьогодні частка власних ресурсів у загальному обсязі фінансування зросла до 84,5% у 2017 р. Модель нелінійного програмування показує, що через кожні п'ять років необхідно збільшувати рівень фінансування інноваційної сфери в Україні для максимізації ВВП, оскільки максимальний ефект від інноваційних вкладень спостерігається з лагом у чотири роки.

4. Встановлено домінування у структурі головних компонентів інноваційної діяльності в регіонах України таких показників: кількість інноваційних підприємств; чисельність працівників наукових організацій; чисельність дослідників; кількість впроваджених інноваційних видів продукції. Звідси, регіональний компонент інноваційної політики має спрямовуватися на розвиток людського потенціалу, збільшення кількості інноваційно активних підприємств, практичне впровадження результатів науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт і підвищення ефективності інноваційної

активності. Пропоновані заходи стратегічного програмування загалом відповідають європейським принципам розбудови і функціонування інноваційної економіки, які розкриваються у підтримці висококваліфікованої праці, використанні різноманітних джерел фінансування інноваційних проектів, преференційному режимі інноваційної діяльності, співробітництві між академічним середовищем і бізнесом.

5. Регіональні інноваційні системи є важливим інституціональним чинником забезпечення конкурентоспроможності, оскільки враховують специфічні конкурентні переваги, традиції економічної діяльності та ресурсне забезпечення. Ефективність регіональних інноваційних систем базується на оцінюванні інноваційної діяльності відповідних територій. Таксономічний аналіз оцінювання рівня інноваційної активності регіонів України у 2017 р. показав, що лише у Харківській області та м. Київі спостерігався достатній рівень, середній – у Дніпропетровській, Запорізькій і Львівській областях. У більшості регіонів регіональні інноваційні системи не виконують функціональних завдань і не сприяють досягненню пріоритетних цілей. У вітчизняній практиці регіональні інноваційні системи відмежовані від локальних інноваційних процесів.

6. Аналіз інноваційного потенціалу регіонів у 2017 р. за методикою стандартизації показників дозволяє віднести до регіонів з дуже високим потенціалом м. Київ і Харківську область, до регіонів з високим потенціалом – Запорізьку, Львівську, Дніпропетровську та Донецьку області. Оцінювання інноваційної привабливості областей на основі багатофакторного порівняльного аналізу доводить лідерство міста Києва і Харківської області і високі позиції Дніпропетровської, Запорізької, Львівської і Київської. Можна зробити висновок, що регіони з найвищим інноваційним потенціалом належать до групи регіонів з найвищою інноваційною привабливістю, результати дослідження підтверджують тісний зв’язок між досліджуваними показниками

(коефіцієнт кореляції дорівнює 0,98). Досліджувані показники підтверджують надмірний рівень регіональної диференціації, свідчить про існування об'єктивних перешкод використання інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності певних регіонів і ризиків уповільнення соціально-економічного розвитку, посилення депресивності, дивергентних тенденцій, міжрегіональних суперечностей та загроз економічній безпеці держави.

Основні наукові результати, що викладені у третьому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [216; 217; 223; 227; 233; 234; 235; 239; 242; 244; 247; 254; 259; 261; 267; 272; 275; 276].

РОЗДІЛ 4
ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНІВ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

4.1. Імплементація спільної регіональної політики ЄС в Україні

В узагальненому вигляді регіональна політика містить кілька компонентів, у контексті яких застосовується термін "регіональна політика": (1) відносини між центральною владою і регіонами; (2) державне регулювання розвитку територій; (3) власна політика регіонів. У структурній побудові системи регіональної політики ЄС виокремлюються засоби внутрішньої політики, які забезпечують співпрацю між регіонами через внутрішні кордони ЄС і охоплюють країни-члени (далі – "згуртовування") та зовнішньої політики, які передбачені для управління співробітництвом з країнами, які не входять до ЄС, але мають спільний кордон (за сутністю – транскордонна).

Є. Тихомирова поєднує європейську інтеграцію і глобалізацію, коли європейська інтеграція відображає специфіку перебігу глобалізаційних процесів у європейському регіоні, а європеїзація віддзеркалює роль ЄС у процесах глобалізації та специфіку європейської моделі глобалізації [363]. О. Мороз актуалізацію регіональної політики ЄС пов'язує з потребою поглиблення подальшої інтеграції (зокрема переходом від митного союзу до стадії спільного ринку), що супроводжувалося залученням нових регіонів, не здатних розвиватися самостійно, і загостренням соціально-економічних проблем "старопромислових" регіонів, що швидко перетворювалися на депресивні [178, с. 321].

І. Беззуб виокремлює такі етапи формування регіональної політики ЄС [18]:

– перший, який пов’язаний зі становленням регіональної політики (середина 70-х – середина 80-х років XX ст.), відзначався формуванням інституціональних засад активної регіональної політики завдяки створенню спеціалізованих структурних фондів, подолання регіональних і структурних диспропорцій усередині ЄС;

– другий, присвячений удосконаленню регіональної політики (середина 80-х – початок XXI ст.), характеризувався усвідомленням необхідності економічної і соціальної єдності та відповідним спрямуванням на зміцнення засад солідарності;

– третій, коли під впливом глобальної економічної інтеграції стратегічні напрями спільних політик ЄС набувають регіональної специфіки і водночас формується політика згуртовування. Регіональна політика стає невід’ємним складником стратегії “Європа 2020” та здійснюється через програми стратегічного розвитку з чітко окресленими орієнтирами і відповідним фінансовим забезпеченням.

Зазначимо, що протягом усіх етапів регіональна політика супроводжувалася інституційними змінами, які охоплювали прийняття відповідних директив і рекомендацій, укладання договорів, заснування та модернізацію фондів, обґрунтування пріоритетів, інструментарію та механізмів їх досягнення. За Н. Мусисом, у цей час головна мета регіональної політики полягала в координації національних регіональних політик через ухвалення та реалізацію директив на європейському рівні. В організаційному плані для реалізації регіональної політики сформовано відповідну організаційно-інституційну структуру, зокрема Комітет регіонів, створений Маастрихтським договором для посилення ролі регіональних органів влади в інституційній системі ЄС та прогнозування регіональних тенденцій розвитку. Засоби, застосовувані країнами-членами ЄС для розв’язання регіональних соціально-

економічних проблем, спрямовані на поліпшення інфраструктурного забзпечення, соціальний і культурний розвиток депресивних регіонів за допомогою різноманітних премій, субсидій і податкових стимулів у залученні інвестицій [179, с. 133]. За оцінками вітчизняних науковців (Д. Черніков, Р. Хорольський, О. Синьоокий), регіональна політика ЄС трансформувалася від парадигми домінування центрального уряду до формату багаторівневого врядування за участю регіональних влад, органів місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства та інших зацікавлених осіб [403]. На нашу думку, сучасна трансформація регіональної політики відображає тенденцію зменшення ролі субсидіарності і зростання відповідальності регіону за свій розвиток.

В організаційно-інституціональному компоненті регіональної політики ЄС важливу роль відіграють спеціально створені установи [157, с. 346-349]:

– Асамблея європейських регіонів – міждержавна організація, політичний і представницький форум, що спеціалізується на утвердженні важливості ролі регіонів у розвитку сучасної Європи, наданні їм реальної можливості участі у формуванні та здійсненні європейських політик;

– Комітет регіонів – консультативний орган, призначений представляти інтереси органів влади регіонального та локального рівнів, забезпечувати комунікацію та співпрацю між органами управління ЄС, регіональними органами і територіальними громадами;

– Конгрес місцевих і регіональних влад Європи – структурний підрозділ Ради Європи з розроблення пропозицій щодо розвитку місцевого і регіонального самоврядування; забезпечення інтересів місцевої і регіональної влади під час формування європейської політики, здійснення моніторингу за виборами в місцеві і регіональні органи влади;

– Асоціація європейських прикордонних регіонів з функціями ініціювання, підтримки і координації співпраці прикордонних регіонів; обміну досвідом у сфері прикордонної співпраці; збору й аналізу інформації щодо результатів такої співпраці та вироблення рекомендацій.

Вивчення процесу підбору та формування інструментів регіональної політики дозволяє простежити їх еволюцію у розрізі таких етапів [201, с. 174]:

1) 1957-1975 рр. – простий перерозподіл коштів на користь менш розвинених регіонів без застосування стимулюючих заходів з виявлення та активізації потенціалу їх розвитку;

2) 1975-1988 рр. – програмна фінансова підтримка менш розвинених регіонів за допомогою коштів Європейського фонду регіонального розвитку;

3) 1988-1993 рр. – концентрація зусиль на зменшенні диспропорцій у розвитку різних регіонів і диференційована підтримка регіонального розвитку за сформованими на світовому рівні пріоритетами;

4) 1993-1999 рр. – визнання важливості соціально-економічного згуртовування і створення такого інституціонального інструменту, як Фонд згуртовування;

5) 2000-2006 рр. – реалізація заходів з розвитку відсталих регіонів, підтримка соціально-економічної переорієнтації регіонів зі структурними проблемами, адаптація і модернізація освіти, навчальних програм і політики зайнятості, методів розподілу фінансових ресурсів, звуження переліку тематичних напрямів;

6) 2007-2013 рр. – досягнення конвергенції, регіональної конкурентоспроможності і зайнятості, розвиток територіального співробітництва, застосування нових підходів до планування та фінансового управління, контролю і оцінювання реалізації проектів;

7) сучасний етап – реалізація стратегії “Європа 2020” як оновленого механізму фінансового забезпечення регіональної політики.

До важливих аспектів регіональної політики ЄС Л. Поліщук відносить [211]: надійну законодавчу основу; цільове спрямування на вирішення довгострокових структурних завдань, ринкову орієнтацію і просторову направленість. Т. Краснопольська стверджує, що держава не може бути цілісною за наявності значних регіональних диспропорцій розвитку і якості життя населення, тому її залучення у процеси розвитку регіону обумовлено цілком обґрунтованими міркуваннями соціальної справедливості і виокремлює у структурі механізмів реалізації регіональної політики ЄС політико-правову, інституційну, організаційно-економічну складові [140, с. 84]. На наш погляд, для сучасного етапу розвитку регіонів України особливої важливості набуває вплив регіональних диспропорцій на економічну безпеку їх розвитку і розвитку держави загалом.

Узагальнення наведеного дає підстави стверджувати, що зміни у цільовій орієнтації та методології формування регіональної політики ЄС обумовлені впливом глобалізації, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, потребами постіндустріального суспільства, посиленням процесів децентралізації і глокалізації, забезпеченням економічного зростання та сталого розвитку. Відповідно, трансформується і роль регіонів, зростає їх вагомість не за соціально-економічними критеріями, а за ступенем залучення до глобальної економіки. Функціональне призначення регіональної політики еволюціонує від розгляду її як інструменту згладжування надмірних диспропорцій розвитку до основного засобу взаємодії регіонів і забезпечення їх згуртованості на основі партнерства і співробітництва. У розвитку регіональної політики також поєднуються трансформаційні процеси і радикальні зміни, програми регіонального розвитку спрямовуються на забезпечення конкурентоспроможності, де інновації розглядаються як вагомий чинник її зміцнення.

Змінюються й методи координації регіональної політики ЄС з галузевими та секторальними політиками розвитку. Сьогодні пріоритетними секторами регіональної політики європейських країн стали: транспортна,

телекомунікаційна та інфраструктурна політики; підтримка бізнесу; політика у сфері зайнятості і підвищення кваліфікації трудових ресурсів; науково-дослідницька та інноваційна політика; екологічна політика. Важливого значення набуває планування, моніторинг та оцінювання ефективності регіональної політики, внесення коректив до наявних стратегій і програмних документів, проведення масштабних досліджень [309, с. 35].

Як стверджують В. Олійник та О. Гончарова, регіональна політика ЄС спільно здійснюється ЄС і країнами-членами, тобто орієнтується на принципи солідарності, сприяння економічному прогресу, поліпшенню умов і стандартів життя. Важливим принципом функціонування ЄС залишається принцип комплементарності, коли обмін досвідом і здобутками між регіонами є базисом для підвищення рівня інтегральної конкурентоспроможності [195, с. 157-161]. На досягненні комплементарності як головному завданні регіонів у європейському просторі наголошує О. Бородіна, зазначаючи, що максимальне використання наявних можливостей регіону, стимулювання внутрішнього розвитку на основі місцевих ресурсів є основним пріоритетом європейської регіональної політики [27, с. 6]. Регіональна політика ЄС, за С. Пухир, набуває наднаціонального характеру, здійснюється в умовах диференціації напрямів регіональної політики країн-членів, формує і реалізує єдині принципи, стратегічні завдання та синхронізує фінансування визначених у програмах пріоритетів і проектів [302, с. 26].

Методологія планування державної регіональної політики у країнах-членах ЄС передбачає застосування таких підходів [309, с. 223]:

– “згори-донизу” – планування заходів держави у регіонах для згладжування соціально-економічних диспропорцій розвитку, посилення конкурентоспроможності економіки, підвищення рівня добробуту населення, сприяння інтегрованості простору держави завдяки реалізації

середньострокових галузевих або міжгалузевих стратегій, державних стратегій регіонального розвитку та планів їх реалізації;

– “знизу-догори” – розроблення кожним регіоном власної стратегії розвитку та плану її реалізації.

На рівні ЄС визначено сукупність механізмів інноваційності для зближення рівнів розвитку країн-членів [16, с. 315]:

– освітні, що спрямовані на розвиток людського капіталу і стосуються структурних умов розвитку і використання інноваційного економічного потенціалу;

– фінансові, що підпорядковані процесам формування знань і розглядаються як основа розвитку сучасної економіки знань, залежать від здійснених витрат на НДДКР і відображають солідарну участь державного і приватного секторів у фінансуванні;

– мотиваційні – стимулювання інноваційності, формування інноваційної ментальності, сприяння технічним і нетехнічним інноваціям для посилення інноваційної активності суб’єктів господарювання;

– економічні – середньо- та високотехнологічний розвиток виробничих галузей і сфери послуг, підвищення зайнятості населення і збільшення обсягів виробництва та продажу нової продукції;

– інституціональні – надійна охорона прав і сприяння комерціалізації об’єктів промислової власності.

Як зауважує Р. Білик, усвідомлення важливості розвитку міжрегіонального співробітництва, що стало чинником зближення регіонів і підвищення їх конкурентоспроможності, виникло в результаті трансформації напрямів регіональної політики. Автор виокремлює чинники їх ефективної реалізації, а саме: прозорі механізми та інструменти регулювання і гармонізація відносин “центр-столиця, країни-регіони”; високоефективна модель

конвергенції регіонів ЄС; дотримання принципу субсидіарності; реалізація державних цільових програм; створення регіональних бюджетних фондів і уповноважених органів, відповідальних за реалізацію регіональної політики; дотримання принципу солідарності в наданні допомоги розвиненими регіонами менш розвиненим; передача значної частини повноважень з центру на місця, децентралізація фінансів і розширення сфер впливу місцевої влади. Саме така ефективна модель управління регіональним розвитком, в основі якої лежить мобілізація зовнішніх і внутрішніх ресурсів, їх оптимальний розподіл і регіональне програмування сприяла підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів ЄС [25, с. 83].

У процесі еволюції регіональної політики ЄС відбулася її трансформація від концепції єдиного центру до концепції мультицентризму з розвиненою вертикальною і горизонтальною координацією, у процесі якої змістилися акценти від зовнішньої допомоги на використання внутрішніх ресурсів, від надання субсидій до стимулювання інноваційного і креативного потенціалу, від перерозподілу ресурсів на створення рівних можливостей, від прямих інструментів стимулювання на довгострокові заходи формування конкурентоспроможності [22, с. 100].

На думку С. Писаренко, основною передумовою формування спільної регіональної політики ЄС було визнання домінантного впливу просторового чинника на ефективність соціально-економічного розвитку країни. Відповідно, спрямованість регіональної політики в країнах-членах ЄС узгоджується з загальною стратегією розвитку національних економік і водночас базується на загальних принципах спільної регіональної політики [202, с. 57]. Доповнимо, що результати і наслідки раціональної чи нераціональної парадигми регіональної політики набувають домінантних ознак і для економічної безпеки регіонів і держави.

Зауважимо, що пріоритети регіональної політики країн-членів ЄС трансформувалися у напрямі досягнення конкурентоспроможності і стимулювання динамічного розвитку регіонів для сприяння соціально-економічної згуртованості і нівелювання диспропорцій їх розвитку (табл. 4.1). Сучасна регіональна політика ЄС, на нашу думку, особливо пов'язується з науково-технологічною та інноваційною, в основі яких є принципи економічного зростання та сталого розвитку.

Таблиця 4.1

Сутнісні характеристики пріоритетів регіональної політики ЄС

2007-2013 рр.	2014-2020 рр.
Конвергенція і конкурентоспроможність: згладжування, мінімізація проявів соціально-економічної нерівності між країнами і регіонами, підтримка темпів економічного зростання і створення нових робочих місць	Сприяння економічному наближенню (згуртуванню) для допомоги менш розвиненим регіонам зменшити відставання від розвинених регіонів і мінімізація диспропорцій регіонального розвитку
Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість: зменшення безробіття і зростання трудової діяльності і конкурентоспроможності регіонів, підтримка регіонів і влади в діях, що передбачають проведення економічних змін у промисловому секторі, міських територіях	Реалізація комплексних заходів з покращення регіональної конкурентоспроможності і зайнятості
Європейське територіальне співробітництво як основа гарантування гармонійного і рівномірного розвитку ЄС, перепрофілювання галузевих структур прикордонних територій	Сприяння співпраці між регіонами і країнами-членами ЄС, щоб зменшити соціально-економічні розбіжності у межах ЄС

Складено за: [22, с. 95-100].

Діяльність Європейського фонду регіонального розвитку з вирішення завдань підвищення регіональної конкурентоспроможності та рівня зайнятості сконцентрована на таких пріоритетних напрямах [116, с. 97]:

– інновації та економіка знань, що включає вдосконалення регіональної науково-дослідницької структури і розвиток інноваційного потенціалу, стимулювання інноваційної активності бізнесу;

– навколишнє середовище та запобігання ризикам, у тому числі відновлення забруднених земель, підвищення енергоефективності, сприяння використанню екологічно чистих технологій у транспортній сфері;

– використання транспортних і телекомунікаційних послуг переважно через розширення доступу малих і середніх підприємств до інформаційно-комунікаційних технологій.

Як відомо, спільні політики ЄС реалізуються у таких сферах: торговельна, екологічна, соціальна, гуманітарна, сільськогосподарська, освітня, промислова політики та політика зайнятості тощо. Зупинимося на розгляді окремих напрямів у контексті взаємозв'язків між ними. Пріоритети спільної торговельної політики полягають у гармонізації змін тарифних ставок, укладанні тарифних і торговельних угод, уніфікації заходів лібералізації, експортній політиці, заходів з захисту торгівлі. До основних елементів формування і розвитку спільної торговельної політики Г. Ховарівська відносить: теоретичні засади міжнародної торгівлі; правову основу торговельної політики (міжнародно-правові норми, національне законодавство, принципи і механізми уніфікації та взаємодії міжнародно-правових норм з національним законодавством); інституційний базис торговельної політики у вигляді міжнародних організацій, інституцій і відповідних державних органів; інструменти реалізації торговельної політики [398, с. 356-357].

Загальноєвропейською програмою дій з реалізації екологічної політики на період до 2020 року передбачено вирішення таких питань: мінливість зовнішніх умов і зростаюча взаємозалежність екологічних, економічних і соціальних проблем; зростання попиту на природні ресурси і наслідки для навколишнього середовища; збільшення тиску на екосистеми; втрата біорізноманіття; утилізація відходів; якість повітря в міських районах; якість водних ресурсів [194, с. 377].

Вагомого значення набуває імплементація європейських екологічних норм. Згідно з додатком до Угоди про асоціацію, Україна зобов'язується поступово

протягом 2-10 років наблизити своє екологічне законодавство до законодавства ЄС. Змістовна частина вимог полягає у створенні відповідних уповноважених державних органів для контролю та приватних організацій з моніторингу стану довкілля; застосування визнаних і апробованих методик розрахунку граничних обсягів викидів забруднюючих речовин. У цьому процесі важливе місце займає Директива про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень) [105, с. 23].

З 2000 р. провідна ідея спільної аграрної політики (САП) сформована як забезпечення сталого функціонування розвитку сільської місцевості і посилення вимог захисту довкілля та безпеки аграрної продукції на основі застосування принципу багатофункціональності, що поставив сільськогосподарського виробника у центр соціальної, культурної і природної моделі та формування "європейської моделі сільськогосподарської діяльності" з пріоритетами охорони природних ландшафтів, розвитку сільських громад, підтримки життєздатності сільської місцевості [49].

На сучасному етапі розвитку ЄС механізми САП функціонують у напрямах: підвищення продуктивності сільського господарства через сприяння технічному прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимальне використання виробничих чинників, зокрема робочої сили; забезпечення належного рівня життя сільськогосподарської спільноти; стабілізація ринку; гарантування надійності постачань; забезпечення прийнятних цін постачання для споживачів. Подальше реформування спільної сільськогосподарської політики пов'язано з окупністю виробництва продовольчої продукції; збалансованим використанням природних ресурсів і господарською діяльністю, узгодженою з кліматом; зрівноваженим територіальним розвитком [407, с. 416-422].

Метою соціальної політики є сприяння зайнятості, поліпшення умов життя і праці, забезпечення відповідного рівня соціального захисту, діалог із

соціальними партнерами, розвиток людських ресурсів для забезпечення високого і стійкого рівня зайнятості, боротьба з соціальним відчуженням.

Розроблення спільної політики у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку започаткована у 70-і роки XX ст. для реалізації ідеї створення єдиного європейського наукового простору. Затвердження першої програми спільних наукових досліджень офіційно вважається періодом започаткування спільної політики ЄС у цій сфері. На сучасному етапі політика ЄС визначається досягненням і дотриманням таких індикаторів і принципів: щорічні витрати на розвиток наукових досліджень і технологічних інновацій в обсязі 4 млрд євро (3,7% бюджету ЄС); результати проведених досліджень і запропонованих інновацій однаковою мірою стають надбанням усіх країн-членів ЄС; основним механізмом реалізації політики ЄС з науково-технічного розвитку є розроблення та реалізація середньотермінових рамкових програм [124, с. 410-411]. Концептуальні засади формування регіональної політики ЄС представлені на рис. 4.1.

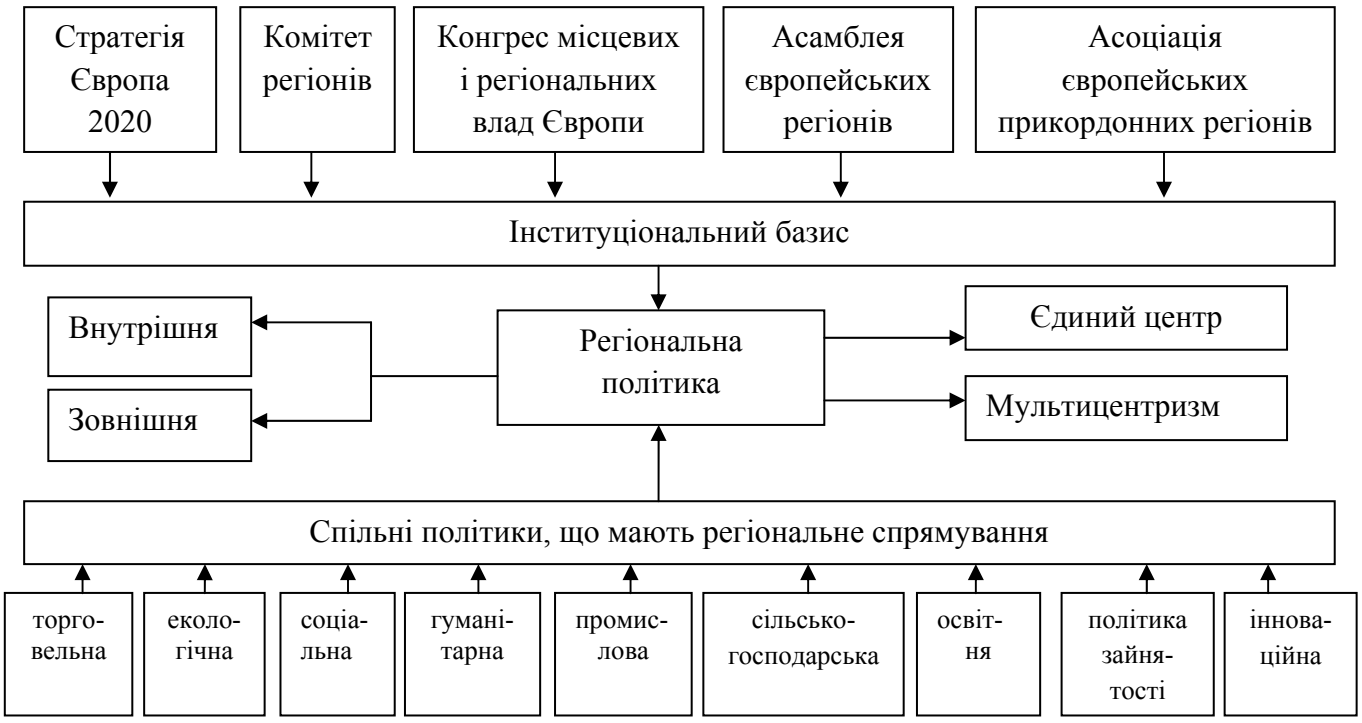

Рис. 4.1. Засади формування регіональної політики ЄС

Складено автором.

Головним стратегічним документом регіональної політики України є Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року, що спрямована на визначення завдань та інструментів для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Стратегічні пріоритети регіонального розвитку України

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року	Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року
1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів і зміцнення їх ресурсного потенціалу	1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів
2. Забезпечення розвитку людських ресурсів	2. Територіальна і соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток
3. Створення інституціональних умов для регіонального розвитку	3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку

Складено за: [294; 295].

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, передбачено досягнення таких цілей [295]:

1) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, що передбачає створення оптимальних умов для реалізації регіонального потенціалу і ефективного використання його конкурентних переваг;

2) територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток, розв'язання актуальних проблем окупованих територій; запобігання поглибленню регіональних диспропорцій у доступі населення до послуг; створення сприятливих умов взаємовигідного співробітництва регіонів і зміцнення їх конкурентоспроможності.

3) формування базису ефективної регіональної політики управління регіональним розвитком, що потребує децентралізації повноважень держави передачею на місцевий рівень з одночасним забезпеченням необхідних фінансових ресурсів, модернізації стратегічного програмування на всіх рівнях системної ієрархії, координації досягнення галузевих, секторальних і просторових пріоритетів і завдань.

Реалізація поставлених цілей передбачає, на нашу думку, урахування особливостей розвитку регіонів в умовах глобальної економіки та євроінтеграції, необхідність пошуку нових підходів до регіонального співробітництва, зменшення міжрегіональних відмінностей, забезпечення високих стандартів якості життя, використання природних і набутих факторних переваг, у тому числі інноваційних.

До невирішених проблем регіонального розвитку належать: наявність відцентрових тенденцій руху, поглиблення соціально-економічної диференціації, посилення концентрації економічного простору та розширення територій депресивності, наростання соціальної напруги у суспільстві, низька інтенсивність інтеграційних процесів під час формування внутрішнього ринку країни [360, с. 155]. Одночасно наголосимо на істотній недосконалості наявних інструментів і механізмів регіональної політики, до яких Н. Голуб'як відносить [51, с. 13]: розроблення програм розвитку регіонів, напрацювання договірних засад взаємної відповідальності центральних і місцевих органів, створення мережі агенцій регіонального розвитку, міжрегіональних кластерів, удосконалення міжбюджетних відносин з залученням грантових коштів, розвиток міжрегіонального і транскордонного співробітництва. Проте ці інструменти недостатньо продуктивні і залежать від політичних суперечностей у регіонах, формування програмних стратегій відбувається без урахування регіональних особливостей, в умовах недієвості механізмів координації агентств регіонального розвитку, дотаційності бюджетної сфери.

Закон України “Про засади державної регіональної політики” закладає законодавчу базу регіонального розвитку з використанням європейської практики. Реалізація регіональної політики має здійснюватися, враховуючи такі стратегічні документи: Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) України, План заходів з реалізації ДСРР України, регіональні стратегії розвитку, плани заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку, інвестиційні програми (проекти) розвитку регіону. Таким чином, прийнятий Закон є свідченням упровадження регіональної політики європейського зразка стосовно таких аспектів, як реформування міжбюджетних відносин, добровільного об’єднання територіальних громад, активізації процесів децентралізації, збільшення фінансової потужності місцевих бюджетів, формування самодостатніх територіальних громад.

Попередньою Угодою про партнерство і співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, зокрема статтею “Регіональний розвиток”, сторони співпрацювали у напрямі зміцнення співробітництва в галузі регіонального розвитку та планування землекористування шляхом обміну інформацією з питань регіональної політики, планування землекористування та методики формування регіональної політики, особлива увагу приділялася розвитку проблемних районів [373]. Проте на сучасному етапі особливого значення для регіональної політики набуває Угода про асоціацію між Україною та ЄС, стаття 446 “Транскордонне та регіональне співробітництво”, якою передбачені вагомі зусилля сторін у досягненні взаємного розуміння методів формування та реалізації регіональної політики. Водночас обов’язковими сферами співпраці визначено розвиток відсталих територій і територіальне співробітництво. Ідеться про спрямування регіонального співробітництва на створення каналів зв’язку та активізації обміну інформацією органами влади різних рівнів управління і громадами.

Порядком денним асоціації Україна – ЄС визначені такі пріоритети співпраці у сфері регіонального розвитку [283]:

– імплементація Меморандуму про взаєморозуміння для започаткування діалогу про регіональну політику та розвиток регіонального співробітництва;

– посилення співробітництва в межах регіональних і транскордонних програм між Україною та ЄС для зменшення дисбалансу у розвитку між відповідними регіонами та забезпечення їхнього процвітання шляхом встановлення довгострокових зв'язків між соціальними та економічними учасниками по обидві сторони спільних кордонів, заохочуючи до підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій; спільних заходів щодо просування соціального та економічного розвитку прикордонних територій і інтегрування цієї діяльності у формування довготривалих регіональних політик;

– зниження ефекту кордону як фізичного бар'єру шляхом: встановлення тісних зв'язків між регіональними та місцевими органами влади; підвищення ефективності прикордонних процедур, у тому числі через подальше вдосконалення необхідної прикордонної інфраструктури.

Відповідно до напрямів досягнення зазначених пріоритетів, починаючи з 2015 р., в Україні створені чотири фінансові інструменти згуртованості державного простору: вирівнювання за справедливим доходами; фінансування регіонального розвитку за формулою; субвенції на розвиток інфраструктури об'єднань територіальних громад; збільшення кількості місцевих бюджетів, що перейшли на прямі відносини з Державним бюджетом [364].

Потрібно врахувати, що імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає реальне запровадження передбачених норм і сприяння їх позитивному впливу на суспільне і економічне становище в Україні. Сьогодні вже спостерігаються конкретні зрушення в економічній діяльності [4, с. 258]:

– публічні закупівлі (оновлення законодавчої та нормативної бази одночасно зі створенням прогресивної технологічної платформи – електронної системи публічних закупівель ProZorro);

– оподаткування (зниження податкового тиску на оплату праці, запровадження системи електронного адміністрування та відшкодування ПДВ, оптимізація структури та функціональних завдань Державної фіскальної служби України, запровадження інституту уповноваженого економічного оператора та принцип "єдиного вікна" на митниці);

– бюджетне планування (затвердження середньострокової бюджетної резолюції – Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 рр.);

– державний фінансовий контроль (адаптація стандартів і методик Міжнародної асоціації вищих органів фінансового контролю, освоєння практики ЄС у сфері зовнішнього контролю й аудиту державних фінансів).

Стратегією комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 рр. передбачено, що в економічному вимірі євроінтеграція означає модернізацію економіки України, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості, вихід на світові ринки, передусім на ринки країн-членів ЄС. До стратегічних цілей згаданого документа належать створення стабільної проєвропейської більшості в українському суспільстві; підвищення рівня поінформованості суспільства про переваги Угоди про асоціацію та європейські цінності і стандарти [341].

На використанні європейських підходів під час розроблення державної стратегії регіонального розвитку України наголошує І. Гринчишин у таких аспектах: розвиток конкурентоспроможності регіонів, враховуючи ендогенний потенціал регіонів України (розумне зростання), зниження диспропорційності розвитку регіонів відповідно до потреби соціальної та економічної згуртованості (всеохоплююче зростання), ефективне використання фінансових

ресурсів (стале зростання) [56, с. 15]. Як бачимо, ці базові засади тісно корелюють з положеннями “Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого росту” країн-членів ЄС.

Для досягнення високого рівня конвергенції у регіональній політиці України, як вважають А. Мельник і В. Адамик, необхідне визнання важливості не лише номінальної, а й реальної конвергенції, під якою розуміється дійсне наближення економік завдяки мінімізації основних відмінностей. Критерієм реальної конвергенції доходів є не лише продуктивність праці, доходи і рівень життя населення, а й рівень зайнятості, безробіття, оподаткування, ступінь розвитку зовнішньої і внутрішньої торгівлі, соціальних виплат, урядових компенсацій і субсидій. Саме недотримання реальної конвергенції може стати істотним бар’єром інтеграції України до ЄС [166, с. 67].

Інституційними партнерами у сфері державної регіональної політики України є Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, на які покладено відповідні цільові функції (додаток Т).

Виокремлюють три етапи у розвитку законодавства України у науково-технічній та інноваційній сферах [112, с. 236]:

– перший (1991-1998 рр.), протягом якого ухвалено Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, запроваджено податкові пільги для науково-технічної діяльності, розгорнув діяльність Державний інноваційний фонд України, модель фінансового забезпечення інновацій якого поєднувала підтримку проектів на регіональному, центральному та галузевому рівнях;

– другий (1999-2007 рр.), за якого відмінили податкові пільги, ліквідовано Державний інноваційний фонд, увага сконцентрована на іноземних кредитних запозиченнях як джерелі фінансування інновацій. У цей період ухвалено Закони

України “Про інноваційну діяльність”, “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” з прогресивними пільговими нормами фінансової підтримки інновацій, які, на жаль, у подальшому призупинено;

– третій (з 2008 р.) характеризується прийняттям низки концепцій, програм інноваційного розвитку, обговоренням проблем на усіх рівнях з одночасним уповільненням процесу реалізації прийнятих рішень.

Така нестабільність проявилася у тому, що інноваційна діяльність в Україні на регіональному рівні характеризується нестачею власних фінансових ресурсів, недиверсифікованістю джерел фінансування, високою вартістю кредитних коштів, обмеженою державною підтримкою, асиметрією інноваційної активності.

На сучасному етапі євроінтеграції України набуває особливої важливості гармонізація регіональної інноваційної політики і стратегій їх реалізації з урахуванням європейського досвіду, імплементація спільного доробку ЄС.

Істотні відмінності у формуванні та реалізації стратегій інноваційного розвитку країн-членів ЄС та України, на наш погляд, полягають у таких особливостях регіональної інноваційної політики:

1. Європейське законодавство загалом спрямоване на реалізацію розроблених та ухвалених стратегій і планів інноваційного розвитку, а вітчизняне є скоріше імпульсом інноваційного зростання без реального інституціонального, інформаційного та ресурсного забезпечення. У ЄС національні операційні програми та плани є за сутністю комплексними документами, а в Україні часто не пов’язані між собою, відсутні чітко визначені обсяги і джерела фінансування.

2. Інноваційна інфраструктура Європейського Союзу функціонує як система поєднання складників, необхідних для інноваційної діяльності та швидкого реагування на зміни потреб ринку, академічного середовища, науково-дослідницьких установ і підприємництва. В Україні інноваційну

інфраструктуру не можна вважати системою із сильними внутрішніми зв'язками і раціональною побудовою, вона обмежена як кількістю складників, так і їх структурною неповнотою та функціональною невизначеністю.

3. У європейській інноваційній системі усі складники як матеріальні, так і нематеріальні (знання або соціальний консенсус), є рівноцінними за значенням, на противагу українській інноваційний системі з домінуванням комерційного складника, а не спрямованості на реальну підтримку інноваційної діяльності.

4. У європейській інноваційній політиці досить потужним є інформаційний складник, діяльність інформаційних мереж спрямована на обмін інформацією, навчання, поєднання ресурсів, забезпечення високого рівня комерціалізації науково-технічних розробок та інноваційних рішень. В Україні у діяльності установ інноваційної інфраструктури переважає публікація результатів без акцентування на важливості донесення інформації про реальні потреби підприємств, відсутній зворотний зв'язок із суб'єктами ринку.

5. Вирішальну роль у економічному зростанні європейських країн відіграє регіональний рівень системної ієрархії, спрямованість інноваційної активності насамперед на саморозвиток регіону. В Україні система управління інноваціями залишається надмірно централізованою, функції управління інноваційною системою розподілені між різними відомствами.

6. У ЄС створена розвинена система моніторингу інноваційної діяльності з виокремленням вхідних і вихідних індикаторів Інноваційного табло. Показники окремих країн-членів і ЄС загалом порівнюються з аналогічними показниками розвинених країн для оцінювання ефективності. В Україні статистична система більше спрямована на оцінку загального обсягу та динаміку інноваційних показників.

Окреслені недоліки та недосконалості слід враховувати у процесі наближення інноваційної сфери України до стандартів ЄС. Вважаємо, що

механізм інтеграції України та ЄС у інноваційній сфері має поєднувати такі зовнішні та внутрішні заходи і засоби (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Організаційно-економічний компонент інтеграції України та ЄС в інноваційній сфері

Складено автором.

Сьогодні науково-технічне співробітництво між Україною та ЄС здійснюється на підставі Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 4 липня 2002 р., яка регулярно поновлюється на кожен наступний п’ятирічний період і передбачає співробітництво в галузі наукових досліджень за такими напрямами: довкілля та клімат; сільське господарство, лісове господарство та рибальство; матеріалознавство та метрологія; неядерна енергетика; транспорт; промислові

та виробничі технології; соціальні науки; науково-технологічна політика; біомедицина та охорона здоров'я; технології інформаційного суспільства; навчання та обмін науковими кадрами [370]. Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України разом з Генеральним директоратом Європейської комісії "Дослідження та інновації" на виконання згаданої вище угоди створено Спільний комітет Україна-ЄС зі співробітництва в галузі науки та технологій.

Діючою Угодою про асоціацію між Україною та ЄС главою "Співробітництво у сфері науки та технологій" передбачено розвиток і посилення наукового та технологічного співробітництва задля наукового розвитку та зміцнення наукового потенціалу для вирішення національних і глобальних викликів. Співробітництво враховує діючі умови, встановлені Угодою про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським Співтовариством, а також мету України щодо поступового наближення до політики та права ЄС у сфері науки і технологій і до Європейського дослідницького простору [372]. Співробітництво відбувається у формах обміну інформацією; участі у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій "Горизонт 2020"; спільної реалізації наукових програм і дослідної діяльності; дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій і ноу-хау; навчання шляхом участі в програмах обміну для дослідників і спеціалістів; організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку та сприятливих умов для проведення досліджень і впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності.

Відповідно, Порядком денним асоціації встановлено пріоритети: пролонгація і активізація виконання Угоди між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво; використання наявних інструментів для підготовки до асоційованої участі України у Рамковій програмі з досліджень;

сприяння діяльності Національних контактних пунктів з питань інформаційно-комунікаційних технологій і залучення приватного сектору до дослідницької діяльності [283]. На наушу думку, План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС слід доповнити заходами з активізації діяльності спільних інституцій співробітництва в науково-технологічній сфері, взаємовигідного виконання спільних досліджень з трансфером отриманих знань і технологій.

Загалом реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає приєднання до міжнародних угод, удосконалення національного законодавства відповідно до вимог та інституцій ЄС, визнання Україною національних стандартів країн-членів ЄС, взаємне дотримання правил тощо. У 2015 р. була підписана Угода між Україною та ЄС про участь України у Рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій "Горизонт 2020" [371], у якій визначено можливість виходу на новий рівень партнерства з ЄС у сфері науки і технологій і підвищення ступеня залучення українських науковців, університетів, науково-дослідних організацій і установ до європейських наукових досліджень, створення основи для структурних реформ у науково-інноваційній сфері України. Зазначена Програма є вагомим компонентом наукової та інноваційної діяльності ЄС, на реалізацію якої виділено 80 млрд євро за такими основними пріоритетами: передова наука, промислове лідерство, соціальні виклики [207, с. 224].

Для координації заходів з реалізації названої Угоди Кабінетом Міністрів України створено Координаційний центр з питань виконання Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій "Горизонт 2020", основними завданнями якого визначено [65]:

– забезпечення координації дій центральних органів виконавчої влади, пов'язаних з участю України у програмі "Горизонт 2020";

– координація розроблення Дорожньої карти для імплементації Програми в Україні та надання рекомендацій щодо її виконання; моніторинг виконання Дорожньої карти для імплементації Програми;

– забезпечення врахування інтересів усіх учасників Програми;

– сприяння своєчасному вирішенню проблемних питань, що виникають у процесі реалізації заходів програми “Горизонт 2020”.

У 2016 р. почав діяти Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність”, яким закладені основи приведення державної політики у сфері науки і техніки та фінансування наукових досліджень до норм європейського дослідницького простору, зокрема: прозорість фінансування через запровадження експертизи за участю іноземних фахівців, збільшення фінансування науки відповідно до стандартів ЄС – 3% ВВП до 2025 р. Участь вітчизняних суб’єктів у програмі “Горизонт 2020” забезпечується через відкритий і прозорий доступ українських представників до програмних комітетів, проведено незалежний аудит національної системи досліджень та інновацій, отримано низку рекомендацій стосовно оптимізації інструментів підтримки наукової системи й інтеграції України до європейського дослідницького простору [93].

Проте у процесі реалізації регіональних стратегій в Україні О. Шевченко виявляє низку проблем [406]: перманентні зміни нормативно-правового базису формування стратегій регіонального розвитку, відмінності у методологічних підходах до їх розроблення, складність узгодження пріоритетів розвитку кожного регіону з пріоритетами державної регіональної політики, декларативний характер стратегій і неспроможність адекватно реагувати на зміни соціально-економічної ситуації, недостатнє врахування інтересів громадськості під час розроблення стратегії та контролю за її виконанням, розрізненість і неузгодженість регіональних стратегій.

Визнаючи складність реалізації моделі системної інтеграції в противагу моделі структурної інтеграції, гармонізація кількісних і якісних параметрів інноваційної політики України та ЄС має відбуватися у таких напрямах: (1) фінансове наближення до рівня витрат на наукові дослідження та розробки із забезпеченням розгалуженості джерел фінансування і дотриманням принципу рівності доступу до них; (2) рівноправна і взаємовигідна участь вітчизняних суб'єктів у наукових і науково-технічних програмах ЄС; (3) покращення поінформованості щодо міжнародних проектів, створення привабливих умов для інноваційного підприємництва; (4) застосування системного підходу до управління інноваційним розвитком на основі постійного моніторингу досягнення цілей програм і розроблення програмних документів з чітко визначеними цільовими орієнтирами.

4.2. Концептуальні положення раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів

Розроблення і реалізація регіональних стратегій має поєднувати інноваційні підходи до програмування раціонального розвитку з європейськими методологічними підходами до ідентифікації і реалізації розумної (smart) спеціалізації. Стратегія розвитку на основі раціональної спеціалізації має розглядатися як чітке окреслення перспектив розвитку регіонів і забезпечення стабільних умов економічного зростання на інноваційних засадах.

Водночас, процес реалізації стратегії має супроводжуватися створенням інститутів, зокрема для тісної взаємодії між місцевими органами влади, бізнесом, науковими та освітніми установами. Важливо передбачити позитивний вплив реалізації проектів не лише на конкурентоспроможність регіону, але й на розвиток сусідніх регіонів. Враховуючи викладене, стратегія раціональної просторово-секторальної спеціалізації передбачає формування довгострокових інноваційних конкурентних переваг регіону та врахування

інституційної обумовленості інноваційних процесів, узгодженої з процесом імплементації європейських норм і стандартів.

Виявлена у попередньому розділі відсутність гомогенності у формуванні та розвитку інноваційного середовища регіонів України насамперед через регіональну диференціацію, суперечить поширеній європейській практиці тривалого узгодження та координації інноваційної політики в регіонах країн-членів ЄС. О. Федірко, розглядаючи розвиток інноваційної політики ЄС на сучасному етапі, наголошує на тенденції посилення комплементарності її механізмів як з наднаціональними політиками, так і з національними або регіональними регуляторними ініціативами [379, с. 286]. Нагадаємо, що згідно з основними положеннями стратегії "Європа 2020", конкурентоспроможність ЄС визначається ступенем реалізації інноваційного потенціалу регіональних економік і реакцією на виклики глобалізованого ринкового простору. Європейська практика реалізації нової парадигми регіонального розвитку передбачає створення умов для саморозвитку територій, ефективного використання конкурентних переваг з одночасним забезпеченням цілісності національного економічного простору.

С. Давимука та Л. Федулова зазначають, що вітчизняна практика переважно спрямована на формування "полюсів" росту та поляризацію економіки, які погіршують ситуацію з просторовою неоднорідністю та перешкоджають становленню інноваційної екосистеми. На противагу, перетворення в європейських країнах більше збалансовані, спрямовуються на створення і зміцнення конкурентних переваг та усунення регіональної і соціальної поляризації [59, с. 15].

Одним з глобальних викликів, у тому числі і для розвитку вітчизняних регіонів, є процес урбанізації. З одного боку, сучасні міста-мегаполіси є просторовою структурою постіндустріальної економіки та відіграють важливу роль як фінансово-економічні центри, осередки освіти, науки та культури,

одночасно їх конкурентною перевагою є інтелектуальний потенціал. З другого боку, як підкреслюють науковці НІСД, високоурбанізовані території, перетворюючись на “точки” зростання, не лише підвищують конкурентоспроможність, а й стають “точками” біфуркації та концентрації гострих проблем як нові загрози для економічної безпеки держави і регіонів [68, с. 13]. З нашого погляду, процеси урбанізації можуть посилювати конкурентні переваги мегаполісів, зокрема їх інтелектуальний потенціал, потужність наукових центрів, креативність, розглядаючи глобальне місто як рушій сили інноваційного розвитку для регіону.

На існуванні щільного зв’язку метрополізації та процесу переходу до постіндустріальної економіки наголошують М. Мельник та інші, стверджуючи, що трансформація міста у метрополію відбувається в результаті інтенсивних структурно-технологічних зрушень в економіці, залежить від здатності продукування інноваційно-інвестиційного впливу на прилеглі території і забезпеченості сучасною інфраструктурою, високотехнологічним та індустріальним комплексом [171, с. 94]. С. Шульц обґрунтовує, що метрополізаційні процеси визначають ступінь виконання містами суспільно-просторової ролі, рівень інтегрування до світового економічного простору, інтенсифікацію зовнішньоекономічних зв’язків, розвиток транспортної інфраструктури макрорегіонального і глобального значення, а також формування осередків упровадження інноваційних розробок та активізації інноваційних видів діяльності [410, с. 134].

Можливості інноваційного розвитку міст оцінюються Глобальним індексом інноваційності, який поділяє міста світу на п’ять груп на основі врахування трьох чинників: культурні можливості міста; гуманітарна інфраструктура; рівень проникнення інтернет-технологій. У 2013 р. до четвертої групи з концентрацією потенціалу конкурентоспроможності в окремих сегментах, нестабільністю і розбалансованістю потрапили міста Харків,

Сімферополь, Запоріжжя, Донецьк, Севастополь, Дніпро. До третьої групи з ознаками створення вузлових інноваційних виробництв і сегментів з дисбалансами розвитку, певним потенціалом конкурентоспроможності та реальними передумовами підвищення інноваційного рейтингу увійшли міста Київ, Львів, Одеса (інші міста не потрапили до рейтингу). На важливості розвитку міста як осередку регіональної конкурентоспроможності наголошує К. Мезенцев, визначаючи конкурентні переваги міста реальними факторами спеціалізації галузей міського господарства, залучення до міста конкурентоспроможних підприємств в економічному напрямі та створення сприятливих умов для проживання населення у соціальному аспекті [164, с. 67]. На наше переконання, досягнення високого рівня конкурентоспроможності регіону базується на ресурсних, операційних і програмно-цільових напрямах (рис. 4.3).

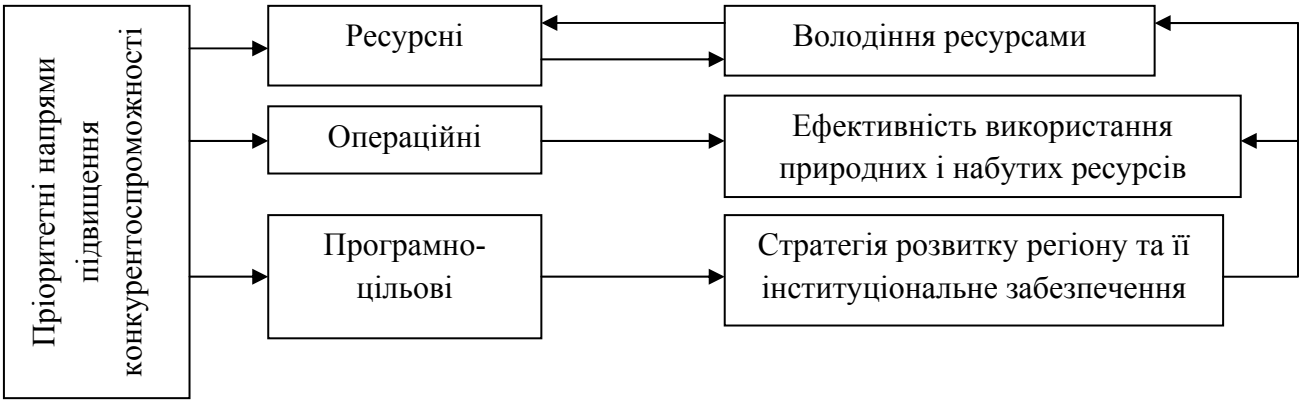

Рис. 4.3. Пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності на регіональному рівні

Розроблено автором.

Напрями підвищення конкурентоспроможності, пов’язані з ресурсним забезпеченням, передбачають вміння використати наявні в регіоні ресурси і становлять лише перший базовий крок до досягнення високого рівня конкурентоспроможності. Забезпечення ефективного використання природних і набутих ресурсів входять до групи операційних напрямів і включають,

зокрема, ресурси, що використовуються на інноваційних засадах. Ефективність використання ресурсів у світовій практиці, що сприяє забезпеченню високих темпів і якісного економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності набуває ознак так званого “ресурсного суверенітету”. Стратегія розвитку регіону та її інституціональне забезпечення становлять собою програмно-цільові напрями і базуються на ресурсних та операційних. Отже, доцільним напрямом підвищення конкурентоспроможності є розроблення дієвих програмно-цільових заходів у межах стратегії розвитку регіону на інноваційних засадах з використанням не лише наявних внутрішніх ресурсів, а зовнішніх, у тому числі фінансових джерел інноваційного розвитку та їх ефективного використання.

В. Семиноженко наголошує, що період обрання Україною механізмів стимулювання інноваційної діяльності та прийняття половинчастих рішень збігається зі зміною природи інноватики на світовому рівні, сучасна концепція якої передбачає суцільне проникнення інновацій на всі рівні і сфери людської діяльності, зміцнення інноваційних зв’язків між різними секторами промисловості, економікою і соціумом, перетворення будь-якої діяльності на інноватику [320]. Погодимося з тезою щодо наявності в основі інноваційних зрушень провідних країн простих і фінансово необтяжливих управлінських рішень і важливості таких чинників, як систематичність і безперервність заходів стимулювання інновацій. Подібні рішення мають базуватися на стратегії та механізмах підвищення конкурентоспроможності регіонів України, які І. Дегтярьова визначає як основні способи впливу органів влади і недержавних структур усіх рівнів на розвиток регіону для покращення конкурентного стану [60].

Вітчизняні вчені залишаються одностайними щодо важливості розробки для регіонів стратегії спеціалізації внаслідок того, що, концентруючи ресурси знань і поєднуючи їх з обмеженим спектром пріоритетів економічної діяльності,

регіони можуть стати конкурентоспроможними у глобальній економіці [59, с. 19]. О. Федірко сутність інноваційної стратегії пов’язує із зміцненням конкурентних переваг регіонів через розвиток науково-дослідницького та інноваційного потенціалу, інтегрованого з потребами місцевого бізнесу для реакції на ринкові можливості, усунення фрагментації та дублювань організаційних зусиль [379, с. 340].

Погіршення науково-технологічного та інноваційного складників потенціалу конкурентоспроможності актуалізує необхідність виявлення і розвитку унікальних галузей або видів економічної діяльності, міжнародну спеціалізацію регіонів у межах соціально-економічної макросистеми. Регіональна спеціалізація передбачає довгострокові структурні зрушення, тобто концентрацію унікальних ресурсів для завоювання ніш на глобальних ринках. Звернемо увагу, що саме концепція регіональної спеціалізації займає центральне місце у механізмах стимулювання економічного розвитку країн-членів ЄС. Для вітчизняних регіонів це насамперед сектори та сфери економіки, які посилюють конкурентні переваги, а також гострі проблеми, що потребують розв’язання. Відповідно, обґрунтування стратегічних пріоритетів потребує узгодження з методами налагодження виробництва з високою доданою вартістю, утилізації побутових і спеціальних відходів, створення передумов покращення якості життя, розбудову транспортно-логістичної інфраструктури тощо. Методологічною основою стратегій спеціалізації регіонів слугує насамперед врахування природних чинників і факторів, зокрема просторового розміщення, можливості виходу до водних ресурсів (моря або річок), сприятливі кліматичні умови або родючі земельні ресурси, сукупність яких і обумовлює просторово-секторальну спеціалізацію конкурентоспроможності регіонів.

О. Доценко відносить до основних чинників інноваційного розвитку регіонів такі узагальнені характеристики [66, с. 16]:

– організаційно-управлінські (вплив на процеси організації та управління у сфері інновацій);

– фінансово-економічні (особливості в грошово-кредитних, бюджетних і податкових взаємовідносинах під час здійснення інноваційної діяльності);

– техніко-технологічні (технічні та технологічні аспекти інноваційної діяльності регіону);

– екологічні (нові матеріали, види енергії та стан довкілля);

– гуманітарні (інструменти підвищення рівня знань населення, освіченості населення регіону та розвитку науки загалом);

– інформаційні (рівень розвитку та якість державного ринку інформаційних ресурсів).

З нашого погляду, автором недостатньо враховані інституціональні та іміджеві чинники і, головне, не простежується динаміка процесів і явищ і не визначена цільова функція та критеріальні обмеження управління ними. Аналіз розвитку інноваційної інфраструктури, проведеного вітчизняними науковцями, показує неоднорідність її просторового розміщення. Так, серед регіонів з найрозвиненішою інфраструктурою виділено м. Київ, Харківську та Одеську області (від 10 до 20 інноваційних утворень). У Дніпропетровській, Харківській і Київській областях функціонує найбільша кількість центрів комерціалізації інтелектуальної власності, першопричину такої нерівномірності вбачають у неоднорідності централізації фінансових ресурсів [387, с. 54].

За С. Тимофієвою, регіональна інноваційна інфраструктура покликана забезпечувати цивілізовані відносини економічних суб’єктів під час виконання таких функцій [361, с. 513]: правове консультування підприємств, забезпечення фінансової підтримки, підвищення оперативності та ефективності діяльності, створення передумов налагодження ділових контактів, сприяння матеріально-технічному забезпеченню та реалізації товарів і послуг, здійснення

маркетингового, інформаційного та рекламного обслуговування. Створення різноманітних центрів передачі технологій, інноваційних центрів, технологічних парків, інкубаторів, які сприяють вибору наукових розробок і їх поширенню, властиве для формування інноваційних систем. Важливо, що значна частина таких центрів мала передусім регіональне розміщення і за часом це збіглося з періодом формування нових функцій національних інноваційних систем [108, с. 26].

На нашу думку, створення та функціонування у регіонах апробованих світовою практикою об'єктів інноваційної інфраструктури – наукових парків, центрів трансферу технологій або інноваційних кластерів, враховуючи специфіку регіонального потенціалу, дозволяє уникати негативних коливань світової кон'юнктури та зміцнити кооперацію між учасниками інноваційного процесу. Наприклад, технополіс-кластер Софія-Антиполіс у Франції залучає кваліфікованих фахівців з Франції та інших країн. Фірми вважали за доцільне переміщувати виробництво зі столиці та інших міст-метрополій до цього кластера, що, поєднуючись з високим рівнем розвитку інноваційної інфраструктури, стає вирішальним для досягнення інвестиційної привабливості території.

Сучасні технологічні досягнення підвищують вартість трудових ресурсів з інженерними, творчими або дизайнерськими навичками, що підвищує попит на висококваліфіковану робочу силу. Е. Бріньолфссон та Е. Макафі називають цю тенденцію кваліфікаційно-несиметричними змінами, які підтримують працівників з людським капіталом [29, с. 108]. Вітчизняні вчені висловлюють припущення, що мешканцям відсталих за рівнем розвитку регіонів не вистачає навичок, достатніх для доступу до кращих економічних можливостей у високопродуктивних і сучасних секторах у провідних регіонах [376, с. 36]. Відповідно до результатів дослідження ОЕСР, просторова нерівність сприяє міграції трудових ресурсів. Стагнація місцевої економіки, що перебуває на

значній відстані від динамічних центрів зростання, напряму пов’язана з труднощами у працевлаштуванні, сприяючи виїзду працівників у місця із забезпеченими робочими місцями, що є доступними у інших регіонах [440, с. 44].

Зазначимо, що при цьому для трудових ресурсів нашої країни існують істотні соціально-економічні перешкоди для мобільності в інші регіони або міста, за винятком Києва, Харкова, Одеси, Львова, Донецька (до початку військової агресії РФ), де спостерігалося переміщення інтелектуального складника інноваційного потенціалу в обласні центри. Обсяги фінансування освіти та розвитку людського капіталу залишаються найважливішими чинниками ефективності розвитку регіону і, отже, його конкурентоспроможності.

Звідси, особливої уваги заслуговує сприяння працевлаштуванню випускників місцевих навчальних закладів з технічних спеціальностей, насамперед в об’єктах фізичної інфраструктури для забезпечення відповідності знань студентів наукових та інженерних спеціальностей потребам інноваційного розвитку. Видається доцільним запровадження конкурсного підходу до фінансування підготовки фахівців критичних спеціальностей для місцевої промисловості і науки у державних чи приватних навчальних закладах. Вагомого значення набуває створення нових робочих місць для працевлаштування випускників місцевих навчальних закладів відповідно до отриманого фаху та стимулювання приватного інвестування.

Теоретико-методичні підходи до оцінювання рівня інноваційності економіки у вітчизняній і світовій практиці залежно від інформації умовно поділимо на ґрунтовані на експертних оцінках, статистичній інформації, експертно-статистичних розрахунках. Відсутність інноваційних рейтингів регіонів України, на нашу думку, унеможливлює компаративний аналіз результативності інноваційної діяльності і, відповідно, наукове обґрунтування

стратегій досягнення належного рівня конкурентоспроможності на інноваційних засадах. Офіційна статистика чи дані, які оприлюднюються із запізненнями, не можуть використовуватися для оперативного моніторингу і реагування. Статистичні дані щодо кількісних характеристик окремих аспектів інноваційної діяльності мають фрагментарний вигляд і не забезпечують достовірність оцінки ефективності функціонування інноваційної системи як домінанти інноваційного розвитку регіону.

З огляду на викладене, видається доцільним запровадження оперативного моніторингу інноваційної діяльності галузей, секторів і підприємств субрегіонів (районів, міст, малих міст, сільських поселень), досягнення інноваційних цілей із солідарним використанням коштів місцевих бюджетів, підприємництва або кредитних ресурсів; постійне оцінювання ефективності інноваційної діяльності та реалізації пріоритетних інноваційних проектів; формування системи інформаційного забезпечення та прозорості інноваційних процесів. Такі функції належать до компетенції управлінь або комісій з економічного розвитку при обласних адміністраціях для встановлення зворотного зв'язку з суб'єктами інноваційної діяльності, оперативного усунення надмірної бюрократизації, скорочення значного часового лагу між виробленням, прийняттям і виконанням рішень, посилення вертикальної та горизонтальної інтеграції інноваційної активності.

В організаційно-інституціональному аспекті доцільне створення регіональних і міжрегіональних інноваційних рад за участю зацікавлених юридичних осіб і органів державного управління місцевого рівня з узгодження та координації функцій, обґрунтування стратегічних програмних цілей і завдань, їх забезпечення необхідними ресурсами, підтримки у пошуку замовників та інвесторів для пріоритетних інноваційних проектів, організації представницьких іміджевих заходів відповідно до європейських практик реалізації інноваційної політики, яким притаманне формування нових моделей

управління науково-інноваційною сферою через заснування і підтримку системи агенцій спільноти, виконавчих агенцій і спільних підприємств.

Як вважає М. Макаренко, сприятливий імідж території визначає успішність вирішення наявних проблем, а її репутація є головним чинником здійснення вибору [160, с. 181]. Тому, на нашу думку, іміджеві чинники слугують засобом підвищення конкурентоспроможності регіону, його соціально-економічного зростання, підвищення якості життя населення, розв'язання важливих проблем інтенсивного розвитку. Оскільки сучасний інноваційний розвиток поширює інновації не лише на науково-технічну сферу, а й на охорону здоров'я, освіту, культуру, екологію, управління, тому стратегічна ціль регіональної спеціалізації регіону має передбачати створення умов для підвищення стандартів якості життя та транспарентних цивілізованих умов ведення інноваційного бізнесу.

Важливою передумовою для забезпечення розвитку на інноваційних засадах є готовність і здатність регіонів до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Як зауважує К. Сєрєбряк, місто Київ і Харківська область мають найвищий рівень технологічної готовності з усіх вітчизняних регіонів. Автор поділяє області з високими показниками технологічної готовності на регіони, що історично спеціалізуються на виробництві інноваційної продукції, зі значною підтримкою державних закупівель інноваційної продукції та регіони, куди технології надходять одночасно з інвестиціями [321, с. 276], що також може слугувати умовою, яка враховується під час розробки стратегії інноваційного розвитку відповідного регіону.

Важливого значення набуває покращення фінансового забезпечення інноваційної діяльності через запровадження субсидіювання наукових досліджень і розробок у пріоритетних сферах з одночасним збільшенням фінансування інноваційної діяльності бізнесом (для прикладу, у Великобританії збільшення обсягів фінансування НДДКР приватним сектором відбувається за

допомогою податкових кредитів малим і середнім фірмам). Доцільною видається підтримка створення науковцями з університетів й інститутів регіонів власних інноваційних підприємств, які відокремлюються від наукових установ або укладають "парасолькові" угоди і продовжують діяльність як самостійні суб'єкти. Такий підхід можна доповнювати фіскальними методами, наприклад, так зване "звільнення для цілей досліджень", коли європейські університети звільняються від сплати за патентування винаходів, використовуваних у власних дослідженнях.

Дослідник Т. Шеллінг зазначає, що в основі стратегій має бути раціональна поведінка, мотивована усвідомленням і розрахунком вигоди, базована на системі несуперечливих цінностей і аналітичних прийомах, а також послідовність і дослідження альтернатив. Обов'язковим елементом розроблення стратегій автор вбачає використання наявного потенціалу [441, с. 16]. Концептуальні засади стратегічного програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів передбачають дослідження бізнес-середовища (виявлення природних і набутих факторних конкурентних переваг конкурентоспроможності); формування цілей, операційних завдань та критеріальних обмежень; їх гармонізацію із державними, галузевими та секторальними стратегіями і програмами; вибір організаційно-економічних інструментів та методів досягнення мети; моніторинг та оцінку досягнення цілей, а також окреслення базових принципів співпраці зацікавлених осіб та інституцій, відповідальних за реалізацію стратегії і моніторинг досягнення результатів. Складниками раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів також є фінансове, управлінське, інфраструктурне та інформаційне забезпечення, використання просторових форм організації інноваційного бізнесу.

Відповідно до цього, регіон розглядається як соціально-економічний суб'єкт у складі національної макросистеми з цільовою функцією забезпечення

стабільності конкурентних позицій на інноваційних засадах і безпеки регіонального розвитку (рис. 4.4).

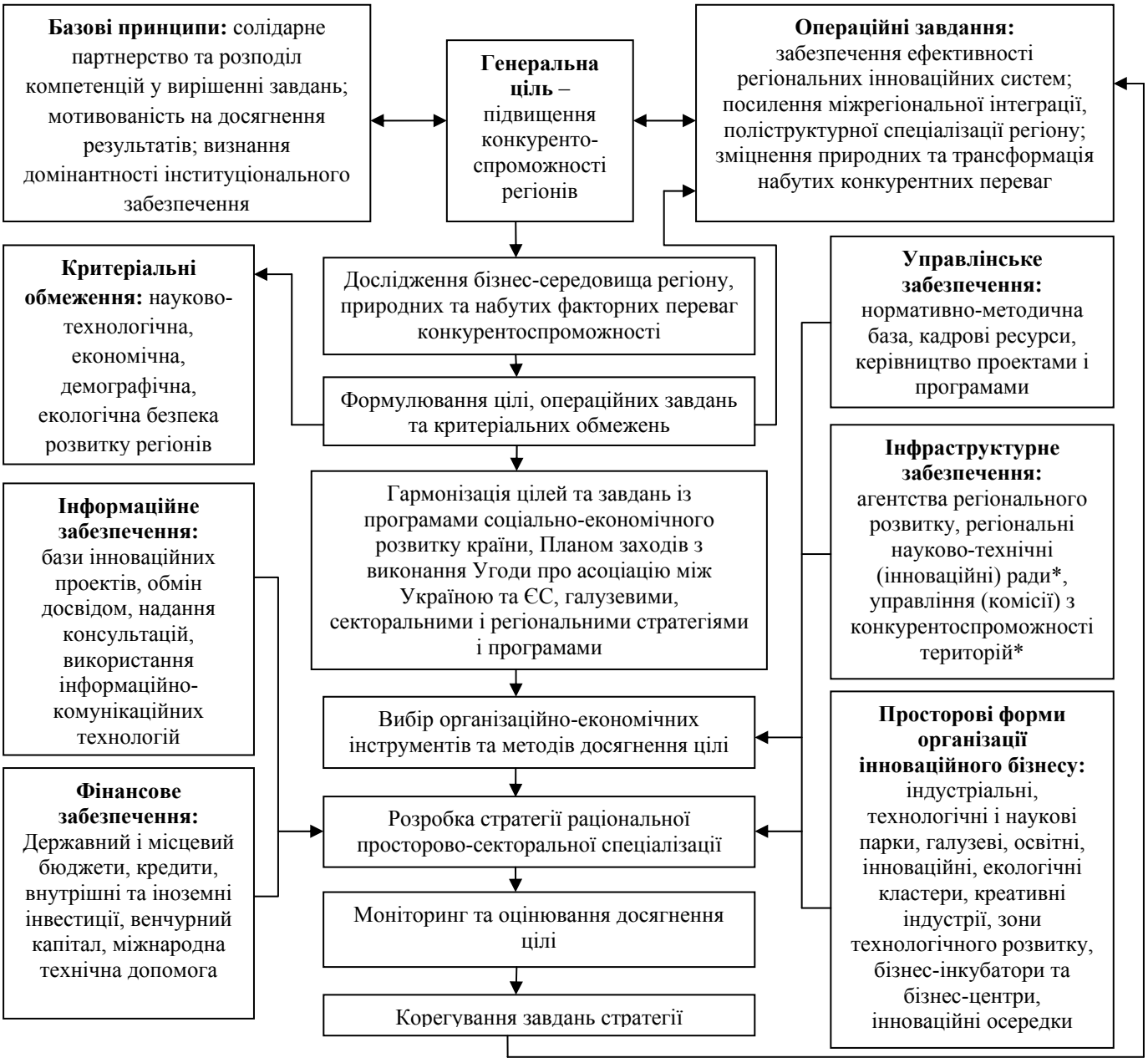

Рис. 4.4. Концептуальні засади стратегічного програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів

*пропонуються до створення

Розроблено автором.

Регіональна стратегія раціональної просторово-секторальної має базуватися на принципах циркулярної економіки як системи виробництва продукції та її зручного повторного використання, відновлення або перероблення. Система циркулярної економіки передбачає використання відновлювальної енергії та протидію застосуванню токсичних хімікатів, здатних завдати шкоду повторному використанню, і спрямована на ліквідацію відходів з використанням інноваційних розробок [400]. Хоча, як зазначає І. Гайдуцький, обсяги фінансування природоохоронних заходів в України істотно збільшилися, їх частка у ВВП значно нижча, ніж у країнах-членах ЄС. Водночас ресурси інвестування, передбачені в бюджетах, освоюються менш, ніж на половину. Своєю чергою, рівень екологічних податків в Україні становить 0,4% ВВП, що також є найнижчим показником в Європі. Через відсутність ефективної енергетичної довгострокової політики та радикальних конверсійних кроків, Україна залишається у числі країн з найвищою в Європі вуглецемісткістю економіки [41, с. 446-449].

Покращення інвестиційної привабливості інноваційних об’єктів у регіонах потребує організаційного супроводу інноваційно-інвестиційних проектів і фінансового стимулювання податковими преференціями, послаблення регуляторного тиску на бізнес. Пріоритетні інноваційні програми та проекти потрібно включити до регіональної Стратегії спеціалізації з виокремленням пілотних проектів, закріпленням відповідальних за управління проектами – представників органів влади, громадянського суспільства, наукового середовища.

Посиленню конкурентних переваг регіонів сприятиме створення мережі інноваційних регіонів і поглиблення інтеграції суб’єктів інноваційної діяльності з розроблення та обміну досвідом застосування інноваційних стратегій. У країнах-членах ЄС такі центри отримують статус консультаційних організацій, спеціалізуються на трансфері технологій, комерціалізації результатів НДДКР,

поширенні інформації про інноваційну політику ЄС з технічною та фінансовою допомогою від Єврокомісії. Вагомим чинником активізації інноваційної діяльності в Україні може бути залучення вітчизняних суб'єктів до діючих мереж у ЄС, що сприятиме укладанню ліцензійних договорів, розгортанню інноваційного виробництва у регіонах, налагодженню вигідної співпраці з європейськими виробниками.

Динамічна конкурентоспроможність регіонів належить до стратегічних домінант зміцнення економічної безпеки розвитку держави, тому розроблення диференційованих стратегій раціональної просторово-секторальної спеціалізації має відповідати таким цілям державної регіональної політики, як забезпечення економічної безпеки і конкурентоспроможності регіонів.

4.3. Стратегічні напрями використання інноваційного чинника конкурентоспроможності регіонів

Регіональні стратегії інноваційного розвитку мають спрямовуватися на розв'язання проблем підвищення рівня конкурентоспроможності та якості життя населення і формуватися за участю представників місцевої громади, наукової спільноти, підприємницького середовища, регіональних органів державного управління і місцевого самоврядування. Цим обумовлена необхідність розроблення методології проблемно-орієнтованого програмування зміцнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах. Регіональна стратегія і програма інноваційного розвитку загалом відображають інноваційну мезомодель, яка об'єднує основні чинники конкурентоспроможності та інституціональний базис інноваційної діяльності регіонів, здатний стимулювати інноваційний попит та абсорбувати результати інноваційної активності.

Регіональна стратегія забезпечення конкурентоспроможності на інноваційних засадах передбачає збалансування економічних інтересів локальних учасників інноваційної діяльності, чітке визначення пріоритетів,

стратегічних цілей і механізмів їх досягнення, мобілізації та цільового використання ресурсів.

В основу інституціонального складника інноваційної моделі забезпечення конкурентоспроможності регіонів покладені законодавчі ініціативи регіонального розвитку в Україні, Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” (2005 р.), який визначив засади державної регіональної політики розвитку регіонів і подолання їх депресивності [290], а також положення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, якою визначені основи системного підходу до формування регіональної політики [294]. Як вже зазначалося, у 2014 р. було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року (далі – Стратегія) відповідно до сучасних тенденцій зростаючої концентрації економічної активності не лише на національному, а й на регіональному рівнях, подальшого поглиблення диспропорцій просторового розвитку територій, зростання демографічних, екологічних і геополітичних загроз.

Згідно зі Стратегією наголошено на важливості таких основних пріоритетів, як: (1) підвищення конкурентоспроможності регіонів; (2) міжрегіональна соціально-економічна інтеграція; (3) ефективне державне управління регіональним розвитком [295]. Передбачене досягнення ефекту концентрації ресурсів при обмеженій кількості поставлених завдань системного та довгострокового розвитку регіонів. Концептуальні засади Стратегії узгоджуються з визнаними положеннями регіональної політики ЄС як сукупності інструментів підвищення конкурентоспроможності територій і усунення регіональних диспропорцій розвитку.

Важливим напрямом Стратегії є розвиток підприємництва та інновацій, актуальність яких пов’язана з критично низьким рівнем інноваційної культури населення, занепадом інноваційної активності в регіонах і поглибленням науково-технологічних диспропорцій інноваційного потенціалу. У стратегії

зазначається, що розвиток і ефективне використання інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва (МСП) мають відбуватися аналогічно до європейських практик визнання МСП передумовою формування середнього класу та економічного зростання регіонів і країн загалом. Стратегією визначені заходи адаптування регіональної політики європейських країн, гармонізованої з інноваційною політикою та програмами розвитку підприємництва.

Для зміцнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах розвитку необхідний інституціональний базис, створений за вимогами (додаток У):

– Законів України: "Про наукову та науково-технічну діяльність", "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", "Про інноваційну діяльність", "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій", "Про наукові парки", "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", "Про наукову і науково-технічну експертизу";

– постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України: "Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів", "Про затвердження порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів", "Про затвердження порядку формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності", "Про Державну цільову програму "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки", "Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи", "Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012-2016 рр.", "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року";

– постанов Верховної Ради України: “Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України”, “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації”, “Про Рекомендації парламентських слухань на тему “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”, “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні”.

Для реалізації названих законодавчих і програмних документів при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства функціонує Державний фонд регіонального розвитку (ДФР), у 2011 р. створене Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України, яке у 2014 р. реорганізовано у Державне агентство з питань електронного урядування. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, Міністерство освіти і науки визначене правонаступником прав та обов’язків Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації щодо реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Як бачимо, вітчизняна система підтримки інноваційної діяльності характеризується постійними змінами, особливо на центральному рівні управління державою, державній інноваційній політиці бракує системності, моніторингу ефективності прийнятих заходів, стабільності інституціонального базису та раціонально доцільних регуляторних механізмів.

У регіонах обласні державні адміністрації приділяють увагу розробці та реалізації регіональних програм соціально-економічного розвитку з концентрацією зусиль і ресурсів на зміцненні конкурентоспроможності економіки та підвищенні рівня життя населення. Проведений аналіз дозволяє виокремити такі інституціональні механізми інноваційної політики на мезорівні ієрархії управління: програми інноваційного розвитку; угоди щодо

регіонального розвитку; договори між національними агентствами та місцевими органами державного управління. У теоретичному аспекті формування системи підтримки інноваційного розвитку регіонів включає: (1) визначення пріоритетних напрямів здійснення інноваційної діяльності; (2) розроблення програм інноваційного та науково-технологічного розвитку; (3) розроблення спеціальних програм підтримки окремих сегментів інноваційної діяльності [111, с. 31-32].

Як зазначає В. Єсіна, нове економічне та стратегічне мислення надто повільно впроваджується у практику планування та прогнозування, хоча інноваційний шлях розвитку визнається найважливішим, але відсутні фінансові та економічні ресурси для реалізації, ресурсна забезпеченість не відповідає стратегічним цілям [79, с. 115]. Систематизація та компаративний аналіз регіональних інноваційних програм показує, що їх ініціаторами та розробниками переважно є місцеві органи влади. У процесі їх підготовки практикується створення робочих груп з представників бізнесу, наукових установ, громадських організацій тощо. Органи державного управління можуть доповнюватиь Координаційні ради з питань регіонального розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Аналіз виявив, що задекларовані програмні цілі не завжди втілюються у реальні результати. Характерною рисою залишається диспропорційність інноваційного розвитку, концентрація інноваційної активності в окремих розвинених регіонах з промисловістю переважно III-IV технологічних укладів. Водночас інноваційні програми не спрямовані на розв’язання гострих соціальних та економічних проблем розвитку слаборозвинених (депресивних) регіонів і субрегіонів.

У проаналізованих стратегіях розвитку регіонів України на період до 2020 р. лише згадуються інноваційні засади як вагомий чинник досягнення стратегічних цілей або операційних завдань. Так, однією зі стратегічних цілей програми у Полтавській області є підвищення ефективності використання

економічного потенціалу регіону, а операційними завданнями – розвиток інноваційного та конкурентного виробничого сектору. У Миколаївській області стратегічною ціллю визнано стійке економічне зростання на основі інноваційного розвитку багатогалузевої економіки, у Чернівецькій – розвиток підприємництва на інноваційній основі як передумова сталого розвитку, у Закарпатській – формування конкурентоспроможності та інноваційності економіки регіону, у Кіровоградській – розвиток інновацій і конкурентного виробничого сектору. У Львівській області впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку індустрії визначено як операційну ціль розбудови сучасної індустрії, у Херсонській області операційною ціллю економічного розвитку визначено розбудову "Інноваційної Херсонщини", що важко вважати чітким, не декларативним і вимірюваним в процесі реалізації програми.

Як зауважує Н. Верхоглядова, вітчизняна регіональна інноваційна політика здебільшого представлена у формі програм з розділами: (1) аналіз стану науково-інноваційної сфери та виявлення її впливу на конкурентоспроможність продукції; використання інноваційного потенціалу; обґрунтування перспективності напрямів інноваційної діяльності, інституційних зрушень та умов підвищення інноваційної активності; (2) цілі та пріоритети інноваційної діяльності, які випливають із загальної концепції розвитку країни і не суперечать стратегічним завданням, враховуючи специфіку потенціалу та потреби регіону [38, с. 23]. Водночас простежується, що цілі програм формуються не відповідно до наявних ресурсів у регіоні, а зміст не пов'язаний з визначеними цілями.

Для виявлення найбільш впливових і залежних чинників у інноваційній діяльності в регіонах України проведено експертне опитування з використанням бінарної матриці, для чого були обрані такі чинники: інноваційна інфраструктура, фінансове, кадрове, інформаційне, законодавчо-нормативне

забезпечення, організаційно-інституціональний компонент, інноваційна культура, регіональні інноваційні стратегії.

Проведене дослідження дозволяє виокремити найбільший вплив на інноваційну діяльність у регіонах України таких чинників: організаційно-інституціональний компонент (насамперед діяльність Мінрегіонбуду України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України), законодавчо-нормативне, кадрове і фінансове забезпечення інноваційної діяльності. До найбільш залежних чинників інноваційної діяльності в регіонах належать інформаційне забезпечення інноваційної діяльності та регіональні інноваційні стратегії (рис. 4.5).

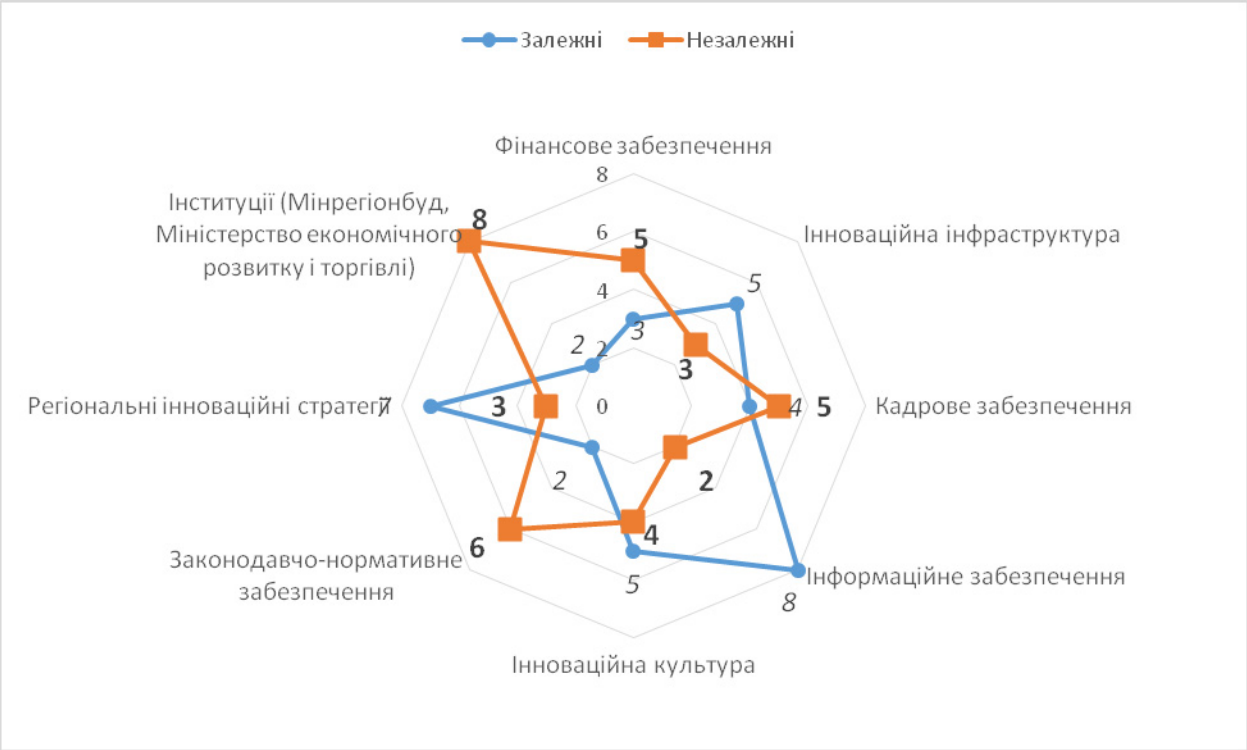

а б

Рис. 4.5. Основні чинники інноваційної діяльності в регіонах України: а) незалежні, б) залежні

Зупинимося стисло на кожному чиннику. Інноваційна інфраструктура розглядається як сукупність пов’язаних і взаємодоповнюючих установ,

інституцій та організацій, їх інтеграційних об’єднань, асоціацій різних форм власності, що покликані вирішувати завдання підвищення ефективності інноваційної діяльності, практичного впровадження нововведень, узагальнення потреб бізнесу в інноваціях і забезпечення їх пропозиції, розповсюдження інновацій під час реалізації інноваційних стратегій розвитку регіонів. Об’єкти інноваційної інфраструктури охоплює інформаційно-консалтингові, юридичні, маркетингові, комунікаційні і посередницькі установи, освітні заклади, інституційних інвесторів, наукові та дослідницькі установи, які загалом опосередковують повний інноваційний цикл (у тому числі технопаркові структури, бізнес-інкубатори, інноваційні та технологічні центри, консалтингові компанії з надання послуг патентування, ліцензування, захисту, оцінювання вартості і використання об’єктів інтелектуальної власності).

Фінансове забезпечення охоплює комплекс методів, інструментів, засобів підтримки інноваційної діяльності, реалізованих у різних формах фінансування з дотриманням принципів множинності джерел фінансування, цільового використання, гнучкості, дотримання фінансової дисципліни, отримання максимальних позитивних результатів. Включає власні кошти суб’єктів підприємництва, ресурси Державного і регіонального бюджетів, кошти позабюджетних фондів, кредитні ресурси банківських установ, іноземні та вітчизняні інвестиції, кошти бізнес-ангелів і венчурні ресурси.

До кадрового забезпечення належать безпосередньо виконавці наукових досліджень і розробок, винахідники, професіонали з відповідним рівнем освіти та фахових знань і навичок, здатні ефективно управляти інноваційними процесами, інноваційною інфраструктурою, розробляти і впроваджувати інноваційні проекти, генерувати і реалізовувати інноваційні ідеї, постійно оновлювати, нагромаджувати і продуктивно використовувати відповідні інтелектуальні ресурси.

Інформаційне забезпечення розглядається як система нагромадження даних і знань, надання інформації, створення інформаційних ресурсів у базах даних, інформаційних передумов інноваційної діяльності.

Законодавчо-нормативне забезпечення – державні правові акти (Конституція, закони і нормативно-правові документи України, постанови органів законодавчої влади Кабінету Міністрів і Верховної Ради України, розпорядження відповідних міністерств і відомств), що передбачають встановлення правил здійснення інноваційної діяльності відповідними суб'єктами, включаючи права та обов'язки, відповідність вимогам чинного законодавства і затвердженим на державному рівні інноваційним програмам.

Організаційно-інституціональний компонент інноваційного розвитку регіонів на центральному рівні управління включає насамперед Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіонбуд), до функцій якого належать: формування та реалізація державної регіональної, житлової політики і політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства; реалізація державної політики та контролю у сфері архітектурно-будівельного контролю та нагляду, житлово-комунального господарства, ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; технічне регулювання у сфері будівництва, містобудування, промисловості будівельних матеріалів, житлово-комунального господарства [293].

Інноваційна культура покликана підвищувати рівень освітньої, наукової, культурної та соціальної підготовки громади до усвідомлення необхідності і практичної реалізації розвитку економіки країни (регіону) на інноваційній основі в умовах зовнішніх викликів. Вона є системою цінностей і схем діяльності на відповідному етапі інноваційного розвитку держави і регіонів, відображає рівень формування знань, умінь, навичок, правил поведінки,

спрямованих на адекватне відношення і сприйняття інноваційних розробок. Інноваційна культура впливає на появу нововведень і спосіб життєдіяльності суспільства і одночасно є результатом взаємодій, який передається через виробничі відносини, стилі управління, застосування комунікативних інструментів. Вона визначає сприйнятливість громади до нових ідей і мислення, її спроможність генерувати і реалізовувати інновації в перспективних галузях і сферах життєдіяльності, вміння діяти творчо і креативно. Інноваційна культура є індикатором якості змін у життєдіяльності людства, вона є основою гармонізації усіх сфер практичної діяльності.

Регіональні інноваційні стратегії в контексті зміцнення конкурентоспроможності розглядаються як розгорнутий комплексний план, сукупність послідовних етапів науково обґрунтованої траєкторії розвитку регіону на основі максимального використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіону. Під час розробки і обговорення стратегій інноваційного розвитку регіональні органи державного управління визначають засоби, механізми та інструменти досягнення цілей інноваційного розвитку, ресурсне забезпечення, досягнення балансу інтересів підприємництва, регіону і громади, способи інформування зацікавлених кіл, а також проводять аналіз ситуації (загрози і ризики, потреби і можливості), обґрунтовують стратегічні пріоритети, завдання та напрями діяльності.

Враховуючи наведене, формування стратегій має відбуватися за принципом “знизу-догори”, тобто кожний регіон розробляє власну стратегію розвитку та чіткий план її реалізації. Стратегія має передбачати обґрунтоване визначення видів діяльності або галузей з вираженим типом спеціалізації регіонів; спрямованість наукових, дослідницьких та інноваційних проектів на розвиток і ефективне використання наявного інноваційного потенціалу; зміцнення природних і модернізацію набутих конкурентних переваг. Активізція процесу європейської інтеграції обґрунтовує пріоритетність імплементації

європейських практик управління цільовими інноваційними програмами і проектами, що мають на меті підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Невирішеними залишаються завдання фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону. Хоча основою регіонального зростання на інноваційних засадах є результати інтелектуальної праці, наука фінансувалася за залишковим принципом і не розглядається як державний пріоритет. Наприклад, у 2015 р. бюджетне фінансування науки склало майже 5,0 млрд грн, з них 2,3 млрд грн – фінансування НАН України (водночас близько 200 млн євро – обсяг фінансування одного європейського університету) [198].

У 2017 р. загальний обсяг витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт власними силами організацій дорівнював 13,4 млрд грн (з них 4,9% – витрати на придбання устаткування). Частка загального обсягу витрат на науку у ВВП становила 0,45%, у тому числі за рахунок коштів Державного бюджету – 0,16%. Починаючи з 1996 р., наукомісткість ВВП постійно знижується, зокрема у 2016 р. він становив 0,48%. Для порівняння, аналогічний середньоєвропейський показник зростає з 1,76% у 2005 р. до 2,03% у 2016 р. (при багатократній різниці в обсягах ВВП). У розрізі країн-членів ЄС найвищий показник мають Швеція – 3,25% та Австрія – 3,09%. Середньоєвропейський показник перевищують Німеччина, Данія, Фінляндія, Бельгія, Франція, Ісландія, Норвегія, Нідерланди. Усі інші країни показують результати, що поступаються середньоєвропейським, зокрема Словенія (2,0%), Угорщина (1,21%), Іспанія (1,19%), Республіка Польща (0,97%), Литва (0,85%) і лише у Латвії показник нижчий за український (0,44%). Співвідношення між обсягами реалізованої інноваційної продукції та інноваційними витратами відображає економічну ефективність інноваційної діяльності, найвищий рівень якої протягом 2005-2016 рр. спостерігався у 2006 р. з подальшою спадною тенденцією (розраховано за: [184]). За оцінками європейських експертів, 2003 р. можна назвати найуспішнішим щодо якості науково-технічної політики України, коли

протягом 1997-2003 рр. відносна стабілізація наукової інтенсивності ВВП супроводжувалася зростанням рівня абсолютних витрат завдяки подоланню наслідків фінансової кризи. Проте вже у 2004-2007 рр. рівень зниження наукомісткості ВВП випереджав зниження абсолютних витрат, основною причиною чого є відсутність взаємозв'язку і взаємовпливу між економічним розвитком і науково-технічними чинниками [109, с. 30].

Для детальнішого розгляду регіональних особливостей інноваційного потенціалу доцільно використати методи нечіткої логіки, враховуючи складність виявлення причинно-наслідкових зв'язків, невизначеність (за якістю і часом) результатів науково-технологічної та інноваційної діяльності. Вхідними змінними обрані чисельність дослідників (y_1), обсяги інноваційних витрат у регіонах (y_2), вихідними – результативність інноваційної діяльності (z), розрахована як середньоарифметичне нормованих показників від кількості впроваджених інноваційних видів продукції (y_3), патентів на винаходи (y_4) і кількості впроваджених нових технологічних процесів (y_5) згідно зі статистичними даними 2016 р. (додаток Ф). Виявлені причинно-наслідкові зв'язки між вхідними і вихідними змінними відображає "дерево" логічних висновків (рис. 4.6).

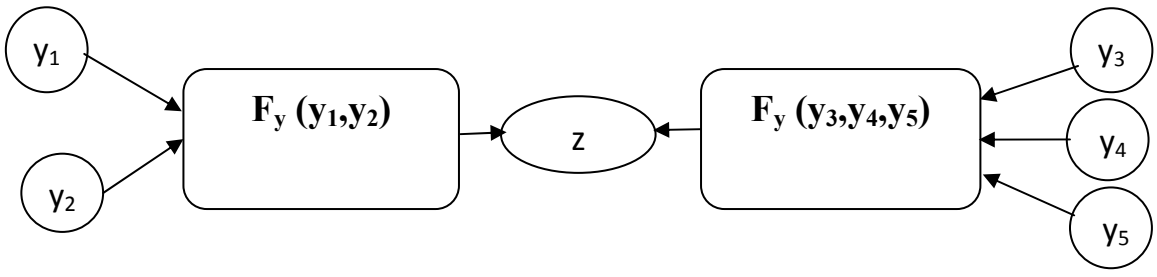

Рис. 4.6. Дерево логічних висновків

Розроблено автором.

Моделювання параметрів компонентів інноваційної активності регіонів України дозволило оптимізувати індикатори результативності інноваційної діяльності (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Перспективні орієнтири (умови) забезпечення оптимального рівня результативності інноваційної діяльності

Чисельність дослідників, осіб, y_1	Обсяг інноваційних витрат, млн грн, y_2	Результативність інноваційної діяльності, z
7,966	2852,94	2,63
6,828	4279,41	2,65
6,259	5705,88	7,49
3,983	6419,12	7,58
5,121	7845,58	7,76
6,828	8558,82	7,84
3,983	9272,05	**7,91**
3,414	9985,29	**7,99**

Розраховано за: [184].

За отриманими результатами з'ясовано, що чисельність дослідників менше впливає на результативність інноваційної діяльності, ніж обсяги інноваційних витрат, оскільки за належного мотивування незначної чисельності дослідників і середнього рівня інноваційних витрат можна досягнути високого рівня результативності (рис. 4.7).

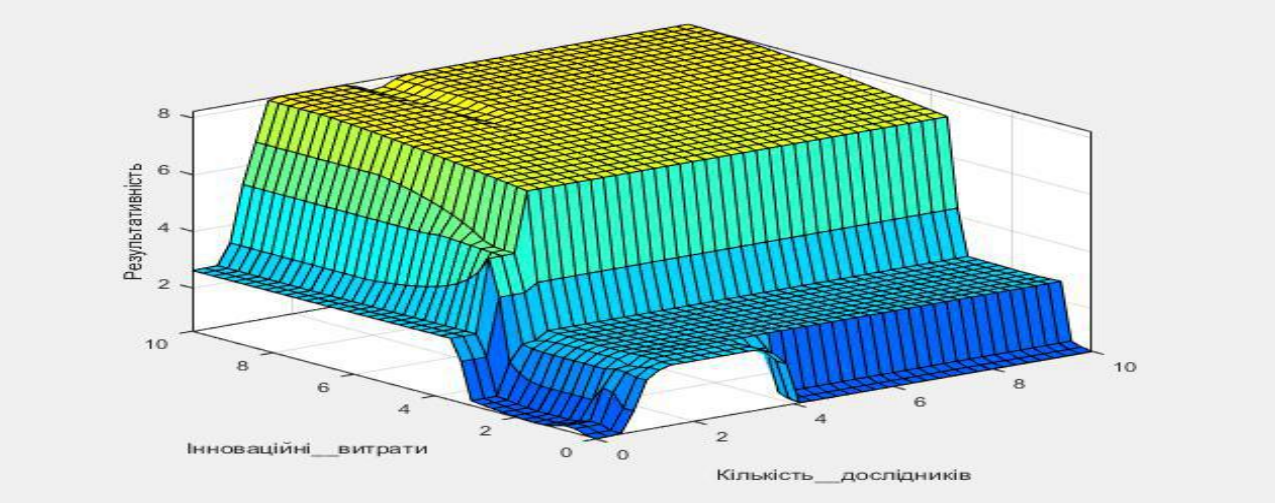

Рис. 4.7. Залежність результативності інноваційної діяльності від показників інноваційної активності в регіонах України.

Розраховано автором.

Досягнення максимального рівня результативності інноваційної діяльності в регіонах можливе за таких неодмінних передумов, як: чисельність дослідників не менше 3,9 тис. осіб; обсяги інноваційних витрат на рівні 6,4 млрд грн на рік.

Отримані аналітичні результати доводять важливість запровадження європейських практик фінансового забезпечення і використання різноманітних джерел фінансових ресурсів, переважно залучених, оскільки власні кошти підприємств ще залишаються основним джерелом фінансування, а їх рівень не сприяє результативності інноваційної діяльності. Ідеться про доступні кредити, венчурний бізнес, кошти Державного та місцевого бюджетів, ресурси інституційних інвесторів, фондів, у тому числі регіонального розвитку .

О. Присвітла вважає, що чинний механізм регулювання інноваційної діяльності не відповідає сучасним викликам глобальної конкуренції, зокрема інвестиційного забезпечення. Розв'язання проблеми автор вбачає у створенні інституціональних умов інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва, розширення їх міжнародної активності, спрямованості зусиль під час формування інноваційної моделі розвитку на створення відповідного освітнього середовища [286, с. 196]. Зазначимо, що водночас оминаються увагою пріоритети, напрями та механізми стимулювання інноваційного розвитку в регіональному вимірі.

Кадрове забезпечення інноваційної спрямованості полягає насамперед у відповідності спеціальностей регіональним потребам. В Україні лише 36% від загальної чисельності випускників ВНЗ працюють за фахом, а 64% – змушені перекваліфіковуватися [108, с. 165]. Перекваліфікація персоналу стає важливим чинником інноваційного розвитку економіки. За Е. Тофлером [366], саме відсутність стратегії перенавчання є основною перешкодою економічному розвитку США. Важливого значення набуває не підтримка, а перетворення, коли в межах галузі складаються плани переходу від використовуваних

технологій до істотно нових з узгодженими планами перекваліфікації менеджерів і працівників.

В умовах техноглобалізму, як показано у підрозділі 1.3 роботи, категорія конкурентоспроможності набуває динамічних характеристик, базованих на інноваційних засадах. Забезпечення динамічної конкурентоспроможності потребує розвитку методології наукового обґрунтування регіональної політики держави та регіональних стратегій інноваційного розвитку, виокремлення послідовності етапів формування інноваційної системи, збереження і розбудови наукового потенціалу, збалансованого використання ефектів міжнародного трансферу технологій. Як зазначає О. Кваснєвський, якщо країна бажає, що б у новій структурі світу з нею рахувалися, необхідно робити акцент на освіту, інноваційність і конкурентоспроможність [120].

До важливих передумов динамічної конкурентоспроможності належить науково-технологічна активність, що найповніше відображається у патентуванні об’єктів інтелектуальної власності (ОІВ). Виклики сучасного етапу розвитку глобальної економіки особливо актуалізують їх доцільність. Як стверджує Т. Бабич, якщо в умовах так званого “технонаціоналізму” країна проходила усі етапи життєвого циклу технологій, то техноглобалізм сприяє тому, що за допомогою трансферу технологій і ліцензування пропускаються певні періоди технологічного циклу [13, с. 180]. Захист прав інтелектуальної власності займає домінуюче становище у європейській промисловій політиці, відповідно створення сприятливих умов для розвитку ринку інтелектуальної власності є необхідною передумовою підвищення конкурентоспроможності.

У цих умовах найбільшої цінності набувають такі фактори забезпечення конкурентоспроможності, як володіння об’єктами інтелектуальної власності (винаходи, промислові зразки, корисні моделі, товарні знаки). Загрозливою є низхідна динаміка створення ОІВ, як і чисельності власників інтелектуальної власності (винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських

пропозицій). Так, у 2014 р., порівняно з 1995 р., чисельність винахідників в Україні зменшилася майже у чотири рази (з 64,8 тис. осіб до 15,6 тис.), що супроводжувалося погіршенням їх вікової структури (частка осіб пенсійного віку перевищувала 20%) [144, с. 240]. Водночас сьогодні спостерігається надмірна концентрація технологічного потенціалу у чотирьох регіонах (74% усіх винахідників налічується у Дніпропетровській, Харківській, Донецькій областях і м. Києві) з відповідною регіональною диференціацією інноваційного потенціалу конкурентоспроможності.

Згідно з висновками ОЕСР, захист прав інтелектуальної власності позитивно корелює з прямими іноземними інвестиціями, тобто 1% зростання кількості патентів відповідає зростанню на 2,8% обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ), а покращення на 1% захисту авторських прав і товарних знаків збільшує обсяги ПІІ відповідно на 3,8% та 6,8% [186]. Світовою практикою доведено, що прибутковішим може стати володіння часткою підприємства за принципом венчурного інвестора та продаж ліцензій на використання запатентованих розробок. Натомість, в Україні поширеною є практика виконання науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт на державне замовлення і замовлення приватних підприємств унаслідок недостатньої комерціалізації об’єктів інтелектуальної власності.

Наголосимо, що інноваційна діяльність визначається креативністю локального середовища. Креативність починає визначати не тільки розвиток окремих компаній, а й зростання міст, регіонів і держав, що конкурують у геоекономічному просторі. Представники шведської економічної школи пов’язують креативність людини з виробництвом і конкурентоспроможністю за умов, що пропоновані рішення кращі за наявні [154, с. 91].

Саме тому на регіональному рівні системної ієрархії доцільно стимулювати концентрацію креативності у галузях раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів. В. Павлов і Ю. Корецький наголошують, що

в умовах неспроможності забезпечити ефективну систему фінансування інноваційних проектів результати їх реалізації залежать від ініціативної новаторської творчості місцевих підприємств та організацій [197, с. 151]. В умовах домінуючого значення капіталу творчий потенціал переміщується у такі сфери, як фінанси, посередництво, масова культура. Тому навіть у розвинених економіках, на думку А. Бузгаліна, більша частина креативності витрачається даремно [31, с. 31]. Кризові явища в економіці України спричинили зменшення на 40% підготовки фахівців за інноваційною і креативною моделлю на користь низькоінтелектуальної, репродуктивної освіти, що призвело до зниження освітнього цензу нації і подальшого спаду економічної динаміки та занепаду суспільства [390, с. 11-12].

На сучасному етапі реформування управління державою необхідне поєднання мотивації бізнесу та інноваційних потреб регіону за належного рівня захисту права промислової власності, що стимулюватиме інвестиційну активність в інноваційній сфері. Недооцінка підприємницьким середовищем важливості інтелектуалізації капіталу, у тому числі людського, немотивованість комерціалізації інтелектуальної власності спричиняє спрямування фінансових ресурсів на інвестування у “старопромислові” галузі та регіони, а не у високотехнологічні галузі.

Зниження інноваційної активності навіть у період економічного зростання свідчить про поглиблення технологічного “провалля” між наукою, виробництвом і бізнесом, відсутність внутрішнього попиту на інноваційну продукцію. Національну соціально-економічну макросистему не можна вважати конкурентоспроможною за відсутності попиту на результати інтелектуальної праці. Якщо траєкторія попереднього розвитку, базована на мотивах погіршення якості людського капіталу, посилення загроз екологічній і техногенній безпеці держави, то і майбутній розвиток не буде інноваційно спрямованим.

Сьогодні поширеною формою участі вітчизняних підприємств у технологічному обміні залишається співробітництво в інноваційній сфері на основі ліцензійних угод. Водночас, крім традиційних форм ліцензування, не враховуються нові форми співпраці (спільна діяльність з розроблення та використання товарів) та інституціональної інфраструктури підприємництва (палати з інтелектуальної власності, обмін, аукціони, маклерство) [396, с. 24-25], які успішно можуть бути застосовані в регіонах України.

Наслідком послаблення інноваційного чинника промислового виробництва в Україні стала орієнтація підприємств на поширення і реалізацію апробованих інновацій, а не на формування нового попиту на ринку [4, с. 263]. Так, як показує аналіз, серед регіонів України високу частку інноваційної продукції, нової для ринку, мають промислові підприємства Сумської (60,7%) та Харківської областей (48,0%). Концентруючи нетехнологічну спеціалізацію у глобальних ланцюгах доданої вартості, вітчизняні виробники перебувають у найбільш ризикованому ринковому сегменті конкурентної боротьби, де цінові чинники відіграють провідну роль, що впливає на отримання доходів, а зростаючий попит на технологічний імпорт генерує потребу залучення значних інвестиційних ресурсів у різних формах.

Сьогодні необхідно активізувати участь регіонів у патентно-ліцензійному обміні наданням фінансової допомоги у патентуванні найбільш значущих винаходів, стимулюванні спільних наукових розробок з подальшим їх патентуванням з іноземними партнерами. Важливим вбачається покращення рівня поінформованості винахідників і науковців про методики оцінювання вартості прав на об’єкти інтелектуальної власності, діяльність інститутів патентних повірених і відповідних державних установ. Враховуючи, що обмін технологіями базується не на випадкових, разових, а довготривалих угодах, доцільні механізми тісної взаємодії між наукою та виробництвом на регіональному рівні через встановлення партнерських контрактних відносин

навчальних закладів, наукових установ з промисловістю.

В Україні нерозвиненість і низька якість інноваційної інфраструктури зумовлюють високі трансакційні витрати на пошук інформації про інноваційні розробки та партнерів у сфері комерціалізації технологій і винаходів, захист прав інтелектуальної власності. Наприклад, пропонується формування авторитетного експертного середовища в регіонах для експертного аналізу інновацій, створення комісій з інновацій і технологій при адміністраціях, експертних рад і їх секцій [382, с. 246]. На нашу думку, більшість діючих об'єктів інноваційної інфраструктури здійснюють обслуговування потреб традиційного підприємництва, внаслідок чого зростає просторова нерівномірність їх структури, не створюються передумови активізації венчурного капіталу як джерела фінансування інноваційних проектів. Тому ознакою належності до інноваційної інфраструктури має стати не організаційно-правова форма установи, а спроможність надання суб'єктам інноваційної діяльності кваліфікованої експертно-консультативної допомоги.

Особливої уваги заслуговує застосування інноваційних чинників розвитку депресивних регіонів, для визначення яких застосовуються два методологічні підходи. Перший з них більше поширений і визначає депресивні регіони як такі, що у минулому мали значний економічний потенціал, потужну виробничу інфраструктуру, проте через різні причини його втратили. Такі регіони гостро відчувають не лише економічні, а й соціальні та екологічні проблеми, які перешкоджають розвитку через неспроможність залучати інвесторів та інноваторів, висококваліфіковані кадри, бізнес-структури. У такому тлумаченні депресивний регіон можна ототожнювати з "старопромисловим" регіоном, субрегіоном, галуззю чи сектором економіки.

Другий підхід полягає у тому, що вони характеризуються гіршими, порівняно з іншими регіонами, показниками соціально-економічного розвитку і неспроможні самостійно забезпечити своє відтворення [205, с. 196]. Більшість

таких регіонів перебуває в стані тривалої стагнації, для них властиві низький рівень економічної активності, недиверсифікована галузева структура промисловості, нерозвинений науково-технічний потенціал і соціальна сфера [47, с. 149].

Проте, Л. Кузьменко і М. Солдак застерігають, що залежність від попередньої траєкторії розвитку "старопромислових" регіонів створює "ефект блокування", коли структура виробництва настільки націлена на певний вид економічної діяльності та характер здійснення, що її неможливо спрямувати на інший шлях розвитку [145]. Певною мірою це відображається і в консервативності стратегії "старопромислових" підприємств і галузей.

У нашій країні, згідно з Законом "Про стимулювання розвитку регіонів", депресивним може бути визнано регіон, де протягом останніх п'яти років середній показник обсягу валового регіонального продукту на одну особу найнижчий. Недосконаліть і недієвість методики ідентифікації депресивних територій є однією з причин неспроможності докорінної зміни напрямів розвитку проблемних територій [290]. Згідно зі стандартами ЄС, регіон вважається депресивним, якщо валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу менший, ніж 75% за аналогічний середньоєвропейський показник. Головною метою регіональної політики ЄС є усунення диференціації і відсталості розвитку регіонів. За нашими розрахунками, в Україні до таких регіонів за цією методикою належать Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька та Чернівецька області.

У світовій практиці виокремлюють такі базові методологічні підходи стратегічного програмування розвитку депресивних регіонів [324, с. 145]:

1) досягнення цілей територіальної справедливості, просторової організації економічної діяльності, за якої мешканці регіонів мають однакові можливості для досягнення добробуту;

2) забезпечення економічної ефективності на основі раціонального використання виробничого потенціалу регіонів для загальнонаціонального добробуту.

Оскільки, як стверджують О. Амоша та І. Петенко, реструктуризація "старопромислових" регіонів може тривати десятиліттями, вона неможлива без масштабної допомоги держави, хоча остання вирішує переважно соціальні завдання. Наприклад, допомога з боку ЄС спрямована на створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури, малого та середнього бізнесу, формування сприятливого клімату за рахунок координації зусиль з національними органами управління [3, с. 53-54]. Важливу роль при цьому відіграють маркетингові засади розвитку регіону, які передбачають, на думку вітчизняних учених, урахування зовнішніх і внутрішніх особливостей території, створення умов максимального пристосування виробництва до вимог ринку і є надійним інструментом розроблення стратегії і тактики регіональних перетворень. Наводиться приклад міста Клівленда, розвиток якого відбувся завдяки цілеспрямованій маркетинговій діяльності з капіталізації нагромаджених знань і вмінь, що дозволяє подолати депресивність, викликану руйнуванням традиційної важкої промисловості, і зміцнити конкурентні переваги в результаті багатостороннього діалогу між бізнес-елітою, інтелектуальною елітою, лідерами самоуправління та міської адміністрації [162, с. 20].

До традиційних напрямів вирішення проблем депресивних регіонів Н. Можайкіна відносить: практику створення вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку; розвиток малого та середнього бізнесу; підвищення соціальної відповідальності великого бізнесу; збільшення зацікавленості підприємств у розв'язанні проблем територій; децентралізацію бюджетів за прикладом ЄС, коли регіональні бюджети формуються, враховуючи локальні потреби. Наприклад, у Франції та Чехії діє успішна практика побудови відносин

між центром і регіонами на основі контрактів-планів розвитку регіонів на стратегічну перспективу в межах національної стратегії [177, с. 199]. Як зазначають М. Мельник та О. Кушнірецька, індустріальні парки є не лише перспективною формою просторової організації бізнесу і рушієм локального розвитку, а й інструментом подолання депресивності регіонів і зміцнення їх конкурентоспроможності [168, с. 55]. На наш погляд, перспективним напрямом розв'язання проблем розвитку депресивних регіонів є розгляд їх як об'єктів перебудови за допомогою ТНК через розміщення новітніх галузей промисловості.

У процесі реалізації антидепресивної регіональної політики німецький "старопромисловий" регіон Рур перетворився з центру вугільної та сталеливарної промисловості на європейську зону культури, туризму та екології. До антидепресивних аспектів німецької регіональної політики Д. Хамітова відносить: підтримку стагнуючих галузей, створення інтегрованих багатопрофільних концернів, стимулювання розвитку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, захист екології, діяльність у сфері освіти, покращення інвестиційної привабливості [393]. Як показує європейський досвід, перешкодами на шляху реалізації політики стали: надмірний протекціонізм окремих промислових груп, коли при прийнятті рішень щодо надання дотацій не бралися до уваги результати оцінювання економічної доцільності; надмірний бюрократизм і корупція під час розподілу коштів; штучне створення чужорідних галузей; виникнення дотаційної ментальності, коли під час отримання фінансових ресурсів доводиться не перспективність і професіоналізм, а неспроможність подолати кризові прояви. Проте заснування нових освітніх закладів для молоді, центрів трансферу технологій, підтримка ринку праці, підвищення кваліфікації, надання допомоги дослідникам і розв'язання екологічних і соціальних проблем виявилися тими пріоритетами,

що сприяли перетворенню депресивного старопромислового регіону на привабливу для проживання, інвестування та туризму територію.

Стратегічним пріоритетом розвитку депресивних "старопромислових" регіонів залишається стимулювання інноваційної активності, базою для чого слугують наявна структура економіки, природні і людські ресурси, демографічний потенціал і освітній рівень; формами – діяльність місцевих громад, використання переваг великого та малого бізнесу, міжрегіональна кооперація, інтеграція у міжнародні мережі на основі максимального використання і розвитку інноваційного потенціалу для збалансованого регіонального розвитку країни, усунення диспропорцій, зміцнення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах.

У перспективі пріоритети розвитку депресивних регіонів пов'язуються зі створенням інституціональної інфраструктури, диверсифікацією виробництва, покращенням інвестиційної привабливості, формуванням інноваційної культури та мотивації, розвитком системи підготовки та перепідготовки кадрів, стимулюванням науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, розробленням механізмів упровадження інновацій, стимулюванням еколого-орієнтованого інноваційного підприємництва.

У депресивних "старопромислових" регіонах важливо не лише створювати нові виробничі потужності або кваліфіковані кадри, а модернізувати та підвищувати престижність наявних на інноваційних засадах розвитку. Ефективне використання інноваційного потенціалу депресивних регіонів має не лише сприяти досягненню соціально-економічних параметрів і конкурентоспроможності, а й забезпечувати збалансований розвиток регіонів країни.

Висновки до розділу 4

1. Систематизація та узагальнення еволюції регіональної політики ЄС дозволяє визначити важливу роль у її формуванні інституційних трансформацій через створення спеціальних цілеорієнтованих установ, розроблення стратегій, програм і методів управління їх реалізації, узгодження з галузевими та секторальним політиками. В основу стратегічного програмування зміцнення конкурентоспроможності регіонів покладені принципи солідарності, сприяння економічному розвитку, покращення якості життя. Регіональна політика характеризується наявністю мультицентризму, орієнтованого на використання внутрішніх ресурсів, стимулювання інноваційного і креативного потенціалів, створення рівних можливостей для розвитку. Використання європейських практик формування регіональної політики в процесі реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і Порядку денного асоціації між Україною та ЄС стало основним напрямом трансформації регіональної політики України.

2. У формуванні інституціонального базису та організаційно-економічних механізмів країни-члени ЄС застосовують нові форми та методи стимулювання інноваційної активності з чіткими кількісними параметрами, досягнення яких супроводжується оперативним моніторингом. На відміну від європейських програм інноваційного розвитку, у вітчизняних програмних документах регіонального розвитку виявлено декларативність пріоритетів і цілей, недостатнє фінансове забезпечення, надмірна кількість регуляторних і координуючих органів, невизначеність оцінювання ефективності досягнення цілей і завдань. Реалізація стратегій інноваційного розвитку країн-членів ЄС і регіонів України відрізняється й призначенням і спрямуванням програмних документів, ресурсним забезпеченням; ступенем розвитку інноваційної інфраструктури та інформаційного забезпечення інноваційної політики; розвиненістю системи моніторингу та децентралізації регулювання інноваційної діяльності.

3. Європейські практики розглядають конкурентоспроможність регіону як відображення ступеня реалізації інноваційного потенціалу регіонів і їх здатності відповідати на виклики глобальної конкуренції. Формування нової парадигми регіонального розвитку передбачає створення передумов для зміцнення конкурентоспроможності територій, ефективного використання конкурентних переваг з одночасним забезпеченням цілісності національного економічного простору. У методичних положеннях щодо стимулювання економічного розвитку регіонів країн-членів ЄС центральне місце займає концепція smart-спеціалізації, яка передбачає активізацію довгострокових структурних зрушень в економіці зі стратегічною орієнтацією на завоювання важливих і унікальних ніш на глобальних ринках. Для умов нашої країни стратегічні пріоритети раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів і програмування засобів використання інноваційного чинника їх конкурентоспроможності спираються на інтегрування базових принципів (солідарне партнерство та розподіл компетенцій у вирішенні завдань; мотивованість на досягнення результатів; визнання домінантності інституціонального забезпечення); генеральної цілі та операційних завдань; форм просторової організації інноваційного бізнесу; інфраструктурного, фінансового, інформаційного та управлінського забезпечення та критеріальних обмежень (науково-технологічна, економічна, демографічна, екологічна безпека розвитку). Відповідно до визначених пріоритетів, регіон функціонує як соціально-економічна підсистема у національній макросистемі з цільовою функцією забезпечення конкурентоспроможності і безпеки регіонального розвитку. Для досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності регіону доцільне використання пропонованої методології поєднання проблемно- та програмно-цільових підходів, орієнтованих на розв’язання проблем і досягнення цілей.

4. Проведене експертне оцінювання показало, що найбільший вплив на інноваційну діяльність здійснюють такі чинники, як організаційно-

інституціональний компонент, законодавчо-нормативне, а також кадрове і фінансове забезпечення, найбільше залежними серед них – інформаційне забезпечення інноваційної діяльності та регіональні інноваційні стратегії. Застосування методу нечіткої логіки виявило менший вплив чисельності дослідників на результативність інноваційної діяльності, ніж обсягу інноваційних витрат.

5. На регіональному рівні доцільною видається інтеграція бізнесу та інноваційних потреб місцевого ринку, стимулювання внутрішньорегіонального попиту на інноваційні розробки, використання європейського досвіду мотивування інноваційної активності малого і середнього бізнесу та покращення поінформованості інноваторів. Особливої ваги в забезпеченні конкурентоспроможності набуває володіння об’єктами інтелектуальної власності в результаті розвитку та підтримки винахідництва на локальному рівні, а також державна фінансова допомога у патентуванні за кордоном значущих новітніх винаходів. Органам державного управління відводиться значна роль у сприянні венчурному підприємництву, діяльності технопарків, спеціальних економічних зон інноваційної спрямованості, технологічних інкубаторів, інжинірингових центрів, створенні регіональної підсистеми захисту інтелектуальної власності, інноваційної виробничої кооперації потужних місцевих компаній і малого і середнього бізнесу.

Основні наукові результати, що викладені у четвертому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [213; 218; 219; 232; 237; 238; 243; 246; 248; 249; 251; 256; 265; 271; 278].

РОЗДІЛ 5
ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

5.1. Системно-динамічне моделювання взаємозв'язків формування інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів

Процеси формування, розвитку і використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів характеризуються певною невизначеністю; недостатнім обсягом і неоперативністю надання інформації; наявністю значної кількості показників впливу на конкурентоспроможність, між якими не завжди простежується чіткий зв'язок і має місце їх певна некорельованість. Ідеться про взаємопов'язані системи інноваційного потенціалу і конкурентоспроможності регіону, які, як доведено у підрозділі 2.2, розвиваються динамічно. З певним припущенням можна розглядати інноваційний потенціал конкурентоспроможності як єдину цілісну регіональну систему, чим обумовлено доцільність застосування системно-динамічного моделювання, яке передбачає створення моделі складної системи як двох мережевих структур, одна з яких відображає процес руху та нагромадження матеріальних, фінансових і інформаційних потоків, а інша – процес управління цими потоками.

Проведений аналіз виявив динаміку та зворотні зв'язки в системі інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, для моделювання якого застосовано системну факторну модель (рис. 5.1) з множиною факторів і параметрів інноваційного потенціалу конкурентоспроможності: просторово-демографічних, транспортних, соціально-економічних, зовнішньоекономічних та інноваційних (додаток Х).

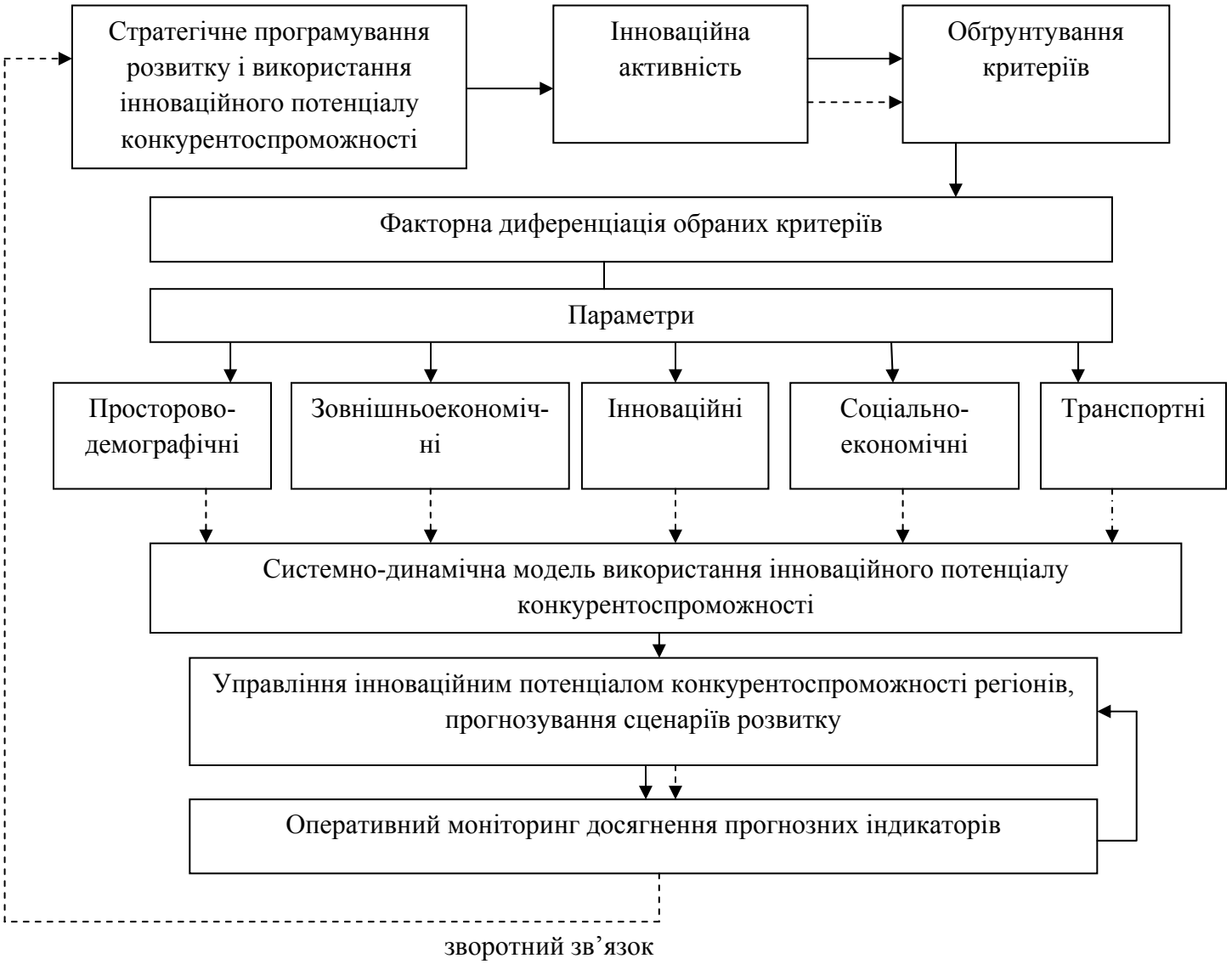

Рис. 5.1. Загальна схема системної факторної моделі використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіону

Модифіковано за: [437].

Виявлення взаємозалежності цих параметрів з інноваційним потенціалом конкурентоспроможності регіонів дозволяє, використовуючи отримані результати, здійснювати ефективне управління інноваційним потенціалом

конкурентоспроможності регіонів, розробляти прогнозні оцінки його розвитку, проводити оперативний моніторинг досягнення прогнозних індикаторів і на основі зворотного зв'язку реалізовувати стратегічне програмування використання інноваційного потенціалу для зміцнення конкурентоспроможності.

Концептуальні припущення системно-динамічної моделі, яка відображає ефективність використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, зображені на рис. 5.2.

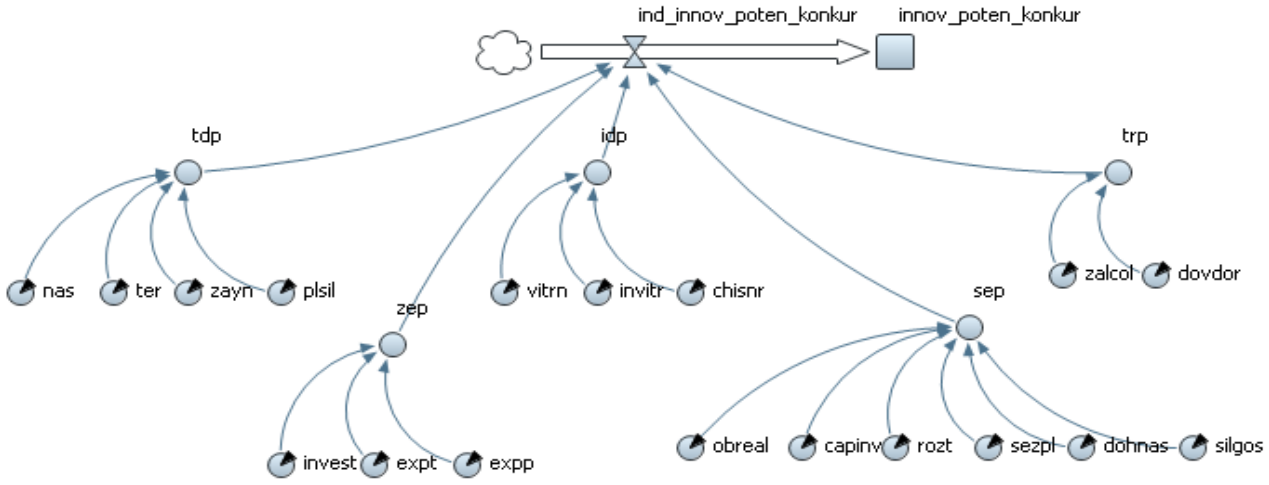

Інтегральні показники: *tdp* – просторово-демографічні; *zep* – зовнішньоекономічні; *idp* – інноваційні; *sep* – соціально-економічні; *trp* – транспортні.

Показники розвитку регіонів: *nas* – чисельність наявного населення, тис. осіб; *ter* – площа території, тис. га; *zayn* – чисельність зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб; *plsil* – площа сільськогосподарських угідь, тис. га; *invest* – обсяги прямих іноземних інвестицій, млн дол. США; *expt* – обсяги експорту товарів, млн дол. США; *expp* – обсяги експорту послуг, млн дол. США; *vitrn* – величина внутрішніх поточних витрат на науково-технічні роботи, тис. грн; *invitr* – загальні обсяги інноваційних витрат, тис. грн; *chisnr* – чисельність виконавців наукових досліджень і розробок, осіб; *obreal* – обсяги реалізованої промислової продукції, млн грн; *capinv* – обсяги капітальних інвестицій, млрд грн; *rozt* – обсяги роздрібного товарообігу, млн грн; *sezpl* – величина середньомісячної заробітної плати, грн; *dohnas* – наявний дохід населення, млн грн; *silgos* – обсяги продукції сільського господарства, млн грн; *zalcol* – експлуатаційна довжина залізничних колій, км; *dovdor* – довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км.

Рис. 5.2. Візуалізація системно-динамічної моделі взаємозв'язку регіонального розвитку та інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів

Показник використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності (*ind_innov_poten_konkur*) визначатиметься інтегральними груповими показниками – просторово-демографічним (*tdp)*, зовнішньоекономічним (*zep)*, інноваційним (*idp),* соціально-економічним (*sep),* транспортним (*trp):*

$$\frac{d(ind_innov_poten_konkur)}{dt} = f\left(\frac{d(tdp)}{dt}, \frac{d(zep)}{dt}, \frac{d(idp)}{dt}, \frac{d(sep)}{dt}, \frac{d(trp)}{dt}\right) . \quad (5.1)$$

Враховуючи, що визначення взаємозв'язку параметрів розвитку за кожною з обраних груп не забезпечує комплексної оцінки використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, у дослідженні використано інтегральні показники впливу кожної групи параметрів на результуючий показник. Зважаючи, що кількість параметрів більше чотирьох ускладнює регресійно-кореляційний аналіз, необхідна заміна множини параметрів окремих складників потенціалу узагальненими факторами (головними компонентами). З допомогою методу головних компонентів здійснюється групування пказників, які корелювали між собою, при цьому група загалом не залежить від інших груп. Таким чином, головні компоненти описують сукупність досліджуваних параметрів кожної групи (просторово-демографічні, соціально-економічні, транспортні, зовнішньоекономічні та інноваційні). Використовуючи обрані показники, для кожної групи формулюються рівняння інтегральних показників, здійснюється розрахунок їх значень, застосовуючи регресійно-кореляційний аналіз, визначається їх вплив на показник інноваційного потенціалу конкурентоспроможності.

Оскільки метод головних компонентів заснований на кореляції вихідних ознак, проведемо перевірку кореляції між показниками $x_1,\ldots, x_p$ для кожної групи показників і виключимо показники, не пов'язані з загальною сукупністю.

Інтегральний просторово-демографічний показник розвитку регіонів представлений у вигляді рівняння:

$$tdp = 0{,}194nas + 0{,}461ter + 0{,}212zayn + 0{,}461plsil\,, \qquad (5.2)$$

де: *nas* – чисельність наявного населення, тис. осіб; *ter* – площа території, тис. га; *zayn* – чисельність зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб; *plsil* – площа сільськогосподарських угідь, тис. га.

Виявлена залежність показує, що обрані параметри з цієї групи позитивно впливають на інтегральний просторово-демографічний показник, водночас більше значення площ території та сільськогосподарських угідь (коефіцієнти регресії дорівнюють 0,461 для обох показників). Менше впливає чисельність населення, зайнятого економічною діяльністю (коефіцієнт дорівнює 0,212). Це пояснюється вагомістю території, придатністю її сировинної і ресурсної бази для розвитку галузей, можливостями реалізації експортного потенціалу аграрного сектору для стабілізації і розвитку регіональної економіки та інших секторів, а також значущістю економічно активного населення, оскільки зайнятість сприяє не лише зростанню індивідуальних доходів, а й податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, сукупних доходів суспільства, створюючи передумови для виробництва суспільних благ і добробуту місцевих громад.

Отриманий у результаті регресійного аналізу інтегральний зовнішньоекономічний показник представлений у вигляді рівняння:

$$zep = 0{,}531invest + 0{,}535\exp t + 0{,}131\exp p\,, \qquad (5.3)$$

де: *invest* – обсяги прямих іноземних інвестицій, млн дол. США; *expt* – обсяги експорту товарів, млн дол. США; *expp* – обсяги експорту послуг, млн дол. США.

Значення цього інтегрального показника більше залежить від обсягів прямих іноземних інвестицій та експорту товарів (коефіцієнти 0,531 і 0,535 відповідно) і менше – від експорту послуг. Вплив прямих іноземних інвестицій пов’язується з надходженням додаткових фінансових ресурсів, впровадженням нових методів управління, застосуванням новітніх виробничих технологій і устаткування, покращенням структури експорту та оптимізацією економічної

структури, підвищенням ефективності використання виробничих ресурсів. Також це може бути пояснено пріоритетністю інвестування в наукомісткі виробництва та подальшим експортом виробленої продукції. Незначний вплив обсягів експорту послуг обґрунтовується домінуванням у товарній структурі експорту транспортних послуг, переробки матеріальних ресурсів. Хоча інноваційні сектори теж продукують послуги (IT, консалтингові, медичні послуги), проте вони не відіграють вагомої ролі у загальній структурі експорту.

Інтегральний інноваційний показник представлений у вигляді рівняння:

$$idp = 0{,}631vitrn + 0{,}501invitr + 0{,}592chisnr\ , \qquad (5.4)$$

де: *vitrn* – обсяги внутрішніх поточних витрат на науково-технічні роботи, тис. грн; *invitr* – загальні обсяги інноваційних витрат, тис. грн; *chisnr* – чисельність виконавців наукових досліджень і розробок, осіб.

Збільшення внутрішніх поточних витрат на науково-технічні роботи підвищує інтегральний інноваційний показник регіону на 0,631. Водночас вказаний параметр має істотніше значення, оскільки визначає обсяги фінансування інноваційної діяльності, а отже потенціал її зростання. Залучення більшої чисельності виконавців наукових досліджень і розробок на 1 тисячу осіб підвищує інтегральний показник на 0,592, тому що зростання чисельності науковців і підвищення рівня їх професійної кваліфікації відображає використання інтелектуального потенціалу в національних економічних інтересах.

Інтегральний соціально-економічний показник представлений у вигляді рівняння:

$$sep = 0{,}441obreal + 0{,}444kapinv + 0{,}438rozt + 0{,}352sezpl + 0{,}473dohnas + 0{,}262si\lg osp\ , \qquad (5.5)$$

де: *obreal* – обсяги реалізованої промислової продукції, млн грн; *capinv* – обсяги капітальних інвестицій, млрд грн; *rozt* – обсяги роздрібного товарообігу, млн грн; *sezpl* – величина середньомісячної заробітної плати, грн; *dohnas* – величина

наявного доходу населення, млн грн; *silgos* – обсяги виробленої продукції сільського господарства, млн грн.

Виявлена залежність показує, що обрані параметри цієї групи позитивно впливають на інтегральний соціально-економічний показник, водночас більше значення мають обсяги реалізованої промислової продукції, капітальних інвестицій, роздрібного товарообігу, наявного доходу населення.

Річне збільшення на один мільйон обсягів реалізованої промислової продукції призводить до зростання інтегрального соціально-економічного показника на 0,441, що пояснюється реалізацією конкурентних переваг: прогресивних тенденцій розвитку продуктивних сил, використанням виробничих потужностей, масштабністю науково-технічних систем, розвитком внутрішнього ринку промислової продукції, наявністю працівників відповідної кваліфікації.

Виявлений позитивний вплив обсягів роздрібного товарообігу (коефіцієнт 0,438) пов’язуємо з домінуванням тенденцій стрімкого розвитку сучасних торговельних форматів, посиленням ролі корпоративних утворень і мереж у торгівлі та підвищенням ефективності їх функціонування. Крім того, у структурі валової доданої вартості високою залишається частка внутрішньої торгівлі, і торговельна сфера успішно освоює інвестиційні ресурси. Вплив капітальних інвестицій (коефіцієнт регресії 0,444) обумовлений тим, що інвестиції є передумовою зростання виробничих потужностей, підвищення продуктивності праці, оновлення основного капіталу та зміцнення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах.

Роль доходів населення (коефіцієнт 0,473) у соціально-економічному інтегральному показнику відображає взаємозв’язок із зростанням попиту на продукцію і послуги, вироблені в інших галузях, зацікавленістю і формуванням мотивів досягнення кращих економічних результатів; підвищенням добробуту мешканців регіону.

Інтегральний транспортний показник представлений у вигляді рівняння:

$$trp = 0{,}707 zalcol + 0{,}707 avtd, \qquad (5.6)$$

де: *zalcol* – експлуатаційна довжина залізничних колій, км; *avtdor* – довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км.

Значення досліджуваного інтегрального показника значною мірою залежить від експлуатаційної довжини залізничних колій і довжини автомобільних доріг загального користування. Зазначимо, що ці види транспорту є найбільше розвинені в Україні, характеризуються розгалуженістю, помірними тарифами, потужною пропускною спроможністю і забезпечують виробничі і невиробничі потреби як матеріального виробництва, так і невиробничої сфери. Розвиток залізничного та автомобільного транспорту формує раціональну регіональну спеціалізацію і визначає розвиток економіки регіону, рівень використання експортного і логістичного потенціалу. Високий рівень розвитку інфраструктури цих видів транспорту впливає на виробництво готової продукції (постачання сировини, матеріалів, товарів і обладнання, формування собівартості і ціни), що обумовлює конкурентоспроможність продукції та галузей, що її продукують.

На основі отриманих залежностей розрахуємо значення інтегральних показників за кожною групою параметрів та вплив інтегральних показників на показник використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, яку покладемо в основу системно-динамічної моделі:

$$\begin{aligned}
\text{innov_pot_comp} = {} & -7{,}3945 - 0{,}0031 \cdot tdp - 0{,}0086 \cdot zep - 4{,}6082 \cdot 10^{-7} \cdot idp + 0{,}0002 \cdot sep + \\
& + 0{,}0331 \cdot trp + 3{,}2974 \cdot 10^{-6} \cdot tdp \cdot zep + 6{,}9365 \cdot 10^{-9} \cdot tdp \cdot idp - 9{,}2449 \cdot 10^{-8} \cdot tdp \cdot sep - \\
& - 1{,}3271 \cdot 10^{-5} \cdot tdp \cdot trp - 1{,}3086 \cdot 10^{-8} \cdot zep \cdot idp + 5{,}5806 \cdot 10^{-8} \cdot zep \cdot sep + 3{,}8294 \cdot 10^{-6} \cdot zep \cdot trp + \\
& + 1{,}8463 \cdot 10^{-10} \cdot idp \cdot sep - 3{,}0836 \cdot idp \cdot trp + 9{,}8642 \cdot 10^{-8} \cdot sep \cdot trp + 2{,}8942 \cdot 10^{-6} \cdot tdp^2 - \\
& - 1{,}5433 \cdot 10^{-6} \cdot zep^2 + 2{,}6403 \cdot 10^{-12} \cdot idp^2 - 6{,}9435 \cdot 10^{-10} \cdot sep^2 - 5{,}9081 \cdot 10^{-6} \cdot trp^2.
\end{aligned} \qquad (5.7)$$

Рівняння другого порядку (5.7) з парною взаємодією інтегральних показників підтверджує складний взаємозв'язок інтегральних показників регіонального розвитку з показником, який відображає процес розвитку і використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності. Інтегральні просторово-демографічний, зовнішньоекономічний та інноваційний показники входять у рівняння зі знаком "мінус", зменшуючи індекс використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності. Інтегральні соціально-економічний і транспортний показники позитивно впливають на результуючий показник використання потенціалу. Неоднозначний вплив просторово-демографічного показника можна пояснити концентрацією інноваційно- та економічно-активного населення у великих містах та обласних центрах, водночас сільські поселення, малі міста та райони за інноваційним потенціалом мають низьку конкурентоспроможність.

Неоднозначний вплив інтегрального зовнішньоекономічного показника пояснимо домінування імпорту над експортом і низьким рівнем технологічності експортованої продукції, оскільки це продукція переважно аграрного сектору та добувної промисловості.

Значення інтегрального інноваційного показника в сукупному індексі використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності має дискусійний характер, оскільки можливі позитивні кількісні зміни в обсягах фінансування інноваційної діяльності або чисельності виконавців науково-технічних робіт присутні, але їх якість невизначена, що пов'язано з недосконалістю інституціонального базису стимулювання інноваційної діяльності, відсутністю належної інноваційної інфраструктури.

Позитивний вплив інтегральних соціально-економічного та транспортного показників пояснюється вагомістю людського та логістичного чинників створення і використання інноваційних продуктів.

Для квадратичних членів залежності з негативним внеском (zep^2, sep^2, trp^2), можна припустити наявність локальних екстремумів. З огляду на те, що значення інтегральних показників можуть приймати тільки позитивні значення, рівняння перевірено в точках факторного простору, обмеженого нижнім і верхнім рівнями варіювання. Від'ємні значення не з'являлися. Для парних членів рівняння, зауважимо, що вони здійснюють двоякий вплив на використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності: в одному випадку виступають зі знаком "+", а в іншому зі знаком "-".

За результатами моделі доведено, що інтегральні просторово-демографічний, зовнішньоекономічний та інноваційний показники неоднозначно впливають на використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності в короткостроковому періоді, разом з тим, повільно, але позитивно впливають у довгостроковій перспективі.

Для поглибленого аналізу результатів моделювання проведена серія імітаційних експериментів, використовуючи статистичні дані Львівської області, що дозволило встановити взаємозв'язок між окремими параметрами та інноваційним потенціалом конкурентоспроможності. З досліджуваних груп нами обрані наступні основні показники: просторово-демографічні (чисельність зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб), зовнішньоекономічні (обсяги прямих іноземних інвестицій, млн дол. США) та соціально-економічні (обсяги продукції сільського господарства, млн грн).

У результаті моделювання нами виявлено, що при зміні означених параметрів і стабільності інших показників розвитку регіону характер кривої індексу інноваційного потенціалу конкурентоспроможності відрізняється: зростаюча для обсягів продукції сільськогосподарського виробництва, з екстремумом для обсягів прямих іноземних інвестицій (рис. 5.3)

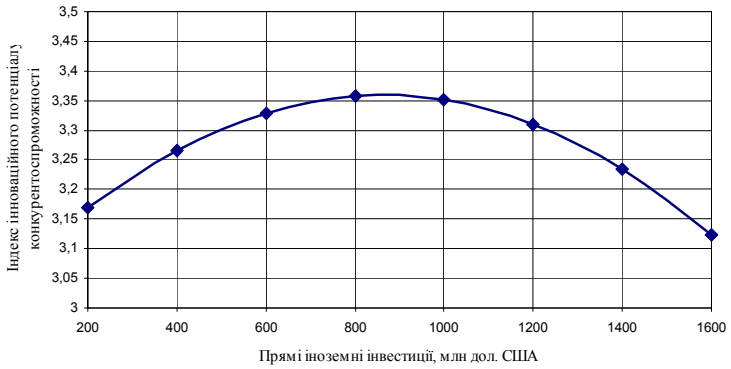

а)

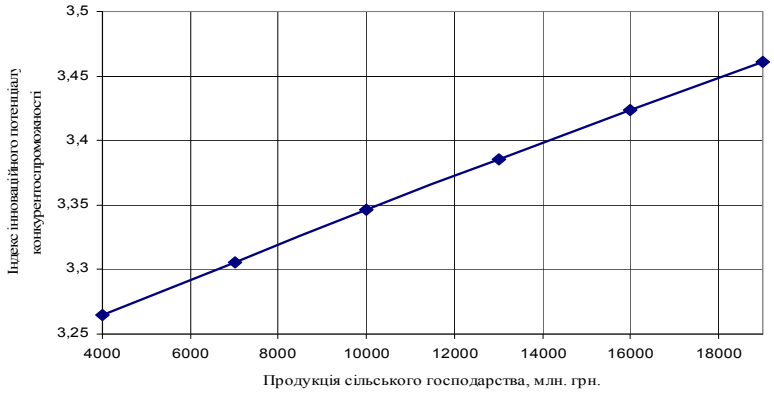

б)

Рис. 5.3. Динаміка зміни показника інноваційного потенціалу конкурентоспроможності для Львівської області залежно від збільшення: а) обсягів прямих іноземних інвестицій, млн дол. США; б) обсягів сільськогосподарської продукції, млн грн.

Екстремум у кривій взаємозв’язку обсягів прямих іноземних інвестицій і показника інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіону відображає початковий позитивний вплив іноземних інвестицій, водночас пріоритетом для інвесторів завжди є інноваційні виробництва. Проте за умов стабільності інших інтегральних показників, зокрема інтегрального інноваційного, який визначає інституціональний базис та інноваційне

середовище в регіонах, спостерігається негативний вплив прямих іноземних інвестицій. Що стосується зростаючої динаміки кривої залежності показника інноваційного потенціалу конкурентоспроможності від обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, то ця тенденція має неоднозначний характер.

З одного боку, така продукція має низьку додану вартість і є низькотехнологічною, а з іншого – останніми роками в аграрному секторі України впроваджуються технологічні інновації у виробництво і переробку (посівний матеріал, техніка, технології), а також технології глибокої переробки продукції тваринництва та рослинництва для виходу на зовнішні ринки з вищим рівнем конкуренції і дохідністю. Характер кривих індексу інноваційного потенціалу конкурентоспроможності визначається початковими значеннями змінних параметрів та іншими показниками регіонального розвитку, раціональною доцільністю їх збільшення до певної межі. Адже з погляду системно-динамічного моделювання це дозволяє підвищити потенціал регіону, проте зіставлення з іншими параметрами не дозволяє досягти бажаного значення змінюваного параметру.

Отримані залежності інтегральних показників на основі методу головних компонентів і регресійного аналізу їх впливу на інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіонів дозволяють здійснювати прогнозування конкурентоспроможності регіонів, використовуючи інноваційний потенціал через управління просторово-демографічною, соціально-економічною, транспортною, зовнішньоекономічною та інноваційною діяльністю в регіональній економіці.

Запропонована концептуальна системно-динамічна модель і побудовані залежності дозволяють досліджувати динаміку ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів, прогнозувати вплив кількісних змін окремих груп інтегральних параметрів на інноваційний

потенціал конкурентоспроможності регіонів. Результати моделювання доводять можливість розвитку інноваційного потенціалу через управління зміною просторово-демографічних, зовнішньоекономічних процесів, інноваційної діяльності, соціально-економічних і транспортних процесів в областях.

5.2. Програмні засоби посилення конкурентних переваг регіонів

Розробленню пріоритетних напрямів і заходів формування, зміцнення та використання конкурентних переваг регіонів України приділяється значна увага як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Так, метою Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 рр. визначено перехід країни до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та виходу на глобальні ринки. Однією зі стратегічних цілей розвитку торгівлі України передбачено створення сприятливих умов зі стимулювання торгівлі та інновацій для диверсифікації експорту. Наголошено на важливому значенні інновацій для диверсифікації виробництва, підвищення продуктивності, збільшення доданої вартості. Середньостроковим пріоритетом українського уряду передбачено до 2020 р. утворення Офісу розвитку інновацій, який має на меті підтримку і заохочення розвитку інноваційних підприємств і стартапів через фінансування, надання консультаційних послуг і технічної допомоги на всіх етапах інноваційного процесу. Значущими секторами економіки для розвитку експорту визначено такі [296, с. 30-31]:

– спрямовані на забезпечення високої доданої вартості і розвиток на інноваційних засадах, які сьогодні перебувають у стадії занепаду або темпи розвитку яких уповільнилися, сконцентровані в аерокосмічній галузі і дотичних з нею (створення програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних

технологій, виробництво запасних частин, комплектуючих виробів і послуги з технічного обслуговування для авіаційної промисловості та машинобудування);

– перспективні з погляду покращення іміджу України за кордоном, які перебувають на стадії формування (сектори туризму і креативних індустрій) для залучення туристів і просування іміджу країни на світовому ринку шляхом проведення низки відповідних заходів країною;

– стратегічні з точки зору переробки в Україні сировини для виготовлення продукції з високою доданою вартістю, які перебувають на стадії зростання і залежать від агропромислового комплексу (харчова, переробна промисловість і пов'язані з нею галузі, що забезпечують позитивні результати у найближчій перспективі).

Усі зазначені сектори потребують відповідної комплексної інституційної підтримки, спрямованої на їх розвиток задля зміцнення конкурентоспроможності на глобальних ринках.

Для зміцнення низки існуючих конкурентних переваг регіонів України, виявлених на основі підходів, пропонованих у другому розділі дослідження (підрозділ 2.3), визначальним є ефективне використання інноваційного потенціалу, модернізація набутих конкурентних переваг відповідних регіонів на основі визначення раціональної спеціалізації, що загалом спрямовано на досягнення ними високого рівня конкурентоспроможності. Враховуючи наведене, пропонуються методологічні основи для розроблення регіональних стратегій розвитку, які передбачають селективний вибір технологічно-інноваційної, промислово-інноваційної, секторально-інноваційної або еколого-інноваційної спеціалізації для визначених груп регіонів з окресленням системних характеристик, стратегічних цілей та операційних завдань, організаційно-інституціонального базису і критеріальних обмежень їх прикладної реалізації (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Методологічні основи для розроблення регіональних стратегій розвитку

№ з/п	Група регіонів	Інноваційно активна	Бізнес-активна	Агропромислова	Транспортно-логістична
1.	Вид спеціалізації	Технологічно-інноваційна	Промислово-інноваційна	Секторально-інноваційна	Еколого-інноваційна
2.	Системні характеристики	Технологічна та інноваційна активність як засіб досягнення глобальної конкурентної переваги	Масова високопродуктивна науково-технологічна та інноваційна діяльність	Конкурентоспроможний експорт агропромислової продукції	Сервісна орієнтованість бізнесу та міжнародного співробітництва
3.	Стратегічна ціль	Створення технологічного підґрунтя економічного зростання	Активізація інноваційного підприємництва	Підвищення рівня соціально-економічного розвитку сільських територій	Зміцнення євроінтеграційного потенціалу регіонів
4.	Операційні завдання	Оновлення промислового потенціалу, підвищення його інноваційного та технологічного рівня, створення науково-виробничих об’єднань з виробництва високотехнологічної продукції	Використання прогресивних виробничих потужностей як конкурентних переваг	Експортоорієнтоване економічне зростання регіонів, забезпечення якісною продукцією внутрішнього та зовнішнього ринку	Інтеграція у європейську мережу транспортних кластерів, розвиток регіональної транспортної інфраструктури
5.	Критеріальні обмеження прикладної реалізації	Оптимізація показників науково-технічної та інноваційної діяльності	Інституціональна спроможність розвитку підприємництва	Рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції	Система державних закупівель

Складено автором.

До основних напрямів розвитку регіонів першої групи (інноваційно-активна) належать:

– створення нових галузей і виробництв на основі інновацій, високотехнологічних виробництв з високою доданою вартістю через впровадження нової техніки та прогресивних технологій світового рівня;

– розвиток власної технологічної та науково-дослідницької бази для створення і реалізації критичних технологій;

– досягнення світового рівня ефективності використання матеріальних і виробничих ресурсів в інноваційній діяльності;

– формування оптимальної виробничої структури регіону для комплексного розвитку з використанням наявних ресурсів і природних конкурентних переваг регіонів;

– стимулювання створення нових організацій інноваційної інфраструктури;

– фінансова підтримка фундаментальних наукових розробок через систему наукових грантів та інвестицій в інноваційну інфраструктуру;

– підвищення рівня кваліфікації трудових ресурсів, насамперед з інженерними, творчими або дизайнерськими навичками;

– залучення суб’єктів підприємництва інших регіонів для створення міжрегіональних коопераційних зв’язків;

– експертна оцінка стану і тенденцій розвитку науково-технічних досягнень у поєднанні з маркетинговим прогнозуванням зміни споживчого попиту;

– диверсифікація фінансового забезпечення інноваційної діяльності через субсидіювання наукових досліджень і розробок у пріоритетних сферах на рівні регіону, підвищення мотивації інвестування у наукові розробки;

– підтримка малих інноваційних підприємств на основі виробничої кооперації з провідними бізнес-структурами регіонального рівня;

– укладення угод між закладами вищої освіти, науковими установами та промисловими компаніями для стимулювання виконання замовлень, що використовуватимуться у промисловому виробництві.

Вагомим чинником розвитку конкурентних переваг є включення місцевих виробників у глобальний ланцюг постачань ТНК для сприяння зростанню товарного експорту для набуття і закріплення конкурентних технологічно-інноваційних переваг на глобальному рівні з одночасним урахуванням виникнення загрози істотної залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків, оскільки ринок наукомістких високотехнологічних виробництв на сьогодні є монополізованим серед найбільш розвинених країн.

Пріоритетним для розвитку регіонів другого кластера (бізнес-активний) визначимо:

– запровадження механізмів диверсифікації фінансування регіонального розвитку за рахунок державних фондів, міжнародної технічної допомоги, європейських структурних фондів, державно-приватного партнерства;

– покращення якості матеріальних ресурсів, використовуваних у виробництві;

– структурна трансформація виробництва для збільшення обсягів конкурентоспроможної продукції, зниження енерго- та матеріаломісткості;

– створення регіональних і міжрегіональних інноваційних альянсів для підвищення конкурентоспроможності регіонів;

– виявлення тенденцій кон'юнктури попиту на професії, потреби у кваліфікованих кадрах, розроблення планів кадрового забезпечення;

– синхронізація діяльності територіальних органів влади, місцевого самоврядування та громадських інституцій у мотивації нововведень і нарощуванні конкурентних переваг регіонів;

– розвиток малого інноваційного підприємництва через формування сприятливих умов функціонування малих високотехнологічних підприємств.

Невід'ємним складником активізації інноваційної діяльності у регіонах цієї групи є залучення та ефективне використання іноземних інвестицій для отримання передових технологій, створення високотехнологічних і капіталомістких робочих місць і збільшення частки виробництв із середнім і високим технологічним рівнем при одночасному уникненні надмірної спеціалізації виробництва.

Здатне істотно прискорити інноваційний розвиток регіонів залучення діяльності ТНК завдяки інтеграції місцевих підприємств-постачальників комплектуючих для виготовлення остаточної інноваційної продукції. До переваг залучення ТНК належить їх використання як "ядра" інноваційного потенціалу завдяки потужним науково-дослідним центрам і значним фінансовим ресурсам для інноваційного співробітництва і гармонізації з інтересами регіонів вітчизняних фірм за участю у глобальних мережах і ланцюгах доданої вартості. Для прикладу, у США саме малі високотехнологічні компанії забезпечені замовленнями ТНК з орієнтацією переважно на внутрішній ринок. У європейських країнах специфіка розкривається у реалізації потужних загальноєвропейських проектів, до яких залучені університети, малі та середні компанії, потужні фірми. Саме включення малих компаній до системи глобального трансферу інновацій посилює їх конкурентні позиції.

Для регіонів з відносно високим рівнем інноваційної активності важливо ініціювання міжрегіональних і внутрішньорегіональних зв'язків в інноваційно-технологічній сфері з іншими регіонами України чи інших країн для забезпечення внутрішньонаціональної згуртованості. Такий підхід загалом узгоджується з європейською практикою, згідно з якою регіональний компонент інноваційної політики передбачає перехід від підтримки фізичної інфраструктури інновацій до стимулювання кооперації та колективного навчання між локальними агентами, налагодження внутрішніх інноваційних мереж як пріоритетного напряму інноваційного розвитку [83, с. 35]. Вітчизняні

науковці визнають, що зміцнення взаємовигідних зв'язків між регіонами посилює їх конкурентоспроможність завдяки контролю за взаємодією регіонів, диверсифікації конкурентних переваг, використанню успішного досвіду виробництва, недоступного конкурентам [44, с. 11]. Міжрегіональна економічна інтеграція, на думку І. Сторонянської, передбачає усунення основних перешкод, що об'єднуються у чотири групи: фізичні, економіко-адміністративні, соціальні, інституціонально-правові, проте найвагомішим бар'єром є недосконаліть ринкових відносин та істотна асиметрія соціально-економічного розвитку вітчизняних регіонів. У результаті підвищення інтегрованості економічного простору сприятиме досягненню стратегічних цілей: забезпечення єдності і підвищення якості економічного простору держави, зміцнення конкурентоспроможності країни (регіонів, бізнесу), пом'якшення асиметрії у міжрегіональному розвитку [337, с. 127-317]. Тому не менш важливим є посилення міжрегіональної інтеграції через укладання нових угод і перегляд діючих, кооперацію і співпрацю між регіонами України, а також регіонами України та регіонами країн-членів ЄС на основі взаємодоповнюваності конкурентних переваг різних регіонів для конвергенції соціально-економічних інтересів і забезпечення економічної безпеки.

Окремо слід зупинитися на перспективах розвитку ІТ-галузі у зазначених вище групах регіонів. Можливості цілком реалістичні, оскільки для цього не потребується наявності, наприклад, сприятливого геостратегічного розташування, відповідних кліматичних умов, унікальних природних ресурсів, масштабних фінансових капіталовкладень або створення будь-яких особливих додаткових умов, має пріоритетне значення лише людський капітал і якісний рівень професійної освіти. На користь розвитку цієї сфери в регіонах України також свідчить розуміння європейських цінностей населенням, високий рівень освіти і кваліфікації працівників, сприятливе оподаткування галузі, постійне

збільшення попиту на послуги у сфері ІТ на світовому ринку і цілком обґрунтовані перспективи зростання.

На сьогодні це є абсолютно конкурентоспроможний ринковий сегмент, зокрема, за офіційними даними, в Україні в 2017 р. ринок інформаційних технологій зріс на 20%. За цей же період податкові надходження від ІТ-сектору до Державного бюджету збільшилися на 38%, порівняно з попереднім роком, експорт ІТ-послуг досяг рівня 3,6 млрд дол. США (третя позиція за рівнем експортних надходжень після аграрної сфери та металургії). Загалом внесок зазначеного ринку у вітчизняну економіку становить близько 4% ВВП країни [318].

Ринок інформаційних технологій динамічно розвивається у найбільших містах – Києві, Львові, Харкові, Одесі, Дніпрі, що залишаються найпривабливішими регіонами для реалізації ІТ-потенціалу. Перспективи пов’язуємо з потенційним зростанням прибутковості та технологічності вітчизняних компаній, заохоченням розвитку малого бізнесу, інтенсифікацією та диференціацією кредитування, спрямованих на розроблення комплексних типових рішень у найбільш прогресивних галузях сучасних технологічних укладів і запобігання відпливу інтелектуальних ресурсів.

Цільова функція програмних засобів розвитку регіонів третьої групи (агропромислового типу розвитку) в процесі реалізації стратегії полягає у спрямуванні зусиль і ресурсів на:

– підвищення ефективності та активізації інноваційної діяльності в забезпеченні ресурсоефективного і чистого виробництва;

– фінансове стимулювання міжгалузевої інтеграції агропромислового виробництва і наукових організацій;

– збільшення обсягів фінансування наукових розробок в аграрному секторі для зростання рівня високотехнологічності галузі та конкурентоспроможності.

Загрози під час реалізації інноваційних пропозицій полягають у несприятливій ціновій кон'юнктурі на сільськогосподарську продукцію, недостатній інноваційній орієнтації галузі, кількісній і якісній деформації інтелектуального потенціалу, сировинній концентрації виробництва.

Важливість інституціонального забезпечення інноваційного сільського господарства підтверджена досвідом країн-членів ЄС, де в секторально-галузевому вимірі процес європейської інтеграції прискорений найістотніше. Взірцем успішної реалізації структурної моделі інтеграції стало запровадження Спільної аграрної політики (САП), яка визнається найбільш обґрунтованою політикою підтримки та ефективного функціонування аграрного сектору, направленої на ринкове регулювання та ціноутворення. Спільна аграрна політика ЄС досягла головної мети – забезпечення продуктами харчування населення країн-членів ЄС.

Після другої хвилі інтеграції у країнах-членах ЄС спостерігалося зростання динаміки виробництва та експорту агропродовольчої продукції, хоча й на тлі певних структурних змін. Зокрема, характерним виявилося зростання рослинницького виробництва за рахунок зернових і технічних культур, проявлялася тенденція до скорочення тваринництва і активізації зовнішньої торгівлі. У всіх країнах, крім Польщі, відбувалися негативні тенденції у зайнятості у сільському господарстві (у Болгарії та Румунії чисельність працевлаштованих в аграрному секторі скоротилася на 18% та 38% відповідно [104, с. 5]. Сучасна аграрна політика країн-членів ЄС формується та розвивається відповідно до потреб і трендів регіональної політики, яка тісно пов'язана зі створенням сприятливих умов сталого розвитку сільських територій. Розвиток регіонів, особливо тих, що перебувають у стані занепаду, відбувається на основі стимулювання місцевого середовища, враховуючи діючі підходи до планування та модернізації САП.

У Єдиній комплексній стратегії та плані дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки зазначається, що конкурентоспроможність сільського господарства і промислової переробки сільськогосподарської продукції в Україні набагато нижча, ніж могла б і повинна бути, а для створення сучасної і ефективної галузі бракує інвестиційних ресурсів, сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності, відповідного рівня освіти та інноваційності ринкових суб'єктів, що призводить до консервування неефективної структури господарської діяльності в сільському господарстві та невикористання наявного потенціалу [75].

Завдяки впровадженню прогресивних технологій, створенню раціональної виробничої системи в галузі аграрний сектор країн-членів ЄС має найвищу у світі урожайність основних сільськогосподарських культур і продуктивність тварин. Як показано О. Ярославським, порівняння України з аграрним сектором країн-членів ЄС демонструє, що врожайність зернових культур у країнах-членах ЄС перевищує вітчизняні показники: у ФРН врожайність становить 7,3 т з га, у Франції – 7,1. Якщо в країнах-членах ЄС на 100 га сільськогосподарських угідь припадає 47 голів великої рогатої худоби, а в Україні лише 11, на 100 га посівів зернових у країнах-членах ЄС налічується 253 голови свиней, то в Україні – 49 [420]. Це свідчить про наявність нереалізованого потенціалу у розвитку вітчизняного аграрного сектору. Звідси, необхідний щорічний перегляд результатів зовнішньоекономічної діяльності АПК та реалізація програми захисту внутрішнього ринку, збільшення обсягів виробництва вітчизняної продукції, створення сучасної транспортно-логістичної інфраструктури. Звернемо увагу, що проблеми у сільському господарстві у стратегічній перспективі дестимулюватимуть розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та негативно впливатимуть на конкурентоспроможність продукції галузі як на внутрішньому, так і на європейському ринках.

Як показує досвід, з усіх виділених тарифних квот до країн-членів ЄС вітчизняні експортери заповнюють незначну кількість, причому переважно сировинні, а для решти товарів переробної галузі квоти залишаються не заповненими. З огляду на це, вважаємо, що саме переробні підгалузі агропромислового виробництва мають стати пріоритетним об'єктом стимулювання інвестиційної активності. На сьогодні частка експорту сільськогосподарських товарів у загальному обсязі експорту у 2017 р. досягла значення у 34,9%. У географічній структурі основними імпортерами залишаються країни-члени ЄС, Південно-Східної Азії, Близького Сходу за зменшення обсягів експорту в Російську Федерацію. За умови зменшення попиту на внутрішньому ринку зовнішній ринок залишається альтернативою та джерелом отримання більших прибутків, а також можливості задіяти невикористані виробничі потужності.

Повноцінній інтеграції України до європейського ринку перешкоджають: нижча врожайність, порівняно з країнами-членами ЄС; значні обсяги субсидіювання європейських сільгоспвиробників; квоти на сільськогосподарську продукцію, встановлені відповідно до Угоди про асоціацію. Тому, на думку вітчизняних учених, організаційні резерви збільшення сільськогосподарського виробництва в Україні значною мірою вичерпані і подальші перспективи розвитку також пов'язуються із залученням капіталовкладень [399, с. 68].

Б. Гардінер, Р. Мартін і П. Тайлер акцентують увагу на продуктивності праці як визначальному індикаторі конкурентоспроможності регіонів, яка залежить від низки чинників, враховуючи специфіку локального бізнес-середовища і вплив на рівень зайнятості. Поєднання показників продуктивності та зайнятості є "усвідомленою конкурентоспроможністю" як вагомий компонент ефективності регіонального розвитку та зростання добробуту

місцевого населення [432]. Успіх західноєвропейської інтеграції значною мірою забезпечений вдалим вибором галузей, з яких розпочалися процеси регіонального регулювання. Так, проведення Спільної аграрної політики ЄС дало вагомий поштовх розвитку інтеграції не тільки в аграрній, а й у суміжних галузях економіки.

Вагомою перешкодою посилення конкурентоспроможних позицій більшості видів вітчизняної аграрної продукції залишається її невідповідність міжнародним і європейським стандартам якості і безпеки споживання. Критичний аналіз практики адаптації аграрного сектору економіки країн нових членів ЄС до вимог спільного європейського ринку доводить, що, крім приведення якісних параметрів продукції до європейських стандартів, важливим напрямом зміцнення конкурентоспроможності є державне регулювання – комплекс заходів впливу на процеси ціноутворення та підтримку виробництва. Ідеться про програми здешевлення собівартості виробництва, стабілізації цін через збалансування попиту і пропозиції, зменшення витрат фермерських господарств на просування продукції до споживача [105, с. 109]. Загрозу для розвитку галузі у довготривалому часовому горизонті планування становлять несприятлива цінова кон'юнктура, демотивація інвестицій в інноваційну діяльність і високотехнологічне виробництво, руйнування інтелектуального потенціалу, зростання залежності економічного розвитку від сировини та уповільнення росту інших вітчизняних експортоспроможних галузей.

Можна стверджувати, що у кожному регіоні країни сформувався, враховуючи особливості, регіональний продовольчий ринок як система стійких взаємовідносин між суб'єктами, інтереси яких забезпечуються в межах певної території, а економічна поведінка визначається просторовими чинниками і факторами, властивими місцю господарської активності.

Конкурентоспроможність аграрного сектору економіки в регіонах України визначається низкою чинників, які спричиняють позитивний або негативний вплив на її зміцнення (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Визначальні чинники конкурентоспроможності аграрного сектору України

	Позитивний вплив	**Негативний вплив**
Зовнішні чинники	- Тенденції зростання попиту на продукцію харчування на світових ринках. -Технологічні досягнення у розвитку селекції та генної інженерії. - Зростання попиту на екологічно чисту продукцію. - Збільшення інвестиційної привабливості аграрного сектору через високу експортоспроможність галузі. - Необхідність використання альтернативних енергетичних ресурсів.	- Зростаюча інтенсивність конкуренції вітчизняних та іноземних виробників. - Залежність розвитку галузі від цінових коливань на світових ринках. - Застосування прихованих форм протекціонізму для захисту ринків. - Зовнішня міграція інтелектуальних і трудових ресурсів. - Високий рівень залежності від імпорту енергоресурсів. - Зниження значущості продавців на світовому аграрному ринку.
Внутрішні чинники	- Зростання зацікавленості іноземних інвесторів у інвестуванні в галузь. - Сприятливі природно-кліматичні умови та транзитні перспективи. - Наявність земельних ресурсів для виробництва та експорту екологічно чистої продукції. - Перспективи розвитку переробних галузей.	- Неповна відповідність структури українського експорту світовому попиту на сільськогосподарську продукцію. - Низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи. - Нерозвиненість інфраструктурного забезпечення АПК. - Демотивація інноваційної орієнтації на високотехнологічне і ресурсоефективне чисте сільськогосподарське виробництво.

Складено автором.

До визначальних характеристик інноваційного процесу у сільськогосподарських підприємствах належать: обмежене використання власних інноваційних розробок; взаємообумовленість ступеня інноваційної активності підприємства і його прибутковості; диверсифікацію напрямів інноваційної діяльності; надмірне переважання власних коштів серед джерел фінансування інновацій; низький рівень використання інституційних джерел інформації щодо наявних інноваційних розробок і можливостей їх впровадження [112, с. 97].

Перспективною апробованою європейською та світовою практиками формою використання інноваційного чинника і підвищення рівня конкурентоспроможності економіки є інноваційні кластери, враховуючи регіональний науково-інноваційний потенціал, бізнес-середовище, специфіку розвитку аграрного сектору, а також можливі обмеження виробничого, економічного, соціального й екологічного характеру. Створення інноваційних кластерів сприяє якісним структурним змінам у агропромисловому виробництві, яке за соціальними, технологічними, природно-ресурсними характеристиками можна розглядати як системно-мережеве утворення, взаємопов'язане у просторі і часі. Систематизація та узагальнення теоретичних положень формування агропромислових кластерів дає підстави визначити такі домінантні ознаки регіонального агропромислового кластера, як форми зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Передусім регіональний агропромисловий кластер розглядається як об'єднання на добровільних засадах підприємств, спеціалізованих на агропромисловому виробництві, установ або інших організацій регіону, а також суміжних просторово близьких галузей у взаємопов'язану технологічно-фінансову та інституціонально-організаційну мережу. Водночас конкурентні переваги забезпечують не окремі суб'єкти підприємництва, а регіональні багаторівневі та багатопрофільні об'єднання, тобто кластер як територіальний комплекс підприємств конкурує за споживача продуктів або послуг. Важливою передумовою конкурентоспроможності є те, що кластер забезпечує концентрацію ресурсів для досягнення спільної мети, створює єдиний економічно-технологічний та інформаційний простір, сприяє інтеграції інтелектуальних і фінансових ресурсів, посилює мобільність маневрування трудових ресурсів. Внаслідок цього кластери характеризуються високим ступенем конкурентоспроможності продукції остаточного споживання.

Додамо, що рівень інноваційності агропромислового виробництва визначається інтелектуально-кадровими, матеріально-технічними і маркетингово-інформаційними чинниками, гармонійне поєднання і вплив яких дозволить досягти максимального ефекту імплементації європейської регіональної та аграрної політики в регіонах України.

Для регіонів з домінантним становищем агропромислового сектору видається доцільним досягнення такого рівня розвитку галузі на інноваційних засадах, який відповідав би європейським показникам. В. Ільїн стверджує, що ефективність використання сільськогосподарських угідь у вартісних показниках виробництва валової продукції на одиницю земельної площі у країнах-членах ЄС у 3,2 рази вища, порівняно з українською, і наголошує, що європейська інтеграція посилить конкуренцію та гнучке реагування на нові можливості і ризики для підприємств аграрного сектору і зобов'яже їх підвищувати рівень конкурентоспроможності [102, с. 16]. Розвиток регіонів сільськогосподарської спеціалізації необхідно узгоджувати, як зауважує В. Корчун, з сучасними викликами для аграрної політики, з яких найважливіші: ринкові умови (зміни смаків та уподобань споживачів), міжнародне торговельне середовище (торговельні обмеження, глобальна конкурентоспроможність, забезпечення відповідності національним стандартам, політичний тиск), біобезпека (захист тварин і рослин, охорона ґрунтів, водних і лісових ресурсів), кваліфіковане управління (забезпечення високоякісною робочою силою) тощо [135, с. 255].

Програми регіонів транспортно-логістичного спрямування потрібно зорієнтовувати на розвиток інновацій насамперед у сфері сервісних послуг. Для областей, що межують з регіонами ЄС, зокрема Львівської, К. Куцаб-Бонк пропонує розвиток таких транскордонних кластерів: рекреаційного, ІТ-технологій і науково-освітнього. Автор зазначає, що наявний інтелектуальний потенціал наукових закладів і навчально-освітніх установ у межах українсько-

польського прикордоння, зокрема у містах Люблін, Жешув, Львів, Луцьк, може слугувати основою ефективної співпраці в межах кластерів [148, с. 31].

Програмні засоби підвищення конкурентоспроможності на інноваційних засадах для регіонів четвертої групи (транспортно-логістичної) необхідно орієнтувати на:

– використання механізмів реалізації інноваційних програм і проектів через Державний фонд регіонального розвитку і створення системи прозорого відбору і оцінювання проектів для державної підтримки;

– модернізацію системи освіти в регіонах для розвитку інноваційного потенціалу та екологічних інновацій;

– ініціювання та стимулювання створення “полюсів” зростання регіонального науково-технічного потенціалу та високотехнологічних виробництв;

– формування регіональних транспортно-логістичних кластерів;

– спільне фінансування проектів створення інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності за рахунок фінансових ресурсів фондів ЄС і національних інституцій;

– проведення технологічного переозброєння і диверсифікації виробництва, продукції (товарів) на основі нових технологій;

– обмін інформацією, налагодження партнерського співробітництва у забезпеченні сталого розвитку територій;

– удосконалення інституціонального базису розв’язання соціальних та екологічних проблем безпеки розвитку регіону на засадах солідарного партнерства та спільного фінансування;

– формування і ефективне використання транспортно-логістичного потенціалу просування вітчизняної продукції на світові і мегарегіональні ринки.

Загрози для подальшого розвитку зазначених регіонів вбачаються передусім у несвоєчасній імплементації та дотриманні екологічних стандартів

ЄС, повільних темпах інтеграції вітчизняної транспортної системи до європейської та світової, зволіканні у забезпеченні міжнародних стандартів якості транспортних послуг, невідповідності обсягів фінансування інноваційно-інвестиційних процесів у галузі потребам модернізації транспортної інфраструктури.

Таким чином, імплементація пропонованих методологічних основ для розроблення регіональних стратегій розвитку, що передбачають досягнення поставленої стратегічної цілі і операційних завдань, врахування системних характеристик та критеріальних обмежень, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіонів і посиленню їх конкурентних переваг, характерних для виявлених груп регіонів.

5.3. Модернізація інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності

Інституціональна інфраструктура інноваційної діяльності становить собою цілеспрямовану систему норм, інструментів, інститутів, організацій та агентів, що спрямована на виконання низки функціональних завдань, серед яких створення необхідних умов стимулювання інноваційної активності, регулювання інноваційних процесів, забезпечення фінансової та організаційної підтримки інноваційної діяльності за рахунок взаємодії усіх структурних елементів для забезпечення синергетичного ефекту розвитку на інноваційних засадах задля підвищення конкурентоспроможності.

Розвиток та ефективне використання інноваційного потенціалу в процесі реалізації стратегії конкурентоспроможності набувають загальнодержавної і регіональної пріоритетності разом з розбудовою сучасної інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності. Головним завданням є формування інституціональної основи та дієвих механізмів стимулювання інноваційної

активності, взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, збалансування попиту та пропозиції об'єктів інтелектуальної власності.

Під час парламентських слухань щодо "Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів", визначені такі найважливіші проблеми: неузгодженість наукової та інноваційної політики з корпоративною, інвестиційною, податковою, соціальною політиками, невідповідність підзаконних актів прогресивним законодавчим нормам і декларативність законів; непослідовність державної політики з підтримки та стимулювання інноваційної діяльності; істотне зниження інноваційної активності підприємств і загальне погіршення інноваційної культури суспільства; неефективність інститутів правового захисту інтелектуальної власності; несформованість методологічних основ та інститутів прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку; поширення практики ігнорування чинних норм законодавства та призупинення дії статей законів, які стосуються фінансової підтримки інноваційної діяльності.

На переконання О. Лайко, стан інституціонального середовища визначає спроможність економічної системи країни (регіону, території) здійснювати ефективну господарську діяльність, бути повноцінним суб'єктом економічних відносин, забезпечувати сприятливе середовище ведення бізнесу, що набуває актуальності в умовах реалізації інтеграційних прагнень [152, с. 117]. У нашому дослідженні інституціональну інфраструктуру розглядаємо у контексті сприяння активізації інноваційної діяльності на регіональному рівні в процесі євроінтеграції.

Як показано у попередніх розділах дослідження, інноваційний потенціал не став вагомим чинником соціально-економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності або рівня життя населення регіонів України. Простежується надмірна і нераціональна концентрація потенціалу в окремих регіонах і його міжрегіональна диференціація, несформованість

інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності (особливо венчурного ринку), зменшення кількості наукових установ і чисельності науковців, асиметричність фінансового і ресурсного забезпечення інноваційної діяльності.

Інституціональній інфраструктурі інноваційного розвитку властиві такі системні характеристики, як відсутність реального впливу інноваційного чинника на економічне зростання та конкурентоспроможність регіону. Відставання рівня економічного розвитку країни та її регіонів від європейських країн, у тому числі і нових членів ЄС, нагромаджувалося протягом тривалого періоду і у своїй основі має не лише низький інноваційний потенціал, а недостатнє інституціональне забезпечення, відсутність мотиваційних стимулів до впровадження інновацій як домінанти збереження конкурентних переваг.

По-друге, спостерігається істотна міжрегіональна диференціація за показниками інноваційної активності. Так, за кількістю інноваційно активних підприємств відмінність між регіоном-лідером (Харківська область) та регіонами з найнижчими показниками (Луганська, Чернівецька області) досягає 15 разів. Понад 14% вітчизняних підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, розташовані у Харківській області, по 1% – у Луганській, Рівненський, Хмельницькій і Чернівецькій областях. Кількість впроваджених інноваційних видів продукції відрізняється у 66 разів: у Харківській області – 395 інноваційних видів продукції, а у Рівненській – 6. Якщо обсяги фінансування інноваційної діяльності у Запорізькій області становлять 1393,3 млн грн, то у Рівненській лише 7,3 млн грн.

Враховуючи, що регіональна диференціація визначає ступінь інтеграції регіональної економіки в національну економіку [167, с. 264], можна прогнозувати, що внутрішні інтеграційні зв’язки між регіонами не достатньо тісні, що негативно відображається як на рівні економічної безпеки країни, так і на консолідованості регіонів. Регіональні диспропорції пов’язують з

недосконалістю та обмеженістю інструментів урахування економічних інтересів суб'єктів інституціонального середовища [15, с. 228].

Як показує європейський досвід, регіональні відмінності проявляються і в економіці країн-членів ЄС: 43% обсягів інноваційного виробництва в ЄС припадає лише на 14% території – географічний трикутник (Лондон, Гамбург, Мюнхен, Мілан, Париж), де виробляється продукція з високою доданою вартістю. Так, обсяги ВВП у розрахунку на одну особу відрізняються від 343% середньоєвропейського (внутрішній Лондон) до 28% від середньоєвропейського (регіон Северозападен у Болгарії). Ліквідація такої асиметрії в ЄС розглядається через створення можливостей для розвитку власного інноваційного потенціалу та реалізації стратегії соціального і економічного згуртовування [212, с. 118], що особливо актуально для регіонів нашої країни.

По-третє, це деградація і руйнування інтелектуального потенціалу, які відображаються в радикальному зменшенні чисельності працівників наукових організацій, дослідників і техніків, докторів і кандидатів наук у наукових організаціях. Не простежується взаємозв'язок між роботою аспірантури і докторантури з чисельністю спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Показники інноваційної діяльності теж істотно відрізняються від аналогічних у країнах-членах ЄС, про що вже зазначалося у попередніх розділах.

Подібні тенденції обумовлені низькою інвестиційною активністю у високотехнологічних виробництвах і використанням ресурсів країни як сировинного придатку в глобальному ланцюгу цінностей. Це проявляється, з одного боку, у невизначеності стратегічних перспектив розвитку національної економіки, і, з другого, – у неспроможності високопрофесійних кадрів реалізуватися у сировинноорієнтованих галузях.

Практично в усіх регіонах спостерігалося зменшення чисельності працівників наукових організацій. Для забезпечення інноваційного розвитку

регіонів важливим вбачається узгодження потреб місцевої промисловості та ринку праці з напрямами підготовки фахівців у регіонах, особливо інженерно-технічних наук. У США свого часу орієнтація системи вищої освіти на масову підготовку інженерів дозволила наздогнати країни Європи у технологічних і наукових досягненнях. Аналогічну наздоганяльну модель розвитку реалізовували Японія та Республіка Корея [90, с. 25]. На нашу думку, регіони із значною концентрацією вищих навчальних закладів мають вагомі передумови економічного зростання. Е. Попов, М. Власов, Д. Кочетков довели кореляційну залежність між кількістю організацій вищої освіти і чисельністю професорсько-викладацького складу в регіонах та обсягами валового регіонального продукту [280, с. 110].

По-четверте, на цьому етапі трансформації економіки інноваційна сфера не стала конкурентною перевагою більшості регіонів. Як зазначають С. Іщук і Л. Созанський, для вітчизняної промисловості властива не лише низька частка валової доданої вартості у випуску, але й нераціональна структура валової доданої вартості. Висококонкурентоспроможною у ЄС є вітчизняна добувна промисловість та електроенергетика, найменш конкурентною за структурними показниками і соціально-економічною ефективністю – вітчизняна переробна промисловість. Зокрема, частка добувної промисловості у структурі валової доданої вартості промислового сектору національної економіки перевищує 24%, а частка переробної промисловості – лише 60,21%. Системною проблемою вітчизняної промисловості залишається її низька ефективність [115, с. 15-26]. Передумовою забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках є технологічна структура експорту продукції переробної промисловості, яка в нашій країні залишається нераціональною. Наприклад, загальний рівень конкурентоспроможності промисловості Польщі за інтегральним індексом вищий за аналогічний вітчизняний показник. Автори стверджують, що саме низька інноваційна активність, разом з неефективним використанням

капіталовкладень і високою витратністю господарської діяльності, негативно впливають на конкурентоспроможність промисловості в Україні [352, с. 73-75].

Аналіз структури вітчизняного експорту показує, що домінуючі позиції залишаються стабільними (у 2017 р. переважали чорні метали – 20,0% від загального обсягу експорту, зернові культури (15,0%), жири та олії тваринного або рослинного походження (10,6%), руди, шлак і зола (6,3%), електричні машини (5,9%), насіння і плоди олійних рослин (4,8%).

Вітчизняний імпорт традиційно складають: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки – 23,6%, електричні машини – 8,3%, наземні транспортні засоби (крім залізничного) – 8,0%, пластмаси і полімери – 5,0%, фармацевтична продукція – 3,6%. Наведене показує переважання низькотехнологічної складової у вітчизняному експорті і одночасне домінування енергетичних ресурсів у імпорті, тобто простежується традиційна спеціалізація, притаманна країнам із сировинним спрямуванням економіки. Зауважимо, що експорт країн-членів ЄС орієнтований на експорт продукції з більшою доданою вартістю, а вітчизняний експорт сфери машинобудування обмежується високими технічними та екологічними європейськими стандартами.

По-п’яте, це істотне відставання розвитку інноваційної інфраструктури від регіонів країн-членів ЄС. Як показує світовий досвід, значна частина об’єктів інноваційної інфраструктури у провідних економіках розташовувалася у відповідних регіонах за активної організаційної і матеріальної підтримки органів регіональної влади (виділення ділянок, оренда муніципальних будівель), що сприяло ефективності інноваційної діяльності. До вагомих недоліків вітчизняної інноваційної інфраструктури відносять її неповну функціональність, вибірковість в охопленні ланок інноваційного процесу, відсутність венчурних фондів, недостатню підтримка винахідників, неповне використання потенціалу вищих навчальних закладів [314, с. 18].

Діюча регіональна інноваційна інфраструктура в Україні не вбудована гармонійно до національної, характеризується фрагментарністю та розрізненістю її складників. Стимулювання інноваційної активності в регіонах може буде успішним за умов наявності на їх території комплексів виробничо-технологічної, фінансової, інформаційної, консалтингової та кадрової інфраструктури [35, с. 195]. Об'єкти інфраструктури виконуватимуть функціональне призначення стосовно створення умов для доступу підприємств до наукових розробок і виробничих ресурсів, що в результаті створює передумови для успішної реалізації усіх етапів інноваційного процесу; вирішення завдань забезпечення необхідними фінансовими ресурсами суб'єктів інноваційної діяльності; сприяння безперешкодному доступу інноваційних підприємств до достовірної та оперативної інформації; надання консультаційних послуг з практичної реалізації нових знань, їх впровадження у виробництво та подальшої комерціалізації, у тому числі на міжнародному рівні. Водночас підготовку фахівців з технологічного, наукового та міжнародного інноваційного менеджменту доцільно покласти на відособлені новостворені центри підвищення кваліфікації.

По-шосте, це недосконалість і незавершеність інституціонального (законодавчого, нормативно-розпорядчого та методичного) забезпечення стратегічного програмування інноваційного розвитку регіонів як імперативу зміцнення конкурентоспроможності. Закони України "Про засади державної регіональної політики" та "Про стимулювання розвитку регіонів" не супроводжуються необхідними підзаконними актами, нормативними, розпорядчими документами та методичними рекомендаціями з розроблення регіональних стратегій інноваційного розвитку та програм і проектів з їх реалізації. Саме тому, як вже зазначалося у підрозділі 4.2, інноваційний компонент лише частково відображається у чинних стратегіях регіонального розвитку насамперед як один з чинників досягнення стратегічних цілей або

операційних завдань. Впровадження Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів” не сприяло радикальній зміні напрямів розвитку депресивних і “старопромислових” регіонів. Використання угод щодо регіонального розвитку, передбачених Законом, призупинено, як вважають В. Горячук і Д. Дуков, внаслідок недосконалого інституційного забезпечення та допущення низки помилок при їх здійсненні [54, с. 2].

Таким чином, інституціональна інфраструктура інноваційного розвитку регіонів України характеризується такими системними проявами: відсутністю взаємовпливу інновацій і економічного зростання на конкурентоспроможність, загостренням міжрегіональної асиметрії інноваційної активності, руйнуванням інтелектуального капіталу, відставанням інноваційного потенціалу регіонів від європейського рівня та зниженням якості управління його використанням, недосконалістю методології і прикладних методів стратегічного програмування та підвищення конкурентоспроможності на інноваційних засадах, недостатніми темпами імплементації інституціонального базису європейської регіональної та інноваційної політики. Це особливо загострюється у процесі реалізації заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Для усунення зазначених недоліків у процесі створення регіональних інноваційних систем слід використовувати такі концептуальні положення визначення стратегічних цілей і завдань:

- максимальне використання існуючих інститутів інноваційної інфраструктури;

- спрямованість на невідкладне розв’язання системних проблем і подолання незворотних негативних тенденцій і процесів в науково-технологічній та інноваційній сфері;

- застосування індикативного планування заходів досягнення середньострокових цілей модернізації інфраструктури,

- концентрація ресурсів і організаційних засобів на інституціональній інтеграції через запровадження вимог і стандартів ЄС.

Формування нових економічних регіонів С. Захарченко пов'язує з впливом техноглобалізму і виокремленням таких їх типів: (1) транснаціональні; (2) регіони типу "індустріас макіладорас", сформовані на основі гнучких виробничих мереж; (3) вільні, спеціальні економічні зони; (4) регіони, що навчаються, або С-регіони; (5) глобалізовані регіони [92, с. 47]. З нашого погляду, залежно від наведених видів регіонів, потрібно застосовувати відповідні програмні засоби підвищення конкурентоспроможності регіонів. Так, у глобалізованих регіонах розвиток інноваційно-виробничих мереж відображає трансформації міжрегіональних конкурентних суперечностей у системну інтеграцію та взаємовигідне співробітництво. В. Пономаренко наголошує на реальних можливостях глобалізованих регіонів отримувати додаткові конкурентні переваги, конкуруючи за залучення стратегічних активів, висококваліфікованих працівників, фінансові ресурси та їх спільне використання, які в умовах глобалізації набувають загальнодоступного характеру [113, с. 191]. Саме тому у розвинених економіках набуває просторового поширення модель територіального розвитку на основі стратегії конкурентного лідерства.

Звідси, регіональні інноваційні стратегії мають забезпечувати конкурентне лідерство в досягненні динамічної конкурентоспроможності. В Україні роль глобалізованих регіонів можуть відігравати прикордонні області, особливо суміжні з регіонами країн-членів ЄС, а також приморські області, у яких активізація науково-технічного, у тому числі транскордонного та інтеррегіонального співробітництва, може стати важливим чинником соціально-економічного розвитку через обмін новітніми технологіями, запозичення ефективних форм організації виробництва, досвіду зарубіжних компаній у створенні і використанні спільних наукових розробок. Таким чином,

прикордонний або приморський регіони стають “полюсом росту” не лише завдяки участі у проектах транскордонного співробітництва (торгівля та інвестиції), але й виконуючи цільову функцію інноваційного поштовху та науково-технічного прогресу, що в перспективі забезпечуватиме динамічну конкурентоспроможність. Такі регіони України, як Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Тернопільська та Хмельницька області, повною мірою здатні успішно реалізуватися у формі С-регіону з орієнтованістю на компетенцію, культуру, креативність, комунікації на основі формування інтелектуальних кластерів.

Розроблення регіональних стратегій має базуватися передусім на використанні інноваційного потенціалу; визначенні пріоритетних видів діяльності (спеціалізації) на основі наявних конкурентних переваг, що ініціюються на місцевому рівні, та імплементації європейських підходів до управління реалізацією інноваційних програм, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

Узагальнюючи викладені результати та рекомендації, сформуємо низку пріоритетних напрямів підвищення конкурентоспроможності регіонів України в умовах євроінтеграції у розрізі фінансового-економічного, інституціонального та організаційного напрямів, що сукупно будуть інструментом формування сприятливого інституціонального середовища інноваційної діяльності.

Фінансово-економічна складова в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону має сприяти реалізації завдань забезпечення своєчасного находження фінансових ресурсів і диференціації джерел для реалізації пріоритетних інноваційних проектів.Організаційна складова передбачає розроблення і запровадження інструментів, створення стимулів для розгортання інноваційного бізнесу, що дасть змогу розвинути виробництва, які формують інноваційний потенціалу регіону.Функціональне призначення інституціональної складової розкривається у застосуванні інституціональних

механізмів створення прозорих, цивілізованих правил здійснення інноваційної діяльності, формування привабливого інноваційного середовища. Усі заходи передбачають синхронізацію дій місцевих органів влади, громадських організацій, бізнесу для забезпечення механізмів реалізації стратегічних програм розвитку на основі ґрунтованих та аналітичних досліджень і моніторингу в умовах пристосування до глобальних викликів, необхідності імплементації норм Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

У межах фінансово-економічного напряму доцільним є: диверсифікація джерел і збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності шляхом полегшення доступу до фінансових ресурсів; надання пільгових кредитів вітчизняними фінансовими установами, залучення грантових європейських програм; запровадження механізмів залучення вітчизняних та іноземних інвесторів на партнерських засадах для реалізації інноваційних проектів; Фінансування на конкурсних засадах інноваційних програм з пріоритетних напрямів розвитку регіону, зокрема технологічного оновлення або впровадження екологічних стандартів.

Інституціональний напрям охоплює такі заходи: формування цілісної системи інноваційної інфраструктури для забезпечення підтримки інноваційної діяльності на усіх етапах їх реалізації; ініціювання заснування місцевих інноваційних фондів для підтримки інноваційної діяльності на конкурсних засадах; реалізація стратегій просторово-секторальної спеціалізації регіонів на інноваційних засадах розвитку; підтримка співробітництва промислових підприємств з науково-дослідними установами; надання юридичної підтримки під час створення нових інноваційних підприємств.

Організаційні заходи передбачають наступне: підтримку та організаційний супровід пріоритетних інноваційних проектів у регіонах; міжрегіональне співробітництво регіонів в інноваційній сфері на основі укладених угод всередині країни та з регіонами країн-членів ЄС; встановлення

коопераційних зв’язків, розвиток мереж і кластерів; розвиток інтелектуально-кадрового потенціалу на місцевому рівні, враховуючи наявні потреби, розвиток системи послуг з навчання та перепідготовки персоналу; запровадження програм, спрямованих на підвищення інноваційної активності та стимулювання внутрішнього попиту на інноваційну продукцію; формування регіональних замовлень на проведення інноваційних розробок; технологічний аудит наявних розробок і перспективних ідей, наявних у науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських установах.

Регіональна стратегія інноваційного розвитку може формуватися на основі модифікованої матриці квантифікованого SWOT-аналізу, тобто виявлення слабких сторін і загроз, які формують проблемно- і програмно-цільові орієнтири використання інноваційного чинника конкурентоспроможності регіонів у процесі європейської інтеграції (додаток Ц) за допомогою експертного методу (шкала від 0 до 1). Якщо значення загроз перебуває в межах від 0÷0,39, це розглядається як “легкий стан”; 0,4÷0,59 – “помірний”; 0,6÷0,75 – “загрозливий”; 0,75÷1,00 – “критичний”.

Чинники та фактори, що відображають слабкі сторони інноваційної діяльності регіонів у процесі євроінтеграції, характеризують: ринкові (недостатнє інформаційне забезпечення інноваційних процесів, внутрішня та зовнішня міграція кваліфікованих кадрових ресурсів, поглиблення секторальної деформації інноваційної активності); соціально-інституціональні (недосконаліть регіональних програм і стратегічного програмування, централізована система управління інноваційною діяльністю, обмеженість інноваційної інфраструктури кількістю складників і їх функціональна невизначеність, зниження кількості документів охорони права власності на ОІВ); фінансові (недостатній рівень фінансування, низька питома частка інноваційних витрат у ВРП, недиференційована структура джерел фінансування інноваційної діяльності, дефіцитарність фінансування інноваційної діяльності);

організаційні (неефективне використання інноваційного потенціалу, неефективний менеджмент регіональних інноваційних програм і проектів, несформованість організаційно-інституціонального компонента підтримки інноваційної діяльності, недостатня дієвість регіональних інноваційних систем). Вплив перерахованих чинників підлягає аналізу, контролю та управлінню для запобігання загострення ризиків і загроз і розроблення заходів щодо перетворення слабких сторін у сильні.

Загрози мають як зовнішнє, так і внутрішнє походження, тому не можуть бути повністю контрольовані на регіональному рівні і потребують заходів щодо їх запобігання. Насамперед це загрози: ринкового характеру (розширення технологічного розриву між регіонами, високий рівень конкуренції на зовнішньому ринку інноваційної продукції, звуження місткості внутрішнього ринку інноваційної продукції); соціально-інституціонального характеру (непрозорість і недоступність вичерпної інформації про перспективні напрями інноваційного розвитку, зменшення кількості інноваційно активних підприємств, міжрегіональна диференціація за інноваційним потенціалом), фінансового характеру (неузгодженість поставлених у програмних документах завдань з обсягами виділених фінансових ресурсів, високий рівень фінансового ризику під час реалізації інноваційних проектів, відставання обсягів фінансування інноваційної діяльності від європейських показників); екологічного (використання морально застарілих технологій у виробничих процесах, вплив технологій на забруднення довкілля, високий рівень техногенних ризиків).

До найбільш слабких сторін інноваційного чинника конкурентоспроможності регіонів, за результатами експертного аналізу, належать соціально-інституційні (надмірна централізація систем управління інноваційною діяльністю; обмеженість інноваційної інфраструктури кількістю складників і їх функціональна невизначеність) і фінансові (недостатній рівень

фінансування; недиференційована структура джерел фінансування; дефіцит фінансування).

Виявлені слабкі чинники та потенційні загрози формують сукупність проблемно-цільових заходів (“дерево” проблем) для проектування інституціонального забезпечення та розроблення організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю на регіональному рівні задля підвищення конкурентоспроможності (рис. 5.4).

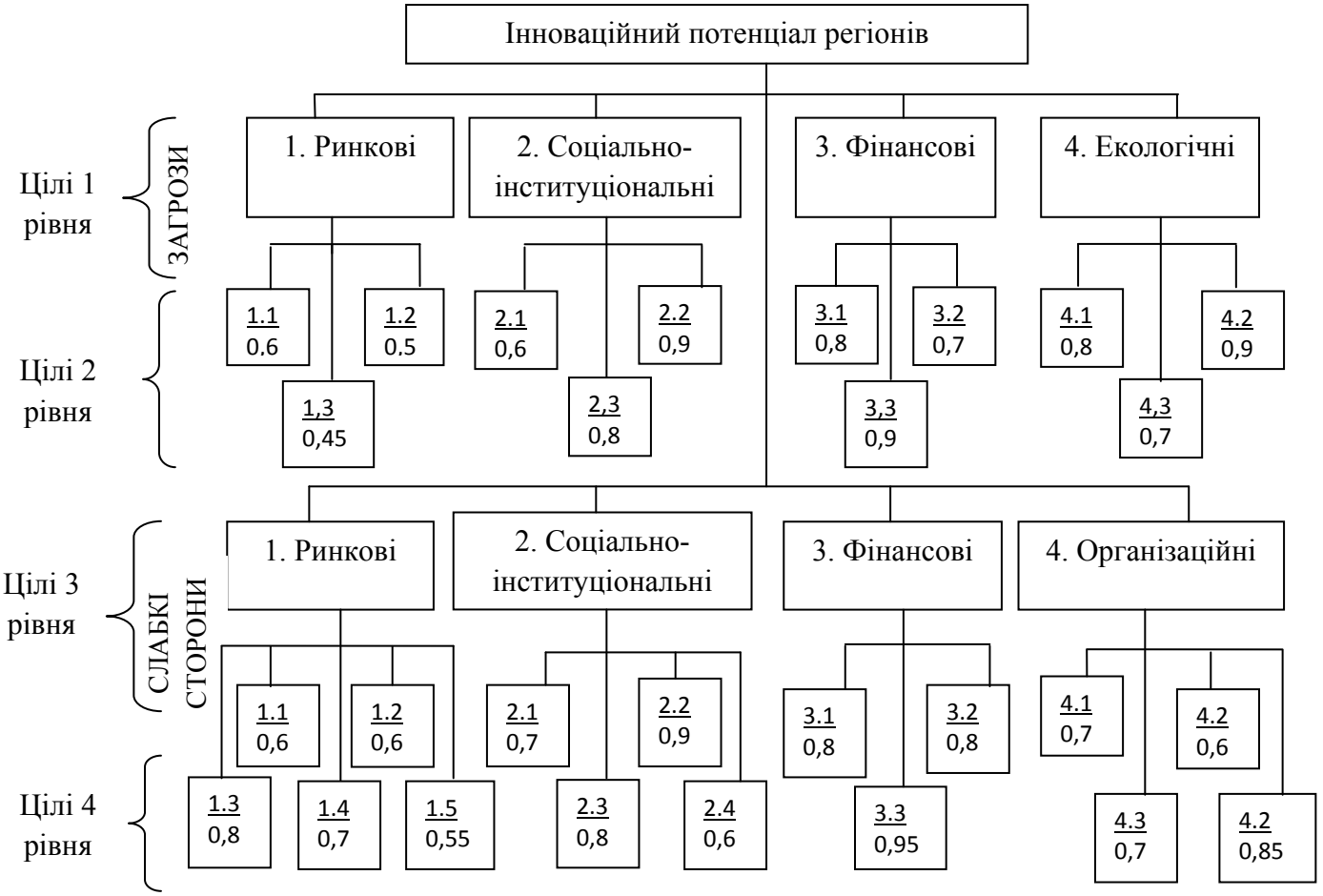

Рис. 5.4. “Дерево” проблем використання інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції

Найбільшу загрозу в процесі євроінтеграції складають соціально-інституційні (зменшення кількості інноваційно активних підприємств;

поглиблення міжрегіональної диференціації за характеристиками інноваційного потенціалу), фінансові (виникнення неузгодженості цілей і завдань програмних документів з фінансовим забезпеченням; відставання обсягів фінансування інноваційної діяльності від європейського рівня), екологічні чинники (використання морально застарілих технологій у виробничих процесах; забруднення довкілля через вплив технологій). На основі виявлених слабких сторін і найбільших потенційних загроз формуються проблемно-цільові заходи використання інноваційного потенціалу для зміцнення конкурентних позицій регіону в умовах євроінтеграції.

Відповідну стратегічну програму для регіону ототожнимо з процесом, на "вході" якого відбувається обґрунтування мети, пріоритетів, розроблення нормативів та основних принципів реалізації досягнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах. Пріоритети інноваційного розвитку певного регіону узгоджуються з конкретними заходами створення умов, сприятливих для розгортання інноваційного бізнесу та підвищення рівня добробуту населення. На "виході" динамічного процесу інноваційна діяльність реалізується у вигляді стратегічного програмування, створення баз даних, формування ефективних регіональних інноваційних систем, оперативного моніторингу та інституціонального проектування. Зміцнення конкурентоспроможності регіону передбачає розвиток власної науково-технічної бази, спрямування освітніх послуг на розвиток і ефективне використання інноваційного потенціалу, формування інноваційної культури підприємництва.

Інституціональне забезпечення цільових регіональних програм, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності на інноваційних засадах, проектується на загальнодержавному та регіональному рівнях ієрархії управління (рис. 5.5).

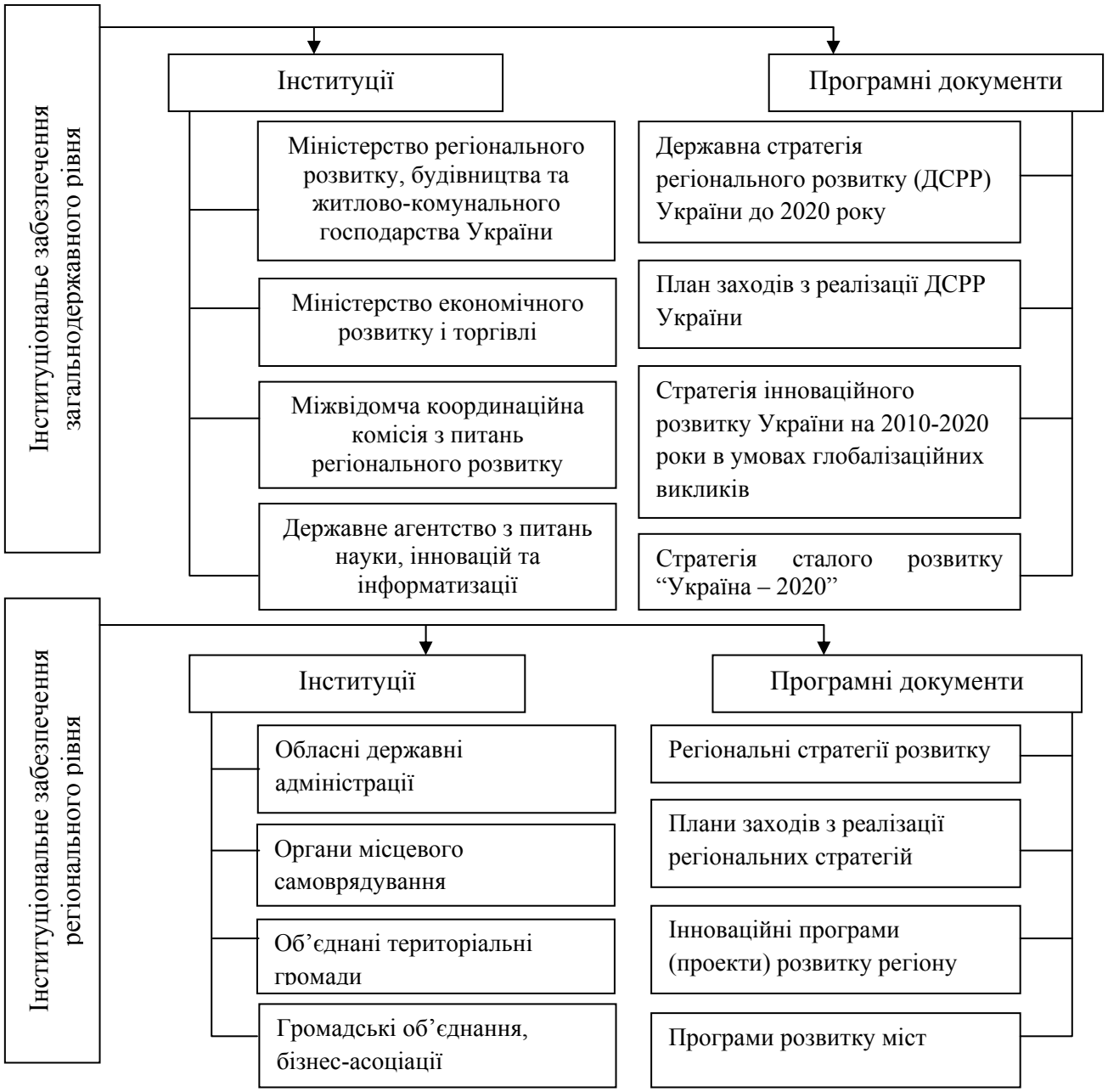

Рис. 5.5. Схема інституціонального забезпечення формування регіональних програм, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності на інноваційних засадах

Зауважимо, що організаційно-економічні механізми інноваційного розвитку регіону неодмінно мають враховувати регіональні інтереси та

критеріальні обмеження інноваційної і науково-технологічної безпеки. Тобто дотримання регіональних інтересів передбачає попередження і усунення відповідних загроз безпеці, враховуючи такі особливості: природно-кліматичні умови, наявність природних ресурсів, розташування регіону, структура промислового виробництва, рівень технологічного розвитку, демографічна ситуація та структура, активність і згуртованість місцевих громад, розвиток бізнесу.Розроблення і реалізація стратегій можлива за умов взаємодії органів влади, місцевого самоврядування, бізнесу та громади. Важливою характеристикою інституцій є їх здатність використовувати інноваційний потенціал, заохочувати інноваційну активність, інвестувати у інноваційні розробки.

Недоліками більшості стратегічних документів регіонального рівня є обґрунтування основних напрямів і нагромадження рекомендацій без деталізованої інтерпретації і розроблення тактичних планів досягнення цілей, а також відсутність ресурсного забезпечення. На заваді реалізації таких документів стоїть політична нестабільність, недостатнє фінансування, обмеженість участі зацікавлених осіб, вплив тіньового сектору економіки, що ускладнює їх реалізацію і, зокрема, унеможливлює застосування принципів європейської практики управління регіональними програмами або проектами. Вагомості набуває стратегічне планування підвищення конкурентоспроможності на інноваційних засадах на субрегіональному рівні управління – рівні територіальних громад. Як зазначає Д. Олійник, виникає потреба підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування з управління інноваційним розвитком громад, відбувається зміна філософії реалізації глобальних завдань у регіональному, територіальному вимірі та формування інноваційної моделі і сценаріїв майбутнього розвитку громад. Розроблення відповідних стратегій, на її думку, передбачає підвищення енергоефективності та надійності постачань, мінімізацію споживання енергії,

зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, формування мережевої інфраструктури територіальних громад, перехід на новий технологічний рівень, забезпечення ефективності корпоративного управління, розвиток цифрової мережевої інфраструктури [196, с. 26-28].

Інноваційна активність територіальних громад може сприяти забезпеченню їх розвитку на основі підходів, що визначені концепцією інклюзивного сталого розвитку, зокрема залучення членів громад до розв'язання економічних, соціальних, екологічних проблем на інноваційних засадах. На переконання О. Прогнімак, це дозволяє залучити більше трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності, завдяки чому забезпечити більшій частині населення високий рівень життя [297, с. 188]. Тому вагомості набуває кількісне оцінювання на регіональному рівні не лише кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, впроваджують інноваційні розробки або реалізують інноваційну продукцію, а й кількість інноваційно активних громад. Зрозуміло, що концентрація людського капіталу спостерігається у великих містах, тому важливими на рівні громади є прояви креативності та підприємницької інноваційної ініціативи.

Зазначимо, що на регіональному рівні більше уваги приділяється інвестиційній діяльності, зокрема, як самі області, так і об'єднані територіальні громади, мають розроблені інвестиційні паспорти, що визначають і окреслюють пріоритети їх розвитку. Водночас відсутні у практичному використанні інноваційні паспорти регіонів або об'єднаних територіальних громад. Проведений аналіз структурних складових окремих паспортів регіонів, зокрема пропозицій для інвесторів, показує, що більшість пропозицій спрямовані на розв'язання важливих проблем розвитку територій, але вони майже не передбачають використання інноваційного чинника.

Так, інвестиційний паспорт Запорізької області містить такі пропозиції: реконструкція аеродрому та будівництво нового терміналу в аеропорті міста,

будівництво з'єднувального каналу для відновлення водного сполучення Азовського моря з Молочним лиманом, будівництво зовнішніх мереж і споруд водопостачання і водовідведення, створення індустріального парку з перероблення зерна і аграрного кластера експортного виробництва високоякісного зерна та продуктів переробки соняшнику.

В інвестиційному паспорті Херсонської області інвесторам пропонується взяти участь у фінансуванні будівництва сучасного свинокомплексу; заводу з випуску заморожених, сушених ягід, фруктів, овочів; створення оздоровчого комплексу на базі Лемурійського озера; індустріального парку "Херсонський машинобудівний завод"; будівництва об'єктів тепличного господарства.

Аналогічний програмний документ Миколаївської області передбачає: спорудження мостового переходу через р. Південний Буг; створення Ліхтеровочного морського терміналу Дніпро-Бузького басейну; реконструкцію Бузько-Дніпровського Лиманського каналу; будівництво глибоководного гирлового порту; будівництво об'їзної дороги та суміжної залізничної колії; розроблення та організацію виробництва газових двигун-генераторних установок.

У Тернопільській області для інвесторів розроблені пропозиції щодо будівництва туристично-розважального комплексу та аквапарку, спелеотуристичного комплексу, цеху з розливу питної води і швейного цеху, торговельного промислового ринку, спального корпусу в санаторії; реконструкції цегельного заводу; розвитку зимових видів спорту; туристично-етнографічного комплексу; гуртового сільськогосподарського ринку; реконструкції молочного комплексу.

Щодо змісту інвестиційного паспорту Дніпропетровської області, то у ньому передбачено будівництво індустріальних парків "Кривбас", "Павлоград" та парку в м. Дніпро; впровадження комплексної ефективної системи поводження з твердими побутовими відходами; будівництво сонячної

електростанції, модульної хвилелом-електростанції, логістичного центру “GREEN MARKET”, спортивно-розважального комплексу “GOLF RESORT” та автодрому “MotorParkDnipro”.

Перейдемо до розгляду інвестиційних паспортів на субрегіональному рівні. Для цього нами була обрана Запорізька область, зокрема 12 об’єднаних територіальних громад: Комишуваська, Комиш-Зорянська, Новоолексіївська, Гірсівська, Таврійська, Приморська, Широківська, Осипенківська, Смірновська, Водянська, Воскресенська і Павлівська. У їхніх інвестиційних паспортах домінують такі пріоритети: збір і перероблення твердих побутових відходів, ремонт приміщень, будівництво закладів відпочинку, туризм, перероблення і зберігання сільськогосподарської продукції, альтернативна енергетика тощо, які теж важко віднести до інноваційних (додаток Ш). Враховуючи наведене, за доцільне вважаємо розроблення інноваційних паспортів об’єднаних територіальних громад, спрямованих на представлення пріоритетних інноваційних пропозицій у середньо- та довгостроковій перспективі і залучення вітчизняних та іноземних інвесторів для їх фінансування.

Узагальнюючи, запропонуємо такі прикладні пропозиції та рекомендації для розроблення та імплементації заходів підвищення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах для державних органів управління, зокрема:

1. Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України доцільно:

– активізувати інноваційну активність на регіональному рівні на основі виявлення конкурентних переваг і надання допомоги під час розробки раціональної просторо-секторальної спеціалізації регіонів;

– здійснити системні заходи з надання підтримки та розвитку науково-інноваційної інфраструктури для поширення і ефективного впровадження результатів інтелектуальної праці в регіонах;

– запровадити оперативний моніторинг інноваційних процесів на регіональному рівні відповідно до європейських стандартів і вимог Спільного доробку ЄС;

– сприяти наданню підтримки у заснуванні та розбудові інноваційних кластерів у “старопромислових” містах обласного підпорядкування як “полюсів зростання” регіонів і суміжних областей;

– передбачити формування банку даних пріоритетних інноваційних проектів, спрямованих на реалізацію інноваційного потенціалу, сприяння сталому розвитку територій і підвищенню конкурентоспроможності регіонів;

– сприяти розробленню інноваційних паспортів як регіонів, так і об’єднаних територіальних громад; ініціювати включення інноваційної складової розвитку регіонів до інвестиційних паспортів.

2. Міністерству закордонних справ України:

– ініціювати укладання нових і моніторинг виконання чинних угод з питань науково-технічного та інноваційного співробітництва з країнами-членами ЄС;

– активізувати діяльність спільних міжнародних інституційних утворень, метою яких є сприяння розвитку інноваційного та науково-технічного співробітництва;

– сприяти організації заходів щодо участі вітчизняних науковців у європейських програмах академічної мобільності, наукових стажуваннях;

– сприяти та надавати інформаційну та організаційну підтримку щодо реалізації спільних дослідницьких програм і міжнародних проектів,

– використовувати транскордонне та інтеррегіональне співробітництво для інноваційного розвитку прикордонних та інших областей України.

3. Міністерству економічного розвитку і торгівлі України здійснити заходи зі:

– створення передумов забезпечення повного циклу комерціалізації вітчизняного інтелектуального капіталу;

– підвищення рівня захисту трансферу об’єктів інтелектуальної власності;

– сприяння створенню спільних з європейськими партнерами наукових розробок із їх подальшою комерціалізацією;

– надання методичної підтримки в оцінюванні ефективності регіональних інноваційних програм і проектів;

– розширення участі вітчизняних підприємств регіонів у міжнародному науково-технічному обміні, особливо з країнами-членами ЄС.

Загалом адаптування успішного досвіду європейських країн у розробленні інноваційної політики потребує дотримання системних принципів реалізації наведених вище заходів.

Висновки до розділу 5

1. Застосування системно-динамічного моделювання доводить, що інтегральні просторово-демографічний, зовнішньоекономічний та інноваційний показники неоднозначно впливають на використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності в короткостроковому періоді, з повільним позитивним впливом у довгостроковій перспективі. Інтегральні соціально-економічний та транспортно-логістичний показники позитивно впливають на використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України. Результати використання моделювання можуть застосоввуватися для визначення прогнозних орієнтирів результативності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та обґрунтування рішень щодо просторово-демографічних, соціально-економічних, зовнішньоекономічних, інноваційних та транспортно-логістичних чинників конкурентоспроможності.

2. Реалізація пропонованих нами методологічних основ розроблення регіональних стратегій розвитку, залежно від виявлених конкурентних переваг

регіонів, передбачає необхідність використання інноваційного чинника зміцнення існуючих і модернізації набутих конкурентних переваг, обґрунтування доцільності селективного вибору спеціалізації для певних груп регіонів: для інноваційно-активної групи – технологічно-інноваційну, для бізнес-активної – промислово-інноваційну, для агропромислової – секторально-інноваційну, для транспортно-логістичної – еколого-інноваційну.

3. Розробка стратегій інноваційного розвитку регіонів має спрямовуватися на усунення недосконалості регіональних інноваційних систем задля посилення конкурентоспроможності регіонів, узгодженого з тенденціями глобального технологічно-інноваційного розвитку, державною та регіональною інноваційними політиками і стратегіями, яким, як показав аналіз, поки що не вистачає системності, моніторингу досягнення визначених цілей, стабільності інституціонального базису та ефективності регуляторних механізмів. Програмним документам регіонального розвитку властиві системні недоліки нестачі фінансових засобів, невідповідності декларованих цілей ресурсному забезпеченню. Цим обумовлена диспропорційність інноваційного потенціалу регіонів, надмірна концентрація інноваційної діяльності в окремих регіонах, недієвість методів застосування інноваційних чинників розв’язання проблем депресивності регіонів.

4. Процес глобалізації обумовлює типологізацію регіонів. На сьогодні сформувалися передумови трансформування прикордонних регіонів у глобалізовані, а внутрішніх – у С-регіони, орієнтовані на зміцнення динамічної конкурентоспроможності та соціально-економічної безпеки. При цьому підприємницьке середовище регіонів абсорбує результати інтелектуальної праці та формує інноваційний попит. Дослідження показало стратифікацію регіонів на групи, де реалізуються як цільові програми інноваційного розвитку, і регіони, де подібні програми лише прийняті. У стратегічних регіональних програмах розвитку на період до 2020 р. інноваційні засади розвитку переважно

згадуються лише як чинник досягнення окремих стратегічних або операційних цілей.

5. Для інституціонального забезпечення інноваційної діяльності регіонів властиві такі системні недоліки, як: відсутність впливу інноваційного чинника на конкурентоспроможність, істотна міжрегіональна асиметрія інноваційної активності, недостатнє використання інтелектуального потенціалу, відставання регіональної інноваційної інфраструктури від регіонів країн-членів ЄС, недосконаліть методологічної основи стратегічного програмування конкурентоспроможності. Концептуальні положення визначення стратегічних цілей і завдань створення регіональних інноваційних систем повинні передбачати максимальне використання існуючих інститутів інноваційної інфраструктури, спрямованість на невідкладне розв'язання системних проблем і подолання незворотних негативних тенденцій і процесів в науково-технологічній та інноваційній сфері; застосування індикативного планування заходів досягнення середньострокових цілей модернізації інфраструктури, концентрація ресурсів і організаційних засобів на інституціональній інтеграції через запровадження вимог і стандартів ЄС).

6. Побудова модифікованої матриці SWOT-аналізу дозволяє стверджувати, що найбільш слабкі сторони використання інноваційного чинника зміцнення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції мають соціально-інституціональне і фінансове походження. Найбільш загрозливими є соціально-інституціональні, фінансові і екологічні чинники, які загалом становлять комплекс проблемно-цільових заходів ("дерево" проблем), що є передумовою для розроблення дієвих інструментів аналізу, контролю та управління процесами підвищення конкурентоспроможності на інноваційних засадах.

Основні наукові результати, що викладені у п'ятому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [215; 230; 250; 258; 263; 264; 270; 437; 439].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичні узагальнення та запропоновано концептуальні положення вирішення важливої науково-прикладної проблеми обґрунтування методологічних основ, стратегічних пріоритетів і теоретико-методичних підходів до підвищення конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах розвитку на сучасному етапі євроінтеграції.

1. Структурно-функціональна еволюція теорій конкурентоспроможності та інноваційної діяльності проявляється в трансформації парадигми регіонального розвитку від регіону-квазідержави, регіону-ринку, регіону-соціуму до регіону-учасника процесів глобальної економічної інтеграції. Водночас, як показано в роботі, конкурентні переваги зміщуються від факторних до інтелектуально-орієнтованих, а чинники зростання – від ендогенних до екзогенних з визнанням домінантної ролі інновацій в економічному розвитку та інноваційної активності в забезпеченні конкурентоспроможності. Методологічні основи розроблення засобів зміцнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах та ідентифікація чинників локальної динаміки в роботі відображаються у теоретичних положеннях динамічної конкурентоспроможності регіону.

2. Доведено, що в процесі розвитку теорій інновацій конкурентні переваги, базовані на знаннях, стають основою моделей інноваційного розвитку. Інноваційна діяльність набуває ознак мережево-інтегрованих систем з ефективним механізмом створення та поширення знань. Водночас інноваційна політика стає важливим компонентом забезпечення інституціональних змін на горизонтальному і вертикальному рівнях системної ієрархії. Формування новітньої макромоделі соціально-економічного розвитку обумовлює технологічні парадигми, які створюють передумови підвищення ефективності інновацій, поступально-циклічного перетворення кількісних змін у якісні.

3. Залежно від домінуючого технологічного укладу, пріоритетів економічного розвитку та забезпеченості факторами виробництва

застосовуються відповідні інноваційні моделі реалізації конкурентних переваг на національному і регіональному ринках з різним рівнем розвитку фундаментальної та прикладної науки, фінансування та застосовуваних засобів активізації створення власних або запозичення імпортних технологій, освіти та науки. Об'єктивні закономірності регіонального розвитку регіонів полягають саме в інноваційних циклах, зміцненні "полюсів" росту залежно від походження або належності об'єктів інтелектуальної власності. Ефективне функціонування економічних агентів обумовлюється відповідністю галузевим інноваційним трендам, пріоритетами соціально-орієнтованого управління розвитком підприємництва та зміцнення конкурентоспроможності на інноваційних засадах.

4. Виклики техноглобалізму обумовлюють запровадження у країнах-членах ЄС концепції інноваційної діяльності, яка інтегрує інноваційні системи різних рівнів управління і спрямовується на підтримку конкурентоспроможності регіонів під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Країни-члени ЄС на регіональному рівні визначають пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку, напрями покращення людського капіталу, підготовки та перепідготовки кваліфікованих науковців та інноваторів, підвищення інноваційної грамотності населення і громад, створення експертно-консультаційного середовища. Інновації визнаються домінантою конкурентоспроможності, ефективності соціально-економічної діяльності, економічної безпеки, без якої економічний суб'єкт будь-якого рівня ієрархії не зможе утримати конкурентні позиції в динамічно змінній глобальній конкуренції.

5. Систематизація та узагальнення теоретико-методологічних підходів до дослідження конкурентоспроможності регіону дають підстави розглядати регіон як самостійний суб'єкт конкурентних відносин національного, мегарегіонального та глобального рівня. Конкурентоспроможність регіону пов'язується з ефективністю соціально-економічного розвитку, продуктивними

силами, використанням конкурентних переваг, місцем в національному економічному просторі, здатністю враховувати зовнішні та внутрішні виклики в середньо- і довгостроковій перспективі. В умовах глобалізації доцільно застосовувати поняття “динамічної конкурентоспроможності регіону”, що характеризує його здатність ефективно використовувати інноваційний потенціал на основі створення в динаміці нових або модернізації існуючих конкурентних переваг.

6. Проведений компаративний аналіз конкурентних переваг регіонів показав, що основна група регіонів України досягала у 2015-2017 рр. певного рівня конкурентоспроможності завдяки використанню конкурентних переваг в діапазоні від 11 до 15. Регіони з більшим набором конкурентних переваг є більш конкурентоспроможними, зокрема у Харківської, Дніпропетровської, Київської, Запорізької областей їх від 18 до 21. Спостерігається істотне посилення міжрегіональної диференціації, початково пов’язаної із залежністю від траєкторії минулого розвитку спеціалізації, ефективністю використання ресурсного потенціалу, просторовим розміщенням продуктивних сил, яка поглиблює диспропорції між регіонами за адаптивністю до ринкової конкуренції та викликів глобалізації.

7. Відсутність гомогенності формування і розвитку інноваційного потенціалу та істотна диференціація регіонів за конкурентоспроможністю обумовлює необхідність розроблення стратегії раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіону, яка базується на таких базових принципах, як солідарне партнерство та розподіл компетенцій у вирішенні завдань, зацікавленість у результатах, визнання пріоритетності інституціонального забезпечення конкурентоспроможності. Генеральна ціль та операційні завдання стратегії передбачають використання просторових форм організації інноваційного бізнесу, інфраструктурне, фінансове, інформаційне та управлінське забезпечення.

8. Істотні відмінності процесів формування та реалізації регіональних стратегій і програм інноваційного розвитку України та регіонів країн-членів ЄС полягають в їх цільовому призначенні та забезпеченні, структурно-функціональній побудові інноваційної інфраструктури, дієвості інформаційного компонента та визнанні пріоритетності регіонального економічного зростання. Пропоновані у дослідженні пріоритети імплементації в Україні інституціонального забезпечення інноваційної політики ЄС передбачають поєднання внутрішніх та зовнішніх чинників модернізації в напрямі фінансового наближення відносних рівнів інноваційних витрат, збалансованої участі у програмах ЄС, адаптації європейської практики управління інноваційними програмами і проектами, а також доповнення Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС заходами з активізації діяльності спільних інституцій співробітництва в науково-технологічній сфері, взаємовигідного виконання спільних досліджень з трансфером отриманих знань і технологій.

9. Інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіону розглядається як чинник інклюзивного розвитку за умов створення і функціонування інноваційної інфраструктури, зростання вагомості регіональних органів державного управління і місцевого самоврядування у формуванні його інституціонального базису. Передумовою розвитку і ефективного використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів виступає інтелектуальний капітал та інфраструктура, науково-технічні кадри, вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, інноваційні підприємства, орієнтовані на зростання валового регіонального продукту та збільшення експорту інноваційної продукції на висококонкурентних ринках. Застосування пропонованих методологічних положень до розрахунку інтегрального показника інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та оцінювання ефективності його використання на основі методу DEA покладено в основу

підсистеми оперативного моніторингу використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів.

10. В період 2000-2017 рр. виявлений загальний критично низький рівень інноваційної активності України (від 0,033 до 0,375 за результатами таксономічного аналізу). Посилюється міжрегіональна диференціація інноваційної діяльності в регіонах: високий або достатній рівень інноваційної активності у 2017 р. мають м. Київ і Харківська область, середній – Дніпропетровська, Львівська та Запорізька області. Це обумовлено зменшенням чисельності наукових кадрів, обсягів фінансування науково-технічних розробок і рівня оплати праці та, як наслідок, збільшенням зовнішньої і внутрішньої міграції за недостатньої ефективності регіональних інноваційних систем та концентрації інноваційної діяльності у низькотехнологічних секторах або "старопромислових" регіонах.

11. Недосконалість інституціонального забезпечення інноваційної діяльності в регіонах України є вагомою передумовою критично загрозливого рівня інноваційної активності. Реалізація регіональної інноваційної політики передбачає створення регіональних інноваційних систем, які сьогодні є відмежованими від локальних інноваційних процесів, не виконують повною мірою функціональних завдань, що не дозволяє використовувати конкурентні переваги регіону. Для нашої країни важлива адаптація європейських практик концентрації зусиль на природних і набутих перевагах, досягнення відповідності ресурсів визначеним пріоритетам і завданням, усунення дублювання функцій органів управління та інституціональних перешкод, встановлення тісних зв'язків між учасниками інноваційного процесу, узгодження структурної побудови і функцій регіональних інноваційних систем з глобальними та мегарегіональними технолого-інноваційними циклами на основі результатів компаративного аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів.

12. На основі методу нечіткої логіки показано, що чисельність дослідників менше впливає на результативність інноваційної діяльності, ніж обсяг витрат на інноваційну діяльність, що підтверджує важливість активізації фінансових ресурсів насамперед за рахунок диверсифікації та залучення зовнішніх джерел фінансування. Дослідження доводить необхідність спрямування регіональної компоненти інноваційної політики в Україні на підтримку та розвиток людського капіталу, збільшення кількості інноваційно активних підприємств, впровадження результатів НДДКР та експортну експансію вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності. Розвиток інноваційної діяльності регіонів повинен відзначатися креативністю, особливо у галузях просторово-секторальної спеціалізації регіонів. Таким чином, детермінантою забезпечення динамічної конкурентоспроможності визначено наукове обґрунтування регіональних стратегій інноваційного розвитку, максимальне використання інноваційного потенціалу, формування ефективної регіональної інноваційної системи, впровадження результатів міжнародного технологічного обміну.

13. Державною Стратегією регіонального розвитку в Україні передбачено впровадження принципів регіональної політики європейських країн, гармонізованої з інноваційною політикою та програмами розвитку підприємництва. Базові засади стратегії пов'язані з європейськими підходами розуміння регіональної політики як поєднання засобів підвищення конкурентоспроможності територій і запобігання регіональним диспропорціям. Інституціональний аналіз показує, що стратегії розвитку регіонів України на період до 2020 р. переважно охоплюють лише згадування інноваційних засад як одного з чинників досягнення стратегічних та операційних цілей. Загальними недоліками регіональних стратегій і програм є декларативність, невизначеність джерел фінансування заходів, відсутність зв'язку з потребами регіону, суперечливість поставлених цілей і завдань, невідлагодженість зворотного зв'язку в процесі їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер Ю. П., Маркова Е. В., Грановский Ю. Планирование эксперимента при поиске оптимальных условий. М. : Наука, 1976. 279 с.

2. Амоша О. І., Ніколаєнко А. І. Національна інноваційна система України в контексті міжнародних порівнянь. Економічний вісник Донбасу. 2015. № 1(39). С. 115-121.

3. Амоша О. І., Петенко І. В. Пріоритети розвитку депресивних регіонів. Наукові праці НДФІ. 2012. № 3(60). С. 50-57.

4. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році”. К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 928 с.

5. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. URL: http://www.dkrp.gov.ua/info/3226 (дата звернення: січень 2016).

6. Андрощук Г. О., Еннан Р. Є. Інноваційна політика Європейського Союзу. Наука та інновації. 2009. Т 5. № 5. С. 85-97.

7. Антонюк Д. А. Модернізація інституціональної інфраструктури підприємництва регіону в процесі європейської інтеграції України : дис. … доктор. екон. наук.: 08.00.05 / Антонюк Дмитро Анатолійович ; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України”. Львів, 2016. 467 с.

8. Антонюк Л. Шляхи інтеграції України в глобальну інноваційну систему. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія [за заг. ред. Д. Г. Лук’яненка, В. І. Чужикова]. К.: КНЕУ, 2007. 544 с.

9. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект. URL: http://journals.uran.ua/jiep/article/viewFile/27427/24621 (дата звернення: квітень 2017).

10. Антонюк Л., Сацик В. І. Виробнича конкурентоспроможність регіонів України. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 5. С. 149-161.

11. Антохов А. А. Регіональна економіка та інтелектуалізація суспільства: інноваційні аспекти взаєморозвитку. Львів: вид-во “Бона”, 2017. 420 с.

12. Апроксимація табличних функцій. URL: http://posibnyky.vntu.edu.ua/met/lek6.htm (дата звернення: березень 2018 р).

13. Бабич Т. О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126.42. С. 167-181.

14. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін. К.: Заповіт, 1996. 240 с.

15. Балог О. Г. Методичний підхід до формування стратегічного бачення соціально-економічного розвитку регіону. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Вип. 1. / за ред. Є. Масленнікова. Херсон: Грінь Д. С., 2016. 854 с.

16. Баль-Вожняк Т. Інструменти інноваційності в процесах зближення рівнів розвитку країн ЄС. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія /за заг. ред. Д. Г. Лук’яненка, В. І. Чужикова. К.: КНЕУ, 2007. 544 с.

17. Барило І. Суспільно-географічні аспекти регіональної конкурентоспроможності. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області) : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Нємець, К. Ю. Сегіди. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 520 с.

18. Беззуб І. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та стратегія реформування. URL: www.nbuviap.gov.ua (дата звернення: лютий 2018).

19. Белл Д., Иноземцев В. Я. Эпоха разобщенности: размышления о мире XXI века. М. : Центр исследований постиндустриального общества, 2007. 304 с.

20. Бєлєнький П. Ю., Мікула Н. А., Матвєєв Є. Е. Конкурентність на транскордонних ринках : монографія. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. 214 с.

21. Бжуска Я., Пика Я. Розумна спеціалізація регіону. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25853/1/65-362-366.pdf (дата звернення: грудень 2017).

22. Біла С. О. Засади регіональної політики ЄС та пріоритети регіонального розвитку до 2020 року. Регіональна політика Європейського Союзу / за ред. В. Чужикова. К. : КНЕУ, 2016. 495 с.

23. Білик Р. В. Конкурентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. екон. наук : спец. 08.00.05 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / Білик Ростислав Романович. Львів: ДП Інститут регіональних досліджень НАН України імені М. І. Долішнього, 2017. 40 с.

24. Білик Р. Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки: монографія. Львів: НАН України. “ДУ Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”, 2016. 352 с.

25. Білик Р. Р. Конкурентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки : дис. … доктор. екон. наук.: 08.00.05 / Білик Ростислав Романович; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України”. Львів, 2017. 459 с.

26. Білозубенко В. С. Інноваційна система ЄС: методологія та тенденції розвитку : дис. … доктор. екон. наук.: 08.00.02 / Білозубенко Володимир

Станіславович; Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2012. 508 с.

27. Бородіна О. А. Особливості формування регіональної політики в країнах ЄС: досвід для України. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 4 (35). С. 1-8.

28. Брикова І. В. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір. URL: http://journals.uran.ua/jiep/article/view/27440 (дата звернення: лютий 2017).

29. Бріньолфссон Е. Макафі Е. Друга епоха машин. К. : FUND, 2016. 236 с.

30. Буга Н. Ю. Формування конкурентоспроможності регіону. Електронний вісник НУК. 2010. № 5. URL: http://evn.nuos.edu.ua/article/viewFile/25002/22450 (дата звернення: лютий 2016).

31. Бузгалин А. В. Россия в глобальной экономике знаний трансформаций: контексты и альтернативы. Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2008. Том. 6. № 1. С. 27-38.

32. Буняк Н. М. Інноваційний потенціал регіону: сутність та методика оцінки. Економіка та держава. 2011. № 11. С. 38-40.

33. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. К. : Основи, 2000. 251 с.

34. Бутенко А. І., Сараєва І. М., Носова Н. І. Рівень потенціалу малого підприємництва в Одеському регіоні та напрями активізації його використання: монографія. Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Одеса : Інтерпрінт, 2013. 112 с.

35. Варналій З. С., Гармашова О. П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення. К. : Знання України, 2013. 387 с.

36. Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та

конкурентоспроможність регіонів : монографія. Чернівці : Технодрук, 2018. 454 с.

37. Вахович І. М., Чапюк О. П. Регіональний вимір капіталізації економіки: питання нарощення, інвестування та розподілу : монографія. Луцьк : Волиньполіграф, 2016. 189 с.

38. Верхоглядова Н. І. Регіональна інноваційна політика: необхідність та особливості формування (на прикладі Дніпропетровської області). Економіка і регіон. 2011. №3. С. 22-25.

39. Виноградчий В. І. Підходи до забезпечення конкурентоспроможності регіону. URL: http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/view/6589 (дата звернення: вересень 2016).

40. Власенко О. Еволюція інноваційної політики та інноваційних процесів в умовах переходу традиційної економіки до економіки знань. Актуальні проблеми державного управління. 2013. Вип. 2. С. 3-6.

41. Гайдуцький І. П. Системи та механізми мотивації низьковуглецевого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія. К. : “ТОВ ДКС центр”, 2018. 560 с.

42. Ганечко І. Г., Афанасьєв К. М. Інноваційна діяльність в Україні: тенденції та проблеми розвитку. Науковий вісник Ужгородського університету. 2016. Випуск 1 (47). Т.1. С. 189-193.

43. Герасимчук З. В., Білик О. С. Еколого-економічні засади підвищення конкурентоспроможності регіону: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 284 с.

44. Герасимчук З. В., Клімович Л. М. Міжрегіональне співробітництво: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 216 с.

45. Глобальный инновационный индекс 2016 г. URL: http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2016/article_0008.html (дата звернення: березнь 2017).

46. Глобальний рейтинг інновацій знову очолила Швейцарія. URL: http://www.businessz.com.ua/news/events/1418 (дата звернення: березнь 2017).

47. Глуха В. В. Державне регулювання розвитку депресивних регіонів: система критеріїв. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 24. С. 148-151.

48. Глушко О. Технологічний розвиток економіки України з позицій світових тенденцій. Проблеми науки. 2010. № 1. С. 2-9.

49. Гоголь Т. В. Пріоритети Спільної аграрної політики ЄС та їх адаптація до умов регіонального розвитку України. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Gogol.pdf. (дата звернення: листопад 2017).

50. Голиченко О. Г. Основные факторы развития национальных инновационных систем. М. : Наука, 2011. 634 с.

51. Голуб'як Н. Р. Регіональна політика України та Республіки Польща: порівняльний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / Голуб'як Наталія Романівна. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 19 с.

52. Гончаренко О. А. Програмні засади реалізації правової політики ЄС у науково-технічній та інноваційні сферах. Право та інновації. 2014. № 4. С. 115-124.

53. Горячук Б. Ф. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України на основі результатного підходу. Регіональна економіка. 2011. № 1. С. 39-46.

54. Горячук В. Ф., Дуков Д. М. Державна регіональна політика та угоди щодо регіонального розвитку в контексті європейського вибору. Теорія та практика державного управління. 2016. № 1. С. 1-6.

55. Гранберг А. Г. Экономическое пространство России: вечные проблемы, трансформационные процессы, поиск стратегий. URL: http://lib.usue.ru/resource/free/12/s54.pdf (дата звернення: серпень 2017).

56. Гринчишин І. М. Стратегічні орієнтири розвитку Карпатського регіону у світлі формування і реалізації нової регіональної політики. Регіональна економіка. 2017. № 4. С. 14-19.

57. Грицаєнко М. І. Сутність та склад інноваційного потенціалу регіону. Економіка розвитку. 2013. № 4. С. 52-57.

58. Грущинська Н. М. Міжнародна спеціалізація економіки України в умовах технологічних трансформацій: монографія. К. : Стилос, 2011. 346 с.

59. Давимука С. А., Федулова Л. І. Передумови формування та розвитку креативної економіки регіонів. Регіональна економіка. 2016. № 1. С. 12-20.

60. Дегтярьова І. О. Механізми управління конкурентоспроможністю регіонів: сутність та місце у системі механізмів управління державою. URL: http://ifs.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/4/06.pdf (дата звернення: лютий 2017).

61. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа
сучасного регіонального управління. URL: visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf (дата звернення: жовтень 2016).

62. Дегтярьова І. О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: вітчизняний та зарубіжний досвід застосування. Державне управління: теорія та практика. 2010. №1. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10diovdz.pdf (дата звернення: вересень 2016).

63. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста. М. : Прогресс, 1971. 645 с.

64. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Воротіна, Я. Жаліла. К. : НІСД, 2010. 288 с.

65. Деякі питання виконання Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій “Горизонт 2020”: Постанова Кабінету Міністрів

України від 30 листопада 2016 р. №873. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249552677 (дата звернення: лютий 2017).

66. Доценко О. Ю. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку регіону на основі консолідованого фінансування інноваційних проектів: монографія. Дніпро : НГУ, 2016. 172 с.

67. Дунаєв І. В. Публічна регіональна економічна політика в Україні: формування механізмів модернізації: монографія. Х. : ХарРІ НАДУ "Магістр", 2017. 296 с.

68. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ. К. : НІСД, 2015. 92 с.

69. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. монографія / В. М. Геєць та ін. ; ред. В. М. Геєць ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. К. : Ін-т екон. прогнозування НАН України : Фенікс, 2003. 1008 с.

70. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: монографія / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І, Д. Козменок та ін..; за ред. І. М. Школи. Чернівці : Рута, 2003. 464 с.

71. Євдокименко В. А. Запал В. С. Інноваційна складова відтворення в регіоні та управління нею. URL: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/en_re/2010_7_2/35.pdf (дата звернення: жовтень 2016).

72. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf (дата звернення: грудень 2016).

73. Єгоров І. Ю. Інноваційне табло ЄС та визначення місця у ньому України. Вісник НАН України. 2016. № 5. С. 87-91.

74. Єгоров І. Ю. Система комплексних індикаторів оцінки науково-технічної та інноваційної діяльності в контексті процесів євроінтеграції. Наука та інновації. 2016. № 12 (4). С. 21-23.

75. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. URL: http://minagro.gov.ua/system (дата звернення: лютий 2016).

76. Єрмакова О. А. Інституційні важелі вдосконалення регіональної інноваційної політики України в контексті глобальних викликів: монографія. НАН України, Ін-т проблем ринку та соціально-економічних досліджень. Одеса: УПРЕЕД НАНУ, 2017. 394 с.

77. Єрмакова О. А. Інструменти державної інноваційної політики України в контексті впровадження європейського досвіду. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/48128 (дата звернення: лютий 2016).

78. Єрмакова О. А. Підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі: монографія. Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ, 2011. 221 с.

79. Єсіна В. О. Розвиток інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу: монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. Бекетова, 2017. 153 с.

80. Жаворонкова Г. В., Жмуденко В. О., Жаворонков В. О. Стратегічне управління економічною безпекою: держава, регіон, аграрна сфера: монографія. Умань : Видавець “Сочінський М. М.”, 2016. 356 с.

81. Жаворонкова Г. В., Жаворонков В. О., Крочак Л. І., Мельник Л. Ю. Технологічна безпека в інформаційно-знаннєвій економіці: держава, регіон, аграрна галузь: монографія. Умань : Видавець “Сочінський М. М.”, 2016. 448 с.

82. Жерновий Д. В. Техніко-економічні парадигми в контексті економічної теорії технологічних змін. Наука та наукознавство. 2012. № 4. С. 57-64.

83. Жихор О. Б. Інноваційна політика розвитку регіонів: теорія та практика формування, механізми реалізації: монографія. Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2009. 544 с.

84. Жуков С., Солоха Д., Бєлякова О. Економічна інерційність промисловості України та формування інноваційного потенціалу. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 1. С. 16-21.

85. Жукович І. А., Рижкова Ю. О. Табло інноваційного союзу – основний інструмент реалізації інноваційної політики ЄС. Статистика України. 2011. № 4. С. 82-87.

86. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська та ін.; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. 48 с.

87. Запал В. С. Інноваційно-інтеграційна складова відтворення регіональної суспільної системи. URL: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/8_1.pdf (дата звернення: березень 2016).

88. Зарічна О. В. Підвищення конкурентоспроможності регіону. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 9. Ч. 2. С. 146-149.

89. Заха Д., Кравчук В., Кірхнер Р. Економічний вплив прямих іноземних інвестицій в Україні: основні висновки. Берлін / Київ. 2018. URL: https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2018/06/PB_03_2018_ua.pdf (дата звернення: квітень 2018).

90. Захарченко В. І. Інновації та економічне зростання в сучасній економіці. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Вип 1.; за ред. Є. Масленнікова. Херсон : Грінь Д. С., 2016. 854 с.

91. Захарченко С. В. Конкурентоспроможність регіонів України та стратегічні аспекти її підвищення (у контексті підходу фахівців IMD-менеджменту). Регіональна економіка. 2015. № 3(77). С. 44-51.

92. Захарченко С. В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір: монографія. Вінниця: Консоль, 2016. 416 с.

93. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2016 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-pro-assotsiatsiyu-2016.pdf (дата звернення: травень 2018).

94. Землянкін А. І., Підоричева І. Ю. Нова інноваційна політика Європейського Союзу: досвід для України. Регіональна економіка. 2013. № 2. С. 193-201.

95. Золотых И. Б. Экономика знаний: методологические подходы ее измерения. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. С. 164-165.

96. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія.Вінниця : ВНТУ, 2015. 172 с.

97. Иванов В. В. Инновационная парадигма XXI: монография. М. : Наука, 2011. 239 с.

98. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. М. : Прогресс, 1966. 658 с.

99. Іванова Н. В. Модернізація інфраструктурної сфери регіональної економіки в умовах євроінтеграції: монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2016. 348 с.

100. Инновационный форсайт как инструмент конкурентоспособного развития предпринимательских структур: монография / Дудин М. Н., Лясников Н. В., Сафин Ф. М., Егорушкин П. А. М. : Изд. Дом “Наука”, 2013. 216 с.

101. Исаева Н. И., Ярошенко И. В. Прогнозирование как основа системы стратегического планирования социально-экономического развития страны. Бізнесінформ. 2015. № 12. С. 15-19.

102. Ільїн В. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств України в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. екон. наук : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / Ільїн Валерій Юрійович. К., 2016. 6 с.

103. Імплементація високих технологій в економіку України: наукова доповідь / за ред. І. Ю. Єгорова, І. В. Одотюка, О. Б. Саліхової; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". К., 2016. 166 с.

104. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь / за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко; НАН України ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". К., 2016. 184 с.

105. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / за ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, Т. О. Осташко; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". К., 2015. 104 с.

106. Інвестиційно-інноваційний розвиток регіонів Українського Причорномор'я: монографія / за ред. Б. В. Буркінського; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2016. 526 с.

107. Індекс соціального розвитку, 2016. URL: https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html (дата звернення: січень 2016).

108. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія / за ред. Є. Масленнікова. Херсон : Грінь Д. С., 2016. Вип. 1. 854 с.

109. Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України: ключові особливості інноваційної політики в якості основи для розробки заходів сприяння інноваціям, що спрямовують Україну до заснованої на знаннях конкурентоспроможної економіки – порівняння ситуації в ЄС та Україні. Том 1. К. : Фенікс, 2011. 214 с.

110. Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України: аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Том 2. К. : Фенікс, 2011. 352 с.

111. Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. Том 3. К. : Фенікс, 2011. 76 с.

112. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. К., 2015. 336 с.

113. Інноваційний розвиток регіонів України : монографія / під наук. ред. В. С. Пономаренка. Х. : ВД “Інтек”, 2014. 368 с.

114. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід: монографія / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша, Н. В. Березняк, О. В. Рудка. К. : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.

115. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Промисловість України і Польщі: порівняльна оцінка конкурентних переваг. Регіональна економіка. 2017. № 1. С. 72-81.

116. Калашник М. В. Особливості реалізації політики регіонального розвитку ЄС. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 74. С. 96-98.

117. Карапетян Е., Квасовський О. Генезис та еволюція концепції промислових кластерів. Вісник ТНЕУ. 2014. № 1. С. 36-48.

118. Карпенко А. В. Формування інноваційного потенціалу регіону. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. ПДТУ. Маріуполь, 2012. Вип. 1. Т. 1. С. 42-46.

119. Карпов Ю. Имитационное моделирование систем. Введение в моделирование с AnyLogic 5. С.Пб. : БХВ-Петербург, 2005. 400 с.

120. Квасневский А. Евро укоренит нас в Евросоюзе / Квасневский А. // Gazeta Prawda. 2015. № 6. URL: archieve.novpol.org/index.php?id=2321 (дата звернення: лютий 2017).

121. Ковалев Г. Д. Инновационные комммуникации: учебное пособие. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 288 с.

122. Коваленко С. І. Стратегічні пріоритети підвищення конкурентно-спроможності транскордонних регіонів в умовах розширення ЄС. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 2 (49). Ч. 1. С. 123-130.

123. Ковальчук В., Запотоцький С. Чинники впливу на формування конкурентоспроможності сучасного регіону. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ktvsh_2012_4_9 (дата звернення: січень 2016).

124. Когут П. В. Гуманітарна політика. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.

125. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Барановська М. І. Інноваційний розвиток держав Європейського Союзу в контексті формування їх міжнародної конкурентоспроможності. URL: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf (дата звернення: грудень 2017).

126. Козлова А. І. Індикатори інноваційного розвитку економіки і промислових підприємств. Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3760 (дата звернення: лютий 2016).

127. Колодійчук А. В. Інноваційні регіональні теорії в структурі середовищних теорій розвитку промисловості. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.7. С. 224-229.

128. Колодко Гж. В. Глобализация и перспективы развития постсоциалистических стран. Мн. : ЕГУ, 2002. 200 с.

129. Комплексна стратегія розвитку міста Львова 2012-2025 рр. URL: https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c.pdf (дата звернення: квітень 2018).

130. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Д. Кондратьев ; Международный фонд Н. Д. Кондратьева и др. ; ред. колл.: Абалкин Л. И.; сост. Яковец Ю. В. М. : ЗАО ”Издательство “Экономика”, 2002. 767 с.

131. Конкурентоспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси: монографія / В. П. Мікловда, Ф. Ф. Шандор, Н. Ю. Кубіній, С. М. Мошак, Ю. О. Дідович, В. О. Огородник, Я. С. Максимчук, В. В. Кубініна. Мукачево : Карпатська вежа, 2015. 420 с.

132. Концепція загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/246619526 (дата звернення: березень 2017).

133. Корецький А. І. Пріоритети інноваційного розвитку економіки України: наукометричний аспект. К. : ТОВ ДКС Центр, 2017. 160 с.

134. Корнілова І., Білорус Т. Регіональні інноваційні системи: сутність та підходи до структуризації. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. № 144. С. 23-25.

135. Корчун В. Аграрна політика Польщі та України: використання польського досвіду в процесі євроінтеграції України. Європейська інтеграція:

досвід Польщі та України: колективна монографія / за ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк-Люблін: “Drukarnia Kolor Lublin”, 2013. 700 с.

136. Костров С. А. Высокие технологии как приоритет экономического развития. URL: http://www.amr.ru/research/analit/detail.phd (дата звернення: червень 2016).

137. Кофман А. Введение в теорию нечетких множеств: монографія. пер. с франц. М. : Радио и связь. 1982. 432 с.

138. Крайник О. П., Петриняк І. Я. Маркетинг територій як ефективний механізм розвитку регіону. Прогнозування та управління соціально-економічними процесами в регіоні: монографія / за заг. ред. В. С. Загорського. Львів: ДРІДУ НАДУ, 2016. 240 с.

139. Крамаренко А. В. Механізм взаємодії інноваційних систем України та ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 119.42. С. 143-153.

140. Краснопольська Т. М. Регіональна політика ЄС: можливості використання досвіду для України. URL: http://jpl.donnu.edu.ua/article/viewFile/3100/3136. (дата звернення: січень 2018).

141. Крачок Л. І. Інноваційно-технологічний аспект соціально-економічних трансформацій у національній економіці. Розвиток економіки України: трансформації та інновації: монографія / за заг. ред. О. Гальцової. Запоріжжя : Видавничий дім “Гельветика”, 2017. Т.1 324 с.

142. Кругман П., Обстфельд М. Международная экономика: пятое издание. Спб, 2004. 832 с.

143. Кузнец С. Экономическая система д-ра Шумпетера, излагаемая и критикуемая / составители: В. М. Московкин, Д. Ю. Михайличенко; переводчик: Е. Е. Перчик; под редакцией В. С. Пономаренко. – Х. : ИД “Инжек”. 128 с.

144. Кузнецов Э. А. Актуальные проблемы экономики и менеджмента: теория, инновации и современная практика: монография / под. ред. Є. А. Кузнецова. Херсон : Гринь Д. С., 2014. 500 с.

145. Кузьменко Л. М., Солдак М. О. Старопромислові регіони України: інституціональні особливості розвитку. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe (дата звернення: вересень 2017).

146. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу. К. : Знання, 2008. 639 с.

147. Купе Т., Махоніна Ю. Оцінюючи Україну: Місце серед 40 найкращих країн за Індексом Глобальної конкурентоспроможності. URL: http://archive.voxukraine.org/2016/02/16/evaluating-ukraine-top-40-of-the-global-competitiveness-index-ua (дата звернення: лютий 2017).

148. Куцаб-Бонк К. Конвергенція у соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах європейської інтеграції : дис. … доктор. екон. наук.: 08.00.05 / Куцаб-Бонк Катажина; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України”. Львів, 2017. 412 с.

149. Кухарская Н. Украина в международных рейтингах конкурентоспособности и инновационное развитие. Економіст. 2017. № 1. С. 5-13.

150. Ладиченко К. Напрями формування НІС на засадах стратегії smart спеціалізації. Наукові записки Інституту Верховної Ради України. 2015. № 2. С. 82-88.

151. Лайко О. І., Чехович З. В. Державно-приватне партнерство в забезпеченні інвестиційно-інноваційного розвитку українського причорномор’я. Економічні інновації. 2015. Вип. 59. С. 176-183.

152. Лайко О. І. Концептуальні засади забезпечення сприятливого інституціонального середовища інвестиційної діяльності регіонів. Вісник

Національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми економіки та управління. 2016. № 847. С. 114-123.

153. Латер Ю. С., Зелик Г. Г. Відповідність структури виробництва України сучасним технологічним укладам. URL: http:// dspace.kpnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1235/1/латер.doc (дата звернення: грудень 2017).

154. Лащев А. М. Шведская модель экономического роста. Вестник СПбГУ. 2007. Серия 5. Вып. 2. С. 90-97.

155. Ліба Н. С. Закордонний досвід реалізації регіональної політики. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 56-59.

156. Лізанець М. В. Стратегічне програмування транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. Вип. 2(46). С. 71-74.

157. Ліпенцев А. В. Інституції міжрегіонального співробітництва. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.

158. Лук’яненко І. Г., Краснікова Л. І. Економетрика. К. : Товариство “Знання”, КОО, 1998. 494 с.

159. Луцків О. М. Напрями взаємодії України та ЄС в інноваційній сфері. URL: http://ird.gov.ua/irdp/e20150101.pdf (дата звернення: грудень 2016).

160. Макаренко М. В. Імідж регіону як головний чинник його конкурентоспроможності. Актуальні проблеми економіки. 2012. №2. С. 180-187.

161. Максимчук М. В. Інституціалізація розвитку економіки регіонів України: теорія і практика : монографія. Львів : ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”, 2016. С. 75.

162. Маркетингові підходи при формуванні конкурентоспроможності регіону: монографія / за ред. І. М. Буднікевич; О. Баранник, І. Буднікевич, Є Венгер та ін. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2012. 432 с.

163. Маршалл А. Принципы экономической науки. Пер. с англ. М. : Прогрес. 1993. 415 с.

164. Мезенцев К. В. Міста як осередки регіональної конкурентоспроможності. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області) : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Нємець, К. Ю. Сегіди. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 520 с.

165. Мельник А. Ф. Механізми реалізації регіональної структурної політики: монографія / Мельник А. Ф., Лаврів Л. А., Васіна А. Ю. та ін.; за заг. ред. А. Ф. Мельник. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 343 с.

166. Мельник А., Адамик В. Регіональна політика ЄС та України в умовах поглиблення суперечностей глобалізації. Журнал європейської економіки. 2013. Том. 12 (1). С. 57-78.

167. Мельник В. І., Погріщук Г. Б. Стратегічний контент підвищення рівня конкурентоспроможності на інноваційній основі. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: монографія / під ред. М. О. Кизима, О. М. Тищенка. Х. : ВД ІНЖЕК, 2013. 344 с .

168. Мельник М. І., Кушнірецька О. В. Просторовий розвиток індустріальних парків у контексті метрополізації. Регіональна економіка. 2016. № 2. С. 54-61.

169. Мельничук Д. П. Доходи та витрати населення України: аналіз з позицій теорій людського капіталу. Управління людськими ресурсами: держава, регіон, підприємство : монографія / за заг. ред. Д. П. Мельничука. Житомир : ЖДТУ, 2015. 364 с.

170. Методологія планування регіонального розвитку в Україні: інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. URL: www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/20090/metodologiya.doc. (дата звернення: липень 2017).

171. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації: монографія / НАН України. ДУ Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України; наук. ред. М. І. Мельник. Львів, 2016. 552 с.

172. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку: аналітична доповідь. К. : НІСД, 2013. 88 с.

173. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / под ред. И. С. Королева. М. : Юрист, 2003. 604 с.

174. Михайлова Л. І. Міжнародні економічні відносини країни та зовнішньоекономічні орієнтири вітчизняних підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2017. Вип. 4(71). С. 3-9.

175. Мілашовська О. І. Регіональна політика соціально-економічного розвитку прикордонних територій (на матеріалах Карпатського регіону): монографія. Ужгород: Карпати, 2008. 512 с.

176. Мініч О. Економіка знань: якою має бути стратегія розвитку країни. URL: http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413550-ekonomika-znan-yakoyu-mae-buti-strategiya-rozvitku-krayini (дата звернення: березень 2017).

177. Можайкіна Н. В. Проблеми розвитку депресивних регіонів. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 10. С. 199.

178. Мороз О. Ю. Європейська політика у сфері регіонального та локального розвитку. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.

179. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу. Пер. з англійської. К. : “К.І.С”, 2005. 466 с.

180. Мышкис А. Д. Лекции по высшей математике. М. : Наука, 1967. 640с.

181. Навроцька Н. А. Глобальні детермінанти трансформації інвестиційного процесу : дис. … доктор. екон. наук.: 08.00.02 / Навроцька Наталія Анатоліївна; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2015. 499 с.

182. Назаров М. І. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності регіону. Економіка та держава. 2013. № 7. С. 91-95.

183. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник. 2015 рік. К. : Державна служба статистики України, 2016. 280 с.

184. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник. 2016 рік. К. : Державна служба статистики України, 2017. 140 с.

185. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник. 2017 рік. К. : Державна служба статистики України, 2018. 158 с.

186. Национальная стратегия Республики Молдова в области интеллектуальной собственности до 2020 года. URL: http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=345660&lang=2 (дата звернення: березень 2018).

187. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти, результативність: монографія / Андрощук Г. О., Давимука С.А., Федулова Л. І. К. : Парламентське видавництво, 2015. 512 с.

188. Наше місце в світових рейтингах. URL: http://ukr.segodnya.ua/life/stories/nashe-mesto-v-mirovyh-reytingah-infografika-684681.html (дата звернення: січень 2017).

189. Нерода-Березка К. І. Сучасні теорії ТНК як методологічна основа аналізу інноваційної діяльності фірм. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi.../cgiirbis_64.exe (дата звернення: листопад 2016).

190. Нетудихата К. Л. Еволюція сучасних теорій інноваційного регіонального розвитку. URL: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2005/38-25-4.pdf (дата звернення: листопад 2016).

191. Ніколенко Г. О. Роль інноваційного потенціалу у розвитку регіонів України. URL: https://www.sworld.com.ua/konfer28/858.pdf. (дата звернення: липень 2017).

192. Норт Д. Институциональные измерения: рамки анализа. Вопросы экономики. 1997. № 3. С. 6-17.

193. Овчарук В. В. Підвищення конкурентоспроможності регіону на основі розвитку лісогосподарського виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / Овчарук Вадим Володимирович. Львів, 2013. 20 с.

194. Олефіренко О. В. Екологічна політика. Соціальна політика. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.

195. Олійник В., Гончарова О. Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики ЄС. Міжнародна економічна політика. 2014. №2 (21). С. 155-178.

196. Олійник Д. І. Інноваційний розвиток територіальних громад в умовах четвертої технологічної революції: пріоритети та перспективи : аналітична доповідь. К. : НІСД, 2018. 52 с.

197. Павлов В. І., Корецький Ю. М. Інноваційний потенціал регіону: діагностика та реалізація: монографія. Луцьк : Надстир’я, 2004. 244 с.

198. Патон Б. Недофінансування НАНУ призведе до згортання дослідницьких проектів: втрати наукових кадрів. Голос України. 2016. 21.01.

199. Пережогина О. Н. Инновационное развитие хозяйствующих субъектов в системе экономической безопасности : авторефер. дис. на присвоение науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 “Экономическая теория” / Пережогина О. Н. Казань 2007, Казанский государственный финансово-экономический институт. 24 с.

200. Пика Я., Янішевскі А. “Smart specialisation” у регіональних інноваційних екосистемах. Журнал європейської економіки. 2014. Том 13 (№1). С. 32-50.

201. Пилипів В. В. Еволюція інструментів та механізмів регіонального розвитку. Регіональна політика Європейського Союзу / за ред. В. Чужикова. К. : КНЕУ, 2016. 495 с.

202. Писаренко С. М. Євроінтеграційні основи трансформації регіональної політики України. Регіональна економіка. 2014. № 3. С. 56-65.

203. Підгрушний Г. П. Значення полюсів соціально-економічного розвитку у вдосконаленні територіальної організації суспільства. Український географічний журнал. 2013. № 4. С. 40-47.

204. Плотницька С. І. Інноваційний розвиток депресивних територій в умовах глобалізації. URL: http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/2409 (дата звернення: жовтень 2017).

205. Плотницька С. І. Проблеми ідентифікації депресивних територій України. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 4. С. 195-200.

206. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного аналізу. Пер. с польского В. Иванова. М.: Статистика, 1980. 151 с.

207. Поглиблення відносин між ЄС та Україною: що? чому? як? / під ред. М. Емерсона і В. Мовчан. Центр європейських політичних досліджень, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. К., 2016. 267 с. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/books?pid=5330 (дата звернення: листопад 2017).

208. Пода А. Аналіз регіональної політики ЄС та проблеми імплементації позитивного досвіду в Україні. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: колективна монографія / за ред. Н. В. Павліхи. Луцьк-Люблін : "Drukarnia Kolor Lublin", 2013. 700 с.

209. Подлесная В. Г. Логико-исторические основания формирования социально-экономических циклов: монографія. НАН Украины, ГУ "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины". К., 2017. 444 с.

210. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017. URL: http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1 (дата звернення: січень 2018).

211. Поліщук Л. Нова стратегія розвитку ЄС в умовах економічної нестабільності. URL: http://papers.univ.kiev.ua/article/polishchuk-l-new-strategy-for-the-eu-in-times-of-economic-instability_19281 (дата звернення: червень 2017).

212. Поліщук Л. С. Регіональні асиметрії в ЄС та нові інструменти політики вирівнювання. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126. С. 116-124.

213. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Вериженко І. О. Адаптація принципів національної стратегії сталого розвитку Французької республіки в Україні в умовах євроінтеграції. Науково-технічна інформація. 2012. № 2. С. 21-24.

214. Полякова Ю. В. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І.

Іляш, В. І. Волошин, М. І. Флейчук, Т. О. Власюк та ін.; за заг. ред. О. С. Власюка. К. : НІСД, 2017. 384 с.

215. Полякова Ю. В. Визначальні характеристики інноваційної діяльності у регіональному вимірі. Приазовський економічний вісник. 2018. Випуск №1 (06). С. 100-105. URL: http://pev.kpu.zp.ua.

216. Полякова Ю. В. Використання переваг прикордонного розташування регіонів. VIII міждународна науково-практична конференція "Найновите научни постижения - 2012": материали (Софія, 17-25 березня 2012 року). София: "Бял ГРАД-БГ", 2012. Том 10. С.47-50.

217. Полякова Ю. В., Яремко Л. А., Штанько Т. М. Вплив фінансово-економічної кризи на економіку і згуртованість регіонів. Międzynarodowej Konferecji na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskidy (dylematy spójnośty w okresie wychodzenia z kryzysu światowego): Zbiór Abstractów Sesji Panelowych (Arlamów, 27-28 czerwca 2014). Almamer. Szkola wyźsza.– Krasiczyn – Arlamów, 2014. s. 49-50.

218. Полякова Ю. В. Впровадження європейських принципів інноваційної діяльності: досвід для України. Вісник Львівської комерційної академії. 2011. Вип. 34. С. 217-223.

219. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р-Д. Гармонізація принципів інноваційної діяльності України та ЄС: проблеми та перспективи. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016. Випуск № 4. С. 36-40. URL: http://economyandsociety.in.ua.

220. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Глобализация и экологизация в эпоху технологического развития: общность проблем. Международная научно-практическая конференция "Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые рынки": материалы (Комрат, 7-8 листопада 2013 року). Молдова: Комратский государственный университет, 2013. 7-8 ноября. С.129-132.

221. Полякова Ю. В. Глобальна економіка: підручник / за заг. ред. Д. Антонюка, І. Бабець, А. Мокія. Запоріжжя : Видавець ФОП Мокшанов В. В, 2017. 612 с.

222. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Глобальна конкурентоспроможність регіону та фіскально-економічні аспекти її підвищення. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2012. №1(14). С. 7-17.

223. Полякова Ю. В., Гонта О. І., Ортіна Г. В. Детермінанти конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності в реальному секторі економіки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Львів : ЛьвДУВС, 2015. Вип. 2. С. 197-207.

224. Полякова Ю. В. Еволюція теоретичних моделей інноваційного розвитку регіону. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 2 (08). Ч2. С. 59-63.

225. Полякова Ю. В. Економічна безпека держави : монографія / за заг. редакцією О. Власюка, А. Мокія. Львів : Апріорі, 2013. 836с.

226. Полякова Ю. В. Економетрична оцінка впливу чинників на економічний потенціал конкурентоспроможності регіону. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. № 18. С. 356-360.

227. Полякова Ю. В. Ефективність регіональних інноваційних систем. Економіка та суспільство. 2016. № 6. С. 272-276. URL: http://economyandsociety.in.ua.

228. Полякова Ю. В. Європейська практика інноваційного розвитку регіонів. Друга міжнародна науково-практична конференція "Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти": матеріали (Херсон, 2-3 листопада 2017 року). Херсон, вид-во ПП Вишемирський В. С., 2017. С. 132-133.

229. Полякова Ю. В. Засади формування регіональної інноваційної політики країн-членів ЄС. Вчені записки ТНУ. Серія Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). № 1. С. 58-62.

230. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р.-Д. Зовнішньоекономічні чинники безпеки розвитку агропромислового комплексу України в умовах євроінтеграції. Причорноморські економічні студії: науковий журнал. 2016. Вип. 5. С. 30-34.

231. Полякова Ю. В. Инновационный и технологический потенциал экономического роста. Современный научный вестник: научно-теоретический и практический журнал. 2012. №13. С. 21-28.

232. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Слюсарчук Ю. М. Інноваційна активність малого та середнього підприємництва: теоретико-методологічні та прикладні аспекти. Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. 2011. Вип. 124/125. С. 60-62.

233. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р.-Д. Інноваційний потенціал конкурентоспроможності прикордонних регіонів України на сучасному етапі євроінтеграції. Регіональна економіка. 2016. № 2. С. 165-174.

234. Полякова Ю. В. Інноваційний потенціал регіонів України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 168-171.

235. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Інноваційний розвиток регіонів. Третя міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми інформаційних технологій, економіки та права”: збірник матеріалів (Чернівці, 23-24 лютого 2011 року). Чернівці: ПВНЗ “Буковинський університет”, 2011. С. 171-172.

236. Полякова Ю. В. Інноваційний розвиток регіону як фактор забезпечення конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Міжнародна науково-практична конференція “Економічні підсумки 2016 року: досягнення,

тенденції та перспективи": матеріали (Одеса, 18-19 листопада 2016 року). Одеса: ОНУ імені І. Мечникова, 2016. С. 144-146.

237. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Інноваційний та науково-технічний розвиток України в умовах кризи. Міжвідомча науково-теоретична конференція "Шляхи реформування української економіки з метою забезпечення конкурентних переваг у посткризових умовах": матеріали (Київ, 2010 року). К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2010. С. 36-41.

238. Полякова Ю. В. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації. Збірник наукових праць "Економіка: проблеми теорії та практики". Випуск 247. Том V. Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. С.1200-1204.

239. Полякова Ю. В. Інноваційні засади конкурентоспроможності економіки України у міжнародних рейтингових порівняннях. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2017. Вип. 23. Ч. 1. С. 27-30.

240. Полякова Ю. В. Інституційний базис інноваційної діяльності в приморських регіонах України. Міжнародна науково-практична конференція "Прогнозування економічного та соціального розвитку національної економіки": матеріали доповідей (Запоріжжя, 22 квітня 2016 року). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016 р. С. 117-120.

241. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Бабець І. Г. Комерціалізація технологій та об'єктів патентного права : навчальний посібник. Львів : Львівська комерційна академія, 2010. 416 с.

242. Полякова Ю. В. Компаративний аналіз інноваційної діяльності пострадянських країн. Збірник наукових праць "Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку". Інститут економіки промисловості НАНУ. 2011. Т.1. С.355-364.

243. Полякова Ю. В. Концептуальні положення програмування секторально-просторової спеціалізації регіонів. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ “Актуальні проблеми економіки торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції”, 11-12 травня 2018 р. Львів: вид-во ЛТЕУ, 2018. С. 198-200.

244. Полякова Ю. В. Методологічні засади оцінки інноваційної діяльності країн-членів ЄС. Друга всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю “Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах макроекономічної нестабільності”: матеріали (м. Миколаїв, 31 березня 2017 р.). Миколаїв : ММІРЛ ВНЗ “Університет “Україна”, 2017. С. 149-151.

245. Полякова Ю. В., Бабець І. Г., Мокій О. А. Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності: підручник. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 496 с.

246. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Модернізація регіональної економіки в умовах соціально-економічної кризи (на прикладі Львівської області). Economics and management: problems of science and practice: collection of scientific articles. Vol. 1. Nurnberg : Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2014. 407-412 p.

247. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Власенко Л. В. Напрями активізації інноваційної діяльності підприємств приморських регіонів України. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. № 6. С. 61-66. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr.

248. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Бабець І. Г. Напрями активізації патентно-ліцензійної діяльності у Львівській області. Науковий журнал “Науково-технічна інформація”. 2011. № 3. С. 33-37.

249. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Напрями вдосконалення державної системи охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 6. С.67-73.

250. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Напрями удосконалення державного стимулювання інноваційного розвитку економіки малих міст (на прикладі Львівської області). Стратегічні пріоритети. 2009. № 1. С.182-188.

251. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Науково-технічне та інноваційне співробітництво західних прикордонних регіонів України. Міжнародна науково-практична конференція "Формування мереж прикордонного співробітництва України": матеріали (Чернівці, 12-13 травня 2011 року). Чернівці: ЧТЕУ КНЕУ, 2011. С. 147-148.

252. Полякова Ю. В. Основные черты современного технологического развития. Bulletin of Yerevan University. Sociology, Economics. 2016. № 1. С. 54-59.

253. Полякова Ю. В. Основні економічні складники конкурентоспроможності регіону. Zeszyty naukowe. Warszawa: ALMAMER Szkola Wyzsza. 2013. № 2. С.237-244.

254. Полякова Ю. В. Оцінка інноваційної привабливості регіонів України. Щорічна наукова конференція професорсько-викладацького складу і аспірантів ЛТЕУ "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції": матеріали (Львів, 11-12 травня 2016 року). Львів : Растр-7, 2016. 43-45.

255. Полякова Ю. В. Патентна активність: загальносвітові тенденції та позиції України. Вісник Одеського Національного університету. 2014. Том 19. Випуск 2. С. 152-155.

256. Полякова Ю. В. Порівняльна характеристика інноваційної діяльності ЄС та України. Інноваційна економіка. 2014. № 6. С. 37-42.

257. Полякова Ю. В. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності регіонів України : монографія. Львів: ДУ Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2018. 336 с.

258. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Проблеми гармонізації інституційних принципів інноваційної діяльності України та ЄС. Міжнародна науково-практична конференція "Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях": матеріали (Сімферополь, 29 квітня 2011 року). Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, 2011. С. 246-248.

259. Полякова Ю. В. Проблеми та перспективи реалізації інноваційного потенціалу приморських регіонів України. Вісник Одеського національного університету. Серія Економіка. 2016. Том 1. Вип. 5(47). С. 133-136.

260. Полякова Ю. В. Проблеми участі України у світовому технологічному обміні. Науково-технічна інформація. 2009. № 4. С. 11-14.

261. Полякова Ю. В. Реалізація інноваційного потенціалу підприємств Львівської області. Міжнародний науковий семінар "Фінансово-економічні проблеми розвитку підприємств з врахуванням впливу новітніх глобальних чинників" : матеріали (Луцьк, 31 березня 2011 року). Луцьк, 2011. С.157-161.

262. Полякова Ю. В. Регіональні інноваційні системи: сутність та підходи до формування. Наукова конференція професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції": матеріали (Львів, 12-13 травня 2017 року). Львів : ЛТЕУ, 2017. С. 59-60.

263. Полякова Ю. В. Регіональні стратегії інноваційного розвитку: європейський та вітчизняний підходи. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Випуск №5(10). С. 61-67. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr.

264. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності регіону. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сборник научных трудов. Донецк : ДонНУ, 2011. Т.1. С.287-291.

265. Полякова Ю. В., Борода Є. Левада О. Роль прикордонних територій в капіталізації інтелектуального потенціалу "старопромислових" регіонів України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми ефективного розвитку прикордонних територій: збірник наукових праць. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. Долішнього НАНУ"; редкол.: В. Кравців (відп. ред.). Львів, 2014. Вип. 4(108). С. 75-81.

266. Полякова Ю. В. Світовий досвід регулювання інноваційних процесів. IX міжнародна науково-практична конференція "Настоящи изследвания и развитие - 2013": материали (Софія, 17-25 січня 2013 року). София : "Бял ГРАД-БГ", 2013. Том 9. С.77-81.

267. Полякова Ю. В. Сучасний інноваційний розвиток приморських регіонів. Науково-практична конференція "Соціально-економічний розвиток України: загрози та виклики в умовах трансформаційних змін": матеріали (Одеса, 29-30 квітня 2016 року). Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2016. С. 170-173.

268. Полякова Ю. В. Сучасні підходи до визначення конкурентоспроможності регіону. Міжнародна науково-практична конференція "Сучасний фундамент розвитку національної економіки": матеріали (Київ, 2-3 червня 2017 року). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. Ч. 2. С. 44-46.

269. Полякова Ю. В., Бабій Л. С. Теоретичні засади та прикладні аспекти інноваційного розвитку. Міжнародна наукова конференція на тему "Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон,

підприємство”: збірник матеріалів (Португалія, Лісабон, 16 грудня 2016 року). Лісабон, 2016. С. 188-190.

270. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Усунення перешкод участі України в патентно-ліцензійній торгівлі в умовах розширення зони вільної торгівлі. Стратегічні пріоритети. 2009. № 3. С. 151-155.

271. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Участь України в обміні технологіями з країнами ЄС. Науковий журнал “Науково-технічна інформація”. 2008. № 4(38). С.43-47.

272. Полякова Ю. В. Фінансові механізми інноваційної діяльності. Регіональна економіка та управління. 2015. № 2. С.73-76.

273. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Формування безпечного інноваційного розвитку та забезпечення інноваційної безпеки регіону. Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури”: тези доповідей (Львів, 2011 року). Львів: Львівська політехніка, 2011. С. 415-417.

274. Полякова Ю. В. Формування конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах: досвід ЄС. Четверта міжнародна науково-практична конференція “Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції”: матеріали (Запоріжжя, 24-25 березня 2017 року). Запоріжжя, 2017. С. 72-74.

275. Полякова Ю. В. Формування національних інноваційних систем пострадянських країн. Глобальні та національні проблеми економіки: електронне фахове видання. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2016. № 9. С. 48-52.

276. Полякова Ю. В. Формування регіональних інноваційних систем. Перша міжнародна науково-практична конференція “Наукові дослідження в XXI столітті: теорія і практика”: матеріали (Тернопіль, 21 листопада 2016 року). Тернопіль: ГО МО “Центр аналізу і розвитку освіти та науки”, 2016. С. 61-62.

277. Полякова Ю. В. Циклічність інноваційної діяльності та конкурентоспроможність: макро- і мезорівень. Економіка та суспільство. 2018. № 6. С. 272-276. URL: http://economyandsociety.in.ua

278. Полякова Ю. В. Чинники розвитку старопромислових регіонів. Всеукраїнська науково-практична конференція "Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища": збірник тез учасників (м. Одеса, 8-9.12.2017р.). Одеса : ЦЕДР, 2017. Ч.2. С. 26-28.

279. Полуектова Н. Р. Методи та моделі управління розвитком інформаційних систем підприємств: монографія. Запоріжжя : ЗДІА, 2015. 344 с.

280. Попов Е. В., Власов М. В., Кочетков Д. М. Влияние экономики знаний на экономическое развитие российских регионов: методика измерения и практическое применение. Вестник Пермского университета. 2016. Вып. 4 (41). С. 106-116.

281. Портер М. Конкуренция: учебное пособие. Пер. з англ. М. : Изд. Дом "Вильямс", 2000. 495 с.

282. Поручник А., Брикова І. Регіональні інноваційні системи як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів. URL: http://kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_2_Poruch_Bryk_ukr.pdf (дата звернення: грудень 2016).

283. Порядок денний асоціації Україна-ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_990 (дата звернення: липень 2017).

284. Поточний рівень безробіття в Україні. URL: http://edclub.com.ua/analityka/potochnyy-riven-bezrobittya-v-ukrayini (дата звернення: грудень 2016).

285. Приполова Л. Європейський досвід запровадження номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS) та перспективи для України.

URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: листопад 2017).

286. Присвітла О. В. Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг : дис. … канд. екон. наук.: 08.00.02 / Присвітла Оксана Вікторівна ; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2016. 286 с.

287. Притула Х. М. Соцільно-економічний розвиток сільських територій: регіональний вимір: монографія. Львів : ДУ "Інститут регіональних дослдієень імені М. І. Долішнього НАН України", 2015. 355 с.

288. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Указ Президента України від 31. 05.2011 № 634/2011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634/2011 (дата звернення: лютий 2018).

289. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17 (дата звернення: квітень 2016).

290. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV із змінами. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15 (дата звернення: квітень 2017).

291. Про стратегію сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015 (дата звернення: лютий 2017).

292. Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 714. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-%D0%BF (дата звернення: лютий 2019).

293. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197. URL:

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-%D0%BF (дата звернення: лютий 2018).

294. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF (дата звернення: січень 2016).

295. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF (дата звернення: березень 2017).

296. Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki (дата звернення: березень 2018).

297. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Економічний вісник Донбасу. 2018. №1 (5). С. 187-197.

298. Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2015-2017 роки “Миколаївщина – 2017”. URL: http://economy-mk.gov.ua (дата звернення: лютий 2016).

299. Програма науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року. URL: http://donoda.gov.ua (дата звернення: лютий 2016).

300. Промисловість України-2016: стан та перспективи розвитку: науково-аналітична доповідь / О. І. Амоша, І, П. Булаєв, А. І, Землянкін, Л. О. Збаразська, Ю. М. Харазішвілі та ін.; НАН України, Інститут економіки промисловості. К., 2017. 120 с.

301. Пустовойт О. В. Інституційна природа економічних циклів: монографія. К. : ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2016. 388 с.

302. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сучасний стан і пріоритети вдосконалення: монографія. К. : ДВНЗ “Інститут банківської справи”, 2017. 374 с.

303. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: дис. … доктор. екон. наук.: 21.04.01 – економічна безпека держави, 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Ревак Ірина Олександрівна; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 474 с.

304. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : монографія / за ред. У. Я. Садової. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2011. 528 с.

305. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / за ред. В. Чужикова. К. : УНЕУ, 2016. 495 с.

306. Регіональна політика фінансової стабілізації в умовах структурної модернізації економіки: монографія / за ред. І. М. Вахович. Луцьк : Волиньполіграф, 2017. 282с.

307. Регіональна програма інноваційного розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року. URL: https://oblrada.dp.gov.ua/region-programmes (дата звернення: грудень 2017).

308. Регіональна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Донецькій області до 2016 року. URL: http://donoda.gov.ua (дата звернення: грудень 2015).

309. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських

стандартів політики: аналітичний звіт. URL: http://surdp.eu/Analytical-Report (дата звернення: січень 2018).

310. Регіональні інноваційні системи: досвід розвинених країн і перспективи його використання в Україні: навчально-методичний посібник. К. : ДП Укртехінформ, 2013. 325 с.

311. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 16. С. 22-26.

312. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2014. 389 с.

313. Рилач Н. Європейський інноваційний союз в глобальних інноваційних процесах. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. 2015. № 1(43). С. 39-43.

314. Ринково-орієнтоване управління інноваційним розвитком: монографія / за ред. С. М. Ілляшенка. Харків: ТОВ “Діса плюс”, 2015. 448 с.

315. Роль регіональної та місцевої влади у процесі залучення іноземних інвестицій / В. Борщевський, П. Вдович, Ю. Григоренко, М. Дацишин, К. Ревчук. Недержавний аналітичний центр “Інститут реформ”. Київ, 2003. 59 с.

316. Рудь Н., Марчук О. Інноваційні кластери структури регіону: основи формування і розвитку: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 144 с.

317. Рудь Н. Інноваційний потенціал регіону: нові підходи до оцінки. Регіональна економіка. 2011. № 4. С. 140-150.

318. Савенко С. ІТ України. Допомагати не можна заважати. Finance.ua. 2018. URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/419649/it-ukrayiny-dopomagaty-ne-mozhna-zavazhaty.

319. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: Пер. с венг. / Общ. ред. Б. Сазонова. М. : Прогресс, 1990. 296 с.

320. Семиноженко В. Чи можливий в Україні інноваційний стрибок. Дзеркало тижня. 2013. 14 травня. URL: http://gazeta.dt.ua (дата звернення: червень 2017).

321. Сєрєбряк К. І. Інформаційна інфраструктура економічного співробітництва регіонів України: питання теорії та практики розвитку: монографія. К. : СПД Чалчинська Н. В., 2017. 408 с.

322. Сіденко В. Р. Інноваційна модель розвитку ЄС – від Лісабонської стратегії до "Європи 2020". Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 1. С. 113-126.

323. Січкаренко К. Мережевий принцип організації інноваційної інфраструктури. Економіст. 2012. № 1. С. 20-23.

324. Скляров С. О. Шляхи удосконалення організаційно-правового механізму державного регулювання проблемних регіонів. Теорія та практика державного управління. 2016. № 1. С. 143-147.

325. Смирнов В. В. К вопросу повышения конкурентоспособности региона в условиях нестабильной экономики. Аудит и финансовый анализ. 2008. № 2. С. 1-16.

326. Собкевич О. В. Розвиток фондового ринку України як чинник підвищення рівня економічної безпеки держави : авторефер. дис. канд. екон. наук : спец. 21.04.01 – економічна безпека держави / Собкевич Оксана Володимирівна ; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. Київ, 2008. 23 с.

327. Соловйов В. П., Кореняко Г. І., Головатюк В. М. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: монографія. К. : Фенікс, 2008. 224 с.

328. Сотниченко Л. Л. Управління розвитком інфраструктурного забезпечення конкурентоспроможності регіону: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: ФОП Грінь Д. С., 2015. 524 с.

329. Стадницький Ю. І. Дифузія технологічних інновацій: регіональний аспект аспект. URL: http://ukr-tur.narod.ru/personalii/ukrgeo/s/stadnyzkyyui/webstadnyzkyy/dyfuztexinov/dyfustexinovaz.htm (дата звернення: травень 2018).

330. Стасюк О. М., Бевз Г. А. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України. Економіка і прогнозування. 2012. № 3. С. 75-86.

331. Статистичний збірник “Регіони України. 2016”. Ч1. К.: Державна служба статистики України, 2016. 200 с.

332. Статистичний збірник “Регіони України. 2016”. Ч2. К.: Державна служба статистики України, 2016. 692 с.

333. Статистичний збірник “Регіони України. 2017”. Ч1. К.: Державна служба статистики України, 2017. 317 с.

334. Статистичний збірник “Регіони України. 2017”. Ч2. К.: Державна служба статистики України, 2017. 681 с.

335. Статистичний збірник “Регіони України. 2018”. Ч1. К.: Державна служба статистики України, 2018. 315 с.

336. Статистичний збірник “Регіони України. 2018”. Ч2. К.: Державна служба статистики України, 2018. 682 с.

337. Сторонянська І. З. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку: монографія. Львів: ІРД НАН України. 2009. 392 с.

338. Стратегический глобальный прогноз 2030. Расширенный вариант / под. ред. А. Дынкина / ИМЭМОРАН. М. : Магистр, 2011. 480 с.

339. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року. URL: http://oda.odessa.gov.ua (дата звернення: січень 2016).

340. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. URL:

http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718 (дата звернення: вересень 2017).

341. Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250383204 (дата звернення: травень 2018).

342. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 року. URL: http://www.zoda.gov.ua (дата звернення: січень 2016).

343. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року. URL: http://www.zoda.gov.ua (дата звернення: січень 2016).

344. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року. URL: http.://dfrr.minregion.gov.ua/.../Strategiya-rozvitku-Dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2020. (дата звернення: лютий 2016).

345. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року. URL: http://donoda.gov.ua (дата звернення: січень 2016).

346. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf (дата звернення: січень 2016).

347. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року. URL: http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg (дата звернення: січень 2016).

348. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року. URL: http://economy-te.gov.ua/strategiya-do-2020-roku/strategiya-regionalnogo-rozvitku-te/ (дата звернення: січень 2016).

349. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року. URL: ttps://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/new-563_SRR2020.pdf (дата звернення: січень 2016).

350. Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року. URL: http://khoda.gov.ua (дата звернення: січень 2016).

351. Стройко Т. В., Рехтета І. І. Функціонування інноваційної інфраструктури: європейський досвід та уроки для України. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/24_10.pdf (дата звернення: березень 2017).

352. Структура промислового сектора економіки України: порівняння із державами-членами ЄС і напрями оптимізації: наукове видання / С. О. Іщук, Л. Й. Созанський. НАН України. ДУ ІРД імені М. І. Долішнього НАНУ; наук. ред. С. О. Іщук. Львів, 2017. 84с.

353. Сумин А. В., Харламова В. Н., Абрамова А. В. Международная торговля объектами интеллектуальной собственности: учебное пособие. М. : Проспект, 2010. 240 с.

354. Суханова А. В. Механізм формування конкурентних переваг економіки регіону : дис. … кандидат екон. наук.: 08.00.05 / Суханова Алла Валеріївна; Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса, 2016. 188 с.

355. Сухарєв О. С. Вопросы методологи институционального анализа: нормативные оценки и теория. Журнал институциональных исследований. 2010. №3. Т.2. С. 24-40.

356. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. К. : НІСД, 2012. 368 с.

357. Сухоруков А., Харазішвілі Ю. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання рівня економічної безпеки держави. Банківська справа. 2011. № 4. С. 13-32.

358. Сявавко М. С., Рибицька О. М. Математичне моделювання за умов невизначеності. Львів : Українські технології, 2000. 320 с.

359. Тараненко І. В. Інноваційні стратегічні ініціативи ЄС. URL: http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/219/13.1.pdf?sequence=1 (дата зверненя: грудень 2016).

360. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / за ред. В. С. Кравціва. Львів: НАН України. ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”, 2015. 246 с.

361. Тимофієва С. Б. Конкурентні переваги регіону та вплив на них параметрів регіональної інфраструктури. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 9. С. 512-515.

362. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка: монография. М. : Прогрес, 1980. 416 с.

363. Тихомирова Є. Б. Європейський вибір глобалізації. Політичне життя. 2016. № 3. С. 155-160.

364. Ткачук А. Регіональна політика: два шляхи розвитку. URL: http://decentralization.gov.ua/news/3863 (дата звернення: листопад 2017).

365. Токар В. В. Інноваційно-інвестиційна діяльність промислових підприємств та економічна безпека України: монографія. К. : ТОВ ПанТОТ, 2013. 305 с.

366. Тофлер Е. Будущее труда. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Toffler/_FutW.php (дата звернення: березень 2017).

367. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються: монографія / Л. В. Руденко-Сударєва, О. М. Мозговий, В. В. Токар та ін.; за наук. ред. Л. В. Руденко-Сударєвої. Вид. 2-ге. К.: КНЕУ, 2015. 270 с.

368. Трансформаційні процеси в економіці: конкурентоспроможність та інституційна база управління на різних рівнях ієрархії : монографія / за ред. В. С. Ніценка. Одеса: ТОВ “Лерадрук”, 2016. 507 с.

369. Трубіна М. А. Європейське інноваційне табло як генералізований показник інноваційного розвитку країни: Україна і ЄС. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 1(43). С. 370-376.

370. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_194 (дата звернення: грудень 2016).

371. Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу Горизонт 2020 - Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014-2020). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_018 (дата звернення: квітень 2017).

372. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. URL: www.kmu.gov.ua. (дата звернення: листопад 2017).

373. Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: грудень 2016).

374. Уманець Т. В., Лучакова О. Система індикаторів оцінки інноваційного розвитку: регіональний аспект. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/18771 (дата звернення: січень 2017).

375. Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації: монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро, В. Ю. Бабаєв та ін., за заг. ред. М. А. Латиніна. Х. : Вид-во Харківський РІ НАДУ “Магістр”, 2012. 312 с.

376. Управління конкурентоспроможністю людського потенціалу в перспективному входженні України до ЄС: монографія / за ред. В. М. Нижника. Хмельницький : ХНУ, 2017. 502 с.

377. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. М. : ИНФРА-М, 2000. 360 с.

378. Федірко О. А. Європейські технологічні платформи як механізм секторального інноваційного розвитку ЄС. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/14-2015/10.pdf (дата звернення: жовтень 2017).

379. Федірко О. Теорія і практика локалізації інноваційної бізнес-діяльності в ЄС: монографія. К.: КНЕУ, 2017. 528 с.

380. Федонюк С. Адміністративно-територіальна реформа Польщі у процесі інтеграції з ЄС. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: колективна монографія / за ред. Н. В. Павліхи. Луцьк-Люблін : "Drukarnia Kolor Lublin", 2013. 700 с.

381. Федорова Ю. В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади. Вісник Хмельницького національного університету. 2016. № 1. С. 123-126.

382. Федулова Л. Напрями розвитку регіональних інноваційних екосистем в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 7. С. 240-247.

383. Федулова Л. І., Андрощук Г. О. Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу: виклики для України. Проблеми науки. 2014. № 7-8. С. 43-46.

384. Федулова Л. І. Формування регіональної інноваційної системи у контексті принципів європейської інноваційної політики. URL: http://acadrev.duan.edu.ua/images/stories/files/2014/Articles/21.pdf (дата звернення: листопад 2016).

385. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку : монографія / НАН України. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України"; за наук. ред. Сторонянської І. З. Львів, 2014. 438 с.

386. Фірстов С., Левіна Д., Патрах Т., Чернишев Л. Рамкові програми Євросоюзу в контексті створення єдиного наукового європейського простору. Вісник Національної академії наук України. 2003. № 5. С. 35-44.

387. Формування і розвиток взаємодії учасників інноваційної інфраструктури: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / Козик В. В.,

Ємельянов О. Ю., Мрихіна О. Б. та ін..; за наук. ред. В. В. Козика. Львів : Растр-7, 2017. 280 с.

388. Формування конкурентоспроможності підприємств Причорноморського регіону України на зовнішніх ринках в умовах міжнародних інтеграційних процесів: монографія / І. Т. Кіщак, Л. В. Назарова, Т. В. Порудєєва та ін. Миколаїв : вид-во ФОП Швець В. М., 2017. 288 с.

389. Форрестер Д. Динамика развития города : пер. с англ. Д. Форрестер. М. : Прогресс, 1974. 281 с.

390. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський. Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Київ : НТУУ “КПІ”, 2015. 138 с.

391. Хаггет П. Пространственный анализ в экономической географии : пер. с англ. Ю. Липеца, С. Тагера. М. : Прогресс, 1965. 391 с.

392. Хайек Ф. А. Общество свободных: пер. с англ. А. Кустарева. Лондон : Overseas Publications Interchange ltd, 1990. 309 с.

393. Хамитова Д. Р. Анализ антидепрессивной региональной полтики в Рурe. URL: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/30533/1/dais_04_04.pdf (дата звернення: березень 2017).

394. Харічков С. К., Дігіч А. В. Фактори міжнародної конкурентоспроможності регіону в умовах інноваційного розвитку. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2013. № 1. С. 142-136.

395. Хартман К., Лецкий Э., Шефер В. Планирование эксперимента в исследовании технологических процессов. М. : Мир, 1977. 552 с.

396. Хаустов В. Охорона інтелектуальної власності й стимулювання інноваційного розвитку в Україні та світі. Економіст. 2017. №3. С. 19-26.

397. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал: Пер. с англ. / общ. ред. Р. Єнтона. М.: Прогресс, 1988. 488 с.

398. Ховарівська Г. С. Спільна торгівельна політика ЄС. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.

399. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К. : НАН України, 2016. 284 с.

400. Циркулярна економіка та переваги для суспільства: дослідження стосовно Чеської Республіки та Польщі. URL: https://www.clubofrome.org/wp-content/uploads/2018/02/dl-10-circular.pdf. (дата звернення: січень 2018).

401. Цілі сталого розвитку України: національна доповідь 2017. URL: http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017 (дата звернення: листопад 2017).

402. Чайкіна А. О. Підприємницький потенціал як особливий медіатор формування конкурентоспроможності регіону. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 14. Ч.4. С. 98-101.

403. Черніков Д., Хорольський Р., Синьоокий О. Регіональна політика та Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/materials_3.pdf (дата звернення: вересень 2017).

404. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія. К. : КНЕУ, 2008. 272 с.

405. Шаповалова Л. Складові національної інноваційної системи та рівень їх розвитку в Україні. Вісник Київського Національного університету

імені Тараса Шевченка. 2011. № 121-122. С. 94-98.

406. Шевченко О. В. Оновлення регіональних стратегій задля забезпечення стабільного розвитку: аналітична записка. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/2403 (дата звернення: листопад 2017).

407. Шевчук Б. М. Спільна сільськогосподарська політика. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.

408. Шляхи підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України : аналітична доповідь, матер. “Круглого столу” (м. Одеса, 27 червня 2013 р.) / А. О. Филипенко, О. Л. Михайлюк, Ю. В. Сербіна; за ред. А. О. Филипенка; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. Одеса : Фенікс, 2013. 162 с.

409. Шинкаренко О. М., Костенецький Є. В. Методичне забезпечення аналізу конкурентоспроможності регіонів. Збірник наукових праць Кіровоградського Національного технічного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 25. С. 335-340.

410. Шульц С. Л. Економічний простір України: формування, структурування та управління. Львів : ІРД НАН України, 2010. 408 с.

411. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / пер. з англ. В. Ружицький, П. Таращук. К. : Основи, 1995. 528 с.

412. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследования предпринимательской прибыли капитала, кредита, процента / пер. с нем. В. С. Автономова ; общ. ред. А. Г. Милейковского. М. : Прогрес, 1982. 455 с.

413. Шутенко В., Городиський Т. Інноваційний потенціал регіону: теоретичний аспект. URL: http://ena.lp.edu.ua (дата звернення: липень 1918).

414. Юринець З. В. Формування інноваційних стратегій: теорія, методологія, практика: монографія. Львів : СПОЛОМ, 2016. 412 с.

415. Яголковский С. Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы. М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2001. 270 с.

416. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века. Международный институт П. Сорокина – Н. Кондратьева. М. : ЗАО “Изд-во Экономика”, 2004. 444 с.

417. Яковюк І. В. Правове регулювання інвестиційних та інноваційних відносин. Право та інноваційне суспільство. 2014. № 2.С. 7-15.

418. Янсен Ф. Эпоха инноваций. Пер. с англ. М. : ИНФРА-М, 2002. 308 с.

419. Японская экономическая модель: Может ли Япония конкурировать? / М. Портер, Х. Такеути, М. Сакакибара ; Пер. с англ. М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. 262 с.

420. Ярославський О. Україна здатна подвоїти обсяги агровиробництва за 5 років. URL: http://newsradio.com.ua/2016_02_25/Ukra-na-zdatna-podvo-ti-obsjagi-agrovirobnictva-za-5-rok-v-JAroslavskij-5268 (дата звернення: травень 2017).

421. Яцишина І. В. Інноваційна стратегія євроспільноти: соціальний вимір. Ефективна економіка. 2013. №3. URL: www.economy.nayka.com.ua (дата звернення: лютий 2017).

422. All on board making inclusive growth happen. Report OECD. 2014. URL: https://www.oecd.org/inclusive-growth/all-on-board-making-inclusive-growth-happen.pdf (Last accessed: november 2016).

423. Beaugrand Ph. And Shumpeter Said, “This Is How Thoi Shalt Grow”: The Further Quest for Economic Growth in Poor Countries. International Monetary Fund, 2004. 21p.

424. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Europe 2020 Flagship Initiative. Innovation Union. SEC(2010) 1161. URL:

https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf (Last accessed: october 2017).

425. Development Goals in an Era of Demographic Change. Global monitoring report. 2015/2016. World Bank Group and the International Monetary Fund. URL: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22547 (Last accessed: july 2017).

426. Ending Poverty and Sharing Prosperity Global Monitoring. Report 2014/2015. World Bank Group and the International Monetary Fund. URL: http://pubdocs.worldbank.org/en/637391444058280425/GMR-2014-Full-Report.pdf (Last accessed: december 2016).

427. European Innovation Scoreboard 2016. URL: http://www.knowledgetransferireland.com/About_KTI/Reports-Publications/European-Innovation-Scoreboard-2016.pdf (Last accessed: june 2017).

428. European Innovation Scoreboard 2017. URL: https://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/06/European_Innovation_Scoreboard_2017.pdf (Last accessed: february 2018).

429. European Innovation Scoreboard 2018. URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en (Last accessed: june 2018).

430. Farrell M.J. (1957) “The measure of productive efficiency”. Journal of The Royal Statistical Society.

431. Foundations of international macroeconomics. Maurice Obstfeld, Kenneth Rogoff. MIT Press, 1998. 631 p.

432. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. London. URL: http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa04/PDF/333.pdf. (Last accessed: november 2017).

433. Jovanovic B. Learning Growth. New York: NBER Working Paper, 1995. № 5383. P.67-71.

434. Kociuba D. Regional Innovation strategy – from design to implementation. Lubelskie Voivodship Case Study. Barometr Regionalny. 2017. Tom15. №2. С. 99-114.

435. Lissitsa, A., Babicheva, T. (2003). Analiz obolochki dannykh (DEA) – sovremennaia metodika opredeleniia effektivnosti proizvodstva. Analysis of the data envelope (DEA) – a modern method of determining the efficiency of production. URL: http://econstor.eu/bitstream/10419/28581/1/374265275.pdf. (Last accessed: february 2017).

436. Measuring the information society 2014. URL: http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/mis2014/Exec-sum-R.pdf. 22 p. (Last accessed: december 2017).

437. Poliakova Ju.V., Antoniuk D. A., Antoniuk K. System-dynamic modelling of entrepreneurial activity efficiency in the region : Collective monograph "Modelling of the mechanisms to restore the national economy". Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2017. pp. 186-198.

438. Poliakova Ju.V., Yaremko L. A. The ways of counteraction to the financial-economic crisis at the regional level. Ovidius University annals. Economic sciences series. Volume XIII. Issue 2. Romania: Ovidium University Press, 2013. С. 272-277.

439. Regional Innovation Strategies. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** draft.pdf (Last accessed: january 2017).

440. Report on the OECP framework for inclusive growth. OECP. 2014. URL: https://www.oecd.org/mcm/IG_MCM_ENG.pdf (Last accessed: january 2016).

441. Shelling C. Thomes. (1980) The Strategy of Conflict. Harvard University. USA. 319 p.

442. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission. Brussels. 2010. URL: https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2010-2020-europe-2020 (Last accessed: september 2016).

443. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego. Główny punkt informacyjny w regionie: Website. URL: http://www.rpo.pomorskie.eu/-/strategia-rozwoju-wojewodztwa-pomorskiego-2020 (Last accessed: october 2017).

444. The Framework for Policy Action on Inclusive Growth. OECD. Paris. 2018. URL: https://www.oecd.org/mcm/documents/C-MIN-2018-5-EN.pdf (Last accessed: may 2018).

445. The Travel & Tourism Competitiveness Report (2008). Balancing Economic Development and Environmental Sustainability. World Economic Forum, Geneva, Switzerland. URL: http://www.weforum.org (Last accessed: november 2016).

446. www.ukrstat.gov.ua – Офіційний сайт Державної служби статистики України.

447. www.rada.gov.ua – Офіційний сайт Верховної Ради України.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Монографії:

1. Полякова Ю. В. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності регіонів України : монографія. Львів : ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України", 2018. 336 с

2. Justification of priorities of the competitiveness strengthening of Ukrainian regions in the European integration process : Collective monograph "Socio-economic reforms of the national economy recovery: the experience of Ukraine" / Mokiy A.I., Poliakova Ju.V., Naumenko N. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2018. pp. 15-37. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіонів України в умовах євроінтеграції.*

3. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І. Іляш, В. І. Волошин, М. І. Флейчук, Т.О. Власюк та ін.; за заг. ред. О. С. Власюка. К. : НІСД, 2017. 384 с. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано невизначеність глобального розвитку та роль країн-лідерів*.

4. System-dynamic modelling of entrepreneurial activity efficiency in the region : Collective monograph «Modelling of the mechanisms to restore the national economy» / Antoniuk D. A., Antoniuk K.., Poliakova Ju.V. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2017. pp. 186-198. *Особистий внесок здобувача: досліджено активність підприємницького середовища регіону*.

5. Економічна безпека держави : монографія / за заг. ред. О. Власюка, А. Мокія. Львів: Апріорі, 2013. 836 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено*

еволюцію теорій структуралізму в процесі глобальної економічної інтеграції, реформи зовнішньоекономічної сфери країн ЦСЄ у контексті структурних зрушень, трансформаційні реформи та інституціональні проблеми структурної перебудови економіки України, передумови та інституціональні засади інноваційного розвитку економіки України в умовах глобальних викликів.

Статті у наукових фахових виданнях:

6. Полякова Ю. В. Циклічність інноваційної діяльності та конкурентоспроможність: макро- і мезорівень. *Економіка та суспільство.* 2018. Вип. 15 С. 555-560. (**Index Copernicus**). URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-15.

7. Полякова Ю. В. Засади формування регіональної інноваційної політики країн-членів ЄС. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського.* Серія "Економіка і управління". 2018. Том 29 (68). № 1. С. 58-62.

8. Полякова Ю. В. Визначальні характеристики інноваційної діяльності у регіональному вимірі. *Приазовський економічний вісник.* 2018. Вип. № 1 (06). С. 100-105. URL: http://pev.kpu.zp.ua.

9. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Власенко Л. В. Напрями активізації інноваційної діяльності підприємств приморських регіонів України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2017. Вип. 6. С. 61-66. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr. *Особистий внесок здобувача: досліджено показники та тенденції інноваційної діяльності підприємств приморських регіонів України*.

10. Полякова Ю. В. Інноваційні засади конкурентоспроможності економіки України у міжнародних рейтингових порівняннях. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія "Економічні науки". 2017. Вип. 23. Ч. 1. С. 27-30. (**Index Copernicus**).

11. Полякова Ю. В. Еволюція теоретичних моделей інноваційного розвитку регіону. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2017. Вип. 2 (08). Ч. 2. С. 59-63.

12. Полякова Ю. В. Економетрична оцінка впливу чинників на економічний потенціал конкурентоспроможності регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки:* електронне фахове видання. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. 18. С. 356-360. (**Index Copernicus**).

13. Полякова Ю. В. Регіональні стратегії інноваційного розвитку: європейський та вітчизняний підходи. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. № 5 (10). С. 61-67. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr.

14. Полякова Ю. В. Формування національних інноваційних систем пострадянських країн. *Глобальні та національні проблеми економіки:* електронне фахове видання. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2016. Вип. 9. С. 48-52. (**Index Copernicus**).

15. Полякова Ю. В. Проблеми і перспективи реалізації інноваційного потенціалу приморських регіонів України. *Вісник Одеського національного університету.* Серія "Економіка". 2016. Том. 1. Вип. 5 (47). С. 133-136.

16. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р-Д. Гармонізація принципів інноваційної діяльності України та ЄС: проблеми та перспективи. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2016. Вип. № 4 (04). С. 36-40. URL: http://economyandsociety.in.ua. *Особистий внесок здобувача: проведено компаративний аналіз відмінностей у формуванні та реалізації стратегій інноваційного розвитку України та країн-членів ЄС.*

17. Полякова Ю. В. Інноваційний потенціал регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 168-171. (**CrossRef, Index Copernicus**).

18. Полякова Ю. В. Ефективність регіональних інноваційних систем. *Економіка та суспільство.* 2016. Вип. 6. С. 272-276. (**Index Copernicus**). URL: http://economyandsociety.in.ua.

19. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р.-Д. Інноваційний потенціал конкурентоспроможності прикордонних регіонів України на сучасному етапі євроінтеграції. *Регіональна економіка.* 2016. № 2 (80). С. 165-174. (**Index Copernicus**). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методологічні підходи до оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів України*.

20. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Кучер Р.-Д. Зовнішньоекономічні чинники безпеки розвитку агропромислового комплексу України в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії : науковий журнал*. 2016. Вип. 5. С. 30-34. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети розвитку агропромислового комплексу в процесі євроінтеграції.*

21. Полякова Ю. В., Гонта О. І., Ортіна Г. В. Детермінанти конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності в реальному секторі економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія економічна. Львів : ЛьвДУВС, 2015. Вип. 2. С. 197-207. *Особистий внесок здобувача: досліджено основні показники діяльності підприємницького сектору*.

22. Полякова Ю. В. Патентна активність: загальносвітові тенденції та позиції України. *Вісник Одеського Національного університету.* 2014. Том 19. Вип. 2. С. 152-155.

23. Полякова Ю. В. Порівняльна характеристика інноваційної діяльності ЄС та України. *Інноваційна економіка.* 2014. № 6. С. 37-42. (**Index Copernicus**).

24. Полякова Ю. В., Борода Є., Левада О. Роль прикордонних територій в капіталізації інтелектуального потенціалу "старопромислових" регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми*

ефективного розвитку прикордонних територій : збірник наукових праць / ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. Долішнього НАНУ"; редкол.: В. Кравців (відп. ред.). Львів, 2014. Вип. 4 (108). С. 75-81. *Особистий внесок здобувача: з'ясовано сутність та визначальні характеристики "старопромислових" регіонів, показано роль прикордонних регіонів у зміцненні інтелектуального потенціалу країни*.

25. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Глобальна конкурентоспроможність регіону та фіскально-економічні аспекти її підвищення. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.* Серія "Економіка і менеджмент". 2012. № 1 (14). С. 7-17. *Особистий внесок здобувача: досліджено концепції глобальної конкурентоспроможності регіону та окреслено риси регіону як суб'єкта просторової конкуренції*.

26. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Вериженко І. О. Адаптація принципів національної стратегії сталого розвитку Французької республіки в Україні в умовах євроінтеграції. *Науково-технічна інформація.* 2012. № 2 (52). С. 21-24. *Особистий внесок здобувача: досліджено положення і принципи стратегії довгострокового розвитку*.

27. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Слюсарчук Ю. М. Інноваційна активність малого та середнього підприємництва: теоретико-методологічні та прикладні аспекти. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка.* 2011. Вип. 124/125. С. 60-62. *Особистий внесок здобувача: розроблено перспективні напрями активізації інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу на основі вивчення досвіду країн-членів ЄС*.

28. Полякова Ю. В. Впровадження європейських принципів інноваційної діяльності: досвід для України. *Вісник Львівської комерційної академії.* Серія економічна. 2011. Вип. 34. С. 217-223.

29. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності регіону. *Проблемы развития внешнеэкономических*

связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сборник научных трудов. Донецк : ДонНУ, 2011. Т. 1. С. 287-291. *Особистий внесок здобувача: досліджено теоретичні та прикладні аспекти забезпечення конкурентоспроможності на основі інноваційної діяльності*.

30. Полякова Ю. В., Мокій А. І., Бабець І. Г. Напрями активізації патентно-ліцензійної діяльності у Львівській області. *Науково-технічна інформація.* 2011. № 3 (49). С. 33-37. *Особистий внесок здобувача: оцінено сучасний стан патентно-ліцензійної діяльності у Львівській області*.

31. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Усунення перешкод участі України у патентно-ліцензійній торгівлі в умовах розширення зони вільної торгівлі. *Стратегічні пріоритети.* 2009. № 3 (12). С. 151-155. *Особистий внесок здобувача: досліджено проблеми участі України в патентно-ліцензійній торгівлі*.

32. Полякова Ю. В. Проблеми участі України у світовому технологічному обміні. *Науково-технічна інформація.* 2009. № 4. С. 11-14.

33. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Напрями удосконалення державного стимулювання інноваційного розвитку економіки малих міст (на прикладі Львівської області). *Стратегічні пріоритети.* 2009. № 1 (10). С. 182-188. *Особистий внесок здобувача: досліджено проблеми та перспективи інноваційного розвитку малих міст*.

34. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Участь України в обміні технологіями з країнами ЄС. *Науково-технічна інформація.* 2008. № 4(38). С. 43-47. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритетні напрями участі України в обміні технологіями з країнами ЄС*.

35. Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Напрями вдосконалення державної системи охорони прав на об’єкти інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми економіки.* 2008. № 6 (84). С.67-73. *Особистий внесок здобувача:*

здійснено аналіз динаміки заявок на винаходи, визначено умови забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

36. Полякова Ю. В. Основные черты современного технологического развития. *Bulletin of Yerevan University. Sociology. Economics.* 2016. № 1. С. 54-59.

37. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Модернізація регіональної економіки в умовах соціально-економічної кризи (на прикладі Львівської області). *Economics and management: problems of science and practice: collection of scientific articles.* Vol. 1. Nurnberg : Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2014. 407-412 p. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритетні засоби модернізації регіональної економіки*.

38. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. The Ways of Counteraction to the Financial-Economic Crisis at the Regional Level. *Ovidius University annals. Economic sciences series.* Volume XIII. Issue 2. Romania : Ovidium University Press, 2013. С. 272-277. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано інституційну підтримку антикризової політики на регіональному рівні*.

39. Полякова Ю. В. Основні економічні складники конкурентоспроможності регіону. *Zeszyty naukowe.* Warszawa : ALMAMER Szkola Wyzsza. 2013. № 2 (68). С. 237-244.

40. Полякова Ю. В. Инновационный и технологический потенциал экономического роста. *Современный научный вестник :* научно-теоретический и практический журнал (м. Бєлгород). 2012. № 13 (125). С. 21-28.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

41. Полякова Ю. В. Концептуальні положення програмування секторально-просторової спеціалізації регіонів. Матеріали

наукової конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ “Актуальні проблеми економіки торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції” (м. Львів, 10-11 травня 2018 р.). Львів : вид-во ЛТЕУ, 2018. С. 198-200.

42. Полякова Ю. В. Регіональні інноваційні системи: сутність та підходи до формування. Наукова конференція професорсько-викладацького складу та аспірантів ЛТЕУ “Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції”: матеріали (м. Львів, 11-12 травня 2017 р.). Львів : ЛТЕУ, 2017. С. 59-60.

43. Полякова Ю. В. Формування конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах: досвід ЄС. Четверта міжнародна науково-практична конференція “Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції”: матеріали (м. Запоріжжя, 24-25 березня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 72-74.

44. Полякова Ю. В. Методологічні засади оцінки інноваційної діяльності країн-членів ЄС. Друга всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю “Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах макроекономічної нестабільності”: матеріали (м. Миколаїв, 31 березня 2017 р.). Миколаїв : ММІРЛ ВНЗ “Університет “Україна”, 2017. С. 149-151.

45. Полякова Ю. В. Сучасні підходи до визначення конкурентоспроможності регіону. Міжнародна науково-практична конференція “Сучасний фундамент розвитку національної економіки”: матеріали (м. Київ, 2-3 червня 2017 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. Ч. 2. С. 44-46.

46. Полякова Ю. В. Європейська практика інноваційного розвитку регіонів. Друга міжнародна науково-практична конференція “Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти”: матеріали (м. Херсон, 2-3 листопада 2017 р.). Херсон : вид-во ПП Вишемирський В.С., 2017. С. 132-133.

47. Полякова Ю. В. Чинники розвитку старопромислових регіонів. Всеукраїнська науково-практична конференція “Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища”: збірник тез наукових робіт учасників (м. Одеса, 8-9 грудня 2017 р.). Одеса : ЦЕДР, 2017. Ч. 2. С. 26-28.

48 Полякова Ю. В. Інституційний базис інноваційної діяльності в приморських регіонах України. Міжнародна науково-практична конференція “Прогнозування економічного та соціального розвитку національної економіки”: матеріали доповідей (м. Запоріжжя, 22 квітня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 117-120.

49. Полякова Ю. В. Сучасний інноваційний розвиток приморських регіонів. Міжнародна науково-практична конференція “Соціально-економічний розвиток України: загрози та виклики в умовах трансформаційних змін”: матеріали (м. Одеса, 29-30 квітня 2016 р.). Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2016. С. 170-173.

50. Полякова Ю. В. Оцінка інноваційної привабливості регіонів України. Щорічна наукова конференція професорсько-викладацького складу і аспірантів ЛТЕУ “Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції”: матеріали (м. Львів, 11-12 травня 2016 р.). Львів : Растр-7, 2016. 43-45.

51. Полякова Ю. В. Інноваційний розвиток регіону як фактор забезпечення конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Міжнародна науково-практична конференція “Економічні підсумки 2016 року: досягнення, тенденції та перспективи”: матеріали (м. Одеса, 18-19 листопада 2016 р.). Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2016. С. 144-146.

52. Полякова Ю. В. Формування регіональних інноваційних систем. Перша міжнародна науково-практична конференція “Наукові дослідження в

XXI столітті: теорія і практика": матеріали (м. Тернопіль, 21 листопада 2016 р.). Тернопіль : ГО МО "Центр аналізу і розвитку освіти та науки", 2016. С. 61-62.

53. Полякова Ю. В., Бабій Л. С. Теоретичні засади та прикладні аспекти інноваційного розвитку. Міжнародна наукова конференція на тему "Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство": збірник матеріалів (Португалія, м. Лісабон, 16 грудня 2016 р.). Лісабон, 2016. С. 188-190. *Особистий внесок здобувача: розкрито теоретичні основи розвитку на інноваційних засадах*.

54. Полякова Ю. В., Яремко Л. А., Штанько Т. М. Вплив фінансово-економічної кризи на економіку і згуртованість прикордонних регіонів. Międzynarodowa Konferecja na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskidy (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego): Zbiór Abstractów Sesji Panelowych (Arlamów, 27-28 czerwca 2014). Almamer. Szkoła wyższa. Krasiczyn – Arlamów, 2014. s. 49-50. *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів*.

55. Полякова Ю. В. Світовий досвід регулювання інноваційних процесів. IX міжнародна науково-практична конференція "Настоящи изследвания и развитие - 2013": материали (м. Софія, 17-25 січня 2013 р.). Софія : "Бял ГРАД-БГ", 2013. Том 9. С.77-81.

56. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Глобализация и экологизация в эпоху технологического развития: общность проблем. Международная научно-практическая конференция "Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции": материалы (м. Комрат, 7-8 листопада 2013 р.). Молдова : Комратский государственный университет, 2013. С. 129-132. *Особистий внесок здобувача: з'ясовано проблеми технологічного та екологічного розвитку*.

57. Полякова Ю. В. Використання переваг прикордонного розташування регіонів. VIII міжнародна науково-практична конференція "Найновите научни

постижения - 2012": матеріали (м. Софія, 17-25 березня 2012 р.). Софія : "Бял ГРАД-БГ", 2012. Том 10. С.47-50.

58. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Інноваційний розвиток регіонів. Третя міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми інформаційних технологій, економіки та права": матеріали (м. Чернівці, 23-24 лютого 2011 р.). Чернівці : ПВНЗ "Буковинський університет", 2011. С.171-172. *Особистий внесок здобувача: окреслено проблеми і пріоритети інноваційної діяльності регіонів*.

59. Полякова Ю. В. Реалізація інноваційного потенціалу підприємств Львівської області. Міжнародний науковий семінар "Фінансово-економічні проблеми розвитку підприємств з врахуванням впливу новітніх глобальних чинників": збірник наукових праць (м. Луцьк, 31 березня 2011 р.). Луцьк, 2011. С. 157-161.

60. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Проблеми гармонізації інституційних принципів інноваційної діяльності України та ЄС. Міжнародна науково-практична конференція "Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях": матеріали (м. Сімферополь, 29 квітня 2011 р.). Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, 2011. С. 246-248. *Особистий внесок здобувача: окреслено інституційні принципи інноваційної діяльності України та країн-членів ЄС*.

61. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Науково-технічне та інноваційне співробітництво західних прикордонних регіонів України. Міжнародна науково-практична конференція "Формування мереж прикордонного співробітництва України": матеріали (м. Чернівці, 12-13 травня 2011 р.). Чернівці : ЧТЕУ КНЕУ, 2011. С. 147-148. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети та засоби інноваційного співробітництва західних прикордонних регіонів України*.

62. Полякова Ю. В., Яремко Л. А. Формування безпечного інноваційного розвитку та забезпечення інноваційної безпеки регіону. Міжнародна науково-

практична конференція “Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури”: тези доповідей (м. Львів, 19-21 травня 2011 р.). Львів : Львівська політехніка, 2011. С. 415-417. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано інструменти безпечного інноваційного розвитку регіонів*.

63. Полякова Ю. В., Мокій А. І. Інноваційний та науково-технічний розвиток України в умовах кризи. Міжвідомча науково-теоретична конференція “Шляхи реформування української економіки з метою забезпечення конкурентних переваг у посткризових умовах”: матеріали (м. Київ, 20 травня 2010 р.). К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2010. С. 36-41. *Особистий внесок здобувача: оцінено тенденції і проблеми інноваційного та науково-технічного розвитку України*.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

64. Глобальна економіка : підручник / за заг. ред. Д. Антонюка, І. Бабець, А. Мокія. Запоріжжя: Видавець ФОП Мокшанов В. В, 2017. 612 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено техноглобалізм як невід’ємний компонент економічної глобалізації і діалектично суперечливий процес*.

65. Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності : підручник / Бабець І. Г., Полякова Ю. В., Мокій О. А. та ін. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 496 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено організаційні форми інноваційної діяльності, прийняття управлінських рішень у менеджменті інноваційної діяльності, здійснено аналіз міжнародної патентної та ліцензійної торгівлі; досліджено види, структуру та зміст основних умов міжнародних ліцензійних угод.*

66. Полякова Ю. В. Фінансові механізми інноваційної діяльності. *Регіональна економіка та управління.* 2015. № 2 (05). С.73-76.

67. Полякова Ю. В. Інноваційна активність промислових підприємств України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. № 10/3. Т. 20. С. 74-82.

68. Полякова Ю. В. Компаративний аналіз інноваційної діяльності пострадянських країн. *Збірник наукових праць "Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку"*. Т. 1. Інститут економіки промисловості НАНУ. 2011. С.355-364.

69. Комерціалізація технологій та об'єктів патентного права : навчальний посібник / Мокій А. І., Полякова Ю. В., Бабець І. Г. Львів : ЛКА, 2010. 416 с. *Особистий внесок здобувача: досліджено теоретичні засади міжнародної передачі технологій і сучасні форми та засоби технологічного обміну*.

Продовження додатку А

List of publications of the applicant, in which the main scientific results of the dissertation are published

Monographs

1. Poliakova, Ju. V. (2018). *Priorities of ensuring competitiveness of Ukrainian regions: monograph.* Lviv, Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, 336 p.

2. Mokiy A.I., Poliakova Ju.V., Naumenko N. (2018). Justification of priorities of the competitiveness strengthening of Ukrainian regions in the European integration process. *"Socio-economic reforms of the national economy recovery: the experience of Ukraine": Collective monograph* . Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2018. pp. 15-37. *Personal contribution of the applicant: priorities of increasing competitiveness of Ukraine's regions in terms of European integration are justified.*

3. Vlasiuk, O., Mokiy, A. et al. (2017). *Safety and competitiveness of Ukraine's economy in the conditions of globalization: monograph*. Kyiv, National Institute for Strategic Studies, 384 p. *Personal contribution of the applicant: the uncertainty of global development and the role of the leading countries are substantiated.*

4. Poliakova, Ju.V., Antoniuk, D. A., Antoniuk, K. (2017). System-dynamic modelling of entrepreneurial activity efficiency in the region. *Modelling of the mechanisms to restore the national economy: Collective monograph.* – Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, pp. 186-198. *Personal contribution of the applicant: the activity of the entrepreneurial environment of the region is researched.*

5. Vlasiuk, O., Mokiy, A. et al. (2013). *Economic security of the state: monograph*. Lviv, Apriori, 836 p. *Personal contribution of the applicant: the evolution of theories of structuralism in the process of global economic integration is*

investigated, the reforms of the foreign economic sphe ıtral and Eastern Europe are studied in the context of structural changes, the transformational reforms and institutional problems of the structural adjustment of the Ukrainian economy are analysed, the preconditions and institutional principles of the innovative development of the Ukrainian economy in the context of the challenges of globalisation are studied.

Scientific professional editions

6. Poliakova, Ju.V. (2018). Cyclical Nature of Innovation Activity and Competitiveness: Macro- and Meso-levels. *Economics and Society, №15*, pp. 272-276. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua.

7. Poliakova, Ju.V. (2018). Principles of the formation of regional innovation policy of the EU member states. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University (Economics and Management). № 1, Vol. 29 (68),* pp. 58-62.

8. Poliakova, Ju.V. (2018). Indicative characteristics of innovation activity in the regional dimension. *Electronic scientific journal "Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk", №1 (06),* pp. 100-105. Retrieved from http://pev.kpu.zp.ua.

9. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Vlasenko, L. V. (2017). Directions of activation of innovation in enterprises of the coastal regions of Ukraine. *Eastern Europe: Economics, Business and Management, №6*, pp. 61-66. Retrieved from http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr. *Personal contribution of the applicant: the indicators and trends of innovation activity of enterprises of the coastal regions of Ukraine are investigated.*

10. Poliakova, Ju.V. (2017). Innovative principles of competitiveness of Ukraine’s economy in international rating comparisons. *Scientific Journal of Kherson State University (Economics), №23*, Vol.1, pp. 27-30.

11. Poliakova, Ju.V. (2017). Evolution of theoretical models of innovative development of the region. *Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, *№ 2 (08), Vol. 2*, pp. 59-63. Продовження додатку А

12. Poliakova, Ju.V. (2017). Econometric estimation of the influence of factors on the economic potential of competitiveness of the region *Global and national problems of the economy: electronic specialized editions, №18*, pp. 356-360.

13. Poliakova, Ju.V. (2017). Regional strategies for innovation development: European and national approaches. *Eastern Europe: Economics, Business and Management, №5(10),* pp. 61-67. Retrieved from http://www.easterneurope-ebm.in.ua/6-2017-ukr.

14. Poliakova, Ju.V. (2016). Formation of national innovation systems of post-Soviet countries. *Global and national problems of the economy: electronic specialized edition, №9*, pp. 48-52.

15. Poliakova, Ju.V. (2016). Problems and prospects of realisation of innovative potential of coastal regions of Ukraine. *Journal of Odessa National University (Economics), №5(47),* Vol. 1, pp.. 133-136.

16. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Kucher, R.-D. A. (2016). Harmonisation of the Principles of Innovation Activity of Ukraine and the EU: Problems and Prospects. *Eastern Europe: Economics, Business and Management*, *№4 (04)*, pp. 36-40. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua. *Personal contribution of the applicant: a comparative analysis of differences in the formation and implementation of innovation development strategies of Ukraine and EU member states is done.*

17. Poliakova, Ju.V. (2016). Innovative potential of the regions of Ukraine. *Scientific Journal of Uzhgorod National University*, *№6, Vol. 2*, pp.168-171.

18. Poliakova, Ju.V. (2016). Efficiency of regional innovation systems. *Economics and Society*, *№6*, pp. 272-276. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua.

19. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Kucher, R.-D. A. (2016). Innovative potential of competitiveness of the border regions of Ukraine at the present stage of European integration. *Regional economy*, *№2 (8* Продовження додатку А *sonal contribution of the applicant: methodological approaches to assessing the innovation potential of the competitiveness of Ukrainian regions are proposed.*

20. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Kucher, R.D. Foreign Economic Factors of Development of the Agroindustrial Complex of Ukraine in the Conditions of European Integration. *Black Sea Economic Studies: Scientific Journal*. 2016. Vol. 5, pp. 30-34. *Personal contribution of the applicant: the priorities of development of the agro-industrial complex in the process of European integration are substantiated.*

21. Poliakova, Ju.V., Gonta, O. I., Ortina, G. V. (2015). Determinants of competitiveness of business entities in the real sector of the economy. *Scientific Journal of Lviv State University of Internal Affairs, Economics Series, № 2*, pp. 197-207. *Personal contribution of the applicant: the main indicators of the entrepreneurial sector are investigated.*

22. Poliakova, Ju.V. (2014). Patent activity: global trends and positions of Ukraine. *Journal of Odessa National University (Economics), №2, Vol. 19*, pp. 152-155.

23. Poliakova, Ju.V. (2014). Comparative characteristic of innovation activity of the EU and Ukraine. *Innovative economy*, *№6*, pp. 37-42.

24. Poliakova, Ju.V., Boroda, Ye., Levada, O. (2014). The role of the border areas in capitalizing the intellectual potential of the "old-industrial" regions of Ukraine. Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. *Mechanisms of effective development of border areas: Collection of Scientific Papers. Kravtsiv V., (Publ.Ed.). Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine*, *State Institution "Institute of Regional Studies named after M. Dolishniy of the National Academy of Sciences of Ukraine", №4(108),* pp. 75-81. *Personal contribution of the applicant: the essence*

and defining characteristics of "old industrial" regions are clarified, the role of the border regions in strengthening intellectual potential of the country is revealed.

25. Poliakova, Ju.V., Yaremko, L. A. (2012). Global competitiveness of the region and the fiscal and economic aspects of its i Продовження додатку А *East European University of Economics and Management (Economics and Management)*, *№1(14),* pp. 7-17. *Personal contribution of the applicant: the concepts of global competitiveness of the region are researched and the features of a region as of a subject of spatial competition are outlined.*

26. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Veryzhenko, I.O. (2012). Adaptation in Ukraine of the Principles of the National Strategy for the Sustainable Development of the French Republic in the Conditions of European Integration. *Scientific and Technical Information*. *№2 (52),* pp. 21-24. *Personal contribution of the applicant: the statements and principles of the strategy of long-term development are investigated*.

27. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Slusarchuk Yu. M. (2011). Innovative activity of small and medium enterprises: theoretical, methodological and applied aspects. *Journal of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*. *№ 124/125*, pp. 60-62. *Personal contribution of the applicant: promising directions of activation of innovation of small and medium business are outlined on the basis of the experience of the EU member states.*

28. Poliakova, Ju.V. (2011). Implementation of European principles of innovation activity: experience for Ukraine. *Journal of Lviv Academy of Commerce (Economics), № 34*, pp. 217-223.

29. Poliakova, Ju. V., Mokiy, A.I. (2011). The role of innovation in ensuring the competitiveness of the region. *Problems of development of foreign economic relations and attraction of foreign investments: regional aspect: Collection of scientific works*. *Vol.1.* Donetsk: Donetsk National University, pp. 287-291. *Personal*

contribution of the applicant: the theoretical and applied aspects of ensuring competitiveness on the basis of innovation activity are investigated.

30. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I., Babets, I. G. (2011). Directions of activation of patent and licensing activity in Lviv region. *Scie* Продовження додатку А *and Technical Information", №3 (49)*, pp. 33-37. *Personal contribution of the applicant: the current state of patent and licensing activity in Lviv region is estimated.*

31. Poliakova, Ju.V., Babets, I. G. (2009). Removing obstacles to Ukraine's participation in patent and licence trade in the context of the expansion of the free trade area. *Strategic priorities*, *№3 (12)*, pp. 151-155. *Personal contribution of the applicant: problems of participation of Ukraine in the patent and licence trade are investigated.*

32. Poliakova, Ju.V. (2009). Problems of Ukraine's participation in world technological exchange. *Scientific journal "Scientific and Technical Information",* №4, pp. 11-14.

33. Poliakova, Ju.V., Babets, I. G. (2009). Directions of improvement of state stimulation of innovative development of the economy of small cities (as exemplified by the Lviv region). *Strategic priorities*, *№1 (10)*, pp. 182-188. *Personal contribution of the applicant: problems and perspectives of innovative development of small cities are investigated.*

34. Poliakova, Ju.V., Babets, I. G. (2008). Ukraine's participation in technology exchange with EU countries. *Scientific and Technical Information, №4(38),* pp. 43-47. *Personal contribution of the applicant: priorities of Ukraine's participation in technology exchange with the EU countries are substantiated.*

35. Poliakova, J. V., Babets, I. G. (2008). Directions of improvement of the state system of protection of rights to objects of intellectual property. *Actual problems of the economy, №6 (84)*, pp.67-73. *Personal contribution of the applicant: dynamics of applications for inventions is analysed, conditions for the competitiveness of domestic intellectual property objects are determined.*

Articles in scientific periodical editions of foreign countries:

36. Poliakova, Ju.V. (2016). The main features of modern technological development. *Bulletin of Yerevan University (Sociology*. Продовження додатку А 4-59.

37. Poliakova, Ju.V., Yaremko, L. A. (2014). Modernisation of the regional economy during the social and economic crisis (as exemplified by the Lviv region). *Economics and management: problems of science and practice: collection of scientific articles*, *Vol.1.* Nurnberg, Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, pp. 407-412. *Personal contribution of the applicant: the priority means of modernisation of the regional economy are substantiated.*

38. Poliakova, Ju.V., Yaremko, L. A. (2013). The ways of counteraction to the financial-economic crisis at the regional level. *Ovidius University annals. Economic sciences series*. *Vol. XIII. Issue 2.* Romania: Ovidium University Press, pp. 272-277. *Personal contribution of the applicant: the institutional support of the anti-crisis policy at the regional level is substantiated.*

39. Poliakova, Ju.V. (2013). Podstawowe skladniki gospodarcze konkurencyjnosci regionu. *Zeszyty naukowe. №2 (68).* Warszawa: ALMAMER Szkola Wyzsza, pp.237-244.

40. Poliakova, Ju.V. (2012). Innovative and technological potential of economic growth. *The modern scientific herald: the scientific-theoretical and practical journal, №13 (125)*, pp. 21-28.

Publications which certify the approbation of the materials of the dissertation:

41. Poliakova, Ju.V. (2018, May). Conceptual provisions of the programming of sectoral and spatial specialisation of regions. *Actual problems of the economy of trade in the current conditions of European integration: Proceedings of international*

scientific conference, held in Lviv University of Trade and Economics, Lviv, LUTE, pp. 198-200.

42. Poliakova, Ju.V. (2017, March). Methodological bases of estimation of innovation activity of EU member states. *Strategies, problems and development of economic systems in the conditions of macroeconomic i* Продовження додатку А *f the II all-Ukrainian scientific and practical conference with international participation, held in Mykolayiv University "Ukraine",* Mykolayiv, pp. 149-151.

43. Poliakova, Ju.V. (2017, March). Formation of competitiveness of regions on an innovative basis: the EU experience. *Scientific Economic Research: Theories and Proposals: Proceedings of the IV international scientific and practical conference, held in Zaporizhzhia,* Zaporizhzhia, pp. 72-74.

44. Poliakova, Ju.V. (2017, May). Regional Innovation Systems: Essence and Approaches to Formation. *The modern problems of economy and trade in the current conditions of European integration: Proceedings of international scientific conference, held in Lviv University of Trade and Economics,* Lviv, LUTE, pp. 59-60.

45. Poliakova, Ju.V. (2017). Modern approaches to determining the competitiveness of the region. *Modern foundation for the development of the national economy: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Taurian National University named after V.I. Vernadskyi,* Kyiv, part 2, pp. 44-46.

46. Poliakova, Ju.V. (2017, November). European practice of innovative development of regions. *Problems and tendencies of development of a modern economy in conditions of integration processes: theoretical and practical aspects: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Kherson,* Kherson, publishing house PP Vyshemirskyi V.S., pp. 132-133.

47. Poliakova, Ju.V. (2017, December). Factors of development of old industrial regions. *Principles of ensuring the development of enterprises in the conditions of changes in the market environment: Collection of abstracts of*

participants of the all-Ukrainian scientific and practical conference, held in Odesa, Odesa, TSEDR, part 2, pp. 26-28.

48. Poliakova, Ju.V. (2016, April). The institutional basis for innovation in the coastal regions of Ukraine. *Forecasting the economic and social development of the national economy: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Zaporizhzhia Classical Private University,* Zapor

Продовження додатку А

49. Poliakova, Ju.V. (2016, April). Modern innovative development of coastal regions. *Socio-economic development of Ukraine: threats and challenges in the context of transformational change: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Odessa National Illya Mechnikov University,* Odesa, pp. 170-173.

50. Poliakova, Ju.V. (2016, May). Estimation of innovative attractiveness of regions of Ukraine. *Actual problems of economy and trade in modern conditions of European integration: Proceedings of annual scientific conference, held in Lviv University of Trade and Economics,* Lviv, Rastr, pp. 43-45.

51. Poliakova, Ju.V. (2016, November). Innovative development of the region as a factor in ensuring competitiveness in the conditions of globalisation. *Economic outcomes of 2016: achievements, trends and prospects: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Odessa National Illya Mechnikov University,* Odesa, pp. 144-146.

52. Poliakova, Ju.V. (2016, November). Formation of regional innovation systems. *Research in the 21st Century: Theory and Practice: Proceedings of the 1 international scientific and practical conference, held in Ternopil Centre for the Analysis and Development of Education and Science, Ternopil, pp.* C.61-62.

53. Poliakova, Ju.V., Babij, L. (2016, December). Theoretical foundations and applied aspects of innovation development. *Development of international competitiveness: state, region, enterprise: Proceedings of international scientific*

conference, held in Portugal, Lisbon, pp. 188-190. *Personal contribution of the applicant: the theoretical foundations of innovative development are revealed.*

54. Poliakova, Ju.V., Yaremko, L. A., Stanko, T. M. (2014, June). Impact of the financial and economic crisis on the economy and cohesion of the cross-boarder regions. *Development of Euroregions: Karpaty, Tatry, Beskidy (cohesion dilemmas in the period of recovering from the global crisis: Proceedings of international conference, held in Poland.* Krasiczyn – Arlamów, Alma Продовження додатку А 49-50. *Personal contribution of the applicant: foreign economic relations of the border regions are analysed.*

55. Poliakova, Ju.V. (2013, January). World experience in regulating innovation processes. *Modern research and development: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Sofia.* Byal GRAD-BG, part 9, pp. 77-81

56. Poliakova, Ju.V., Yaremko, L. A. (2013, November). Globalisation and ecologisation in the era of technological development: the commonality of problems. *Innovative development of the Republic of Moldova: national objectives and world tendencies: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Comrat State University*. Moldova, COMRAT, pp. 129-132. *Personal contribution of the applicant: problems of technological and ecological development are determined.*

57. Poliakova, Ju.V. (2013, March). Using the advantages of border location of the regions. *Modern scientific achievements: Proceedings of international scientific and practical conference, held in Sofia.* Byal GRAD-BG, part 10, pp. 47-50.

58. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I. (2011, February). Innovative development of regions. *Actual problems of information technologies, economics and law: Proceedings of the 3 international scientific and practical conference, held in Chernivtsi*. Chernivtsi, Bukowina University, pp. C.171-172. *Personal contribution of the applicant: the problems and priorities of innovation activities of the regions are outlined.*

59. Poliakova, Ju.V. (2011, March). Realisation of innovative potential of enterprises of Lviv region. *Financial and economic problems of enterprise development taking into account the influence of the newest global factors: Proceedings of International Scientific Seminar, held in Lutsk*. Lutsk, pp. 157-161.

60. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I. (2011, April). Problems of harmonisation of institutional principles of innovation activity of Ukraine and the EU. *Organisational and economic problems of regional development in mo*

Продовження додатку А

lings of International Scientific and practical conference, held in Simferopol. Simferopol, Taurida National University named after V. Vernadskyi, pp. 246-248. *Personal contribution of the applicant: the institutional principles of innovation activity of Ukraine and EU member states are outlined.*

61. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I. (2011, May). Scientific, technical and innovative cooperation of the western border regions of Ukraine. *Formation of networks of cross-border cooperation of Ukraine: Proceedings of International scientific and practical conference, held in Chernivtsi.* Chernivtsi, CTEU KHEU, pp. 147-148. *Personal contribution of the applicant: the priorities and means of innovative cooperation of the western border regions of Ukraine are substantiated.*

62. Poliakova, Ju.V., Yaremko, L. A. (2011). Formation of secure innovative development and provision of innovative security of the region. *Problems of formation and development of innovation infrastructure: Abstracts of the international scientific-practical conference, held in Lviv Polytechnic University.* Lviv, Lviv Polytechnic Publishing House, pp. 415-417. *Personal contribution of the applicant: the instruments of secure innovative development of the regions are substantiated.*

63. Poliakova, Ju.V., Mokiy, A.I. (2010). Innovative, scientific and technical development of Ukraine in the conditions of the crisis. *Ways of reforming the Ukrainian economy in order to provide competitive advantages in post-crisis conditions: Proceedings of interdepartmental scientific theoretical conference, held*

in the Institute of World Economy and International Relations. Kyiv, National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 36-41. *Personal contribution of the applicant: the tendencies and problems of innovation and scientific and technical development of Ukraine are estimated.*

Продовження додатку А

Publications that additionally reflect the scientific results of the dissertation:

64. Poliakova, Ju.V., Mokiy O. A., et al. (2017). *Global Economy: textbook.* Zaporizhzhia: Publisher Mokshanov V. V, 612 p. *Personal contribution of the applicant: technological globalism is investigated as an integral component of economic globalisation and a dialectically controversial process.*

65. Poliakova, J. V., Babets, I. G., Mokiy, A. I. (2016). *International management of innovation activity: textbook.* Zaporizhzhia: Krugozir, 496 p. *Personal contribution of the applicant: organisational forms of innovation activity are investigated, managerial decisions in the management of innovation activity are studied, international patent and licensing trade is analysed, the types, structure and content of the main conditions of international licensing agreements are researched.*

66. Poliakova, Ju.V. (2015). Financial mechanisms of innovation activity. *Regional Economics and Management*, *№2 (05)*, pp.73-76.

67. Poliakova, Ju.V. (2013). Innovative Activity of Industrial Enterprises of Ukraine. Journal of Dnipropetrovsk University, №10/3, Vol. 20, pp. 74-82.

68. Poliakova, Ju.V. (2011). Comparative analysis of the innovative activity of the post-Soviet countries. *Strategy and mechanisms of regulation of industrial development: Collection of scientific works. Vol.1.* Kyiv: Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 355-364.

69. Mokiy, A.I., Poliakova, Ju.V., Babets, I. G. (2010). *Commercialisation of technologies and objects of patent law: Coursebook.* Lviv: Lviv Academy of Commerce, 416 p. *Personal contribution of the applicant: theoretical principles of international technology transfer and modern forms and means of technological exchange are researched.*

Продовження додатку А

Відомості про апробацію результатів дисертації

Назва конференції, симпозіуму, семінару, школи	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
Актуальні проблеми економіки торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції	Львів	11-12 травня 2018 р.	усна доповідь
Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції	Львів	12-13 травня 2017 р.	усна доповідь
Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції	Запоріжжя	24-25 березня 2017 р.	публікація тез
Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах макроекономічної нестабільності	Миколаїв	31 березня 2017 р.	постерна доповідь
Сучасний фундамент розвитку національної економіки	Київ	2-3 червня 2017 р.	постерна доповідь
Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти	Херсон	2-3 листопада 2017 р.	публікація тез
Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища	Одеса	8-9 грудня 2017 р.	публікація тез
Прогнозування економічного та соціального розвитку національної економіки	Запоріжжя	22 квітня 2016 р.	постерна доповідь
Соціально-економічний розвиток України: загрози та виклики в умовах трансформаційних змін	Одеса	29-30 квітня 2016 р.	публікація тез

Продовження додатку А

Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції	Львів	11-12 травня 2016 р.	усна доповідь
Економічні підсумки 2016 року: досягнення, тенденції та перспективи	Одеса	18-19 листопада 2016 р.	постерна доповідь
Наукові дослідження в XXI столітті: теорія і практика	Тернопіль	21 листопада 2016 р.	постерна доповідь
Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство	Лісабон (Португалія)	16 грудня 2016 р.	публікація тез
Międzynarodowa Konferecja na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskidy (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego)	Красічин (Польща)	27-28 червня 2014 р.	усна доповідь
Настоящи изследвания и развитие - 2013	Софія (Болгарія)	17-25 січня 2013 р.	публікація тез
Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые рынки	Комрат (Молдова)	7-8 листопада 2013 р.	публікація тез
Найновите научни постижения - 2012	Софія (Болгарія)	17-25 березня 2012 р.	публікація тез
Актуальні проблеми інформаційних технологій, економіки та права	Чернівці	23-24 лютого 2011 р.	публікація тез
Фінансово-економічні проблеми розвитку підприємств з врахуванням впливу новітніх глобальних чинників	Луцьк	31 березня 2011 р.	публікація тез
Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях	Сімферополь	29 квітня 2011 р.	публікація тез

Продовження додатку А

Формування мереж прикордонного співробітництва України	Чернівці	12-13 травня 2011 р.	публікація тез
Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури	Львів	19-21 травня 2011 р.	публікація тез
Шляхи реформування української економіки з метою забезпечення конкурентних переваг у посткризових умовах	Київ	20 травня 2010 р.	публікація тез

Додаток Б

Методи дослідження інноваційної активності і конкурентоспроможності у регіональному вимірі

Назва методу	Призначення методу	Методологія розрахунків
Таксономічний аналіз	Використовується для зіставлення статистичних об'єктів, які характеризуються великою кількістю ознак, вирішення завдання упорядкування багатовимірних об'єктів або процесів щодо заданого нормативного еталону, отримання єдиної кількісної характеристики або узагальненої оцінки. Одним з результатів застосування цього аналізу є таксономічний коефіцієнт рівня розвитку (коефіцієнт таксономії). Цей показник становить собою рівнодіючу величину усіх ознак, які характеризують досліджувану сукупність. Коефіцієнт таксономії застосовується для статистичної характеристики більшості об'єктів і з його допомогою можна оцінити досягнутий у деякому періоді середній рівень значення ознаки. Процес побудови таксономічного показника передбачає формування матриці спостережень	Вихідною інформацією є матриця $\begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1s} & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & & x_{2s} & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{is} & x_{in} \\ x_{\omega 1} & x_{\omega 2} & \dots & x_{\omega s} & x_{\omega n} \end{bmatrix}$, (1) Оскільки показники є неоднорідними, проводиться їх стандартизація: $z_{is} = \frac{x_{is} - \bar{x}_s}{s_s}$, (2) $\bar{x} = \frac{1}{\omega} \sum_{i=1}^{\omega} x_{is}$, (3) $s_s = \sqrt{\frac{1}{\omega} \sum_{i=1}^{\omega} (x_{is} - \bar{x}_s)^2}$, (4) де z_{is} – стандартизоване значення ознаки s для одиниці *i*. Обрані показники вважаємо стимуляторами для розвитку галузі. Наступним етапом буде побудова еталону розвитку P_0 з показниками: $z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0n}$, (5) $z_{0s} = \max z_{is}$, (6) $s \in I (s = 1, \dots n)$, (7) де I – множина стимуляторів. Відстань між окремими спостереженнями та еталоном розвитку розраховується як:

Продовження додатку Б

		$$c_{ig} = \sqrt{\sum_{s=1}^{n} (z_{is} - z_{gs})^2}, \quad (g = 1, \dots, \omega), \quad (8)$$ Визначення показника рівня розвитку (d_i) здійснимо за формулами: $$d_i = 1 - \frac{c_{i0}}{c_0}, \quad (9)$$ $$c_0 = \bar{c}_0 + 2S_0, \quad (10)$$ $$\bar{c}_0 = \frac{1}{\omega} \sum_{i=1}^{\omega} c_{i0}, \quad (11)$$
Багатофакторний порівняльний аналіз	Дозволяє провести порівняння багатофакторних моделей на основі стандартизованих показників та визначити рейтингові оцінки	Практичне застосування складається з таких етапів: – обгрунтування системи показників, за якими будуть оцінюватися результати, формування матриці вхідних даних; – нормування матриці стандартизованих коефіцієнтів a_{ij}: $$a_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max x_i}, \quad (1)$$ – визначення рейтингових оцінок: $$R_j = \sqrt{\sum_{i=1}^{n} a_{ij}^2}, \quad (2)$$ – розміщення отриманих рейтингових оцінок (Rj) згідно з рангом і визначення місця кожного регіону у рейтингу.
Метод стандартизації показників	Передбачає розрахунок умовних (стандартизованих) показників, які замінюють інтенсивні, коли порівняння останніх ускладнюється через несумісність складу груп, які порівнюються.	Початковим етапом є приведення значень усіх параметрів інноваційного потенціалу регіону до безрозмірних стандартизованих величин: $$z_{ij} = (x_{ij} - x_{i\,min}) / (x_{i\,max} - x_{i\,min}), \quad (1)$$ (2) де x_{ij} – початкове (спостережне) значення і-го показника в j-тому регіоні; z'_{ij}, z''_{ij} – стандартизоване значення і-го показника для j-того регіону; $x_{i\ min}$, $x_{i\ max}$ – відповідно, найменше і найбільше значення і-го показника в регіонах; $x_{i.cep}$ – середньоарифметичне значення і-го показника в регіонах. Розрахунок середньоквадратичного відхилення стандартизованих показників здійснюється за допомогою:

Продовження додатку Б

		1) визначення в кожній графі матриці вихідних даних середнього значення ($x_{i.cep}$); 2) формування матриці нормалізованих показників знаходження відхилень від середнього значення, подальше піднесення до квадрата ($x_{ij} - x_{i.cep}$); 3) визначення середньоквадратичного відхилення нормалізованих показників: $$\sigma_i = \sqrt{\frac{1}{m}\sum_{i=1}^{m}(x_{i,j} - x_{i.cep})^2}, \quad (3)$$ 4) розрахунок стандартизованого значення інтегральної оцінки на основі матриці нормалізованих показників: (4) 5) підсумування отриманих стандартизованих значень z_{ij} по регіонах з визначенням місця кожного регіону.
Кластерний аналіз	Здійснення класифікації об'єктів дослідження за допомогою численних обчислювальних процедур. В результаті цього утворюються кластери або групи дуже схожих об’єктів. Цей вид аналізу дає можливість класифікувати об’єкти не за однією ознакою, а за декількома одночасно. Завдання кластеризації полягає в розбивці множини об’єктів з X на кілька підмножин (кластерів), у яких об’єкти подібні між собою більше, ніж з об’єктами інших кластерів. У метричному просторі “схожість” звичайно визначають через відстань, розраховану як між вихідними об’єктами (рядками матриці X), так і від цих об’єктів до прототипу кластерів. Звичайно, координати прототипів заздалегідь невідомі, вони знаходяться одночасно з розбивкою даних на кластери.	Вихідною інформацією для кластеризації є матриця спостережень, кожен рядок якої становить собою значення n – ознак кожного з M-об’єктів кластеризації: $$\mathbf{X} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \dots & & & \\ x_{M1} & x_{M2} & \dots & x_{Mn} \end{bmatrix}; \quad (1)$$ Кластерний аналіз передбачає використання різних метрик відстані, найбільш відомою з яких є Евклідова, яка розраховується за формулою: $$c_{jk} = \left[\sum_{i=1}^{m}(x_{ij} - x_{ik})^2\right]^{1/2}, \quad (2)$$ де x_{ij} і x_{ik} – стандартизовані значення i-ї ознаки в j-ї та k-ї одиниць сукупності.

Продовження додатку Б

Кореляційно-регресійний аналіз	Кореляційний і регресійний методи статистичного аналізу вирішують завдання визначення за допомогою рівняння регресії аналітичної форми зв'язку між варіацією ознак X і Y та встановлення ступеня щільності зв'язків між обстежуваними ознаками. Рівняння регресії характеризує зміну середнього рівня результативної ознаки Y залежно від зміни факторної ознаки X. Коефіцієнт регресії a_1 вказує на скільки змінюється результативна ознака Y внаслідок зміни факторної ознаки X на одиницю. За умови, якщо a_1 має позитивний знак, то зв'язок між показниками прямий, якщо від'ємний – зв'язок обернений. У нашому випадку це дає можливість частково простежити не лише позитивні впливи показників на результуючу змінну, але, що важливо, негативні.	Для випадку лінійної форми зв'язку результативна ознака змінюється під впливом факторної ознаки рівномірно згідно з рівнянням: $\hat{Y}_x = a_0 + a_1 X_i$ (1) де $\hat{Y}_x$ – згладжене середнє значення результативної ознаки; X – факторна ознака; a_0 і a_1 – параметри рівняння; a_0 – значення Y при $X = 0$; a_1 – коефіцієнт регресії.
Метод головних компонентів	Основним завданням методу головних компонентів, є перехід від первинної системи багатьох взаємопов'язаних факторів до відносною малої кількості гіпотетичних змінних (факторів), або формалізовано	$X_i = \sum l_{ij} f_j$ (1) $i = 1, \ldots, n; j = 1, \ldots k$ де X_i – і-а змінна; f_j – j-й фактор; l_{ij} – факторні навантаження; ε_i – залишки, що відбивають випадкові відхилення.
Індекс конкурентоспроможності	Індекс складається з субіндексів, доповнений показниками конкурентних переваг у сфері, що досліджується. Індекс об'єднує різні групи показників. Методикою передбачено ранжування кількісних показників, отриманих з різних джерел інформації.	$IK = 6 \times \left(\frac{Vc - V\min}{V\max - V\min} \right) + 1$, (1) де IK – індекс конкурентоспроможності; Vc – значення показника для конкретного регіону; $V\,min$ – мінімальне, $V\,max$ – максимальне значення показника.

Продовження додатку Б

Метод DEA	Дозволяє серед сукупності однорідних суб'єктів можна виявити ті, які ефективніше використовують ресурси та потенційні можливості ("входи") для максимізації (мінімізації) цільових орієнтирів ("виходів"). За своїм змістом DEA є набором методів аналізу ефективності функціонування, який дозволяє отримати легко інтерпретовану візуалізацію даних і визначити напрям для пошуку покращень у функціонуванні суб'єкта Він передбачає на основі формалізованого представлення економічної системи, за умови відповідного змістовного вибору вхідних і вихідних параметрів, приведення структури комплексного показника ефективності у вигляді співвідношення зваженого певним чином адитивного набору вихідних характеристик $Y_i(i=1,2,...k)$ до відповідного набору вхідних параметрів $X_s(s=1,2,...m)$, що характеризується так званим коефіцієнтом ефективності. Як методологічна основа чисельної оцінки комплексної ефективності кожного з N об'єктів припускається, що величини всіх показників комплексної ефективності f кінцеві, і здійснюється ранжування цих значень на числовому інтервалі [0, 1], виходячи з умови максимізації показників ефективності для кожної з j-ї системи $(j=1,2,...N)$.	Розрахунок коефіцієнту ефективності f $$f=\frac{\sum_{i=1}^{k} u_i Y_i}{\sum_{s=1}^{m} v_s X_s}, \quad (1)$$ де u_i – позитивні вагові коефіцієнти, що характеризують відносний внесок кожного з вихідних факторів Y_i у сумарний коефіцієнт ефективності f. Відповідно, v_s – ваги вхідних величин X_s. Значення u_i, v_s у загальному випадку невідомі і при цьому $u_i \geq 0$, $v_s \geq 0$. Ранжування значень: $$f_j = max\left(\frac{\sum_{i=1}^{k} u_i Y_{ij}}{\sum_{s=1}^{m} v_s X_{sj}}\right), \quad (2)$$

Продовження додатку Б

Метод апроксимації	Метод базується на тому, що масив даних замінюють простою функцією (лінійною, квадратичною, кубічною або іншою), яка не обов'язково проходить через всі експериментальні точки, проте здатна описати тенденції зміни аналізованих даних і забезпечує мінімум суми квадратів відхилень експериментальних даних від цією функції. За умов наявності отриманих в процесі дослідження системи точок {(x_o, y_o), (x_1, y_1,), (x_n, y_n)} знаходять аналітичну залежність Q(x), яка найкраще описує задану систему. Найвідомішим критерієм для задач апроксимації є критерій середньоквадратичних відхилень (СКВ), що є мінімізацію суми квадратів відхилень експериментальних даних від аналітичної функції Q(x) і визначається на заданій множині точок.	$\sum_{i=0}^{n}(Q(x_i)-y_i)^2 \to \min$, (1)
Системно-динамічне моделювання	Моделювання системи, яка відображає структуру та функціонування (поведінку) об'єкта в динаміці. Побудова системно-динамічної моделі передбачає якісну та кількісну стадії. На першій виконується опис складових системи та визначаються характеристики їх взаємодії. При цьому використовується поняття прямих і зворотних зв'язків: позитивні – які ведуть до зміни елементу системи в тому ж напрямі, що й зміни, які спостерігалися раніше, та негативні, які ведуть до змін в зворотному напрямку.	Математична залежність знаходиться на основі методу найменших квадратів. За отриманими числовими значеннями інтегральних показників підбирається найбільш близька теоретична крива, рівняння якої відомо: $y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + b_6x_1x_2 + b_7x_1x_3 + b_8x_1x_4 + b_9x_1x_5 + b_{10}x_2x_3 +$ $+ b_{11}x_2x_4 + b_{12}x_2x_5 + + b_{13}x_3x_4 + b_{14}x_3x_5 + b_{15}x_4x_5 + b_{16}x_1^2 + b_{17}x_2^2 + b_{18}x_3^2 + b_{19}x_4^2 + b_{20}x_5^2$, (1) Рішення завдання ґрунтується на застосуванні матриць: $Y = X \times B$, (2)

Продовження додатку Б

	Поняття ґрунтуються на концепції зворотних зв'язків, розвиненої в працях Дж. Форестера, стадія реалізується через створення казуальних або причинно-наслідкових діаграм. На другій стадії виконується реалізація казуальної моделі за допомогою інструментів імітаційного моделювання та перевірка якості моделі на відомих даних.	$Y = \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \\ \dots \\ y_{18} \end{pmatrix}$ де - матриця, елементами якої є значення показника використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності (ІРС) регіонів. X - матриця значень інтегральних показників (tdp; zep; idp; sep; trp) $B = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ \dots \\ b_{20} \end{pmatrix}$ - матриця незалежних коефіцієнтів у рівнянні . Розрахунок коефіцієнтів: $$B = \left(X^T X\right)^{-1} \cdot \left(X^T Y\right), \quad (3)$$ де X^T - матриця, знайдена транспонуванням матриці X.

Складено за: [1; 12; 119; 137; 146; 158; 180; 206; 279; 358; 389; 395; 430; 435; 445].

Додаток В

Таблиця В. 1

Статистичні дані, що характеризують природні факторні переваги регіонів України у 2016 р.

№ з/п	Регіони	Площа, тис. га	Чисельність наявного населення, осіб	Землі сільськогосподарського призначення, тис. га	Ліси та лісовкриті площі, тис. га	Забір води із природних водних об'єктів, млн м3	Площа мисливських угідь, тис. га
1.	Вінницька	2649,2	1590357	2063,6	380,3	111	2135,4
2.	Волинська	2014,4	1040954	1079,8	697,7	67	1478,9
3.	Дніпропетровська	3192,3	3230411	2581,5	192,8	1286	2435,2
4.	Донецька	2651,7	4244057	2094,2	204,0	1501	851,5
5.	Житомирська	2982,7	1240482	1582,2	1123,4	105	2098,5
6.	Закарпатська	1275,3	1258777	469,2	724,0	38	743,7
7.	Запорізька	2718,3	1739488	2297,9	119,3	1094	1827,5
8.	Івано-Франківська	1392,7	1379915	645,0	635,7	85	712,6
9.	Київська	2812,1	1734471	1793,4	648,8	680	746,7
10.	Кіровоградська	2458,8	965756	2079,3	189,1	201	1960,1
11.	Луганська	2668,3	2195290	1955,7	356,3	145	883,8
12.	Львівська	2183,1	2534027	1290,1	694,7	178	1647,8
13.	Миколаївська	2458,5	1150126	2054,1	124,5	233	1256,6
14.	Одеська	3331,4	2386516	2659,2	223,0	981	2448,2
15.	Полтавська	2875,0	1426828	2223,3	285,9	117	2088,4
16.	Рівненська	2005,1	1162763	958,0	805,8	116	1334,7
17.	Сумська	2383,2	1104529	1738,3	460,9	98	2069,9
18.	Тернопільська	1382,4	1059192	1073,3	201,7	50	943,4
19.	Харківська	3141,8	2701188	2473,8	417,4	329	1459,7
20.	Херсонська	2846,1	1055649	2032,5	152,1	1432	1989,1
21.	Хмельницька	2062,9	1285267	1603,6	287,6	104	1514,7
22.	Черкаська	2091,6	1231207	1487,0	338,6	176	1574,2
23.	Чернівецька	809,6	908120	481,7	257,9	66	446,7
24.	Чернігівська	3190,3	1033412	2124,0	740,5	122	2708,9
25.	Україна	60354,9	42584542	42726,4	10633,1	9907	38340,6

Складено за: [332; 333].

Продовження додатку В

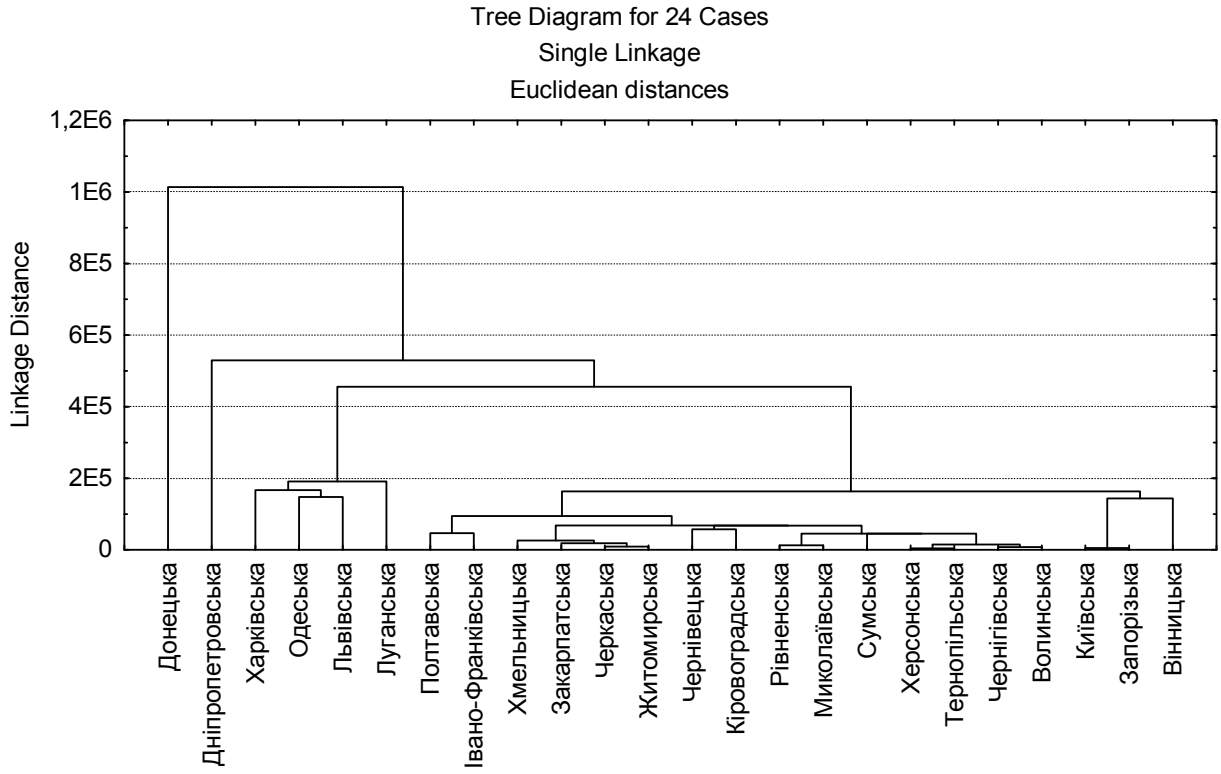

Рис. В.1. Дендрограма групування регіонів України за природними факторними перевагами, 2016 р.

Таблиця В.2

Групування регіонів України за природними факторними перевагами

Група	Області	Відстань від центра кластера
Із високим рівнем забезпеченості природними факторними перевагами	Дніпропетровська Донецька	206909,9 206909,9
Із середнім рівнем забезпеченості природними факторними перевагами	Запорізька Київська Луганська Львівська Одеська Харківська	194193,9 196242,1 8119,4 130176,4 69956,5 198418,9

Продовження додатку В

Група	Області	Відстань від центра кластера
Із низьким рівнем забезпеченості природними факторними перевагами	Вінницька	167187,8
	Волинська	57105,9
	Житомирська	24356,2
	Закарпатська	31827,2
	Івано-Франківська	81276,9
	Кіровоградська	87805,6
	Миколаївська	12540,3
	Полтавська	100428,0
	Рівненська	7382,6
	Сумська	31152,1
	Тернопільська	49662,0
	Херсонська	51110,5
	Хмельницька	42635,0
	Черкаська	20565,0
	Чернівецька	111337,9
	Чернігівська	60188,4

Додаток Г

Таблиця Г.1

Вхідні показники конкурентоспроможності регіонів України – питомі показники (у розрахунку на одну особу) за 2015 р.

№ з/п	Регіони	Чисельність наявного населення, осіб	Валовий регіональний продукт у факт. цінах, грн	Середньомісячна заробітна плата, грн	Продукція сільського господарства, грн	Кількість зайнятих економічною діяльністю, осіб	Експорт товарів, млн дол. США	Експорт послуг, тис. дол. США на тис. осіб	Наявний дохід населення, грн	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Територія, тис. га
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Вінницька	1602163	37270	3396	11343	0,421233	0,000529	0,039259	28626,7	0,001147	0,001654
2.	Волинська	1042668	30387	3291	6170	0,38103	0,000606	0,049679	24473,5	0,000799	0,001932
3.	Дніпропетровська	3254884	65897	4366	4636	0,454576	0,001966	0,090448	38346,2	0,000676	0,000981
4.	Донецька	4265145	26864	4980	1621	0,177323	0,000866	0,088157	20816,8	0,000417	0,000622
5.	Житомирська	1247549	30698	3271	6442	0,406092	0,000354	0,025731	27029,6	0,001034	0,002391
6.	Закарпатська	1259158	22989	3381	3252	0,412405	0,000869	0,150016	21446,7	0,000308	0,001013
7.	Запорізька	1753642	50609	4200	5714	0,424897	0,001671	0,081604	35379	0,001213	0,00155
8.	Івано-Франківська	1382352	33170	3402	4121	0,403892	0,00027	0,032844	25612,7	0,000357	0,001007
9.	Київська	1732235	60109	4153	3058	0,427145	0,000976	0,132895	33072,2	0,000874	0,001623
10.	Кіровоградська	973150	39356	3282	11261	0,397493	0,000418	0,028568	26728,4	0,001841	0,002527
11.	Луганська	2205389	10778	3427	1824	0,138886	0,000117	0,006348	14988,3	0,000774	0,00121

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12.	Львівська	2534174	37338	3646	3559	0,411175	0,000476	0,145884	28795,7	0,000398	0,000861
13.	Миколаївська	1158207	41501	3984	7708	0,439216	0,001384	0,384735	28749,7	0,001534	0,002123
14.	Одеська	2390289	41682	3897	4446	0,425135	0,000723	0,375225	31567,6	0,000924	0,001394
15.	Полтавська	1438948	66390	3783	11538	0,405588	0,001029	0,039683	31749,3	0,001277	0,001998
16.	Рівненська	1161811	30350	3573	5518	0,41978	0,000326	0,01885	26042,2	0,00068	0,001726
17.	Сумська	1113256	37170	3449	8806	0,422617	0,000545	0,033863	29772,9	0,001301	0,002141
18.	Тернопільська	1065709	24963	2994	7629	0,381158	0,000273	0,040818	23241,2	0,000908	0,001297
19.	Харківська	2718616	45816	3697	5387	0,452733	0,000482	0,0963	31224,3	0,000804	0,001156
20.	Херсонська	1062356	30246	3123	10174	0,419616	0,000224	0,024755	26457,6	0,001678	0,002679
21.	Хмельницька	1294413	31660	3371	8937	0,386666	0,00031	0,017383	28339,5	0,001147	0,001594
22.	Черкаська	1242965	40759	3360	11722	0,421158	0,000349	0,016171	26700,3	0,001059	0,001683
23.	Чернівецька	909893	20338	3050	4712	0,403561	0,000119	0,02253	23490,5	0,000486	0,00089
24.	Чернігівська	1044975	35196	3295	9450	0,413684	0,000528	0,016555	27672,1	0,001676	0,003053
25.	Україна	42760516	46413	4195	5589	0,031754	0,000892	0,227701	31082,7	0,000852	0,001411

Розраховано за: [331; 332].

Продовження табл. Г.1

№ з/п	Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції, грн	Капітальні інвестиції, грн	Роздрібний товарообіг підприємств, млн грн	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи, тис. грн	Загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн	Чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР, на тис. осіб	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції на тис. осіб	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію на тис. осіб	Прямі інвестиції дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,030447	4610,2	0,007132	0,020736	0,359053	0,227188	0,043066	0,106104	117,4
2.	Волинська	0,018457	5929,3	0,011148	0,017007	0,062609	0,159202	0,007672	0,099741	237,6
3.	Дніпропетровська	0,09251	7944,9	0,01466	0,430381	2,325391	1,949061	0,046084	0,148699	1229,1
4.	Донецька	0,040887	1945,6	0,003542	0,039408	0,19405	0,421327	0,035873	0,056036	409,5
5.	Житомирська	0,020556	3229	0,008652	0,015295	0,026153	0,133066	0,010421	0,14509	177,8
6.	Закарпатська	0,010977	3007	0,009719	0,030928	0,017893	0,250953	0,007147	0,109593	248,1
7.	Запорізька	0,076835	4431,1	0,012637	0,273414	0,183077	0,885607	0,226391	0,13344	388,1
8.	Івано-Франківська	0,024632	6964,6	0,007647	0,029627	0,06669	0,224264	0,084642	0,090429	606,4
9.	Київська	0,042082	14121,6	0,018321	0,123789	0,083575	0,779933	0,055998	0,190509	923,8
10.	Кіровоградська	0,023615	4180,6	0,008792	0,058507	0,131243	0,356592	0,05241	0,103792	54,1
11.	Луганська	0,010391	932,9	0,001406	0,013033	0,010998	0,074816	0,006348	0,036275	201
12.	Львівська	0,022659	5317,1	0,011507	0,118295	0,10962	1,170784	0,099045	0,130613	437,3
13.	Миколаївська	0,030061	5161,2	0,009835	0,266397	0,25175	0,662235	0,024175	0,080297	183,4
14.	Одеська	0,022232	4190,7	0,015385	0,10468	0,02078	0,849266	0,024265	0,077815	558,3

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	0,077255	5805,8	0,009376	0,03878	0,089319	0,493432	0,066718	0,12857	696,4
16.	Рівненська	0,023103	3735	0,008109	0,009668	0,00591	0,126528	0,006025	0,10587	172
17.	Сумська	0,033007	3281,8	0,007307	0,111783	0,145833	1,112009	0,158987	0,104195	178,3
18.	Тернопільська	0,011421	3595,3	0,00690	0,010431	0,01366	0,152951	0,544243	0,086328	46,2
19.	Харківська	0,04124	4151,1	0,013539	0,738488	0,245348	4,019716	0,07651	0,150445	573,8
20.	Херсонська	0,016071	2921,4	0,010348	0,032995	0,066014	0,400038	0,038592	0,086596	198,3
21.	Хмельницька	0,020796	5259,5	0,00777	0,012086	0,051498	0,087299	0,018541	0,112794	127,9
22.	Черкаська	0,038411	3606,6	0,008896	0,080984	0,043074	0,394208	0,040225	0,116653	279,8
23.	Чернівецька	0,007493	3075,6	0,008417	0,050194	0,020614	0,428619	0,03407	0,058248	65,2
24.	Чернігівська	0,026416	3407,8	0,008474	0,049235	0,033491	0,288995	0,053589	0,108134	88,4
25.	Україна	0,040743	6399,9	0,011402	0,277921	0,323047	1,493528	0,073339	0,111481	847,2

Розраховано за: [331; 332].

Продовження табл. Г.1

№ з/п	Регіони	Наявний дохід населення на одну особу, грн	Витрати населення, грн	Кількість студентів вищих навчальних закладів, тис. осіб	Кікість вищих навчальних закладів на тис. осіб	Житловий фонд, м2 загальної площі	Землі сільськогосподарського призначення, тсис га	Ліси та лісьвкриті площі, тис. га на тис. осіб	Поточні витрати на охоону навколишнього середовища, млн грн на тис. осіб	Оборот роздрібної торгівлі, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	28626,7	37231,7	0,279	0,014355	0,029197	0,001288	0,237361	0,091936	0,0215390
2.	Волинська	24473,5	37721,5	0,255	0,013427	0,022408	0,001036	0,669128	0,104153	0,0260428
3.	Дніпропетровська	38346,2	47453,6	0,384	0,015976	0,02425	0,000793	0,059234	1,687978	0,0291647
4.	Донецька	20816,8	20654,5	0, 304	0,003986	0,012014	0,000491	0,04783	0,335631	0,0081064
5.	Житомирська	27029,6	36297	0,25	0,016032	0,027047	0,001268	0,900521	0,068778	0,0228119
6.	Закарпатська	21446,7	31390,3	0,174	0,011118	0,024154	0,000373	0,574968	0,070521	0,0196861
7.	Запорізька	35379	44348,2	0,407	0,013686	0,023343	0,00131	0,068031	0,905052	0,0274725
8.	Івано-Франківська	25612,7	37607,8	0,277	0,011575	0,025619	0,000467	0,459886	0,169283	0,0244554
9.	Київська	33072,2	47162,4	0,174	0,013278	0,034954	0,001035	0,374553	0,282473	0,0317751
10.	Кіровоградська	26728,4	37014	0,166	0,01747	0,025518	0,002137	0,194327	0,116535	0,0225936
11.	Луганська	14988,3	12739,5	0,365	0,005441	0,008075	0,000887	0,161558	0,236601	0,003709
12.	Львівська	28795,7	37456,6	0,495	0,016573	0,022656	0,000509	0,27413	0,134835	0,0226977
13.	Миколаївська	28749,7	39777,8	0,287	0,013815	0,029197	0,001774	0,107494	1,297272	0,0237712
14.	Одеська	31567,6	48491,7	0,471	0,016734	0,022408	0,001113	0,093294	0,116847	0,0303855

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	31749,3	39148,2	0,344	0,013205	0,025246	0,001545	0,198693	0,594065	0,021242
16.	Рівненська	26042,2	34927,2	0,318	0,012911	0,021987	0,000825	0,693579	0,29308	0,0201926
17.	Сумська	29772,9	35953,7	0,339	0,014372	0,025346	0,001561	0,413994	0,225905	0,0205451
18.	Тернопільська	23241,2	32479,9	0,382	0,018767	0,025422	0,001007	0,189265	0,013231	0,0190108
19.	Харківська	31224,3	50662	0,668	0,025381	0,024008	0,00091	0,153535	0,289818	0,0309186
20.	Херсонська	26457,6	38488,4	0,256	0,018825	0,023981	0,001913	0,143166	0,067489	0,024804
21.	Хмельницька	28339,5	34321,9	0,258	0,014679	0,026281	0,001239	0,222188	0,148872	0,020109
22.	Черкаська	26700,3	37971	0,315	0,012872	0,027646	0,001196	0,272405	0,165728	0,0224672
23.	Чернівецька	23490,5	32953,1	0,343	0,018683	0,024331	0,000529	0,283438	0,075613	0,0192055
24.	Чернігівська	27672,1	36705,7	0,205	0,016268	0,028534	0,002033	0,708612	0,209569	0,0207660
25.	Україна	31082,7	40559,8	0,375	0,015411	0,022773	0,000999	0,248666	0,395587	0,0241269

Розраховано за: [331; 332].

Продовження табл. Г.1

№ з/п	Регіони	Вантажооборот автомобільного транспорту, млн ткм	Відправлення пасажирів залізничним транспортом,	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування, км	Довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км на тис	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку, млн грн	Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку, тис.	Абоненти Інтернет, на тис. осіб
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Вінницька	0,00103	0,007927	0,00067	0,005929	0,000765	0,001	0,067907
2.	Волинська	0,001763	0,004508	0,000569	0,005946	0,000845	0,001289	0,071257
3.	Дніпропетровська	0,001119	0,011398	0,000477	0,002827	0,00098	0,001373	0,101324
4.	Донецька	0,000525	0,008253	0,000368	0,001899	0,000928	0,001639	0,051816
5.	Житомирська	0,000813	0,007695	0,000814	0,006814	0,000805	0,001033	0,051864
6.	Закарпатська	0,003714	0,006274	0,000478	0,002621	0,000822	0,001192	0,051223
7.	Запорізька	0,000729	0,009979	0,000563	0,003992	0,000993	0,001436	0,094377
8.	Івано-Франківська	0,001091	0,003907	0,000357	0,002966	0,000749	0,001154	0,058815
9.	Київська	0,001977	0,049301	0,000461	0,004965	0,001237	0,001488	0,093176
10.	Кіровоградська	0,001787	0,004933	0,000918	0,006474	0,000844	0,00125	0,077382
11.	Луганська	0,000546	0,004172	0,000495	0,002675	0,000811	0,0016	0,032738
12.	Львівська	0,001714	0,01243	0,000498	0,003315	0,000959	0,001211	0,108081
13.	Миколаївська	0,001095	0,002331	0,000614	0,004144	0,001044	0,001495	0,094975
14.	Одеська	0,001162	0,008032	0,000437	0,003472	0,001699	0,001487	0,55721

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
15.	Полтавська	0,002195	0,010355	0,000592	0,006185	0,000969	0,001434	0,0802
16.	Рівненська	0,001074	0,006111	0,000497	0,00439	0,000711	0,001015	0,053538
17.	Сумська	0,000585	0,011767	0,000631	0,006467	0,000919	0,001425	0,069433
18.	Тернопільська	0,001054	0,005161	0,000529	0,004692	0,000735	0,000861	0,075068
19.	Харківська	0,000976	0,015228	0,000559	0,003531	0,001188	0,001632	0,080777
20.	Херсонська	0,001195	0,002071	0,000426	0,004706	0,000992	0,00157	0,082549
21.	Хмельницька	0,001811	0,005176	0,00057	0,005562	0,000729	0,000869	0,066904
22.	Черкаська	0,002092	0,004103	0,000473	0,004907	0,000902	0,001193	0,068463
23.	Чернівецька	0,001138	0,001868	0,000454	0,003187	0,000929	0,001254	0,062424
24.	Чернігівська	0,000688	0,008804	0,000814	0,007368	0,001037	0,001398	0,083828
25.	Україна	0,001246	0,009116	0,00049	0,003812	0,001307	0,00142	0,14208

Розраховано за: [331; 332].

Додаток Г

Таблиця Г.2

Вхідні показники конкурентоспроможності регіонів України – відносні показники до середньо українського рівня за 2015 р.

№ з/п	Регіони	Середньомісячна заробітна плата	Продукція сільського господарства	Кількість зайнятих економічною діяльністю	Експорт товарів	Експорт послуг	Наявний дохід населення,	Площа сільськогосподарських угідь	Територія
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Вінницька	0,809535	2,0295223	13,2659960	0,592836	0,218182	0,920985	1,34588	1,17149
2.	Волинська	0,784505	1,1039542	11,9999559	0,679476	0,397226	0,787367	0,937172	1,368769
3.	Дніпропетровська	1,040763	0,8294865	14,3158104	2,204884	0,387159	1,233683	0,792736	0,694862
4.	Донецька	1,187128	0,290034	5,58428317	0,971684	0,113001	0,669723	0,488763	0,440475
5.	Житомирська	0,779738	1,1526212	12,7883556	0,396721	0,658851	0,869603	1,213353	1,693879
6.	Закарпатська	0,805959	0,5818572	12,9880881	0,974776	0,358372	0,689988	0,36119	0,717567
7.	Запорізька	1,001192	1,0223654	13,3807592	1,874494	0,144236	1,138222	1,422877	1,098214
8.	Івано-Франківська	0,810965	0,7373412	12,719092	0,302621	0,583625	0,824018	0,418783	0,713788
9.	Київська	0,989988	0,5471462	13,4515816	1,09444	0,125459	1,064007	1,025002	1,15015
10.	Кіровоградська	0,78236	2,0148506	12,517390	0,468594	0,027879	0,859912	2,159039	1,790086
11.	Луганська	0,816925	0,3263553	4,37390076	0,131101	0,218182	0,482207	0,907432	0,857195

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12.	Львівська	0,86913	0,6367865	12,949065	0,533861	0,640691	0,926422	0,467294	0,610334
13.	Миколаївська	0,949702	1,3791376	13,831926	1,552328	1,689642	0,924942	1,799992	1,503884
14.	Одеська	0,928963	0,7954911	13,3886229	0,810544	1,647894	1,0156	1,083355	0,987431
15.	Полтавська	0,901788	2,0644122	12,7725413	1,154379	0,174272	1,021446	1,497561	1,415543
16.	Рівненська	0,851728	0,9872965	13,2197853	0,365183	0,082784	0,837836	0,797245	1,222731
17.	Сумська	0,822169	1,5755949	13,3098057	0,611106	0,148724	0,957861	1,525682	1,516687
18.	Тернопільська	0,713707	1,3650027	12,0035144	0,306241	0,179261	0,747721	1,064738	0,919021
19.	Харківська	0,881287	0,9638576	14,2576106	0,541082	0,422919	1,004556	0,943672	0,818768
20.	Херсонська	0,744458	1,8203614	13,2153029	0,251678	0,108723	0,8512	1,968248	1,898062
21.	Хмельницька	0,803576	1,5990338	12,1769451	0,347961	0,076339	0,911745	1,345055	1,129109
22.	Черкаська	0,800954	2,097334	13,2637069	0,391778	0,071019	0,859008	1,242743	1,192203
23.	Чернівецька	0,727056	0,8430846	12,7092370	0,13349	0,098946	0,755742	0,570613	0,630392
24.	Чернігівська	0,785459	1,6908213	13,0282615	0,592008	0,072707	0,890273	1,965849	2,162998

Розраховано за: [331; 332].

Продовження табл. Г.2

№ з/п	Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції	Капітальні інвестиції	Роздрібний товарообіг підприємств	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи	Загальний обсяг інноваційних витрат	Чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	Прямі інвестиції
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,747296	0,720355	0,6255214	0,074611	1,111456	0,1521183	0,587231	0,951788	0,138574
2.	Волинська	0,453021	0,926467	0,9777463	0,061194	0,193807	0,1065979	0,104619	0,894716	0,280453
3.	Дніпропетровська	2,270584	1,241410	1,2857702	1,548571	7,198297	1,3050119	0,62838	1,333852	1,450779
4.	Донецька	1,003552	0,30400	0,3106837	0,141795	0,600687	0,2820987	0,48913	0,502646	0,483357
5.	Житомирська	0,504541	0,504539	0,7588246	0,055032	0,080956	0,089091	0,142086	1,301424	0,209868
6.	Закарпатська	0,269424	0,469851	0,8524763	0,111283	0,055389	0,1680326	0,097461	0,983098	0,292847
7.	Запорізька	1,885858	0,692370	1,1083697	0,983783	0,566718	0,5929489	3,086857	1,196941	0,458097
8.	Івано-Франківська	0,604572	1,088235	0,6706780	0,106601	0,20644	0,1501515	1,154075	0,811128	0,71577
9.	Київська	1,032871	2,206534	1,6069020	0,445409	0,258708	0,5221981	0,76354	1,708854	1,090415
10.	Кіровоградська	0,579611	0,653228	0,771094	0,210518	0,406265	0,2387462	0,714591	0,930978	0,063857
11.	Луганська	0,255041	0,145767	0,1233596	0,046896	0,034043	0,0500939	0,086558	0,325389	0,237252
12.	Львівська	0,556149	0,830809	1,0092817	0,425643	0,339331	0,7839131	1,35053	1,171627	0,516171
13.	Миколаївська	0,737815	0,806450	0,8625659	0,958534	0,779297	0,4434003	0,329639	0,720269	0,216478
14.	Одеська	0,545659	0,654807	1,3493323	0,376655	0,064326	0,5686335	0,33086	0,698008	0,658994

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	1,896178	0,907170	0,8223942	0,139537	0,276489	0,3303695	0,909689	1,153253	0,822002
16.	Рівненська	0,567051	0,583602	0,7112532	0,034788	0,018293	0,084716	0,082154	0,949658	0,203022
17.	Сумська	0,810136	0,512789	0,6408836	0,402211	0,451429	0,7445818	2,167929	0,934675	0,210458
18.	Тернопільська	0,280326	0,561774	0,6052037	0,037531	0,042285	0,102408	7,420894	0,774367	0,054533
19.	Харківська	1,012196	0,64861	1,1874381	2,657184	0,759481	2,6914086	1,043235	1,349501	0,67729
20.	Херсонська	0,394444	0,456475	0,9076163	0,11872	0,204348	0,267858	0,526236	0,776811	0,234065
21.	Хмельницька	0,51042	0,821809	0,6818223	0,043487	0,159412	0,0584510	0,252816	1,011761	0,150968
22.	Черкаська	0,942783	0,56354	0,7802510	0,291393	0,133335	0,2639514	0,548502	1,046422	0,330264
23.	Чернівецька	0,183904	0,480570	0,7382413	0,180606	0,063812	0,286986	0,464556	0,522496	0,076959
24.	Чернігівська	0,648359	0,53247	0,7432730	0,177153	0,103672	0,1935030	0,730717	0,969997	0,104344

Розраховано за: [331; 332].

Продовження табл. Г.2

№ з/п	Регіони	Наявний дохід населення	Витрати населення	Кількість студентів вищих навчальних закладів	Кікість вищих навчальних закладів	Житловий фонд	Землі сількогосподарського призначення	Ліси та лісьвкриті площі	Поточні витрати на охоону навколишнього середовища	Оборот роздрібної торгівлі
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,920985	0,917945	0,744	0,931491	1,282078	1,289037	0,954559	0,23241	0,89273
2.	Волинська	0,787367	0,930021	0,68	0,871243	0,983967	1,036439	2,690951	0,263295	1,079409
3.	Дніпропетровська	1,233683	1,169966	1,024	1,036634	1,064858	0,793749	0,238207	4,267043	1,2088075
4.	Донецька	0,669723	0,509235	0,810666	0,258626	0,52756	0,491395	0,192344	0,848429	0,335990
5.	Житомирська	0,869603	0,894900	0,666666	1,040231	1,187697	1,269259	3,621261	0,173855	0,9454974
6.	Закарпатська	0,689988	0,7739	0,464	0,721448	1,060652	0,372927	2,312285	0,178275	0,8159425
7.	Запорізька	1,138222	1,093402	1,085333	0,88803	1,025022	1,311405	0,273579	2,287818	1,1386681
8.	Івано-Франківська	0,824018	0,927218	0,738666	0,751033	1,124988	0,466969	1,849339	0,427913	1,0136160
9.	Київська	1,064007	1,162786	0,464	0,861546	1,534898	1,036137	1,506215	0,714047	1,316999
10.	Кіровоградська	0,859912	0,912578	0,442666	1,133513	1,120544	2,138376	0,781438	0,294572	0,9364498
11.	Луганська	0,482207	0,314091	0,973333	0,353064	0,354576	0,88749	0,649701	0,598104	0,1537327
12.	Львівська	0,926422	0,923490	1,32	1,075401	0,994857	0,509488	1,102412	0,340853	0,9407642
13.	Миколаївська	0,924942	0,980719	0,765333	0,896378	0,977977	1,774933	0,432281	3,27934	0,9852578
14.	Одеська	1,0156	1,195560	1,256	1,085843	0,981389	1,11339	0,375178	0,295378	1,2594004

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	1,021446	0,965197	0,917333	0,856773	1,108572	1,546321	0,79901	1,50168	0,8804527
16.	Рівненська	0,837836	0,861128	0,848	0,837748	0,965495	0,825233	2,789169	0,740866	0,8369333
17.	Сумська	0,957861	0,886436	0,904	0,932572	1,113	1,562703	1,664925	0,571085	0,8515446
18.	Тернопільська	0,747721	0,800790	1,018666	1,217724	1,116302	1,007927	0,761115	0,033446	0,787950
19.	Харківська	1,004556	1,249069	1,781333	1,646868	1,054238	0,910675	0,61743	0,732624	1,2815017
20.	Херсонська	0,8512	0,948929	0,682666	1,221567	1,05303	1,914728	0,575761	0,170611	1,0280763
21.	Хмельницька	0,911745	0,846204	0,688	0,952441	1,154059	1,239852	0,893509	0,376328	0,8334885
22.	Черкаська	0,859008	0,936173	0,84	0,835254	1,21398	1,197288	1,095497	0,418954	0,9312111
23.	Чернівецька	0,755742	0,812457	0,914666	1,212317	1,068432	0,529826	1,13984	0,191142	0,7960222
24.	Чернігівська	0,890273	0,904977	0,546666	1,055603	1,252961	2,034207	2,84972	0,529781	0,8607007

Розраховано за: [331; 332].

Продовження табл. Г.2

№ з/п	Регіони	Вантажооборот автомобільного транспорту	Відправлення пасажирів залізничним транспортом	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування	Довжина автомобільних доріг загального користування	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку	Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку	Абоненти Інтернет	Інтегральний показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Вінницька	0,826768	0,869557	1,368091	1,555508	0,585441	0,704328	0,477959	0,749848772
2.	Волинська	1,414697	0,494485	1,160716	1,559915	0,646755	0,907812	0,501546	0,701835145
3.	Дніпропетровська	0,89769	1,250373	0,97439	0,741494	0,75006	0,96706	0,713154	1,088253931
4.	Донецька	0,42107	0,905336	0,751248	0,498203	0,710004	1,153913	0,364692	0,488913
5.	Житомирська	0,652539	0,84414	1,662086	1,787379	0,615597	0,727283	0,365018	0,673769184
6.	Закарпатська	2,979704	0,688253	0,975739	0,687526	0,628513	0,839201	0,360535	0,593997991
7.	Запорізька	0,584918	1,094708	1,14983	1,047159	0,759795	1,011172	0,66424	0,972448414
8.	Івано-Франківська	0,875	0,428525	0,729333	0,778073	0,572722	0,812351	0,413942	0,663646406
9.	Київська	1,586068	5,408193	0,940185	1,302408	0,946189	1,047695	0,65579	1,104837223
10.	Кіровоградська	1,433638	0,541081	1,87279	1,698307	0,645712	0,879963	0,544607	0,753400737
11.	Луганська	0,437891	0,457619	1,010543	0,701814	0,620567	1,126782	0,23042	0,312659381
12.	Львівська	1,375634	1,363563	1,017149	0,869557	0,733979	0,85268	0,760718	0,858053112
13.	Миколаївська	0,878906	0,255728	1,252855	1,087202	0,798883	1,053106	0,668459	0,904924093
14.	Одеська	0,932103	0,881154	0,89139	0,910926	1,299646	1,046956	3,921835	0,825307931

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
15.	Полтавська	1,761242	1,135906	1,208403	1,622558	0,741533	1,009684	0,564454	0,958658656
16.	Рівненська	0,861676	0,670385	1,015336	1,151569	0,543755	0,714642	0,37681	0,581430758
17.	Сумська	0,469341	1,290855	1,288777	1,696652	0,703326	1,003462	0,488711	0,918319169
18.	Тернопільська	0,845494	0,566142	1,080085	1,230798	0,561922	0,606617	0,528347	0,556451974
19.	Харківська	0,783024	1,670527	1,141072	0,926358	0,90882	1,149323	0,568529	1,042973819
20.	Херсонська	0,958507	0,227171	0,870253	1,234682	0,759059	1,105499	0,581029	0,648318048
21.	Хмельницька	1,453396	0,56781	1,163593	1,4592	0,557967	0,612272	0,470883	0,625242603
22.	Черкаська	1,678226	0,450103	0,965464	1,287438	0,690308	0,839823	0,48188	0,75728561
23.	Чернівецька	0,91277	0,204956	0,926354	0,836109	0,711033	0,883324	0,439366	0,528496218
24.	Чернігівська	0,552375	0,965791	1,662039	1,933037	0,793573	0,984386	0,590019	0,804155718

Розраховано за: [331; 332].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Вхідні показники конкурентоспроможності регіонів України – питомі показники (у розрахунку на одну особу) за 2016 р.

№ з/п	Регіони	Чисельність наявного населення, осіб	Валовий регіональний продукт у факт. цінах, грн	Середньомісячна заробітна плата, грн	Продукція сільського господарства, грн	Кількість зайнятих економічною діяльністю, осіб	Експорт товарів, млн дол. США	Експорт послуг, тис. дол. США на тис. осіб	Наявний дохід населення, грн	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Територія, тис. га
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Вінницька	1590357	46615	4189	13355	0,414247	0,000618	0,041562	33848,9	0,001156	0,001666
2.	Волинська	1040954	34310	4047	6295	0,367067	0,000588	0,048799	28312,5	0,0008	0,001935
3.	Дніпропетровська	3230411	75396	5075	4682	0,441244	0,001815	0,054359	43458,3	0,000681	0,000988
4.	Донецька	4244057	32318	5989	1766	0,176341	0,000808	0,105113	19434,3	0,000419	0,000625
5.	Житомирська	1240482	38520	4000	7562	0,409196	0,000391	0,032809	31441,3	0,00104	0,002404
6.	Закарпатська	1258777	25727	4298	3149	0,40158	0,000963	0,146171	25045,3	0,000308	0,001013
7.	Запорізька	1739488	59729	5080	5684	0,422481	0,001318	0,097614	42117,8	0,001223	0,001563
8.	Івано-Франківська	1379915	37220	4202	4196	0,403576	0,000416	0,039061	29975,4	0,000358	0,001009
9.	Київська	1734471	74216	5229	3343	0,42451	0,000983	0,123148	39177,9	0,000873	0,001621
10.	Кіровоградська	965756	47469	3974	12416	0,389022	0,000443	0,027956	30979,9	0,001855	0,002546
11.	Луганська	2195290	14251	4637	2189	0,135973	0,000198	0,00451	11919,7	0,000777	0,001215

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12.	Львівська	2534027	2534	4559	3652	0,413176	0,000503	0,155367	33673,5	0,000398	0,000862
13.	Миколаївська	1150126	1150,1	4887	8416	0,433083	0,001449	0,370924	33186,6	0,001545	0,002138
14.	Одеська	2386516	2386,5	4809	4975	0,419272	0,000637	0,329185	37732	0,000925	0,001396
15.	Полтавська	1426828	1426,8	4621	12012	0,399768	0,001006	0,021166	36393,3	0,001287	0,002015
16.	Рівненська	1162763	1162,7	4364	5784	0,407822	0,000274	0,024856	29757,4	0,000679	0,001724
17.	Сумська	1104529	1104,5	4131	9192	0,433216	0,000491	0,022182	33944,4	0,001311	0,002158
18.	Тернопільська	1059192	1059,2	3695	8023	0,384822	0,000278	0,075434	26884,4	0,000913	0,001305
19.	Харківська	2701188	2701,2	4448	5774	0,457799	0,00038	0,100104	36587,7	0,00081	0,001163
20.	Херсонська	1055649	1055,6	4046	10606	0,417752	0,000234	0,030125	31242,7	0,001689	0,002696
21.	Хмельницька	1285267	1285,3	4043	9729	0,396883	0,000248	0,015405	32650	0,001155	0,001605
22.	Черкаська	1231207	1231,2	4148	12112	0,420319	0,000385	0,016001	30608,7	0,00107	0,001699
23.	Чернівецька	908120	908,1	3828	4715	0,414152	0,000131	0,022464	26838,3	0,000487	0,000892
24.	Чернігівська	1033412	1033,4	4002	9981	0,411065	0,000419	0,01916	31707,1	0,001695	0,003087
25.	Україна	42584542	42584,5	5183	5967	0,382226	0,000503	0,231728	35610,1	0,000856	0,001417

Розраховано за: [333; 334].

Продовження табл. Д.1

№ з/п	Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції, грн	Капітальні інвестиції, грн	Роздрібний товарообіг підприємств, млн грн	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи, тис. грн	Загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн	Чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР, на тис. осіб	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції на тис. осіб	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію на тис. осіб	Прямі інвестиції, дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	37383,1	5224	0,007951	0,024444	0,454734	0,442656	0,040241	0,09746	113,1
2.	Волинська	22440,1	6144	0,011515	0,013069	0,141612	0,247839	0,010567	0,103746	225,9
3.	Дніпропетровська	106550,5	10239,5	0,016162	0,56019	4,415763	2,994985	0,075223	0,136516	1074,7
4.	Донецька	49851,4	2806	0,003777	0,004169	0,143951	0,051131	0,036051	0,044298	385
5.	Житомирська	27077,6	4477,5	0,009582	0,017182	0,115985	0,296655	0,016123	0,133011	178,8
6.	Закарпатська	14672,2	3712,2	0,010618	0,036849	0,0474	0,538608	0,008738	0,106451	252,9
7.	Запорізька	87566,3	6323,7	0,014579	0,391847	0,279277	2,416212	0,608221	0,122449	372,3
8.	Івано-Франківська	26983,3	5765,8	0,008453	0,014728	0,058313	0,379738	0,078991	0,09276	593,6
9.	Київська	56092,8	19340,1	0,021367	0,152276	0,345288	1,056789	0,094552	0,166619	869,7
10.	Кіровоградська	25968,7	6599,2	0,010281	0,071288	0,271622	0,496997	0,032098	0,098364	61,3
11.	Луганська	17132,7	1877,4	0,001606	0,010501	0,019795	0,168086	0,006833	0,030975	172,6
12.	Львівська	28564,7	7395,5	0,013464	0,102686	0,169406	1,834254	0,212707	0,122731	434,5
13.	Миколаївська	40161,1	8435,7	0,011553	0,330445	0,549377	1,869403	0,052169	0,079124	197,5
14.	Одеська	24675,5	7036,7	0,018268	0,09719	0,106311	1,417976	0,025141	0,080034	560

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	100659,1	10712	0,010801	0,037788	0,149504	0,912532	0,063779	0,125456	704,4
16.	Рівненська	26815,2	3723,7	0,008474	0,008021	0,034763	0,281242	0,047304	0,116109	157
17.	Сумська	32615,7	5207	0,008455	0,114838	0,307832	2,586691	0,125849	0,106836	171,8
18.	Тернопільська	15516,7	4615	0,007602	0,013267	0,081073	0,361594	0,134063	0,086858	45,8
19.	Харківська	56705,6	6141,1	0,015493	0,737845	0,424431	6,098771	0,136606	0,133644	606,1
20.	Херсонська	24284,3	4341,3	0,011905	0,044664	0,071068	0,647025	0,062524	0,090944	191,6
21.	Хмельницька	26335	7090,6	0,008971	0,009746	0,037342	0,249747	0,018673	0,109702	124,5
22.	Черкаська	47144,1	5268,7	0,009871	0,090989	0,036439	0,633528	0,051982	0,12102	271,5
23.	Чернівецька	10369	2945,9	0,009018	0,066992	0,02096	0,921705	0,042947	0,059465	63,4
24.	Чернігівська	37223,1	5160,3	0,009634	0,039675	0,063248	0,699632	0,12096	0,101606	233,7
25.	Україна	50571,9	8451,6	0,013056	0,257246	0,54549	2,29924	0,097195	0,1037	886

Розраховано за: [333; 334].

Продовження табл. Д.1

№ з/п	Регіони	Наявний дохід населення , грн	Витрати населення, грн	Кількість студентів вищих навчальних закладів, тис. осіб	Кікість вищих навчальних закладів на тис. осіб	Житловий фонд, м2 загальної площі	Землі сількогосподарського призначення, тсис га	Ліси та лісьвкриті площі, тис. га на тис. осіб	Поточні витрати на охоону навколишнього середовища, млн грн на тис. осіб	Оборот роздрібної торгівлі, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	33848,9	43026,4	0,284	0,014462	0,02981	0,001298	0,239122	0,113242	0,024146
2.	Волинська	28312,5	41994,6	0,257	0,013449	0,022951	0,001037	0,670221	0,109798	0,027693
3.	Дніпропетровська	43458,3	56205,8	0,371	0,016407	0,024155	0,000799	0,059683	1,696911	0,032943
4.	Донецька	19434,3	20737,6	0,317	0,005891	0,012111	0,000493	0,048068	0,484095	0,008653
5.	Житомирська	31441,3	42684,9	0,25	0,016123	0,027194	0,001275	0,905603	0,083273	0,02538
6.	Закарпатська	25045,3	36448,8	0,18	0,011122	0,024343	0,000373	0,575151	0,102558	0,021704
7.	Запорізька	42117,8	52984,7	0,401	0,013797	0,023489	0,001321	0,068583	1,063294	0,031873
8.	Івано-Франківська	29975,4	43288	0,276	0,011595	0,026264	0,000467	0,460686	0,183129	0,027289
9.	Київська	39177,9	56466,3	0,17	0,012684	0,035768	0,001034	0,374056	0,346555	0,035745
10.	Кіровоградська	30979,9	44292,9	0,161	0,016567	0,026089	0,002153	0,195796	0,11783	0,026526
11.	Луганська	11919,7	12754,2	0,365	0,005466	0,008573	0,000891	0,162301	0,277365	0,004158
12.	Львівська	33673,5	46691,9	0,493	0,016575	0,022952	0,000509	0,274152	0,151342	0,02698
13.	Миколаївська	33186,6	46933,8	0,283	0,013912	0,022391	0,001786	0,108251	1,181462	0,027925
14.	Одеська	37732	59059,2	0,475	0,016761	0,022465	0,001114	0,093442	0,217767	0,036058

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	36393,3	45708	0,341	0,012616	0,025337	0,001558	0,200378	0,640594	0,025002
16.	Рівненська	29757,4	40848,3	0,311	0,012901	0,022245	0,000824	0,693042	0,28322	0,022058
17.	Сумська	33944,4	41952,4	0,332	0,013581	0,025591	0,001574	0,417293	0,278859	0,023796
18.	Тернопільська	26884,4	37754,1	0,399	0,018882	0,025872	0,001013	0,190427	0,012085	0,021237
19.	Харківська	36587,7	59945,8	0,659	0,025544	0,024069	0,000916	0,154524	0,304457	0,035504
20.	Херсонська	31242,7	45810,2	0,257	0,018947	0,024071	0,001925	0,144089	0,070102	0,028191
21.	Хмельницька	32650	40638,1	0,252	0,014005	0,026934	0,001248	0,223761	0,14059	0,023205
22.	Черкаська	30608,7	44248,6	0,314	0,012995	0,0279	0,001208	0,275016	0,162118	0,025026
23.	Чернівецька	26838,3	38057,2	0,346	0,017619	0,024597	0,00053	0,284	0,077304	0,02091
24.	Чернігівська	31707,1	43287,1	0,204	0,015483	0,028256	0,002055	0,716567	0,227792	0,023945
25.	Україна	35610,1	47355,6	0,373	0,015428	0,022963	0,001003	0,249694	0,448478	0,0276

Розраховано за: [333; 334].

Продовження табл. Д.1

№ з/п	Регіони	Вантажооборот автомобільного транспорту, млн ткм	Відправлення пасажирів залізничним транспортом, на тис. осіб	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування, км	Довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км на тис. осіб	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку, млн грн	Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку , тис.	Абоненти Інтернет , на тис. осіб
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Вінницька	0,00114	0,007482	0,000675	0,005973	0,000839	0,000987	0,376132
2.	Волинська	0,002026	0,004323	0,00057	0,005956	0,000922	0,001256	0,32488
3.	Дніпропетровська	0,001369	0,011856	0,000481	0,002848	0,00094	0,00132	0,31445
4.	Донецька	0,000526	0,006951	0,00037	0,001909	0,000947	0,001513	0,269675
5.	Житомирська	0,000835	0,007175	0,000819	0,006852	0,000849	0,001014	0,370979
6.	Закарпатська	0,003863	0,006514	0,000478	0,002622	0,000873	0,001167	0,235462
7.	Запорізька	0,000796	0,01006	0,000568	0,004024	0,001046	0,001339	0,350043
8.	Івано-Франківська	0,001195	0,004058	0,000358	0,002971	0,000793	0,001146	0,234872
9.	Київська	0,002222	0,050447	0,00046	0,004958	0,001091	0,001047	0,41695
10.	Кіровоградська	0,001237	0,004866	0,000925	0,006523	0,000903	0,001218	0,230068
11.	Луганська	0,000392	0,005694	0,000497	0,002688	0,000876	0,001418	0,210222
12.	Львівська	0,00178	0,012076	0,000498	0,003315	0,001039	0,001125	0,431768
13.	Миколаївська	0,001223	0,002435	0,000618	0,004174	0,001045	0,001422	0,44057
14.	Одеська	0,001172	0,008171	0,000437	0,003478	0,001626	0,001404	0,95022

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
15.	Полтавська	0,002474	0,010443	0,000597	0,006238	0,001046	0,001389	0,273199
16.	Рівненська	0,00149	0,005676	0,000497	0,004386	0,000768	0,000996	0,28064
17.	Сумська	0,000603	0,011317	0,000636	0,006519	0,000978	0,001355	0,2555
18.	Тернопільська	0,001244	0,005476	0,000532	0,004721	0,000796	0,000834	0,245185
19.	Харківська	0,001396	0,015697	0,000563	0,003554	0,001187	0,001561	0,352991
20.	Херсонська	0,0012	0,002274	0,000429	0,004737	0,001078	0,001509	0,268568
21.	Хмельницька	0,001744	0,004668	0,000574	0,005602	0,000768	0,000818	0,273321
22.	Черкаська	0,001635	0,004142	0,000478	0,004955	0,0009	0,001177	0,387752
23.	Чернівецька	0,001243	0,001872	0,000455	0,003193	0,000996	0,001243	0,225746
24.	Чернігівська	0,001052	0,009386	0,000823	0,007451	0,001061	0,001359	0,424327
25.	Україна	0,001363	0,009137	0,000492	0,003828	0,001454	0,001332	0,392702

Розраховано за: [333; 334].

Додаток Д

Таблиця Д.2

Вхідні показники конкурентоспроможності регіонів України – відносні показники до середньоукраїнського рівня за 2016 р.

№ з/п	Регіони	Середньомісячна заробітна плата	Продукція сільського господарства	Кількість зайнятих економічною діяльністю	Експорт товарів	Експорт послуг	Наявний дохід населення	Площа сільськогосподарських угідь	Територія
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Вінницька	0,8082192	2,238143	1,083775	0,72388	0,179362	0,9505421	1,350292	1,175329
2.	Волинська	0,7808219	1,054969	0,960342	0,688425	0,210598	0,7950693	0,934852	1,36538
3.	Дніпропетровська	0,9791626	0,784649	1,154408	2,126196	0,234579	1,2203925	0,795455	0,697245
4.	Донецька	1,1555084	0,295961	0,461352	0,946721	0,453601	0,5457524	0,48917	0,440842
5.	Житомирська	0,7717538	1,267304	1,070561	0,457605	0,141588	0,8829320	1,215244	1,696518
6.	Закарпатська	0,8292495	0,527736	1,050637	1,127524	0,6308	0,7033201	0,359813	0,71483
7.	Запорізька	0,9801273	0,952572	1,105318	1,543663	0,421249	1,1827487	1,428551	1,102593
8.	Івано-Франківська	0,8107274	0,703201	1,055857	0,486901	0,168562	0,841766	0,417796	0,712106
9.	Київська	1,0088752	0,560248	1,110627	1,151306	0,531443	1,1001906	1,019468	1,14394
10.	Кіровоградська	0,7667374	2,080778	1,01778	0,518292	0,120648	0,8699750	2,166616	1,796368
11.	Луганська	0,8946556	0,366851	0,35574	0,232436	0,019461	0,3347280	0,907855	0,857595

Продовження табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12.	Львівська	0,8796064	0,612033	1,080975	0,589537	0,670466	0,9456165	0,465398	0,607858
13.	Миколаївська	0,9428902	1,410424	1,133056	1,696843	1,600657	0,9319434	1,805179	1,508218
14.	Одеська	0,927841	0,833752	1,096924	0,746156	1,420561	1,0595870	1,080602	0,984922
15.	Полтавська	0,8915686	2,013072	1,045895	1,178666	0,091339	1,0219937	1,504066	1,421692
16.	Рівненська	0,8419834	0,969331	1,066966	0,320592	0,107258	0,8356449	0,793314	1,216702
17.	Сумська	0,7970287	1,540473	1,133405	0,574897	0,095722	0,9532239	1,531408	1,522379
18.	Тернопільська	0,7129076	1,344562	1,006792	0,325404	0,325533	0,7549655	1,066881	0,92087
19.	Харківська	0,8581902	0,967655	1,197718	0,445617	0,431991	1,0274528	0,945852	0,82066
20.	Херсонська	0,780629	1,777443	1,092948	0,273578	0,129996	0,8773550	1,972602	1,902261
21.	Хмельницька	0,7800502	1,630468	1,038346	0,2904	0,066481	0,9168747	1,349051	1,132464
22.	Черкаська	0,8003087	2,029831	1,099663	0,451159	0,069049	0,8595510	1,249448	1,198635
23.	Чернівецька	0,7385684	0,790179	1,083529	0,153853	0,096942	0,7536710	0,569374	0,629023
24.	Чернігівська	0,7721397	1,6727	1,075453	0,49048	0,082683	0,8903962	1,979665	2,178199

Розраховано за: [333; 334].

Продовження табл. Д.2

№ з/п	Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції	Капітальні інвестиції	Роздрібний товарообіг підприємств	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи	Загальний обсяг інноваційних витрат	Чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	Прямі інвестиції
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,739207	0,618108	0,608976	0,095023	0,833624	0,192528	0,41404	0,939853	0,127652
2.	Волинська	0,443727	0,726963	0,881948	0,050803	0,259604	0,107796	0,108722	1,000495	0,254966
3.	Дніпропетровська	2,106911	1,211546	1,237922	2,177644	8,095033	1,302595	0,773936	1,316448	1,21298
4.	Донецька	0,985753	0,332008	0,289324	0,016208	0,263892	0,022238	0,370908	0,427169	0,434537
5.	Житомирська	0,535428	0,529781	0,733951	0,066794	0,212624	0,129025	0,165881	1,282674	0,201806
6.	Закарпатська	0,290126	0,43923	0,813272	0,143243	0,086894	0,234259	0,089908	1,026547	0,28544
7.	Запорізька	1,731521	0,748225	1,116633	1,523237	0,511974	1,050882	6,257787	1,180813	0,420203
8.	Івано-Франківська	0,533563	0,682214	0,647467	0,057252	0,106901	0,165156	0,812701	0,8945	0,669977
9.	Київська	1,109169	2,288336	1,636571	0,591948	0,632987	0,459633	0,972822	1,60677	0,981603
10.	Кіровоградська	0,513501	0,780823	0,787463	0,277121	0,497941	0,216167	0,330256	0,948591	0,069187
11.	Луганська	0,338779	0,222135	0,123016	0,040819	0,036289	0,073106	0,0703	0,298703	0,194808
12.	Львівська	0,564833	0,875041	1,031261	0,399176	0,310557	0,797758	2,188437	1,18351	0,490406
13.	Миколаївська	0,794139	0,998119	0,884907	1,284547	1,007125	0,813035	0,536738	0,76299	0,222912
14.	Одеська	0,487929	0,832588	1,399209	0,377809	0,19489	0,616712	0,258668	0,771777	0,632054

Продовження табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	1,990416	1,267452	0,82727	0,146896	0,274072	0,396877	0,656185	1,209774	0,795034
16.	Рівненська	0,530239	0,440591	0,64907	0,031182	0,063728	0,122313	0,486663	1,119607	0,177201
17.	Сумська	0,644937	0,616096	0,647605	0,446412	0,564321	1,124991	1,294775	1,030215	0,193905
18.	Тернопільська	0,306825	0,54605	0,582286	0,051574	0,148624	0,157268	1,379336	0,837599	0,051693
19.	Харківська	1,121287	0,72662	1,186681	2,868248	0,778072	2,65253	1,405491	1,28877	0,684086
20.	Херсонська	0,480194	0,513666	0,911819	0,173626	0,130283	0,281396	0,643252	0,87695	0,216253
21.	Хмельницька	0,520744	0,838965	0,687132	0,037885	0,068456	0,108624	0,192121	1,05791	0,140519
22.	Черкаська	0,932219	0,623397	0,756078	0,353705	0,0668	0,275537	0,534817	1,167019	0,306433
23.	Чернівецька	0,205035	0,348561	0,690691	0,26042	0,038425	0,400865	0,441853	0,573421	0,071558
24.	Чернігівська	0,736043	0,610571	0,737873	0,15423	0,115948	0,304285	1,244495	0,979803	0,26377

Розраховано за: [333; 334].

Продовження табл. Д.2

№ з/п	Регіони	Наявний дохід населення	Витрати населення	Кількість студентів вищих навчальних закладів	Кікість вищих навчальних закладів	Житловий фонд	Землі сількогосподарського призначення	Ліси та лісьвкриті площі	Поточні витрати на охоону навколишнього середовища	Оборот роздрібної торгівлі
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,950542	0,908581	0,761394	0,937389	1,29819	1,293262	0,957687	0,25251	0,874848
2.	Волинська	0,795069	0,886792	0,689008	0,871732	0,999482	1,033874	2,684289	0,244835	1,003377
3.	Дніпропетровська	1,220392	1,18688	0,994638	1,06342	1,051917	0,796471	0,239024	3,783703	1,193619
4.	Донецька	0,545752	0,437912	0,849866	0,381808	0,527396	0,491805	0,192505	1,079405	0,31352
5.	Житомирська	0,882932	0,901369	0,670241	1,045024	1,184267	1,271237	3,626904	0,185682	0,919564
6.	Закарпатська	0,703320	0,769682	0,482574	0,720885	1,060119	0,371505	2,303466	0,228685	0,786372
7.	Запорізька	1,18274	1,118868	1,075067	0,894286	1,022887	1,316635	0,27467	2,370915	1,154839
8.	Івано-Франківська	0,84176	0,914105	0,739946	0,751544	1,143752	0,465868	1,844981	0,408331	0,988757
9.	Київська	1,100190	1,192389	0,455764	0,822133	1,557625	1,030542	1,498083	0,77275	1,295111
10.	Кіровоградська	0,869975	0,935325	0,431635	1,073839	1,136152	2,14588	0,784181	0,262745	0,961112
11.	Луганська	0,334728	0,269328	0,978552	0,354304	0,373336	0,887904	0,650004	0,618463	0,150637
12.	Львівська	0,945616	0,985984	1,321716	1,074298	0,999523	0,50742	1,097939	0,337453	0,977562
13.	Миколаївська	0,931943	0,991092	0,758713	0,901698	0,975112	1,780049	0,433527	2,634327	1,011779
14.	Одеська	1,059587	1,247142	1,273458	1,086381	0,978295	1,110561	0,374225	0,485566	1,306481

Продовження табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	1,021993	0,965207	0,914209	0,817688	1,103369	1,553038	0,802481	1,428348	0,905867
16.	Рівненська	0,835644	0,862586	0,83378	0,836155	0,968747	0,821164	2,775416	0,631481	0,799206
17.	Сумська	0,953223	0,885901	0,89008	0,880239	1,114447	1,568568	1,671174	0,621775	0,862172
18.	Тернопільська	0,754965	0,797246	1,069705	1,223889	1,126667	1,009955	0,762647	0,026946	0,769464
19.	Харківська	1,027452	1,265865	1,766756	1,655697	1,048168	0,912779	0,618856	0,678872	1,286406
20.	Херсонська	0,877355	0,967366	0,689008	1,227996	1,048273	1,918963	0,577034	0,156305	1,021432
21.	Хмельницька	0,916874	0,858147	0,675603	0,907749	1,172954	1,243536	0,896164	0,31349	0,840782
22.	Черкаська	0,859551	0,934390	0,841823	0,842317	1,215012	1,203748	1,101407	0,361484	0,906745
23.	Чернівецька	0,753671	0,803647	0,927614	1,141993	1,071159	0,528675	1,137366	0,172367	0,757626
24.	Чернігівська	0,890396	0,91408	0,546917	1,003536	1,2305	2,048503	2,869747	0,507917	0,867581

Розраховано за: [333; 334].

Продовження табл. Д.2

№ з/п	Регіони	Вантажооборот автомобільного транспорту	Відправлення пасажирів залізничним транспортом	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування	Довжина автомобільних доріг загального користування	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку	Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку	Абоненти Інтернет	Інтегральний показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Вінницька	0,83685	0,818923	1,372575	1,560606	0,576914	0,741014	0,957833	0,711514
2.	Волинська	1,486495	0,47312	1,157843	1,556054	0,633944	0,943354	0,827332	0,652307
3.	Дніпропетровська	1,004391	1,297573	0,977732	0,744037	0,646757	0,991296	0,800734	0,985475
4.	Донецька	0,385675	0,760732	0,751874	0,498618	0,651439	1,135952	0,686708	0,384526
5.	Житомирська	0,612636	0,785218	1,664676	1,790164	0,584153	0,761053	0,9447	0,686043
6.	Закарпатська	2,834788	0,712945	0,972018	0,684904	0,60058	0,875845	0,599608	0,580939
7.	Запорізька	0,583996	1,101051	1,154415	1,051335	0,719669	1,005177	0,891379	0,934721
8.	Івано-Франківська	0,877151	0,444147	0,727614	0,77624	0,545415	0,860768	0,598087	0,591589
9.	Київська	1,630847	5,521178	0,935109	1,295376	0,750224	0,785759	1,061767	1,064317
10.	Кіровоградська	0,908033	0,532625	1,879362	1,704267	0,620986	0,914731	0,585888	0,689007
11.	Луганська	0,287513	0,623173	1,011014	0,702141	0,602455	1,064954	0,535325	0,299051
12.	Львівська	1,306388	1,321603	1,013021	0,866029	0,714752	0,844878	1,09947	0,813541
13.	Миколаївська	0,897547	0,266442	1,256466	1,090336	0,719095	1,067735	1,121872	0,883402
14.	Одеська	0,859815	0,894254	0,889125	0,908611	1,118452	1,053868	2,419686	0,775186

Продовження табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
15.	Полтавська	1,815841	1,142893	1,213653	1,629607	0,719491	1,043056	0,695678	0,88692
16.	Рівненська	1,093536	0,621217	1,01033	1,145891	0,527958	0,747479	0,714601	0,599899
17.	Сумська	0,442617	1,238579	1,293614	1,70302	0,672495	1,017531	0,650605	0,849759
18.	Тернопільська	0,912941	0,5993	1,082258	1,233274	0,547699	0,626415	0,62436	0,53343
19.	Харківська	1,024261	1,717915	1,143708	0,928498	0,816658	1,172254	0,898884	1,00193
20.	Херсонська	0,880552	0,248818	0,872178	1,237413	0,741555	1,133137	0,683866	0,608191
21.	Хмельницька	1,279527	0,510915	1,16705	1,463536	0,528317	0,613903	0,696021	0,563092
22.	Черкаська	1,199932	0,453346	0,970673	1,294384	0,619113	0,88381	0,987391	0,701002
23.	Чернівецька	0,912168	0,204879	0,924343	0,834294	0,685394	0,933184	0,574842	0,489295
24.	Чернігівська	0,771893	1,02728	1,673719	1,946622	0,729824	1,020495	1,080523	0,817543

Розраховано за: [333; 334].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Вхідні показники конкурентоспроможності регіонів України – питомі показники (у розрахунку на одну особу) за 2017 р.

№ з/п	Регіони	Чисельність наявного населення, осіб	Середньомісячна заробітна плата, грн	Продукція сільського господарства, грн	Кількість зайнятих економічною діяльністю, осіб	Експорт товарів, млн дол. США	Експорт послуг, тис. дол. США на тис. осіб	Наявний дохід населення, грн	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Територія, тис. га
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	1575808	6121	12901	0,406712	0,000773	0,050006	43725	0,001278	0,001681
2.	Волинська	1038457	5849	6610	0,352446	0,000664	0,061052	38068,7	0,001009	0,00194
3.	Дніпропетровська	3231140	6939	4722	0,430467	0,002183	0,038686	54215,4	0,000777	0,000988
4.	Донецька	4200461	7764	1819	0,174814	0,001055	0,030068	24947,5	0,000487	0,000631
5.	Житомирська	1231239	5836	8051	0,414704	0,000479	0,043615	41786,6	0,001226	0,002423
6.	Закарпатська	1258155	6355	3195	0,394467	0,00115	0,204188	33281,7	0,000359	0,001014
7.	Запорізька	1723171	6863	5548	0,41766	0,00173	0,0997	52726,9	0,001299	0,001577
8.	Івано-Франківська	1377496	6074	4373	0,405809	0,000483	0,03971	39325,5	0,000457	0,001011
9.	Київська	1754284	7188	3184	0,422452	0,000997	0,149292	50320,5	0,000941	0,001603
10.	Кіровоградська	956250	5792	10790	0,394039	0,000435	0,024157	40877,2	0,002125	0,002571
11.	Луганська	2167802	5862	2075	0,134745	0,000108	0,013654	16468,2	0,00088	0,001231

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
12.	Львівська	2529608	6391	3879	0,4154	0,000627	0,186234	44194,2	0,000498	0,000863
13.	Миколаївська	1141324	6709	7710	0,429063	0,001665	0,399624	43851,8	0,001757	0,002154
14.	Одеська	2383075	6542	4952	0,414003	0,000761	0,326679	48473,7	0,001088	0,001398
15.	Полтавська	1413829	6551	10080	0,406697	0,001319	0,024897	47075,3	0,001531	0,002033
16.	Рівненська	1160647	6013	6076	0,396503	0,00033	0,03119	38881,8	0,000797	0,001728
17.	Сумська	1094284	5946	9272	0,439922	0,000615	0,036188	44323,3	0,001551	0,002178
18.	Тернопільська	1052312	5554	8971	0,37926	0,000361	0,054927	35211,2	0,000994	0,001314
19.	Харківська	2694007	6244	5227	0,462916	0,000442	0,111655	46789,7	0,000895	0,001166
20.	Херсонська	1046981	5842	10637	0,422357	0,000276	0,030278	40242,6	0,001881	0,002718
21.	Хмельницька	1274409	5938	10983	0,404894	0,000367	0,021029	42349,6	0,001231	0,001619
22.	Черкаська	1220363	6042	10819	0,424792	0,000506	0,022288	40589	0,001189	0,001714
23.	Чернівецька	906701	5621	4973	0,41833	0,000165	0,027572	35403,4	0,000518	0,000893
24.	Чернігівська	1020078	5636	10639	0,417713	0,000613	0,025488	41320,7	0,002027	0,003128
25.	Україна	42386403	7104	5865	0,381169	0,001021	0,252777	45762,7	0,000979	0,001424

Розраховано за: [335; 336].

Продовження табл. Е.1

№ з/п	Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції, грн	Капітальні інвестиції, грн	Роздрібний товарообіг підприємств, млн грн	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи, тис. грн	Загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн	Чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР, на тис. осіб	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції на тис. осіб	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію на тис. осіб	Прямі інвестиції, дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	45607,7	7451,8	0,007793	0,028425	0,063737	0,397891	0,032999	0,008884	129,1
2.	Волинська	28099	6790,8	0,009202	0,017656	0,156076	0,302372	0,006741	0,011556	255,9
3.	Дніпропетровська	136028,7	13294,8	0,01735	0,689432	0,348871	2,771158	0,025997	0,005571	1182,2
4.	Донецька	63147,8	4102,5	0,003754	0,00315	0,172678	0,05666	0,024045	0,003095	288,9
5.	Житомирська	33289,2	6244,4	0,010056	0,022653	0,008482	0,332998	0,016244	0,016244	186
6.	Закарпатська	17799,3	4478,7	0,009694	0,043805	0,020864	0,446686	0,006359	0,007153	261,5
7.	Запорізька	114071,5	9176,2	0,014816	0,49683	0,808602	2,446652	0,185124	0,01799	529,2
8.	Івано-Франківська	35420,8	7055,2	0,008277	0,020189	0,097417	0,421054	0,079129	0,010163	660,3
9.	Київська	64733,6	19840,4	0,023811	0,160062	0,165135	1,02891	0,066124	0,012541	900,2
10.	Кіровоградська	30779,2	7669,2	0,0109	0,076261	0,527239	0,526013	0,037647	0,013595	71,6
11.	Луганська	11218,1	1529,6	0,00149	0,011926	0,009327	0,161454	0,005074	0,001384	202,8
12.	Львівська	36123,2	9590,8	0,014648	0,135665	0,122567	1,850089	0,097644	0,009488	472,5
13.	Миколаївська	46799,4	9762,3	0,011573	0,287633	0,284678	1,987166	0,016647	0,010514	182,8
14.	Одеська	28294,6	9394,4	0,019723	0,110669	0,063007	1,260137	0,02224	0,007134	574,3

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	136094,3	11225,3	0,011794	0,045833	0,048257	0,83532	0,060828	0,013439	742,7
16.	Рівненська	31561,1	5278,8	0,008102	0,011803	0,006303	0,32568	0,00517	0,002585	145,9
17.	Сумська	39064,5	6331,6	0,008838	0,143858	0,546913	1,9017	0,198303	0,015535	170,2
18.	Тернопільська	20539,6	6793,9	0,006204	0,018246	0,10428	0,343054	0,037061	0,008553	42,8
19.	Харківська	68469,6	7219,2	0,017104	0,805686	0,330692	5,512606	0,146993	0,028582	245,4
20.	Херсонська	26746,2	7012,4	0,01212	0,068195	0,05363	0,699153	0,07641	0,009551	206,6
21.	Хмельницька	31386,1	8224,4	0,008858	0,013319	0,019266	0,298177	0,005493	0,003139	134,7
22.	Черкаська	56034,4	6663,8	0,009282	0,059141	0,102187	0,577697	0,04343	0,018847	276,4
23.	Чернівецька	12641,4	3308,6	0,007934	0,075	0,028776	0,892246	0,027572	0,00772	63,8
24.	Чернігівська	46135,5	7219,7	0,010083	0,042609	0,070293	0,685242	0,095091	0,006862	422
25.	Україна	61806,1	10598	0,013833	0,297206	0,215105	2,224157	0,056315	0,010617	925

Розраховано за: [335; 336].

Продовження табл. Е.1

№ з/п	Регіони	Наявний дохід населення , грн	Витрати населення, грн	Кількість студентів вищих навчальних закладів, тис. осіб	Кікість вищих навчальних закладів на тис. осіб	Житловий фонд, м2 загальної площі	Землі сількогосподарського призначення, тсис га	Ліси та лісьвкриті площі, тис. га на тис. осіб	Поточні витрати на охоону навколишнього середовища, млн грн на тис. осіб	Оборот роздрібної торгівлі, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	43725	57516,3	0,285	0,014596	0,03022	0,00131	0,241337	0,13758	0,013358
2.	Волинська	38068,7	56592,3	0,244	0,013482	0,02346	0,00104	0,671862	0,164475	0,014692
3.	Дніпропетровська	54215,4	71577,9	0,35	0,017022	0,023923	0,000799	0,059669	1,712553	0,022451
4.	Донецька	24947,5	25924,7	0,317	0,006904	0,01227	0,000499	0,048566	0,441047	0,005424
5.	Житомирська	41786,6	57293,5	0,243	0,016244	0,027445	0,001285	0,912414	0,094945	0,016522
6.	Закарпатська	33281,7	47721,9	0,188	0,011127	0,024646	0,000373	0,575446	0,130509	0,014803
7.	Запорізька	52726,9	68103,7	0,391	0,013928	0,02375	0,001334	0,069233	1,162392	0,02098
8.	Івано-Франківська	39325,5	56686,7	0,269	0,011615	0,02688	0,000468	0,46149	0,229547	0,013981
9.	Київська	50320,5	73201,1	0,157	0,011971	0,035773	0,001022	0,369837	0,501458	0,031336
10.	Кіровоградська	40877,2	58777,3	0,151	0,016732	0,026403	0,002174	0,197752	0,146824	0,016078
11.	Луганська	16468,2	16248,2	0,365	0,005997	0,00866	0,000902	0,16436	0,229126	0,002706
12.	Львівська	44194,2	59854,6	0,487	0,016999	0,0234	0,00051	0,274628	0,176549	0,020334
13.	Миколаївська	43851,8	59807,1	0,277	0,014895	0,022556	0,0018	0,109084	1,267563	0,017232
14.	Одеська	48473,7	74447,3	0,451	0,016785	0,023633	0,001116	0,093577	0,326637	0,025936

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	47075,3	59716,3	0,327	0,012731	0,025544	0,001573	0,202217	0,753839	0,018163
16.	Рівненська	38881,8	51747,4	0,28	0,012062	0,022309	0,000825	0,694268	0,296214	0,012862
17.	Сумська	44323,3	55905,9	0,316	0,012794	0,025903	0,001589	0,421189	0,416711	0,014838
18.	Тернопільська	35211,2	50323	0,39	0,017105	0,026365	0,00102	0,191673	0,012069	0,011072
19.	Харківська	46789,7	75245,4	0,636	0,024128	0,024171	0,000918	0,154936	0,334075	0,024134
20.	Херсонська	40242,6	59326,5	0,254	0,020058	0,023915	0,001941	0,145275	0,074595	0,018252
21.	Хмельницька	42349,6	54097,5	0,243	0,014124	0,027382	0,001258	0,225673	0,165488	0,01583
22.	Черкаська	40589	58067,4	0,303	0,013111	0,028134	0,001218	0,277458	0,208217	0,016291
23.	Чернівецька	35403,4	49776,3	0,329	0,017646	0,024758	0,000531	0,284438	0,095842	0,014948
24.	Чернігівська	41320,7	57923,4	0,197	0,015685	0,029323	0,002082	0,725925	0,279881	0,015608
25.	Україна	45762,7	61102,3	0,363	0,015595	0,023235	0,001008	0,250861	0,482853	0,019236

Розраховано за: [335; 336].

Продовження табл. Е.1

№ з/п	Регіони	Вантажооборот автомобільного транспорту, млн ткм	Відправлення пасажирів залізничним транспортом, на тис. осіб	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування, км	Довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км на тис. осіб	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку, млн грн	Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку , тис.	Абоненти Інтернет , на тис. осіб
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Вінницька	0,001061	0,002792	0,000682	0,006029	0,000565	0,000929	0,000529
2.	Волинська	0,002313	0,002311	0,000571	0,00597	0,000645	0,001226	0,00048
3.	Дніпропетровська	0,00149	0,004457	0,000481	0,002847	0,000661	0,001309	0,000478
4.	Донецька	0,000564	0,001024	0,000223	0,001928	0,000763	0,001568	0,00046
5.	Житомирська	0,000805	0,002355	0,000825	0,006904	0,000597	0,00095	0,000523
6.	Закарпатська	0,004201	0,002623	0,000478	0,002623	0,000651	0,001158	0,000405
7.	Запорізька	0,000884	0,003888	0,000573	0,004062	0,000803	0,001379	0,000516
8.	Івано-Франківська	0,001228	0,00196	0,000359	0,002976	0,00059	0,001142	0,000414
9.	Київська	0,002389	0,024796	0,000455	0,004902	0,000576	0,000918	0,000592
10.	Кіровоградська	0,001538	0,002405	0,000934	0,006588	0,000684	0,001247	0,000427
11.	Луганська	0,00022	0,000507	0,000251	0,002722	0,00066	0,001513	0,000383
12.	Львівська	0,00182	0,005021	0,000499	0,003321	0,00062	0,001087	0,000558
13.	Миколаївська	0,001285	0,001314	0,000623	0,004206	0,000796	0,001389	0,000622
14.	Одеська	0,001211	0,00407	0,000438	0,003483	0,0012	0,001347	0,001065

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
15.	Полтавська	0,001813	0,00389	0,000603	0,006295	0,000836	0,001417	0,00046
16.	Рівненська	0,001956	0,002671	0,000498	0,004394	0,000532	0,000981	0,000445
17.	Сумська	0,0007	0,004478	0,000642	0,00658	0,000788	0,001388	0,000437
18.	Тернопільська	0,001256	0,002471	0,000536	0,004751	0,000576	0,000845	0,000423
19.	Харківська	0,001662	0,009168	0,000564	0,003563	0,000876	0,001525	0,000511
20.	Херсонська	0,001293	0,001624	0,000433	0,004776	0,000889	0,001526	0,000456
21.	Хмельницька	0,001688	0,001962	0,000579	0,00565	0,000492	0,00081	0,000452
22.	Черкаська	0,002519	0,001967	0,000482	0,00508	0,000632	0,001095	0,000549
23.	Чернівецька	0,001403	0,000993	0,000455	0,003198	0,00068	0,001253	0,000403
24.	Чернігівська	0,001151	0,004607	0,000834	0,007548	0,000808	0,001284	0,000587
25.	Україна	0,00147	0,00389	0,000466	0,003848	0,000897	0,001314	0,000558

Розраховано за: [335; 336].

Додаток Е

Таблиця Е.2

Вхідні показники конкурентоспроможності регіонів України – відносні показники до середньоукраїнського рівня за 2017 р.

№ з/п	Регіони	Середньомісячна заробітна плата	Продукція сільського господарства	Кількість зайнятих економічною діяльністю	Експорт товарів	Експорт послуг	Наявний дохід населення	Площа сільськогосподарських угідь	Територія
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Вінницька	0,861627	2,199659	1,067011	0,757059	0,197827	0,955472	1,305839	1,180662
2.	Волинська	0,823339	1,127025	0,924644	0,650298	0,241526	0,831872	1,030519	1,362295
3.	Дніпропетровська	0,976774	0,805115	1,129333	2,138448	0,153044	1,184707	0,794087	0,693844
4.	Донецька	1,092905	0,310145	0,458626	1,033843	0,118951	0,545149	0,497159	0,443345
5.	Житомирська	0,821509	1,37272	1,087979	0,469226	0,172542	0,913115	1,252925	1,701301
6.	Закарпатська	0,894566	0,544757	1,034885	1,126282	0,807779	0,727267	0,366456	0,711856
7.	Запорізька	0,966075	0,945951	1,095734	1,694774	0,394419	1,152181	1,327207	1,107855
8.	Івано-Франківська	0,855011	0,74561	1,064642	0,473244	0,157094	0,859335	0,467167	0,710037
9.	Київська	1,011824	0,542882	1,108304	0,976413	0,590607	1,099596	0,961765	1,125758
10.	Кіровоградська	0,815315	1,839727	1,033764	0,425791	0,095566	0,893243	2,170487	1,805784
11.	Луганська	0,825169	0,353794	0,353504	0,105707	0,054018	0,359861	0,898761	0,864428

Продовження табл. Е.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12.	Львівська	0,899634	0,661381	1,089805	0,613937	0,736754	0,965725	0,509194	0,606086
13.	Миколаївська	0,944398	1,314578	1,125649	1,631453	1,580935	0,958243	1,795433	1,512778
14.	Одеська	0,92089	0,844331	1,086139	0,745707	1,29236	1,05924	1,111017	0,981755
15.	Полтавська	0,922157	1,71867	1,066972	1,291988	0,098494	1,028683	1,563835	1,428088
16.	Рівненська	0,846425	1,035976	1,040228	0,323543	0,123388	0,84964	0,813938	1,213249
17.	Сумська	0,836993	1,580904	1,154139	0,60226	0,143162	0,968546	1,584784	1,529482
18.	Тернопільська	0,781813	1,529582	0,994991	0,353965	0,217293	0,76943	1,0153	0,922578
19.	Харківська	0,878941	0,891219	1,214464	0,4333	0,441715	1,022442	0,914414	0,819019
20.	Херсонська	0,822354	1,81364	1,108056	0,270615	0,11978	0,879376	1,921602	1,909086
21.	Хмельницька	0,835867	1,872634	1,06224	0,359467	0,083193	0,925417	1,257138	1,136798
22.	Черкаська	0,850507	1,844672	1,114443	0,495966	0,088174	0,886945	1,214699	1,203659
23.	Чернівецька	0,791244	0,847911	1,09749	0,16186	0,109078	0,77363	0,529233	0,627076
24.	Чернігівська	0,793356	1,813981	1,095873	0,600356	0,100833	0,902934	2,070731	2,196404

Розраховано за: [335; 336].

Продовження табл. Е.2

№ з/п	Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції	Капітальні інвестиції	Роздрібний товарообіг підприємств	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи	Загальний обсяг інноваційних витрат	Чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	Прямі інвестиції
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,737916	0,703133	0,563384	0,095641	0,296306	0,178895	0,585968	0,836833	0,139568
2.	Волинська	0,454632	0,640762	0,665258	0,059406	0,725578	0,135949	0,119697	1,088446	0,276649
3.	Дніпропетровська	2,200894	1,254463	1,254252	2,319713	1,621861	1,245937	0,461634	0,524724	1,278054
4.	Донецька	1,021708	0,387101	0,271349	0,010598	0,80276	0,025475	0,426971	0,291515	0,312324
5.	Житомирська	0,538607	0,589206	0,726968	0,07622	0,03943	0,149719	0,288444	1,530036	0,201081
6.	Закарпатська	0,287986	0,422599	0,700803	0,14739	0,096992	0,200834	0,112909	0,673787	0,282703
7.	Запорізька	1,845635	0,865843	1,071068	1,671669	3,759101	1,100036	3,287278	1,694523	0,572108
8.	Івано-Франківська	0,573096	0,665711	0,598382	0,067928	0,452883	0,189309	1,40511	0,957308	0,713838
9.	Київська	1,047366	1,872089	1,721332	0,538557	0,767695	0,462607	1,174173	1,181236	0,973189
10.	Кіровоградська	0,497996	0,723646	0,788001	0,256595	2,451074	0,2365	0,668506	1,280519	0,077405
11.	Луганська	0,181505	0,144329	0,107696	0,040128	0,043362	0,072591	0,090105	0,130351	0,219243
12.	Львівська	0,58446	0,904963	1,058933	0,456468	0,569802	0,831816	1,733875	0,893659	0,510811
13.	Миколаївська	0,757197	0,921145	0,836596	0,967789	1,323435	0,893447	0,29561	0,990345	0,197622
14.	Одеська	0,457796	0,886431	1,425802	0,372366	0,292911	0,566568	0,394923	0,671932	0,620865

Продовження табл. Е.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	2,201956	1,05919	0,852616	0,154212	0,22434	0,375567	1,080129	1,265817	0,802919
16.	Рівненська	0,510647	0,498094	0,585692	0,039712	0,029301	0,146429	0,091796	0,243464	0,15773
17.	Сумська	0,632049	0,597433	0,638889	0,484034	2,542537	0,855021	3,521307	1,463298	0,184
18.	Тернопільська	0,332323	0,641055	0,44847	0,061391	0,484784	0,15424	0,658104	0,805586	0,04627
19.	Харківська	1,107813	0,681185	1,236471	2,71087	1,537348	2,478515	2,610181	2,692192	0,265297
20.	Херсонська	0,432744	0,661672	0,876146	0,229455	0,24932	0,314345	1,35683	0,899653	0,223351
21.	Хмельницька	0,507816	0,776033	0,640387	0,044816	0,089565	0,134063	0,097536	0,295641	0,145622
22.	Черкаська	0,906616	0,628779	0,671034	0,198992	0,475056	0,259738	0,771189	1,775223	0,298811
23.	Чернівецька	0,204533	0,312191	0,573576	0,252352	0,133778	0,401161	0,48961	0,72719	0,068973
24.	Чернігівська	0,746455	0,681232	0,728886	0,143364	0,326784	0,308091	1,688544	0,646366	0,456216

Розраховано за: [335; 336].

Продовження табл. Е.2

№ з/п	Регіони	Наявний дохід населення	Витрати населення	Кількість студентів вищих навчальних закладів	Кікість вищих навчальних закладів	Житловий фонд	Землі сількогосподарського призначення	Ліси та лісьвкриті площі	Поточні витрати на охоону навколишнього середовища	Оборот роздрібної торгівлі
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Вінницька	0,955472	0,941312	0,785124	0,935944	1,300646	1,29913	0,962032	0,284932	0,69441
2.	Волинська	0,831872	0,926189	0,672176	0,864499	1,009691	1,031538	2,678224	0,340631	0,763771
3.	Дніпропетровська	1,184707	1,171444	0,964187	1,091521	1,029605	0,792586	0,237858	3,546739	1,167132
4.	Донецька	0,545149	0,424284	0,873278	0,442717	0,528084	0,494597	0,193598	0,913419	0,281965
5.	Житомирська	0,913115	0,937665	0,669421	1,041628	1,181198	1,274821	3,637129	0,196633	0,858922
6.	Закарпатська	0,727267	0,781016	0,517906	0,713541	1,060727	0,369959	2,293882	0,270286	0,769549
7.	Запорізька	1,152181	1,114585	1,077135	0,893116	1,022173	1,322918	0,275981	2,407341	1,090639
8.	Івано-Франківська	0,859335	0,927734	0,741047	0,744826	1,15689	0,464515	1,839622	0,475397	0,726793
9.	Київська	1,099596	1,198009	0,432507	0,767617	1,53964	1,014162	1,474272	1,038532	1,629005
10.	Кіровоградська	0,893243	0,961949	0,415978	1,072936	1,136369	2,157128	0,788291	0,304075	0,835835
11.	Луганська	0,359861	0,265918	1,00551	0,384546	0,372736	0,894979	0,655183	0,474526	0,140684
12.	Львівська	0,965725	0,97958	1,341598	1,090035	1,007103	0,505942	1,094739	0,365637	1,057088
13.	Миколаївська	0,958243	0,978803	0,763085	0,955136	0,970803	1,78543	0,434838	2,625153	0,895798
14.	Одеська	1,05924	1,218404	1,242424	1,076335	1,017141	1,10699	0,373021	0,676473	1,348299

Продовження табл. Е.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
15.	Полтавська	1,028683	0,977317	0,900826	0,816396	1,099397	1,560025	0,806091	1,561219	0,944224
16.	Рівненська	0,84964	0,846898	0,77135	0,773487	0,960166	0,818834	2,767539	0,613466	0,668623
17.	Сумська	0,968546	0,914956	0,870523	0,820395	1,114834	1,575887	1,678971	0,863018	0,771391
18.	Тернопільська	0,76943	0,823586	1,07438	1,096865	1,13472	1,011828	0,764061	0,024994	0,575578
19.	Харківська	1,022442	1,231466	1,752066	1,547176	1,040287	0,910953	0,617619	0,691877	1,254619
20.	Херсонська	0,879376	0,970937	0,699725	1,286191	1,0293	1,925848	0,579105	0,154489	0,948862
21.	Хмельницька	0,925417	0,885359	0,669421	0,905709	1,178503	1,248296	0,899594	0,342731	0,822941
22.	Черкаська	0,886945	0,950331	0,834711	0,840729	1,210875	1,208794	1,106024	0,431222	0,846884
23.	Чернівецька	0,77363	0,814639	0,906336	1,131569	1,065559	0,527039	1,133846	0,198491	0,777093
24.	Чернігівська	0,902934	0,947974	0,5427	1,0058	1,262048	2,065625	2,893732	0,579639	0,811392

Розраховано за: [335; 336].

Продовження табл. Е.2

№ з/п	Регіони	Вантажооборот автомобільного транспорту	Відправлення пасажирів залізничним транспортом	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування	Довжина автомобільних доріг загального користування	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку	Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку	Абоненти Інтернет	Інтегральний показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Вінницька	0,72223	0,71772	1,461238	1,566725	0,629532	0,707086	0,948801	0,696936
2.	Волинська	1,573588	0,594058	1,224295	1,551586	0,718798	0,932896	0,861679	0,697569
3.	Дніпропетровська	1,014041	1,145546	1,031134	0,739954	0,73724	0,996124	0,857728	0,891979
4.	Донецька	0,383457	0,263134	0,477748	0,501142	0,850864	1,193074	0,824956	0,362044
5.	Житомирська	0,547581	0,605427	1,769177	1,79411	0,665555	0,722813	0,937841	0,676845
6.	Закарпатська	2,858387	0,674195	1,025846	0,681636	0,725832	0,881315	0,726324	0,591311
7.	Запорізька	0,601278	0,99943	1,229273	1,055704	0,894693	1,049131	0,925637	1,005433
8.	Івано-Франківська	0,835196	0,503825	0,768876	0,77351	0,657526	0,868475	0,742303	0,649162
9.	Київська	1,625701	6,373753	0,975266	1,274005	0,642121	0,698118	1,061455	1,057359
10.	Кіровоградська	1,046296	0,618247	2,002165	1,71215	0,762406	0,948653	0,765073	0,754728
11.	Луганська	0,149776	0,13043	0,538021	0,707302	0,735714	1,151235	0,686719	0,267791
12.	Львівська	1,238375	1,290495	1,070459	0,862976	0,69086	0,827269	0,999951	0,836623
13.	Миколаївська	0,874247	0,337822	1,335613	1,092962	0,886864	1,057052	1,116386	0,875976
14.	Одеська	0,824242	1,046261	0,939253	0,905134	1,338228	1,025084	1,909428	0,799792

Продовження табл. Е.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
15.	Полтавська	1,233424	0,999935	1,292	1,635934	0,932283	1,078076	0,825476	0,895769
16.	Рівненська	1,33072	0,686543	1,067696	1,141938	0,593469	0,746456	0,797543	0,541189
17.	Сумська	0,476153	1,150991	1,377353	1,709917	0,878433	1,056259	0,784118	0,95709
18.	Тернопільська	0,854702	0,635089	1,149091	1,234804	0,642278	0,64307	0,759489	0,540608
19.	Харківська	1,131033	2,356699	1,209664	0,926073	0,976424	1,160533	0,917293	1,03992
20.	Херсонська	0,87959	0,417365	0,92764	1,241092	0,991161	1,161022	0,817318	0,66588
21.	Хмельницька	1,148558	0,50424	1,241559	1,468237	0,548977	0,616007	0,810511	0,555083
22.	Черкаська	1,714196	0,505508	1,033019	1,320308	0,70492	0,833114	0,983824	0,771868
23.	Чернівецька	0,954743	0,255143	0,976576	0,831202	0,758088	0,95292	0,723009	0,525372
24.	Чернігівська	0,782928	1,184324	1,788612	1,961688	0,900589	0,977	1,053559	0,882154

Розраховано за: [335; 336].

Додаток Ж

Товарна структура експорту зовнішньої торгівлі України у % до загального обсягу

Товарна група	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I Живі тварини	2,6	2,1	2,2	1,9	1,7	1,4	1,4	1,5	1,5	1,2	1,5	1,0	2,14	1,98	2,27	2,11	2,79
II Продукція рослинного походження	21,3	22,3	20,9	16,2	14,0	13,4	8,1	7,7	12,7	8,3	3,5	5,1	4,95	3,48	3,23	6,24	4,26
III Жири та олії тваринного або рослинного походження	10,6	10,9	8,7	7,1	5,5	6,1	5,0	5,1	4,5	2,9	3,5	2,5	1,71	1,67	2,42	1,91	1,39
IV Готові харчові продукти	6,5	6,7	6,5	5,7	5,6	5,1	4,3	5,0	5,3	3,8	4,2	3,6	3,77	3,49	3,92	3,04	2,77
V Мінеральні продукти	9,1	7,5	8,1	11,3	11,8	11,1	15,0	13,1	9,8	10,5	8,7	10,1	13,73	13,23	15,16	12,50	10,76
VI Продукція хімічної промисловості	3,8	4,3	5,6	5,7	6,8	7,4	7,9	6,8	6,3	7,5	8,2	8,8	8,72	8,51	8,42	7,78	9,09
VII Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1,3	1,1	1,1	1,1	1,2	1,5	1,4	1,3	1,4	1,5	2,0	2,1	1,68	1,34	1,56	1,46	1,57
VIII Шкури необроблені	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,5	0,8	0,8	0,62	0,63	0,78	0,89	0,80
IX Деревина та вироби з неї	2,8	3,1	2,9	2,3	1,8	1,5	1,6	1,6	1,7	1,2	1,7	1,6	1,56	1,58	1,73	1,61	1,41
X Маса з деревини та інших целюлозних матеріалів	1,2	1,5	1,6	1,8	2,0	1,6	1,6	1,8	2,0	1,3	1,6	1,6	1,33	1,20	1,38	1,55	1,76
XI Текстильні матеріали	1,8	1,9	1,7	1,5	1,3	1,1	1,3	1,4	1,8	1,5	2,0	2,4	2,67	2,70	3,32	3,65	3,78

Продовження додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
XII Взуття, головні убори, парасольки	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,31	0,37	0,40	0,42	0,52
XIII Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,64	0,86	1,00	0,82	0,87
XIV Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,2	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	-	-	-	-
XV Недорогоцінні метали та вироби з них	23,4	22,9	24,8	28,3	27,8	27,5	32,3	33,7	32,3	41,2	42,2	42,8	40,97	39,94	39,83	39,68	41,32
XVI Машини, обладнання та механізми	9,9	10,0	10,3	10,5	11,0	10,2	9,9	11,0	12,6	9,5	10,1	8,7	8,29	9,28	10,08	9,79	10,54
XVII Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1,4	1,5	1,8	2,7	3,9	8,7	7,1	6,3	4,0	6,5	6,7	5,4	4,83	6,24	4,26	3,84	3,37
XVIII Прилади та апарати оптичні	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,7	0,4	0,4	0,4	0,41	1,81	1,42	1,02	0,48
XX Різні промислові товари	1,7	1,5	1,4	1,4	1,0	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,64	0,52	0,55	0,54	0,57

Складено за: [446].

Додаток З

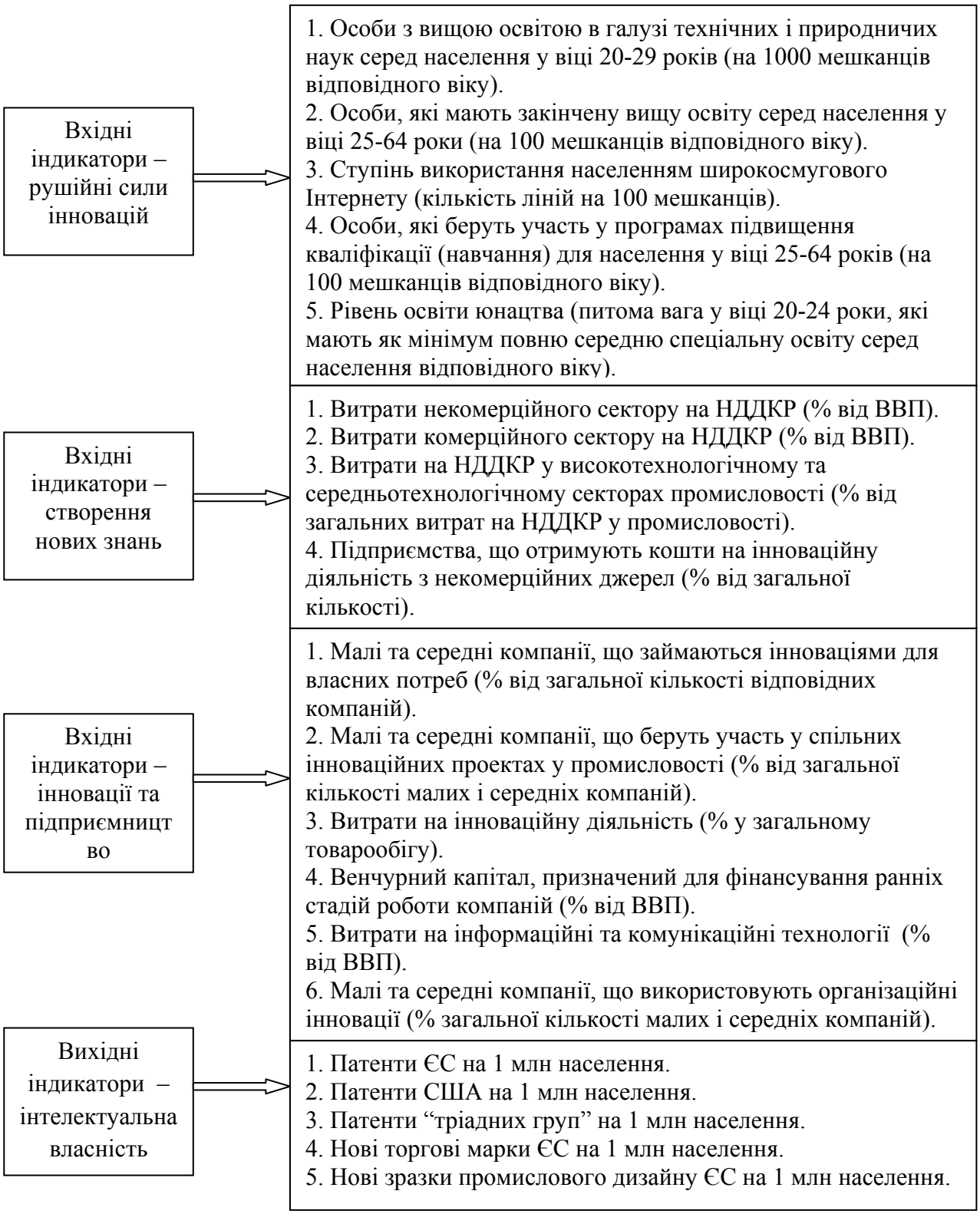

Рис. Індикатори європейського інноваційного табло (2006 р.)

Складено за: [73, с. 87-91].

Додаток И

Перелік індикаторів Інноваційного табло Євросоюзу (версія 2014-2015 рр.)

Групи індикаторів	Індикатори
Людські ресурси	Нові випускники докторантури й аспірантури на 1000 осіб населення у віці 25-34 роки. Питома вага населення віком 30-34 роки, які мають закінчену вищу освіту. Питома вага молодих людей віком 20-24 роки, які мають хоча би повну середню освіту.
Дослідницькі системи	Міжнародні наукові видання, підготовлені спільно представниками науки та бізнес-сектору (на мільйон населення у базі даних Scopus). Наукові публікації країни серед кращих 10% найбільш цитованих світових публікацій (% від загального обсягу наукових публікацій країни у базі даних Scopus). Частка докторантів та аспірантів не з країн-членів ЄС (% від усіх докторантів та аспірантів).
Фінанси та підтримка	Витрати на дослідження і розробки у державному секторі (% від ВВП). Венчурний капітал у загальному обсязі інвестицій (% від ВВП).
Інвестиції фірм	Витрати на дослідження і розробки в бізнес-секторі (% від ВВП). Витрати на інновації, не пов’язані з дослідженнями та розробками (% від обігу).
Зв’язки та підприємництво	Малі та середні підприємства (МСП), які самі розробляють і впроваджують інновації (% від МСП). Інноваційні МСП, які співпрацюють з іншими (% від МСП). Державно-приватні спільні публікації на мільйон населення.
Інтелектуальні активи	PCT патенти на мільярд ВВП (за ПКС €). PCT патенти в соціально-культурній сфері на мільярд ВВП (за ПКС €) (технології, пов’язані з навколишнім середовищем та охороною здоров’я). Торговельні марки ЄС (на мільярд ВВП за ПКС €). Проекти та дизайни (на мільярд ВВП за ПКС €).

Продовження додатку И

Інноватори	МСП, які запровадили інноваційні продукти чи процеси (% від МСП). МСП, які запровадили маркетингові або організаційні інновації (% від МСП). Зайнятість в інноваційних фірмах, які швидко розвиваються.
Економічний ефект	Зайняті в наукомістких сферах виробництва та послуг (% від загального числа зайнятих в економіці). Частка середньо- і високотехнологічної продукції у загальному обсязі експорту товарів. Експорт наукомістких послуг (% від загального обсягу експорту послуг). Продажі нових для ринку і нових для фірм товарів (частка інноваційної продукції) (% від обігу). Ліцензійні та патентні доходи з-за кордону (% до ВВП).

Складено за: [73, с. 87-91; 85, с. 82-87].

Додаток К

Таблиця К.1

Визначальні характеристики інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та коефіцієнт ефективності його використання в регіонах України у 2015 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що виконували НТР	Працівники наукових організацій	Чисельність дослідників	Інноваційні підприємства	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість виконаних НТР	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують інновац. продукцію	Обсяг реалізованої інновац. продукції, млн грн	Впроваджені інновац. види продукції	Впроваджені наукові та науково-технічні роботи	Індекс інновац. пот-лу конкурент-ті	Обсяг експорту млн дол. США	ВРП на одну особу, грн	Коефіцієнт ефективності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1.	Вінницька	19	484	288	25	575,3	35,4	308	22	26	20	192,4	69	164	1,34	846,8	37270	1
2.	Волинська	10	188	120	12	65,3	17,3	169	11	13	7	383,6	8	47	1,11	631,6	30387	4,69
3.	Дніпропет-ровська	58	9604	4498	63	7569	1564,2	2015	43	77	34	1145,5	150	1538	2,75	6398,9	65897	1,6
4.	Донецька	20	2134	1714	28	827,6	174,7	451	17	20	12	4591,8	153	169	1,89	3695,3	26864	1
5.	Житомирська	9	266	136	28	32,6	19,5	143	27	20	21	372,3	13	82	1,27	441,3	30698	1,54
6.	Закарпатська	10	617	289	14	22,5	40,3	129	11	7	8	583,2	9	23	1,11	1094,4	22989	3,28
7.	Запорізька	26	4194	1116	49	321,1	558,4	869	45	114	42	3162,3	397	568	2,45	2931	50609	1
8.	Івано-Франківська	18	402	285	27	92,2	40,5	400	23	50	14	241,9	117	141	1,41	373	33170	1
9.	Київська	26	2199	1129	44	144,8	216,6	630	43	39	30	618,8	97	373	1,67	1690,4	60109	2,88
10.	Кіровоград-ська	15	441	287	25	127,7	62,7	1949	22	19	21	354,7	51	1871	1,39	406,5	39356	1
11.	Луганська	17	319	117	9	24,3	32,6	345	7	21	5	373,2	14	274	1,12	257,7	10778	1,78
12.	Львівська	68	4274	2643	64	277,8	309,2	2046	61	49	44	1193,8	251	1118	2,26	1206,3	37338	1,13

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
13.	Миколаївська	25	2212	592	29	291,6	361,1	519	22	13	18	71,2	28	294	1,32	1603,1	41501	2,37
14.	Одеська	49	3066	1713	36	49,7	240,3	1896	32	26	22	544,4	58	1501	1,63	1727,5	41682	2,75
15.	Полтавська	20	951	627	30	128,5	57,6	792	27	34	24	1938,5	96	569	1,62	1481,1	66390	2,48
16.	Рівненська	12	190	118	13	6,8	11,2	94	12	9	9	67,3	7	59	1,06	378,3	30350	3,19
17.	Сумська	15	1801	647	23	162,3	125,4	1199	22	185	21	1751,8	177	814	1,97	606,6	37170	1
18.	Тернопільська	11	221	131	16	14,5	11,3	169	16	32	14	249,3	580	102	1,63	290,9	24963	1
19.	Харківська	166	17127	9230	117	667,0	2179,3	7410	97	212	66	2742,4	208	5757	4,03	1311,6	45816	1
20.	Херсонська	16	574	331	19	70,1	382,2	186	19	25	15	175,4	41	91	1,22	238,4	30246	1,14
21.	Хмельницька	8	175	104	18	66,6	15,7	90	18	9	16	127,1	24	52	1,13	401,6	31660	2,06
22.	Черкаська	20	871	350	25	53,5	107,3	232	25	15	22	289,7	50	209	1,30	434,8	40759	1,81
23.	Чернівецька	20	545	316	9	18,7	70,1	252	9	15	8	99,9	31	90	1,09	108,2	20338	1,03
24.	Чернігівська	15	665	248	15	34,9	240,3	817	14	35	13	95,9	56	26	1,22	551,6	35196	3,06
25.	м. Київ	305	48078	26806	86	2169	6270,6	17960	78	152	497	1683,3	451	13112	5,90	8742,8	155904	1

Розраховано за: [183]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток К

Таблиця К. 2

Визначальні характеристики інноваційного потенціалу конкурентоспроможності та коефіцієнт ефективності його використання в регіонах України у 2016 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що здійснювали НДіР	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Інноваційні підприємства	Інноваційні витрати, тис грн	Внутрішні поточні витратина НТР, млн грн	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують иннов. продукцію	Впроваджені иннов. види продукції	Індекс іннов. пот-лу конкурент-ті	Обсяг експорту млн дол. США	ВРП на одну оособу, грн	Коефіцієнт ефективності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Вінницька	20	704	491	24	723188,9	39473,3	22	30	18	64	1,34	983,0	46615	2,35
2.	Волинська	10	258	211	11	147411,3	13604,1	11	17	13	11	1,08	611,9	34310	3,58
3.	Дніпропет-ровська	58	9675	6039	65	14264728,8	1843750,8	61	96	47	243	3,43	5864,8	75396	1
4.	Донецька	15	217	146	26	610934,6	18902,8	22	60	12	153	1,36	3430,8	32318	1,82
5.	Житомирська	9	368	251	34	143876,8	21360,5	24	37	22	20	1,33	484,7	38520	1,53
6.	Закарпатська	9	678	453	15	59666,1	46430,0	10	18	7	11	1,10	1211,9	25727	3,3
7.	Запорізька	30	4203	1458	47	485798,5	712401,9	45	119	49	1058	2,55	2292,8	59729	1
8.	Івано-Франківська	17	524	440	27	80467,5	20325,8	19	17	15	109	1,31	573,7	37220	2,07
9.	Київська	28	1833	1156	48	598892,6	274177,9	44	85	36	164	1,84	1705,1	74216	2,73
10.	Кіровоград-ська	15	480	348	17	262320,4	74614,5	14	97	15	31	1,21	427,4	47469	1,49
11.	Луганська	14	369	195	9	43456,3	23577,7	6	6	4	15	1,02	435,7	14251	2,85
12.	Львівська	73	4648	3542	64	429278,9	264845,5	58	139	44	539	2,45	1275,6	45319	1

Продовження табл. К. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
13.	Миколаївська	25	2150	816	21	631852,9	392583,5	18	25	14	60	1,42	1666,4	50091	4,1
14.	Одеська	47	3384	2525	40	253712,6	237456,8	36	63	25	60	1,72	1520,5	50159	2,27
15.	Полтавська	21	1302	1013	25	213315,8	55845,0	23	25	22	91	1,37	1436,0	81145	4,97
16.	Рівненська	11	327	267	23	40421,2	9327,1	16	37	11	55	1,21	318,3	33958	1,48
17.	Сумська	16	2857	1840	21	340009,1	129682,3	21	244	24	139	1,49	542,2	41741	1
18.	Терно-пільська	13	383	325	24	85871,9	14052,4	23	85	27	142	1,36	294,3	29247	1
19.	Харківська	160	16474	11380	110	1146467,3	2063160,8	93	203	78	369	4,00	1027,8	57150	1
20.	Херсонська	20	683	468	19	75023,2	48804,6	16	35	15	66	1,24	246,6	36585	1,31
21.	Хмельницька	8	321	251	18	47994,7	12959,2	17	20	12	24	1,16	318,7	37881	1,71
22.	Черкаська	20	780	481	24	44863,5	118405,2	23	17	27	64	1,35	474,3	48025	1,56
23.	Чернівецька	19	837	620	11	19034,5	61275,9	11	10	9	39	1,13	119,3	23365	1
24.	Чернігівська	15	723	305	16	65361,5	41902,0	15	73	11	125	1,24	432,8	41726	1,62
25.	м. Київ	299	43734	28673	95	2415509,2	4606,3	87	1931	409	487	5,44	8568,8	191736	1

Розраховано за: [184]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток Л

Визначальні характеристики для оцінки рівня інноваційної активності галузей промисловості України у 2016 р.

	Кількість інноваційних промислових підприємств	Загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технологічні процеси на пром. підприємствах	Впроваджені інноваційні види продукції на пром. підприємствах	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	20	1367534,4	17	1541	40	9
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	170	2186483,3	154	275	885	144
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	48	75473,5	39	62	118	24
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	41	517545,9	35	77	93	27
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблки	7	123967,2	7	23	196	3
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	37	87381,8	30	56	130	33
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	29	653431,2	27	37	182	27
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	81	678501,4	70	135	237	56
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	73	14478748,6	72	389	482	65
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	36	157523,8	35	39	86	32
Виробництво електричного устаткування	36	244397,8	30	25	96	29

Продовження додатку Л

Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	77	1177254,5	70	353	1041	70
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	64	711357,2	59	261	288	57
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	46	144029,3	39	72	134	36
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	35	516793,5	25	42	66	10
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	34	109034,7	26	102	65	10

Складено за: [184].

Додаток М

Інституціональна матриця аналізу Стратегій регіонального розвитку регіонів України до 2020 року

(експертна бальна оцінка)

Складові	Області									Підсумок
	Запорізька	Одеська	Миколаївська	Херсонська	Донецька	Тернопільська	Львівська	Харківська	Дніпропетровська	
1. Принципи	8,7	2,0	7,2	6,2	2,4	6,0	2,1	2,3	9,1	46
2. Оцінка потенціалу розвитку	9,1	8,3	8,9	8,7	8,8	9,1	9,2	10	9,8	81,9
3. SWOT-аналіз	7,0	8,1	6,2	6,9	6,8	7,0	7,2	8,1	7,3	64,6
4. SWOT-матриця	6,8	2,1	9,0	8,1	8,4	9,2	8,0	7,0	7,5	66,1
5. Порівняльні переваги, виклики, ризики, сценарії розвитку	6,1	2,2	7,9	5,9	6,0	5,7	5,8	5,5	7,2	52,3
6. Стратегічне бачення, місія	7,2	7,1	7,8	7,9	7,0	6,2	8,3	3,5	8,0	63
7. Стратегічні цілі	7,1	8,2	7,0	7,1	6,8	7,0	8,1	7,2	7,8	66,3
8. Відображення інноваційної складової у стратегічних цілях	2,4	5,3	6	5,9	1,6	1,4	5,0	4,2	5,0	36,8
9. Впровадження і моніторинг	7,2	7,3	7,0	7,2	7,1	7,2	7,1	7,5	7,1	64,7
10. Узгодженість з державними стратегічними документами	8,1	6,0	7,1	7,0	8,0	5,2	7,0	9,7	7,2	65,3
Підсумок	69,7	56,6	74,1	70,9	62,9	64	67,8	65	76	

Складено автором за: [339; 342-350].

Додаток Н

Таблиця Н.1

Вхідні дані для кластерного та факторного аналізів – показники інноваційної діяльності в регіонах України у 2015 р.

№ з/п	Області України	Організації, що виконували науково-технічні роботи	Працівники наукових організацій	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються іннов. діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість виконаних НТР	Кількість впроваджених інноваційних видів продукції	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технологічні процеси	Підприємства, що реалізують інноваційну продукцію	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн	Кількість впроваджених науково-технічних робіт	Підприємства, що реалізували іннов. продукцію за кордон
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Вінницька	19	484	288	25	575,3	35,4	308	69	22	26	20	192,4	164	7
2.	Волинська	10	188	120	12	65,3	17,3	169	8	11	13	7	383,6	47	2
3.	Дніпропет-ровська	58	9604	4498	63	7568,9	1564,2	2015	150	43	77	34	1145,5	1538	15
4.	Донецька	20	2134	1714	28	827,6	174,7	451	153	17	20	12	4591,8	169	5
5.	Житомирська	9	266	136	28	32,6	19,4	143	13	27	20	21	372,3	82	7
6.	Закарпатська	10	617	289	14	22,5	40,3	129	9	11	7	8	583,2	23	7
7.	Запорізька	26	4149	1116	49	321,1	558,4	869	397	45	114	42	3162,3	568	19
8.	Івано-Франківська	18	402	285	27	92,2	40,5	400	117	23	50	14	241,9	141	3
9.	Київська	26	2199	1129	44	144,8	216,6	630	97	43	39	30	618,8	373	9
10.	Кіровоград-ська	15	441	287	25	127,7	62,1	1949	51	22	19	21	354,7	1871	5
11.	Луганська	17	319	117	9	24,3	32,6	345	14	7	21	5	373,2	274	1

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
12.	Львівська	68	4274	2643	64	277,8	309,1	2046	251	61	49	44	1193,9	1118	17
13.	Миколаївська	25	2212	592	29	291,2	361,1	519	28	22	13	18	71,2	294	3
14.	Одеська	49	3066	1713	36	49,7	240,3	1896	58	32	26	22	544,4	1501	7
15.	Полтавська	20	951	627	30	128,5	57,6	792	96	27	34	24	1938,5	569	12
16.	Рівненська	12	190	118	13	6,8	11,2	94	7	12	9	9	67,3	59	3
17.	Сумська	15	1801	647	23	162,4	125,4	1199	177	22	185	21	1751,8	814	11
18.	Тернопільська	11	221	131	16	14,6	11,1	169	580	16	32	14	249,3	102	3
19.	Харківська	166	17127	9230	117	667,0	2179,3	7410	208	97	212	66	2742,4	5757	28
20.	Херсонська	16	574	331	19	70,1	38,2	186	41	19	25	15	175,4	91	8
21.	Хмельницька	8	175	104	18	66,6	15,7	90	24	18	9	16	127,1	52	5
22.	Черкаська	20	871	350	25	53,5	107,3	232	50	25	15	22	289,7	209	8
23.	Чернівецька	20	545	316	9	18,7	70,1	252	31	9	15	8	99,9	90	2
24.	Чернігівська	15	665	248	15	34,9	52,2	817	36	14	35	13	95,9	26	4
25.	м. Київ	305	48078	26806	86	2169,0	6270,6	17960	451	78	152	497	1683,3	13112	22

Розраховано за: [183]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток Н

Таблиця Н.2

Вхідні дані для кластерного та факторного аналізів – показники інноваційної діяльності в регіонах України у 2017 р.

№ з/п	Області України	Організації, що здійснювали наукові дослідження і розробки	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються іннов. діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість впроваджених інноваційних видів продукції	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технологічні процеси	Підприємства, що реалізують інноваційну продукцію	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Вінницька	22	627	445	24	100,4	44,8	52	15	15	14	454,7
2.	Волинська	9	314	277	17	162,1	18,4	7	16	8	12	66,8
3.	Дніпропет-ровська	54	8954	5604	51	1127,2	2261,9	84	46	107	18	297,8
4.	Донецька	18	238	170	22	725,3	13,2	101	22	69	13	3301,9
5.	Житомирська	9	410	302	23	10,4	28,1	20	23	13	20	155,9
6.	Закарпатська	8	562	344	12	26,2	55,2	8	12	7	9	358,1
7.	Запорізька	31	4216	1508	42	1393,4	914,1	319	37	142	31	4042,2
8.	Івано-Франківська	17	580	483	28	134,2	28,0	109	23	23	14	105,4
9.	Київська	30	1805	1120	37	289,7	299,2	116	37	38	22	770,5
10.	Кіровоградська	15	503	382	24	504,2	75,6	36	15	16	13	405,6
11.	Луганська	15	350	186	7	20,2	29,3	11	5	4	3	13,1

Продовження табл. Н.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
12.	Львівська	75	4680	3622	48	310,0	365,9	247	47	41	24	763,1
13.	Миколаївська	26	2268	1023	25	324,9	349,3	19	16	29	12	417,3
14.	Одеська	48	3003	2173	36	150,1	270,3	53	35	50	17	157,6
15.	Полтавська	22	1181	878	27	68,2	69,9	86	23	31	19	243,2
16.	Рівненська	11	378	275	8	7,3	13,7	6	7	8	3	9,3
17.	Сумська	16	2081	1098	24	598,5	160,7	217	18	225	17	601,8
18.	Тернопільська	13	361	302	25	109,7	19,2	39	25	78	9	126,9
19.	Харківська	149	14851	9988	111	890,9	2399,4	396	105	230	77	2515,8
20.	Херсонська	21	732	509	15	56,1	73,6	80	15	24	10	287,6
21.	Хмельницька	8	380	321	8	24,5	17,5	7	8	7	4	27,7
22.	Черкаська	20	705	449	32	124,7	97,3	53	31	30	23	583,1
23.	Чернівецька	18	809	641	8	26,1	68,3	25	8	12	7	46,3
24.	Чернігівська	14	699	284	10	71,4	44,3	97	10	75	7	345,4
25.	м. Київ	294	43587	27008	95	1861,1	5665,5	199	73	549	52	1617,7

Розраховано за: [185]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток П

Таблиця П.1

Визначальні характеристики для оцінки рівня інноваційного розвитку регіонів України у 2014 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що виконували науково-технічні роботи	Працівники наукових організацій	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються інноваційною діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Впроваджені інноваційні види продукції на пром. під-вах	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технологічні процеси	Підприємства, що реалізують інноваційну продукцію	Показник рівня інноваційної активності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Вінницька	17	623	384	46	796,5	40,9	76	38	38	32	0,18
2.	Волинська	10	170	102	30	192,5	11,9	60	25	17	13	0,11
3.	Дніпропет-ровська	57	9949	4971	109	825,2	1251	168	65	76	51	0,41
4.	Донецька	21	3317	2538	45	516,1	253,7	80	28	11	24	0,18
5.	Житомирська	10	346	174	48	60,6	23,5	28	33	23	21	0,12
6.	Закарпатська	11	681	328	16	16,5	32,5	8	12	3	11	0,08
7.	Запорізька	23	4400	1182	108	339,9	484,1	611	75	212	63	0,38
8.	Івано-Франківська	16	424	287	99	95,8	40,2	130	69	20	64	0,20
9.	Київська	24	2358	1239	66	122,1	188,3	115	50	38	46	0,20
10.	Кіровоградська	14	458	296	49	92,9	33,9	57	33	11	31	0,14
11.	Луганська	17	452	175	16	35,1	62,9	14	10	8	9	0,09
12.	Львівська	72	4783	2850	129	219,7	294,2	132	99	60	70	0,38
13.	Миколаївська	27	2002	600	67	606,7	347,2	68	34	35	30	0,20
14.	Одеська	51	3333	1791	67	323,9	214,1	82	39	30	34	0,21

Продовження табл. П.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
15.	Полтавська	21	997	658	33	348,5	59,7	92	28	29	24	0,15
16.	Рівненська	13	234	130	45	11,4	11,8	6	44	8	24	0,12
17.	Сумська	15	1834	687	46	587,7	141,8	192	32	134	31	0,21
18.	Тернопільська	11	267	167	36	57,4	11,4	77	23	139	20	0,14
19.	Харківська	162	18531	10005	191	711,1	2111	394	179	273	102	0,70
20.	Херсонська	24	796	468	54	90,5	45,5	153	24	181	22	0,17
21.	Хмельницька	8	201	113	38	133,1	14,7	11	34	11	27	0,12
22.	Черкаська	24	986	402	37	30,3	58,9	57	35	22	34	0,14
23.	Чернівецька	21	578	338	34	68,8	43,2	24	20	8	16	0,11
24.	Чернігівська	16	746	278	32	106,4	39,8	398	19	14	18	0,14
25.	м. Київ	314	51170	28532	168	1306,8	5133,8	628	160	342	88	0,93

Розраховано за: [183]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток П

Таблиця П.2

Визначальні характеристики для оцінки рівня інноваційного розвитку регіонів України у 2015 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що виконували науково-технічні роботи	Працівники наукових організацій	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються інноваційною діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Впроваджені іннов. види продукції на пром. під-вах	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують іннов. продукцію	Показник рівня інноваційної активності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Вінницька	19	484	288	25	575,3	35,4	69	22	26	20	0,14
2.	Волинська	10	188	120	12	65,3	17,3	8	11	13	7	0,09
3.	Дніпропет-ровська	58	9604	4498	63	7569	1564,2	150	43	77	34	0,42
4.	Донецька	20	2134	1714	28	827,6	174,7	153	17	20	12	0,16
5.	Житомирська	9	266	136	28	32,6	19,5	13	27	20	21	0,13
6.	Закарпатська	10	617	289	14	22,5	40,3	9	11	7	8	0,09
7.	Запорізька	26	4194	1116	49	321,1	558,4	397	45	114	42	0,32
8.	Івано-Франківська	18	402	285	27	92,2	40,5	117	23	50	14	0,14
9.	Київська	26	2199	1129	44	144,8	216,6	97	43	39	30	0,21
10.	Кіровоградська	15	441	287	25	127,7	62,7	51	22	19	21	0,13
11.	Луганська	17	319	117	9	24,3	32,6	14	7	21	5	0,08
12.	Львівська	68	4274	2643	64	277,8	309,2	251	61	49	44	0,35
13.	Миколаївська	25	2212	592	29	291,6	361,1	28	22	13	18	0,15
14.	Одеська	49	3066	1713	36	49,7	240,3	58	32	26	22	0,20
15.	Полтавська	20	951	627	30	128,5	57,6	96	27	34	24	0,15

Продовження табл. П.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16.	Рівненська	12	190	118	13	6,8	11,2	7	12	9	9	0,09
17.	Сумська	15	1801	647	23	162,3	125,4	177	22	185	21	0,20
18.	Тернопільська	11	221	131	16	14,5	11,3	580	16	32	14	0,14
19.	Харківська	166	17127	9230	117	667,0	2179,3	208	97	212	66	0,64
20.	Херсонська	16	574	331	19	70,1	382,2	41	19	25	15	0,13
21.	Хмельницька	8	175	104	18	66,6	15,7	24	18	9	16	0,10
22.	Черкаська	20	871	350	25	53,5	107,3	50	25	15	22	0,14
23.	Чернівецька	20	545	316	9	18,7	70,1	31	9	15	8	0,10
24.	Чернігівська	15	665	248	15	34,9	52,2	56	14	35	13	0,12
25.	м. Київ	305	48078	26806	86	2169,0	6270,6	451	78	152	497	0,74

Розраховано за: [183]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток П

Таблиця П.3

Визначальні характеристики для оцінки рівня інноваційного розвитку регіонів України у 2016 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що здійснювали наукові дослідження і розробки	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються інноваційною діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Впроваджені иннов. види продукції на пром. під-вах	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують иннов. продукцію	Показник рівня інноваційної активності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Вінницька	20	704	491	24	723,2	39,4	64	22	30	18	0,13
2.	Волинська	10	258	211	11	147,4	136,0	11	11	17	13	0,09
3.	Дніпропет-ровська	58	9675	6039	65	14264,7	1843,7	243	61	96	47	0,45
4.	Донецька	15	217	146	26	610,9	18,9	153	22	60	12	0,14
5.	Житомирська	9	368	251	34	143,8	21,3	20	24	37	22	0,12
6.	Закарпатська	9	678	453	15	59,6	46,4	11	10	18	7	0,09
7.	Запорізька	30	4203	1458	47	485,7	712,4	1058	45	119	49	0,32
8.	Івано-Франківська	17	524	440	27	80,5	20,3	109	19	17	15	0,13
9.	Київська	28	1833	1156	48	598,8	2741,7	164	44	85	36	0,26
10.	Кіровоградська	15	480	348	17	262,3	74,6	31	14	97	15	0,12
11.	Луганська	14	369	195	9	43,5	235,7	15	6	6	4	0,08
12.	Львівська	73	4648	3542	64	429,3	264,8	539	58	139	44	0,40
13.	Миколаївська	25	2150	816	21	631,8	392,5	60	18	25	14	0,14
14.	Одеська	47	3384	2525	40	253,7	237,4	60	36	63	25	0,23
15.	Полтавська	21	1302	1013	25	213,3	55,8	91	23	25	22	0,15

Продовження табл. П.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16.	Рівненська	11	327	267	23	40,4	9,3	55	16	37	11	0,11
17.	Сумська	16	2857	1840	21	340,0	129,6	139	21	244	24	0,15
18.	Тернопільська	13	383	325	24	85,8	14,0	142	23	85	27	0,13
19.	Харківська	160	16474	11380	110	1146,4	2063,1	369	93	203	78	0,65
20.	Херсонська	20	683	468	19	75,0	48,8	66	16	35	15	0,12
21.	Хмельницька	8	321	251	18	47,9	12,9	24	17	20	12	0,10
22.	Черкаська	20	780	481	24	44,8	118,4	64	23	17	27	0,13
23.	Чернівецька	19	837	620	11	19,0	61,2	39	11	10	9	0,10
24.	Чернігівська	15	723	305	16	65,3	41,9	125	15	73	11	0,12
25.	м. Київ	299	43734	28673	95	2415,5	4606,3	487	87	1931	409	0,79

Розраховано за: [184]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток П

Таблиця П.4

Визначальні характеристики для оцінки рівня інноваційного розвитку регіонів України у 2017 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що здійснювали наукові дослідження і розробки	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються інноваційною діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Впроваджені иннов. види продукції на пром. під-вах	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують иннов. продукцію	Показник рівня інноваційної активності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Вінницька	22	627	445	24	100,4	44,8	52	15	15	14	0,14
2.	Волинська	9	314	277	17	162,1	18,4	7	16	8	12	0,11
3.	Дніпропет-ровська	54	8954	5604	51	1127,2	2261,9	84	46	107	18	0,45
4.	Донецька	18	238	170	22	725,3	13,2	101	22	69	13	0,17
5.	Житомирська	9	410	302	23	10,4	28,1	20	23	13	20	0,14
6.	Закарпатська	8	562	344	12	26,2	55,2	8	12	7	9	0,09
7.	Запорізька	31	4216	1508	42	1393,4	914,1	319	37	142	31	0,40
8.	Івано-Франківська	17	580	483	28	134,2	28	109	23	23	14	0,15
9.	Київська	30	1805	1120	37	289,7	299,2	116	37	38	22	0,21
10.	Кіровоградська	15	503	382	24	504,2	75,6	36	15	16	13	0,15
11.	Луганська	15	350	186	7	20,2	29,3	11	5	4	3	0,08
12.	Львівська	75	4680	3622	48	310	365,9	247	47	41	24	0,41
13.	Миколаївська	26	2268	1023	25	324,9	349,3	19	16	29	12	0,17
14.	Одеська	48	3003	2173	36	150,1	270,3	53	35	50	17	0,25
15.	Полтавська	22	1181	878	27	68,2	69,9	86	23	31	19	0,18

Продовження табл. П.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16.	Рівненська	11	378	275	8	7,3	13,7	6	7	8	3	0,08
17.	Сумська	16	2081	1098	24	598,5	160,7	217	18	225	17	0,24
18.	Тернопільська	13	361	302	25	109,7	19,2	39	25	78	9	0,15
19.	Харківська	149	14851	9988	111	890,9	2399,4	396	105	230	77	0,61
20.	Херсонська	21	732	509	15	56,1	73,6	80	15	24	10	0,13
21.	Хмельницька	8	380	321	8	24,5	17,5	7	8	7	4	0,08
22.	Черкаська	20	705	449	32	124,7	97,3	53	31	30	23	0,16
23.	Чернівецька	18	809	641	8	26,1	68,3	25	8	12	7	0,10
24.	Чернігівська	14	699	284	10	71,4	44,3	97	10	75	7	0,12
25.	м. Київ	294	43587	27008	95	1861,1	5665,5	199	73	549	52	0,81

Розраховано за: [185]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток Р

Таблиця Р.1

Визначальні характеристики інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів України у 2015 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що виконували науково-технічні роботи	Працівники наукових організацій	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються іннов. діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість виконаних НТР	Кількість найменувань впров. іннов. видів продукції	Підприємства, що впроваджу. інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують іннов. продукцію	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн	Впроваджені наук. та науково-технічні роботи	Показник інноваційного потенціалу	Показник інноваційної привабливості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.	Вінницька	19	484	288	25	575,3	35,4	308	69	22	26	20	192,4	164	0,374	-4,69
2.	Волинська	10	188	120	12	65,3	17,3	169	8	11	13	7	383,6	47	0,189	-7,11
3.	Дніпропет-ровська	58	9604	4498	63	7569	1564,2	2015	150	43	77	34	1145,5	1538	1,395	10,27
4.	Донецька	20	2134	1714	28	827,6	174,7	451	153	17	20	12	4591,8	169	1,091	0,54
5.	Житомирська	9	266	136	28	32,6	19,5	143	13	27	20	21	372,3	82	0,392	-5,35
6.	Закарпатська	10	617	289	14	22,5	40,3	129	9	11	7	8	583,2	23	0,215	-6,89
7.	Запорізька	26	4194	1116	49	321,1	558,4	869	397	45	114	42	3162,3	568	1,289	5,80
8.	Івано-Франківська	18	402	285	27	92,2	40,5	400	117	23	50	14	241,9	141	0,462	-4,12
9.	Київська	26	2199	1129	44	144,8	216,6	630	97	43	39	30	618,8	373	0,661	-1,40
10.	Кіровоградська	15	441	287	25	127,7	62,7	1949	51	22	19	21	354,7	1871	0,395	-4,01
11.	Луганська	17	319	117	9	24,3	32,6	345	14	7	21	5	373,2	274	0,180	-7,01
12.	Львівська	68	4274	2643	64	277,8	309,2	2046	251	61	49	44	1193,8	1118	1,050	4,43
13.	Миколаївська	25	2212	592	29	291,6	361,1	519	28	22	13	18	71,2	294	0,369	-4,67
14.	Одеська	49	3066	1713	36	49,7	240,3	1896	58	32	26	22	544,4	1501	0,552	-1,61
15.	Полтавська	20	951	627	30	128,5	57,6	792	96	27	34	24	1938,5	569	0,622	-2,06

Продовження табл. Р.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
16.	Рівненська	12	190	118	13	6,8	11,2	94	7	12	9	9	67,3	59	0,178	-7,41
17.	Сумська	15	1801	647	23	162,3	125,4	1199	177	22	185	21	1751,8	814	1,051	0,97
18.	Тернопільська	11	221	131	16	14,5	11,3	169	580	16	32	14	249,3	102	1,036	-2,26
19.	Харківська	166	17127	9230	117	667,0	2179,3	7410	208	97	212	66	2742,4	5757	2,130	22,49
20.	Херсонська	16	574	331	19	70,1	382,2	186	41	19	25	15	175,4	91	0,305	-5,55
21.	Хмельницька	8	175	104	18	66,6	15,7	90	24	18	9	16	127,1	52	0,253	-6,67
22.	Черкаська	20	871	350	25	53,5	107,3	232	50	25	15	22	289,7	209	0,369	-5,02
23.	Чернівецька	20	545	316	9	18,7	70,1	252	31	9	15	8	99,9	90	0,168	-7,09
24.	Чернігівська	15	665	248	15	34,9	52,2	817	56	14	35	13	95,9	164	0,283	-5,87
25.	м. Київ	305	48078	26806	86	2169,0	6270,6	17960	451	78	152	497	1683,3	13112	3,086	44,28

Розраховано за: [183]. Дані по АР Крим відсутні

Додаток Р

Таблиця Р.2

Визначальні характеристики інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів України у 2016 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що здійснювали НДіР	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються іннов. діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість найменувань впров. іннов. видів продукції	Підприємства, що впровадж. інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують іннов. продукцію	Показник інноваційного потенціалу	Показник інноваційної привабливості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Вінницька	20	704	491	24	723,2	39,4	64	22	30	155	0,489	-3,41
2.	Волинська	10	258	211	11	147,4	136,0	11	11	17	108	0,294	-5,64
3.	Дніпропетровська	58	9675	6039	65	14264,7	1843,7	243	61	96	441	1,768	13,75
4.	Донецька	15	217	146	26	610,9	18,9	153	22	60	188	0,566	-2,76
5.	Житомирська	9	368	251	34	143,8	21,3	20	24	37	165	0,551	-3,49
6.	Закарпатська	9	678	453	15	59,6	46,4	11	10	18	134	0,352	-5,29
7.	Запорізька	30	4203	1458	47	485,7	712,4	1058	45	119	213	1,304	5,41
8.	Івано-Франківська	17	524	440	27	80,5	20,3	109	19	17	128	0,448	-3,87
9.	Київська	28	1833	1156	48	598,8	2741,7	164	44	85	289	1,113	3,60
10.	Кіровоградська	15	480	348	17	262,3	74,6	31	14	97	95	0,316	-4,93
11.	Луганська	14	369	195	9	43,5	235,7	15	6	6	68	0,199	-6,24
12.	Львівська	73	4648	3542	64	429,3	264,8	539	58	139	311	1,257	6,11
13.	Миколаївська	25	2150	816	21	631,8	392,5	60	18	25	91	0,373	-3,78
14.	Одеська	47	3384	2525	40	253,7	237,4	60	36	63	191	0,718	-0,47
15.	Полтавська	21	1302	1013	25	213,3	55,8	91	23	25	179	0,541	-2,96
16.	Рівненська	11	327	267	23	40,4	9,3	55	16	37	135	0,414	-4,49

Продовження табл. Р.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17.	Сумська	16	2857	1840	21	340,0	129,6	139	21	244	118	0,453	-2,63
18.	Тернопільська	13	383	325	24	85,8	14,0	142	23	85	92	0,418	-3,95
19.	Харківська	160	16474	11380	110	1146,4	2063,1	369	93	203	361	1,896	15,94
20.	Херсонська	20	683	468	19	75,0	48,8	66	16	35	96	0,341	-4,73
21.	Хмельницька	8	321	251	18	47,9	12,9	24	17	20	141	0,405	-4,83
22.	Черкаська	20	780	481	24	44,8	118,4	64	23	17	149	0,482	-3,64
23.	Чернівецька	19	837	620	11	19,0	61,2	39	11	10	54	0,213	-5,90
24.	Чернігівська	15	723	305	16	65,3	41,9	125	15	73	105	0,350	-4,55
25.	м. Київ	299	43734	28673	95	2415,5	4606,3	487	87	1931	409	2,779	32,74

Розраховано за: [184]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток Р

Таблиця Р.3

Визначальні характеристики інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів України у 2017 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що здійснювали НДіР	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються іннов. діяльністю	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість найменувань впров. іннов. видів продукції	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують іннов. продукцію	Обсяг реалізованої іннов. продукції, млн. грн	Показник інноваційного потенціалу	Показник інноваційної привабливості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.	Вінницька	22	627	445	24	100,4	44,8	52	15	15	14	454,7	0,374	-4,42
2.	Волинська	9	314	277	17	162,1	18,4	7	16	8	12	66,8	0,284	-5,93
3.	Дніпропетровська	54	8954	5604	51	1127,2	2261,9	84	46	107	18	297,8	1,091	6,29
4.	Донецька	18	238	170	22	725,3	13,2	101	22	69	13	3301,9	1,008	0,88
5.	Житомирська	9	410	302	23	10,4	28,1	20	23	13	20	155,9	0,405	-4,84
6.	Закарпатська	8	562	344	12	26,2	55,2	8	12	7	9	358,1	0,220	-6,48
7.	Запорізька	31	4216	1508	42	1393,4	914,1	319	37	142	31	4042,2	1,660	10,61
8.	Івано-Франківська	17	580	483	28	134,2	28,0	109	23	23	14	105,4	0,482	-3,58
9.	Київська	30	1805	1120	37	289,7	299,2	116	37	38	22	770,5	0,696	-0,01
10.	Кіровоградська	15	503	382	24	504,2	75,6	36	15	16	13	405,6	0,437	-3,93
11.	Луганська	15	350	186	7	20,2	29,3	11	5	4	3	13,1	0,107	-7,76
12.	Львівська	75	4680	3622	48	310,0	365,9	247	47	41	24	763,1	1,020	4,20
13.	Миколаївська	26	2268	1023	25	324,9	349,3	19	16	29	12	417,3	0,400	-3,58
14.	Одеська	48	3003	2173	36	150,1	270,3	53	35	50	17	157,6	0,583	-1,33
15.	Полтавська	22	1181	878	27	68,2	69,9	86	23	31	19	243,2	0,481	-3,19
16.	Рівненська	11	378	275	8	7,3	13,7	6	7	8	3	9,3	0,115	-7,73

Продовження табл. Р.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
17.	Сумська	16	2081	1098	24	598,5	160,7	217	18	225	17	601,8	0,852	1,13
18.	Тернопільська	13	361	302	25	109,7	19,2	39	25	78	9	126,9	0,397	-4,35
19.	Харківська	149	14851	9988	111	890,9	2399,4	396	105	230	77	2515,8	2,341	25,18
20.	Херсонська	21	732	509	15	56,1	73,6	80	15	24	10	287,6	0,332	-4,94
21.	Хмельницька	8	380	321	8	24,5	17,5	7	8	7	4	27,7	0,124	-7,6
22.	Черкаська	20	705	449	32	124,7	97,3	53	31	30	23	583,1	0,558	-2,35
23.	Чернівецька	18	809	641	8	26,1	68,3	25	8	12	7	46,3	0,170	-6,80
24.	Чернігівська	14	699	284	10	71,4	44,3	97	10	75	7	345,4	0,340	-5,05
25.	м. Київ	294	43587	27008	95	1861,1	5665,5	199	73	549	52	1617,7	2,843	35,57

Розраховано за: [185]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток С

Таблиця С.1

Визначальні характеристики для оцінки взаємозв'язків між інноваційною діяльністю та валовим регіональним продуктом в регіонах України у 2016 р.

№ з/п	Регіони України	Організації, що здійснювали НДіР	Чисельність виконавців НДіР	Чисельність дослідників	Підприємства, що займаються іннов. діяльн.	Інноваційні витрати, млн грн	Обсяг виконаних НТР, млн грн	Кількість найменувань впров. іннов. видів продукції	Підприємства, що впроваджували інновації	Впроваджені нові технол. процеси	Підприємства, що реалізують іннов. продукцію	ВРП на одну особу, грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
		X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	Y
1.	Вінницька	20	704	491	24	723,2	39,4	64	22	30	155	46615
2.	Волинська	10	258	211	11	147,4	136,0	11	11	17	108	34310
3.	Дніпропетровська	58	9675	6039	65	14264,7	1843,7	243	61	96	441	75396
4.	Донецька	15	217	146	26	610,9	18,9	153	22	60	188	32318
5.	Житомирська	9	368	251	34	143,8	21,3	20	24	37	165	38520
6.	Закарпатська	9	678	453	15	59,6	46,4	11	10	18	134	25727
7.	Запорізька	30	4203	1458	47	485,7	712,4	1058	45	119	213	59729
8.	Івано-Франківська	17	524	440	27	80,5	20,3	109	19	17	128	37220
9.	Київська	28	1833	1156	48	598,8	2741,7	164	44	85	289	74216
10.	Кіровоградська	15	480	348	17	262,3	74,6	31	14	97	95	47469
11.	Луганська	14	369	195	9	43,5	235,7	15	6	6	68	14251
12.	Львівська	73	4648	3542	64	429,3	264,8	539	58	139	311	45319
13.	Миколаївська	25	2150	816	21	631,8	392,5	60	18	25	91	50091
14.	Одеська	47	3384	2525	40	253,7	237,4	60	36	63	191	50159
15.	Полтавська	21	1302	1013	25	213,3	55,8	91	23	25	179	81145
16.	Рівненська	11	327	267	23	40,4	9,3	55	16	37	135	33958

Продовження табл. С.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
17.	Сумська	16	2857	1840	21	340,0	129,6	139	21	244	118	41741
18.	Тернопільська	13	383	325	24	85,8	14,0	142	23	85	92	29247
19.	Харківська	160	16474	11380	110	1146,4	2063,1	369	93	203	361	57150
20.	Херсонська	20	683	468	19	75,0	48,8	66	16	35	96	36585
21.	Хмельницька	8	321	251	18	47,9	12,9	24	17	20	141	37881
22.	Черкаська	20	780	481	24	44,8	118,4	64	23	17	149	48025
23.	Чернівецька	19	837	620	11	19,0	61,2	39	11	10	54	23365
24.	Чернігівська	15	723	305	16	65,3	41,9	125	15	73	105	41726
25.	м. Київ	299	43734	28673	95	2415,5	4606,3	487	87	1931	409	191736

Розраховано за: [184]. Дані по АР Крим відсутні.

Додаток Т

Функції інституційних партнерів у сфері регіональної політики України

№ з/п	Установа	Функції
1.	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства	- забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики, державної житлової політики і політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства; - забезпечення формування державної політики у сфері архітектурно-будівельного контролю та нагляду, контролю у сфері житлово-комунального господарства, у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; - забезпечення технічного регулювання у сфері будівництва, містобудування, промисловості будівельних матеріалів, житлово-комунального господарства.
2.	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	- формування та забезпечення реалізації державної політики економічного і соціального розвитку, цінової політики, політики у сфері торгівлі, державної регіональної політики, політики у сфері технічного регулювання, державних закупівель, державного замовлення, державно-приватного партнерства, державного ринкового нагляду, політики з питань економічного і соціального співробітництва України з ЄС; єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції економіки України у світову економіку, співробітництва із СОТ; державної політики у сфері співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та з питань залучення міжнародної технічної допомоги; - формування державної політики у сфері захисту прав споживачів; у сфері статистики; з питань розвитку підприємництва, державної регуляторної політики, ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; з питань державного експортного контролю; у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами; з питань ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів; у сфері державного матеріального резерву; управління об'єктами державної власності, в тому числі корпоративними правами держави; інтелектуальної власності; - забезпечення нормативно-правового регулювання у вищезазначених сферах тощо.

Продовження додатку Т

3.	Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку	- забезпечення координації дій органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики, зокрема з обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування до формування та реалізації державної регіональної політики, а також до узгодження галузевих прогнозів розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної регіональної політики; - підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної регіональної політики; - розроблення пропозицій щодо визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час формування та реалізації державної регіональної політики; - сприяння підвищенню ефективності діяльності органів виконавчої влади під час формування та реалізації державної регіональної політики; - розроблення пропозицій щодо забезпечення взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях; - сприяння використанню позитивного досвіду інших країн, зокрема європейських, під час удосконалення нормативно-правової бази з питань державної регіональної політики.

Складено за: [288; 292; 293].

Додаток У

Програмні документи, що регулюють інноваційну діяльність і регіональну політику в Україні

Часовий період	Програмний документ	Основне призначення
1	2	3
Закони України		
1999 р.	Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків	Визначає правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків
2001 р.	Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки	Визначає правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні
2002 р.	Про інноваційну діяльність	Визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом
2004 р.	Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій	Забезпечує сприятливі умови для створення і розвитку наукоємних технологій і на цій основі широкомасштабну модернізацію національної економіки
2005 р.	Про стимулювання розвитку регіонів	Визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів і подолання депресивності територій
2006 р.	Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій	Визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері

Продовження додатку У

1	2	3
2009 р.	Про наукові парки	Регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані зі створенням і функціонуванням наукових парків, спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках
2011 р.	Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні	Забезпечує інноваційну модель розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямах науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках
2012 р.	Про наукову і науково-технічну експертизу	Визначає правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи для забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень
2015 р.	Про засади державної регіональної політики	Визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України
2015 р.	Про наукову і науково-технічну діяльність	Визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади

Продовження додатку У

1	2	3
Постанови Верховної ради України		
1999 р.	Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України	Визначає головні цілі та пріоритетні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку
2004 р.	Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні	Сприяє розвитку та вдосконаленню правової бази науково-технічної та інноваційної сфери та відмові від практики призупинення дії норм чинних законів щодо пільгового оподаткування об'єктів науково-технічної сфери і науково-дослідних робіт і послуг; передбачає видатки на розвиток науки і науково-технічної сфери у межах та обсягах відповідно до вимог Законів України та цільове спрямування коштів у Державний фонд фундаментальних досліджень
2007 р.	Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації"	Визначає основні недоліки у формуванні національної інноваційної системи для виконання першочергових заходів у напрямі формування та розвитку національної інноваційної системи
2009	Про рекомендації парламентських слухань на тему "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів"	Систематизує і конкретизує законодавчі, нормативні та інші засади організації наукової, науково-технічної, інноваційної та підприємницької діяльності, що містяться в сучасному законодавстві України, нормативних і програмних документах органів державної влади і разом з іншими державними стратегічними документами є стрижневою основою для подальшого розвитку законодавчої і нормативної бази в цій сфері, для формування державних, регіональних і галузевих програм інноваційного розвитку, забезпечення скоординованої діяльності влади, суспільства, підприємництва, науки та освіти – усіх головних учасників національної інноваційної системи
2017	Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні"	Визначає заходи державного впливу для недопущення продовження втрачання наукою і освітою функцій впливу на соціально-економічний розвиток держави, що становить реальну загрозу національній безпеці України

Продовження додатку У

1	2	3
Укази Президента України		
2004 р.	Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави	Встановлює розміри фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, забезпечує проведення моніторингу впливу результатів виконання інноваційних проектів підприємств на конкурентоспроможність національної економіки та технологічну укладність промисловості
2006	Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України"	Визначає пріоритетні завдання діяльності органів виконавчої влади із забезпечення національної безпеки у науково-технологічній сфері
2009 р.	Про Національну раду з інноваційного розвитку України	Регулює створення та функціонування Національної рада з інноваційного розвитку України як дорадчого органу, утвореного при Президентові України для сприяння формуванню та реалізації єдиної державної інноваційної політики в Україні
Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України		
1996 р.	Про затвердження "Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів"	Визначає загальний порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів, їх правовий статус, основи взаємовідносин учасників цих структур
2003 р.	Про затвердження порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів	Регулює проведення державної реєстрації інноваційних проектів, ведення Державного реєстру інноваційних проектів та опублікування інформації про інноваційні проекти в офіційному бюлетені МОН
2003 р.	Про затвердження "Порядку формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності"	Визначає процедуру формування, експертизи та обговорення стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня

Продовження додатку У

1	2	3
2004 р.	Про затвердження “Порядку надання фінансової підтримки суб’єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету шляхом здешевлення довгострокових кредитів”	Визначає механізм надання фінансової підтримки суб’єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету шляхом часткової компенсації відсоткової ставки за залученими ними у національній валюті для реалізації інноваційних проектів, що зареєстровані відповідно до Закону України “Про інноваційну діяльність”, банківськими довгостроковими кредитами
2005 р.	Про затвердження заходів з оперативного розв’язання проблем, що стримують соціально-економічний розвиток регіонів	Затверджує заходи з оперативного розв’язання проблем, що стримують соціально-економічний розвиток регіонів
2006 р.	Питання конкурсного відбору проектів з розроблення високих наукоємних технологій	Встановлює основні завдання щодо проведення конкурсного відбору проектів з розроблення високих наукоємних технологій, поданих підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, а також фізичними; підготовка пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення роботи з організації виконання Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємних технологій, концентрації фінансових та інтелектуальних ресурсів для реалізації проектів
2007 р.	Про питання утворення регіональних центрів інноваційного розвитку	Регулює процес утворення регіональних центрів інноваційного розвитку як бюджетних установ з віднесенням їх до сфери управління Агентства держінвестицій
2007 р.	Про схвалення Концепції Державної програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки	Визначає створення правових, економічних і організаційних умов для розвитку та підвищення ефективності системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки

Продовження додатку У

1	2	3
2008 р.	Про державну цільову програму “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки”	Регулює створення в Україні інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки
2009 р.	Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи	Визначає основні засади формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки
2012 р.	Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012-2016 рр.	Визначає такі пріоритетні напрями інноваційної діяльності: - освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; - освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; - освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з’єднання, створення індустрії наноматеріалів і нанотехнологій; - технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; - впровадження нових технологій та обладнання для високоякісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; - широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; - розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки

Продовження додатку У

1	2	3
2011 р.	Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року	Визначає цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних і місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток
2014 р.	Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року	Визначає цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних і місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток

Складено за: [447].

Додаток Ф

Визначальні характеристики інноваційної діяльності регіонів України у 2016 р. для застосування методу нечітких множин

№ з/п	Регіони України	Чисельність дослідників	Інноваційні витрати, млн грн	Кількість впроваджених інноваційних видів продукції	Впроваджені нові технологічні процеси	Кількість патентів на винаходи	Результатив-ність інноваційної діяльності
1.	Вінницька	491	723,2	64	30	34	1,121985
2.	Волинська	211	147,4	11	17	9	0,402032
3.	Дніпропетровська	6039	14264,7	243	96	135	4,104098
4.	Донецька	146	610,9	153	60	30	1,752164
5.	Житомирська	251	143,9	20	37	14	0,778687
6.	Закарпатська	453	59,7	11	18	25	0, 655934
7.	Запорізька	1458	485,8	1058	119	38	5,529587
8.	Івано-Франківська	440	80,4	109	17	19	0,860941
9.	Київська	1156	598,9	164	85	42	2,308531
10.	Кіровоградська	348	262,3	31	97	5	1,49788
11.	Луганська	195	43,4	15	6	9	0,264361
12.	Львівська	3542	429,3	539	139	68	4,618101
13.	Миколаївська	816	631,8	60	25	28	0,950986
14.	Одеська	2525	253,7	60	63	88	2,371013
15.	Полтавська	1013	213,3	91	25	12	0,808415
16.	Рівненська	267	40	55	37	5	0,753822
17.	Сумська	1840	340	139	244	10	3,921417
18.	Тернопільська	325	85,8	142	85	11	1,773752

Продовження додатку Ф

19.	Харківська	11380	1146,5	369	203	222	7,269128
20.	Херсонська	468	75	66	35	12	0,866262
21.	Хмельницька	251	47,9	24	20	2	0,378868
22.	Черкаська	481	44,8	64	17	5	0,508954
23.	Чернівецька	620	19	39	10	2	0,289515
24.	Чернігівська	305	65,4	125	73	4	1,451153

Складено за: [184].

Додаток Х

Таблиця Х.1

Множина факторів і параметрів інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів

		Просторово-демографічні показники				Зовнішньоекономічні показники			Інноваційні показники		
№ з/п	Регіони	Чисельність наявного населення, тис. осіб	Територія, тис. га	Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Експорт товарів, млн дол. США	Експорт послуг, млн дол. США	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні роботи, тис. грн	Загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн	Чисельність виконавців НДР, осіб
1.	Вінницька	1590,4	2649,2	658,8	1838,2	179,8	983,0	66,1	38875,1	723188,9	704
2.	Волинська	1041,0	2014,4	382,1	833,0	234,8	611,9	50,8	13604,1	147411,3	258
3.	Дніпропетровська	3230,4	3192,3	1425,4	2199,6	3481,3	5864,8	175,6	1809644,6	14264728,8	9675
4.	Донецька	4244,0	2651,7	748,4	1777,1	1633,0	3430,8	446,1	17695,0	610934,6	217
5.	Житомирська	1240,5	2982,7	507,6	1290,4	222,5	484,7	40,7	21314,5	143876,8	368
6.	Закарпатська	1258,8	1275,3	505,5	387,7	317,7	1211,9	184,0	46384,3	59666,1	678
7.	Запорізька	1739,5	2718,3	734,9	2127,1	650,0	2292,8	169,8	681612,6	485798,5	4203
8.	Івано-Франківська	1379,9	1392,7	556,9	493,5	818,2	573,7	53,9	20323,1	80467,5	524
9.	Київська	1734,5	2812,1	736,3	1513,6	1502,5	1705,1	213,6	264118,8	598892,6	1833
10.	Кіровоградська	965,8	2458,8	375,7	1791,1	59,1	427,4	27,0	68847,0	262320,4	480
11.	Луганська	2195,3	2668,3	298,5	1706,0	379,1	435,7	9,9	23051,7	43456,3	369
12.	Львівська	2534,0	2183,1	1047,0	1009,5	1093,2	1275,6	393,7	260209,9	429278,9	4648
13.	Миколаївська	1150,1	2458,5	498,1	1777,2	227,8	1666,4	426,6	380053,0	631852,9	2150
14.	Одеська	2386,5	3331,4	1000,6	2207,5	1331,3	1520,5	785,6	231945,4	253712,6	3384
15.	Полтавська	1426,8	2875	570,4	1837,0	1003,8	1436,0	30,2	53917,5	213315,8	1302
16.	Рівненська	1162,7	2005,1	474,2	789,6	182,3	318,3	28,9	9327,1	40421,2	327
17.	Сумська	1104,5	2383,2	478,5	1447,9	190,1	542,2	24,5	126841,5	340009,1	2857
18.	Тернопільська	1059,2	1382,4	407,6	967,3	48,5	294,3	79,9	14052,4	85871,9	383
19.	Харківська	2701,2	3141,8	1236,6	2187,0	1632,9	1027,8	270,4	1993059,0	1146467,3	16474
20.	Херсонська	1055,6	2846,1	441,0	1782,5	202,6	246,6	31,8	47150,0	75023,2	683
21.	Хмельницька	1285,3	2062,9	510,1	1484,2	160,2	318,7	19,8	12525,9	47994,7	321
22.	Черкаська	1231,2	2091,6	517,5	1316,8	334,9	474,3	19,7	112026,6	44863,5	780
23.	Чернівецька	908,1	809,6	376,1	442,6	57,5	119,3	20,4	60836,8	19034,5	837
24.	Чернігівська	1033,4	3190,3	424,8	1751,2	240,9	432,8	19,8	41000,7	65361,5	723

Продовження табл. Х.1

№ з/п	Регіони	Соціально-економічні показники						Транспортні показники		Показник інноваційного потенціалу конкурентно-спроможності
		Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	Капітальні інвестиції, млрд грн	Роздрібний товарообіг, млн грн	Середньомісячна заробітна плата, грн	Наявний дохід населення, млн грн	Продукція сільського господарства, млн грн	Експлуатаційна довжина залізничних колій, км	Довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км	
1.	Вінницька	59673,2	8,3	38400	4189	69990	21319,1	1074	9,0	1,53
2.	Волинська	23378,3	6,4	28827	4047	39319	6558,5	593	5,8	1,17
3.	Дніпропетровська	345505,8	33,2	106421	5075	187830	15183,4	1554	9,2	4,42
4.	Донецька	212097,8	11,9	36724	5989	114741	7513,1	1570	8,0	1,55
5.	Житомирська	33684,9	5,6	31483	4000	51618	9406,8	1016	8,3	1,53
6.	Закарпатська	18471,9	4,7	27320	4298	42165	3964,9	602	3,3	1,17
7.	Запорізька	152940,3	11,0	55443	5080	94914	9928,0	988	6,8	3,27
8.	Івано-Франківська	37267,6	7,9	37657	4202	53767	5795,3	494	4,2	1,44
9.	Київська	97228,6	33,4	61998	5229	89008	15544,7	798	8,6	2,33
10.	Кіровоградська	25175,5	6,4	25618	3974	40559	12037,5	893	6,2	1,51
11.	Луганська	37697,8	4,1	9127	4637	38048	4816,3	1092	5,8	1,04
12.	Львівська	72385,8	18,6	68369	4559	112628	9255,4	1263	8,2	3,34
13.	Миколаївська	46352,6	9,7	32117	4887	50522	9714,0	711	4,8	1,62
14.	Одеська	58934,9	16,7	86054	4809	117310	11881,2	1044	8,1	2,21
15.	Полтавська	144233,3	15,3	35673	4621	69629	17212,6	852	8,9	1,61
16.	Рівненська	31166,9	4,3	25648	4364	45830	6723,2	578	5,1	1,34
17.	Сумська	36167,3	5,8	26283	4131	49855	10192,5	703	6,7	2,28
18.	Тернопільська	16485,7	4,9	22494	3695	38281	8523,8	564	5,0	1,71
19.	Харківська	153666,6	16,5	95904	4448	132641	15647,8	1520	9,4	5,95
20.	Херсонська	25717,1	4,6	29760	4046	42621	11232,2	453	5,0	1,42
21.	Хмельницька	33967,9	9,1	29825	4043	55083	12548,6	738	7,1	1,25
22.	Черкаська	58321,3	6,5	30812	4148	51331	14983,7	588	5,9	1,57
23.	Чернівецька	9425,5	2,7	18989	3828	32156	4285,7	413	2,9	1,22
24.	Чернігівська	38682,0	5,3	24745	4189	43858	10372,2	851	7,2	1,46

Складено за: [333; 334].

Продовження додатку Х

Таблиця Х.2

Результати розрахунку інтегральних показників за групами параметрів розвитку регіону, визначені на основі методу головних компонентів

№ з/п	Регіони	Інтегральні показники					Показник використання інноваційного потенціалу конкуренто-спроможності (*ind_innov_poten_konkur*)	
		tdp	zep	idp	sep	tкр	статис-тичний	розрахов аний
1.	Вінницька	2516,89	630,04	387264,60	83304,17	765,68	1,53	1,60
2.	Волинська	1595,61	458,70	82589,98	44679,66	423,35	1,17	1,25
3.	Дніпропетровська	3414,55	5009,24	8294242,47	293603,24	1105,18	4,42	4,42
4.	Донецька	3023,67	2761,04	317372,24	167974,58	1115,65	1,55	1,55
5.	Житомирська	2318,17	382,79	85749,58	56934,98	724,18	1,53	1,38
6.	Закарпатська	1118,02	841,17	59562,59	42610,10	427,95	1,17	1,16
7.	Запорізька	2726,99	1594,04	675970,78	141019,21	703,32	3,27	3,27
8.	Івано-Франківська	1255,30	748,45	53448,30	61361,55	352,23	1,44	1,45
9.	Київська	2486,74	1738,04	467789,29	118061,87	570,27	2,33	2,34
10.	Кіровоградська	2226,22	263,58	175149,14	46063,00	635,73	1,51	1,48
11.	Луганська	2505,72	435,70	36535,68	41514,97	776,14	1,04	1,12
12.	Львівська	2185,35	1314,51	382012,79	119178,75	898,74	3,34	3,34
13.	Миколаївська	2281,37	1068,37	557644,55	62675,25	506,07	1,62	1,60
14.	Одеська	3228,54	1623,30	275470,89	123982,63	743,83	2,21	2,21
15.	Полтавська	2569,96	1305,23	141663,94	118309,26	608,66	1,61	1,62
16.	Рівненська	1614,45	270,88	26330,01	49955,53	412,25	1,34	1,38

Продовження табл. Х2

17.	Сумська	2081,85	394,23	252072,89	55170,27	501,76	2,28	2,34
18.	Тернопільська	1375,11	193,67	52115,62	38765,53	402,28	1,71	1,56
19.	Харківська	3242,77	1452,37	1841752,95	178184,86	1081,29	5,95	5,95
20.	Херсонська	2432,06	243,68	67742,61	48904,92	323,81	1,42	1,45
21.	Хмельницька	1992,70	258,16	32139,22	58812,36	526,79	1,25	1,45
22.	Черкаська	1919,84	434,16	93627,16	68883,62	419,89	1,57	1,40
23.	Чернівецька	833,17	97,03	48419,81	30155,12	294,04	1,22	1,26
24.	Чернігівська	2568,57	362,06	59045,57	52836,30	606,75	1,46	1,38

Складено за: [333; 334].

Додаток Ц

SWOT-аналіз інноваційної діяльності в регіонах України в процесі євроінтеграції

Сильні сторони		**Слабкі сторони**	
1. Ринкові		**1. Ринкові**	
1.1. Розвинена система вищої освіти	0,7	1.1.Недостатнє інформаційне забезпечення інноваційних процесів	0,6
1.2. Наявність високотехнологічних виробництв	0,5	1.2. Внутрішня та зовнішня міграція кваліфікованих кадрових ресурсів	0,6
1.3. Розвиток регіонального інноваційного співробітництва	0,7	1.3. Поглиблення секторальної деформації інноваційної активності	0,8
		1.4. Нерозвиненість ринкових інститутів інноваційної діяльності	
		1.5.Незатребуваність вітчизняних інноваційних розробок внутрішнім ринком	0,7 0,55
2. Соціально-інституціональні		**2. Соціально-інституціональні**	
2.1. Наявність регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації	0,9	2.1. Недосконаліть регіональних програм та стратегічного програмування	0,7
2.2. Розвинене законодавство у сфері регулювання інноваційної діяльності	0,9	2.2. Централізована система управління інноваційною діяльністю	0,9
2.3. Діяльність Агенцій регіонального розвитку як офісу з надання консультацій і практичної допомоги щодо підготовки та реалізації програм і проектів регіонального розвитку	0,7	2.3. Обмеженість інноваційної інфраструктури кількістю складників та їх функціональна невизначеність	0,8
		2.4. Відсутність мотивації у здійсненні інноваційних розробок	0,6
3. Фінансові		**3. Фінансові**	
3.1. Конкурсні засади з відбору проектів регіонального розвитку	0,8	3.1. Недостатній рівень фінансування, низька питома частка інноваційних витрат у ВРП.	0,8
3.2. Можливість реалізації регіональних проектів за рахунок коштів Державного бюджету, отриманих від ЄС	0,7	3.2. Недиференційована структура джерел фінансування інноваційної діяльності	0,9
		3.3. Дефіцитарність фінансування інноваційної діяльності	0,95

Продовження додатку Ц

		4. Організаційні	
		4.1. Неефективне використання інноваційного потенціалу	0,7
		4.2. Неефективний менеджмент регіональних інноваційних програм і проектів	0,6
		4.3. Несформованість організаційно-інституціональної компоненти підтримки інноваційної діяльності на регіональному рівні	0,7
		4.4. Недостатня дієвість регіональних інноваційних систем	0,85
Можливості		**Загрози**	
1. Ринкові		**1. Ринкові**	
1.1. Створення сприятливих конкурентних умов	0,8	1.1. Розширення технологічного розриву між регіонами	0,6
1.2. Запровадження ефективного управління інноваційною діяльністю	0,7	1.2. Інтенсифікація конкуренції на зовнішньому ринку інноваційної продукції	0,5
1.3. Здійснення моніторингу інноваційного розвитку на основі індикаторів Європейського інноваційного табло	0,6	1.3. Звуження ємності внутрішнього ринку інноваційної продукції	0,45
2. Соціально-інституціональні		**2. Соціально-інституціональні**	
2.1. Розробка регіональних стратегій раціональної просторово-секторальної спеціалізації	0,9	2.1. Зниження рівня інформаційного забезпечення щодо перспективних напрямків інноваційного розвитку	0,6
2.2. Використання досвіду регіонів ЄС у сфері інноваційного розвитку	0,9	2.2. Зменшення кількості інноваційно активних підприємств	0,9
2.3. Формування інноваційної інфраструктури, спрямованої на реальну підтримку інновацій	0,8	2.3. Поглиблення міжрегіональної диференціації за інноваційним потенціалом	0,8

Продовження додатку Ц

3. Фінансові		**3. Фінансові**	
3.1. Узгодження фінансування інноваційних проектів із використанням досвіду ЄС	0,8	3.1. Виникнення неузгодженості поставлених у програмних документах завдань із обсягами виділених фінансових ресурсів	0,8
3.2. Забезпечення комерціалізації науково-технічних робіт та інноваційних рішень	0,7	3.2. Зростання рівня фінансового ризику при реалізації інноваційних проектів	0,7
3.3. Участь у наукових та науково-технічних програмах ЄС	0,8	3.3. Відставання обсягів фінансування інноваційної діяльності від європейських показників	0,9
		4. Екологічні	
		4.1. Використання морально застарілих технологій у виробничих процесах	0,8
		4.2. Забруднення довкілля через вплив технологій	0,9
		4.3. Зростання рівня техногенних ризиків	0,7

Складено автором за результатами експертного оцінювання.

Додаток Ш

Інвестиційні паспорти об'єднаних територіальних громад Запорізької області

Назва громади	Пропозиції (проекти) для залучення інвестицій
Комишуваська ОТГ	1. Будівництво полігонів твердих побутових відходів загальною площею 12,0 га і будівництво цеху по їх сортуванню і пакетуванню 2. Збір та вивезення твердих побутових відходів, впровадження механізованого сортування побутових відходів та їх ефективне використання 3. Вирощування малька білого амура. 4. Створення сільської садиби в с. Новомихайлівка (екологічна чиста зона).
Комиш-Зорянська ОТГ	1. Реконструкція системи опалення з встановленням модульної котельні на твердому паливі для шкіл. 3. Капітальний ремонт приміщення школи з використанням енергозбереження. 4. Організація збору твердих побутових відходів. 5. Забезпечення населення територіальної громади якісною питною водою.
Новоолексіївська ОТГ	1. Розвиток відновлювальної енергетики. 2. Створення умов для повернення молоді в населені пункти громади. 3. Реформування системи надання адміністративних послуг. 4. Енергозбереження та енергоефективність. 5. Екологія (розчищення річок громади; облаштування місць відпочинку). 6. Розвиток громадського суспільства. 7. Розвиток сільськогосподарського виробництва. 8. Розвиток промисловості (переробка відходів сільськогосподарської продукції соняшнику, ріпаку, соломи на альтернативні види палива; переробка сільськогосподарської продукції пшениці, ячменю, гороху на муку та крупи). 9. Обслуговуюча сфери (облаштування сміттєзвалищ, створення комплексу по переробці твердих побутових відходів запровадження сортування сміття). 10. Розвиток зеленого туризму, розведення риби.

Продовження додатку Ш

Гірсівська ОТГ	1. Планована організація виробництва біогумуса (вермікомпосту) в опалюваному приміщені. 2. Створення складу для зберігання овочів. 3. Організація інтернет-магазину. 4. Створення тепличного господарства по вирощуванню огірків. 5. Створення заводу з виробництва пелетів. 6. Створення “енергетичного лісу” - плантації швидкозростаючих порід дерев і чагарників. 7. Організація серфінг-хаба.
Приморська ОТГ	1. Забезпечення збору та переробки твердих побутових відходів. 2. Створення тепличного господарства. 3. Розчистка русла ріки Обіточна довжиною 3,1 км. 4. Реконструкція каналізаційних очисних споруд 5. Реконструкція кінотеатру під міський дитячий центр творчості 6. Трубопровід подачі господарсько-питної води
Широківська ОТГ	1. Комплекс зі збору, транспортування та утилізації ТПВ 2. Створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу зі збору ягід, фруктів та переробки молочної продукції 3. Розвиток зеленого туризму та зон відпочинку. 4. Забезпечення потреб в якісній питній воді. 5. Будівництво закладів відпочинку та оздоровлення 6. Організація комплексу по переробці твердих побутових відходів. 7. Забезпечення збору та переробки твердих побутових відходів 8. Розвиток садівництва та ягідництва.
Осипенківська ОТГ	1. Розвиток переробки сільськогосподарської продукції. 2. Можливість розвитку агротуризму, надання послуг в сфері оздоровлення та відпочинку. 3. Будівництво вітрових станцій. 4. Розміщення виробництва сировини та матеріалів для альтернативних видів палива. 5. Розвиток особистого селянського господарства. 6. Будівництво водоводу с. Новопетрівка 7. Будівництво системи водовідведення

Продовження додатку Ш

Смірновська ОТГ	1. Харчова та переробна промисловість. 2. Вирощування садових культур. 3. Вирощування ягід, овочів. 4. Бджільництво, рибальство, тваринництво, птахівництво. 5. Альтернативна енергетика. 6. Логістика.
Водянська ОТГ	1. Експорт тепличних овочів до країн Європи. 2. Створення та організація діяльності оптового ринку для реалізації овочів. 3. Створення комплексу по переробці твердих побутових відходів. 4. Забезпечення збору та переробки твердих побутових відходів.
Воскресенська ОТГ	1. Створення збору та переробки ягід, фруктів та овочів. 2. Очистка русла та відновлення екосистеми р. Конка. 3. Розвиток зеленого туризмі та створення рекреаційної зони. 4. Організація збору та лінії сортування твердих побутових відходів. 5. Будівництво спортивного комплексу футбольних полів та плавального басейну.
Таврійська ОТГ	1. Розвиток сільського туризму 2. Розчистка річок Конка та Жеребець, що протікають по території громади
Павлівська ОТГ	1. Розвиток зеленого туризму. 2. Розвиток рибальства. 3. Розвиток тваринництва. 4. Забезпечення потреб в питній воді. 5. Реконструкція водопровідної мережі.

Складено автором.

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ (МІНРЕГІОН)

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601;
приймальня: (044) 226-22-08; загальний відділ: (044) 278-82-90, 284-05-54, факс 278-83-90
e-mail: minregion@minregion.gov.ua Код ЄДРПОУ 37471928

_____ № _____ на № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
"Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції"
Полякової Юлії Володимирівни

Цим підтверджуємо, що науково-практичні розробки Ю. В. Полякової знайшли застосування у діяльності відповідних підрозділів установи. Зокрема, йдеться про адаптування досвіду європейських країн у розробленні інноваційної політики регіонів: акцентування інноваційної активності на регіональному рівні для виявлення місцевих проблем і можливостей концентрації ресурсів для їх розв'язання; обґрунтування напрямів розвитку науково-інноваційної інфраструктури щодо поширення і ефективного впровадження результатів інтелектуальної праці; створення передумов забезпечення повного циклу комерціалізації вітчизняного інтелектуального капіталу; здійснення оперативного моніторингу інноваційних процесів на державному та

229916

Міністерство регіонального розвитку, будівництва
та житлово- комунального господарства України
№7/12-5120 від 22.05.2018

регіональному рівнях відповідно до європейських стандартів; підвищення рівня захисту та фінансування об'єктів інтелектуальної власності; розширення участі вітчизняних підприємств у міжнародному науково-технічному обміні, особливо з країнами-членами ЄС.

Заступник Міністра регіонального розвитку,
будівництва та житлово-комунального господарства України
з питань європейської інтеграції Т. Токарський

МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

Михайлівська площа, 1
м. Київ, 01018, Україна

Тел.: (044) 238 17 48; факс: (044) 238 18 88
E-mail: zsmfa@mfa.gov.ua
Web: http://www.mfa.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00026620

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF UKRAINE

1 Mykhailivska Square
Kyiv, 01018, Ukraine

«23» травня 2018 р. № 51/19-200-1602

Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України»

Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи
“Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції”
Полякової Юлії Володимирівни

Цим підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи Ю.В.Полякової знайшли практичне застосування у діяльності Управління економічного співробітництва МЗС України та Ради експортерів та інвесторів при МЗС України. Зокрема, використано пропозиції щодо реалізації організаційно-економічного складника сучасного етапу інтеграції України та країн-членів ЄС в інноваційній сфері, які стосуються укладання двосторонніх угод з питань науково-технічного та інноваційного співробітництва, активізації діяльності спільних інституційних органів, участі вітчизняних науковців у європейських програмах академічної мобільності, реалізації спільних дослідницьких програм і міжнародних проектів, створення спільних наукових розробок із подальшою їх комерціалізацією, використання чинників міжнародного регіонального співробітництва для інноваційного розвитку прикордонних регіонів України.

Начальник Управління
економічного співробітництва,
Заступник Голови Ради експортерів
та інвесторів при МЗС України **О.І.Данилейко**

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
ОДЕССКАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННАЯ ПАЛАТА
ODESSA REGIONAL CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

вул. Базарна, 47, м. Одеса, 65011, Україна
Тел./факс: (0482) 36-45-86,
E-mail: orcci@orcci.odessa.ua
Розрахунковий рахунок 26003000031460 в АТ "Укрексімбанку" м. Одесі, МФО 322313., Код ЄДРПОУ 02944722

47 Bazarna Str., Odesa, 65011, Ukraine
Phone/fax: (380-482) 36-45-86
http://www.orcci.odessa.ua

19.02.2018 № 2001-08/81/1

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Полякової Ю. В.

Одеська регіональна торгово-промислова палата у своїй діяльності використовує науково-практичні розробки, які є результатами дисертаційного дослідження Ю. В. Полякової. Автор досліджувала основні напрямки розвитку приморських регіонів, зокрема, пов'язаних із інноваційною активністю місцевих підприємств, та на їх основі запропонувала шляхи використання інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва як пріоритету соціально-економічного зростання регіону: збільшення частки продажу інноваційної продукції, в т.ч за кордон; формування раціональної спеціалізації приморських регіонів; покращення інвестиційної привабливості інноваційних проектів в пріоритетних сферах економічної діяльності; розбудови інноваційної інфраструктури приморських регіонів; обмін досвідом між суб'єктами господарювання щодо застосування інноваційних стратегій; запровадження локальних стимулюючих фінансових та адміністративних заходів.

Довідка видана для пред'явлення в спеціалізовану вчену раду Державної установи "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України".

Перший віце-президент Нестеренко А. М.

ЗАПОРІЗЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
ZAPORIZHZHYA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

ДСТУ ISO 9001:2009

б. Центральний, 4 м. Запоріжжя, 69005
Тел.: (061) 213-50-24 Тел./факс: (061) 233-11-72

E-mail: cci@cci.zp.ua
http://www.cci.zp.ua

4 bd. Tsentralniy, 69005 Zaporizhzhya, Ukraine
Tel.: +38 (061) 213-50-24 Tel./fax: +38 (061) 233-11-72

22.2/570 10.10.2017

Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Полякової Юлії Володимирівни на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук на тему "Інноваційні засади підвищення
конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції"

Цим підтверджуємо, що Запорізька торгово-промислова палата використовує науково-практичні розробки, які є результатами дисертаційного дослідження Ю. Полякової. Торгово-промисловою палатою прийнято до уваги наступні пропозиції щодо розвитку приморських регіонів:

- виявлення і розвиток галузей або видів економічної діяльності, що становлять їх спеціалізацію; обґрунтування стратегічних перспектив зміцнення конкурентоспроможності економіки, застосування низки підтримуючих заходів на регіональному рівні;

- розвиток економіки малих міст шляхом стимулювання розвитку інноваційного малого та середнього підприємництва у сферах альтернативної енергетики, охорони навколишнього середовища, розв'язанні проблем місцевого розвитку;

- запровадження механізмів стимулювання інноваційного підприємництва, що позитивно апробовані в країнах-членах ЄС.

Віце-президент ЗТПП, к.ю.н. А.В. Куц

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА УКРАЇНИ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА

UKRAINIAN CHAMBER OF
COMMERCE AND INDUSTRY

IVANO-FRANKIVSK
CHAMBER OF COMMERCE
AND INDUSTRY

№ 15-03/270

Грудень 2017

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Полякової Юлії Володимирівни на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Цим засвідчуємо, що Івано-Франківська торгово-промислова палата використовує у своїй діяльності науково-практичні розробки, які є результатами дисертаційного дослідження Ю. Полякової.

Напрацьовані теоретико-методичні та прикладні підходи були використані у процесі обгрунтування пропозицій щодо активізації інноваційної діяльності місцевих суб'єктів підприємницької діяльності та покращення інноваційної привабливості регіону в умовах європейської інтеграції. Зокрема, знайшли застосування заходи покращення фінансового забезпечення інноваційної діяльності, посилення конкурентних переваг підприємств, запровадження організаційного супроводу пріоритетних інвестиційно-інноваційних проектів, обміну досвідом у розробленні інноваційних стратегій, підтримки на регіональному рівні результатів наукової та науково-технічної діяльності.

Довідка видана для пред'явлення в спеціалізовану вчену раду Державної установи "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України".

Віце-президент І. Бартків

76 014, 9А, вул. Т.Цьоклера, м. Івано-Франківськ, Україна
76 014, 9A, T.Tsokler st., Ivano-Frankivsk, Ukraine
tel./fax +38(0342) 52 33 47, 52 33 46, tel. 52 10 61 | e-mail: info@cci.if.ua | http://cci.if.ua

ЛЬВІВСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
THE LVIV CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY
Стрийський парк, 14, м. ЛЬВІВ, 79011, УКРАЇНА, тел./факс: (032)2764611, 2970749
14 Stryiskyi Park, LVIV, 79011, UKRAINE, ph./fax: +380 32 2764611, 2970749
e-mail: lcci@cci.lviv.ua, www.lcci.com.ua

15.06.2017 № 19-08-5/695/1

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Полякової Юлії Володимирівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції»

Львівська торгово-промислова палата засвідчує, що науково-практичні розробки, які висвітлені у дисертаційному дослідженні Полякової Ю. В., впроваджені в діяльності Львівської торгово-промислової палати. Використано методичні підходи щодо виявлення та оцінювання впливу чинників на інноваційну діяльність підприємств та заходи для її активізації на регіональному рівні, зокрема стосовно підтримки та розвитку інтелектуального капіталу; сприяння збільшенню кількості інноваційно активних підприємств та організацій, що займаються інноваційною діяльністю; стимулювання впровадження результатів науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт та їх реалізації на міжнародному ринку.

Результати дисертаційного дослідження також використані при розробці тренінгів для представників бізнесу, що проводяться торгово-промисловою палатою.

Довідка видана для пред'явлення в спеціалізовану вчену раду Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України».

Віце-президент ЛТПП **В. Б. Коруд**

СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
вул. К. Острозького, 41, м. Старокостянтинів, Хмельницької обл., 31100
тел./факс: (03854) 3-23-55, E-mail: stkrada@starkon.gov.ua, Код ЭДРПОУ: 04060766

05.2018 № 47/12-14-1243/2018 На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді
Державної установи «Інститут
регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження Полякової Ю. В. використанні у діяльності Старокостянтинівської міської ради при розробці перспектив розвитку міста. Знайшли прикладне застосування рекомендації щодо розвитку інноваційного потенціалу місцевих підприємств та покращення інноваційно-інвестиційної привабливості регіону. Новими є пропоновані підходи щодо зміцнення конкурентоспроможності аграрного сектору на регіональному рівні.

Міський голова М. С. Мельничук

ЗАПОРОЖСКИЙ ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
Украина, 69041, г. Запорожье, ул. Киишко, 16-Б
Тел./факс: +380 61 239 90 01(02), +380 61 239 90 40
E-mail: info@econom.zp.ua
http://www.econom.zp.ua

Вих. №326-9/16
від «26» грудня 2016 р.

Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Полякової Юлії Володимирівни

Результати дисертаційної роботи Полякової Юлії Володимирівни використано у навчальному процесі ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій» для підготовки науково-методичних матеріалів із дисциплін «Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Глобальна економіка». Зокрема, при підготовці навчально-методичних матеріалів з названих дисциплін знайшли використання теоретико-методологічні та прикладні засади формування конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах розвитку в умовах глобальних економічних змін.

Ректор,
д. ф. – м. н., проф. **Г. В. Туровцев**

Wrocław University
of Economics

№ 9/19 04.05.2017

INTERNATIONAL COOPERATION CENTRE

Oświadczenie
o wdrożeniu wyników badań rozprawy doktorskiej
Polyakowej Julii

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu zaświadcza, że prace naukowe i stosowane Pani Julii Polyakovej zostały wykorzystane w czasie prowadzenia zajęć z przedmiotów ekonomicznych na Wydziale Inżynieryjno-Ekonomicznym Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Znalazły zastosowanie zalecenia naukowe i metodyczne rozwoju potencjału produkcji rolno-przemysłowej regionów Ukrainy w warunkach integracji europejskiej.
Oświadczenie zostało wystawione do prezentacji Specjalistycznej Radzie Akademickej Instytucji Państwowej "Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Dolisznioho NAN Ukrainy

UNIWERSYTET EKONOMICZNY
WE WROCŁAWIU
ul. Komandorska 118/120
53-345 WROCŁAW

Centrum Współpracy Międzynarodowej
Kierownik Sekcji Mobilności Studenckiej
Uczelniany Koordynator Programu Erasmus
mgr Iwona Przyłęcka